

**ÖZBEK ҲАЛQ MĀQALLĀRĪ
(ÖZBEK HĀLK ATASÖZLERĪ)**

(Yüksek Lisans Tezi)

Murat YATAĞAN

Kütahya - 2010

T.C.
DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**ÖZBEK HALQ MAQALLÄRİ
(ÖZBEK HALK ATASÖZLERİ)**

Danışman
Doç. Dr. Bilal AKTAN

Hazırlayan
Murat YATAĞAN

Kütahya – 2010

Kabul Onay

Murat YATAĞAN'ın hazırladığı “Özbek H alq M aqall ari ( zbek Halk Atas ozleri)” başlıklı yüksek lisans tez çalışması, jüri tarafından lisansüstü yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

...../...../2010

Tez Jürisi	�mza	
	Kabul	Red
Doç. Dr. Bilal AKTAN (Danışman)		
Yrd. Doç. Dr. G. Tarıman CEN�KOĞLU		
Yrd. Doç. Dr. Mustafa GÜNEŞ		

Prof. Dr. Ahmet KARAASLAN

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Yemin Metni

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum, , “Özbek Ҳалқ Мâқalläri (Özbek Halk Atasözleri)” başlıklı Yüksek Lisans tez çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.../.../2010

Murat YATAĞAN

Özgeçmiş

Murat YATAĞAN, 1978 yılında Denizli ilinin Acıpayam İlçesinin Yeşilyuva Kasabasında doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini Yeşilyuva Kasabasında tamamlayan Yatağan, Celal Bayar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden 2003 yılında mezun oldu. Aynı yılın Aralık ayında Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Rektörlük birimi okutman kadrosunda çalışmaya başladı. Mayıs 2009 yılında Bilecik Üniversitesi, Rektörlük birimi okutman kadrosuna atandı. Murat YATAĞAN, adı geçen üniversitede okutman olarak görevine devam etmektedir. Evli ve iki çocuk babasıdır.

ÖZET

ÖZBEK HALQ MAQALLARI (ÖZBEK HALK ATASÖZLERİ)

YATAĞAN, Murat
Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Tez Danışmanı: Doç. Dr. Bilal AKTAN
Mart, 2010, 697 sayfa

Bu çalışmada, “Özbek Halk İcadı” serisinde basılmış olan “*Özbek Halk Makallari*” (Ğ.Ğulam Edebiyat ve sanat neşriyatı, Taşkent 1989. Derleyenler: T. Mirzayev, B. Sarimsakov, A. Musakulov) adlı eseri incelenmiştir.

Çalışmamız iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde İnceleme çalışması yapılmıştır. İlk olarak çeşitli kaynaklardan alınan atasözleri tanımları verilerek, atasözlerinin biçimsel özellikleri üzerinde durulmuştur. Sonra Özbek Türkçesi atasözleri ile Türkiye Türkçesinde kullanılan atasözlerinin karşılaştırılması yapılmış ve ahenk unsurları ele alınmış, son olarak da sıralı cümle örnekleri verilmiştir. İkinci bölümde ise metin Kiril alfabesinden Latin alfabesine çevrilererek, Türkiye Türkçesine aktarma yapılmıştır. İncelenen metinde on tane ünlü ses vardır: “a, ä, â, e, ı, i, o, ö, u, ü” bunlardan “o – ö” ve “u – ü” seslerinin söylenişi birbirine yakındır. “a” sesinin ise düz (a), yarı yuvarlak (â) ve ön damağa yakın söylenen (ä) olmak üzere üç farklı söyleniş şekli vardır. Bunlar transkripsiyonda gösterilmiştir. Ayrıca hırıltılı “h” dediğimiz “x” sesi de “h” olarak transkribe edilmiştir.

Metinde anlamını bulamadığımız ya da anlamında tereddüt ettiğimiz atasözleri bulunmaktadır. Bu atasözleri sonuna soru işareti konularak belirtilmiştir.

Eser çeşitli konularda tasnif edilmiş yetmiş bölümden oluşmaktadır. Çalışmamızda zaman darlığından yetmiş bölümün ilk kırk dört bölümü ele alınmıştır. Geri kalan bölümler daha sonraki çalışmalarda incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Atasözü, Vatan Severlik, Yiğitlik, Korkaklık, İyilik, Kötülük, Aile, Komşu

ABSTRACT

ÖZBEK HALQ MAQALLARI (UZBEK PROVERBS)

YATAĞAN, Murat
 Master Thesis, Turkish Language and Literature Department
 Thesis Advisor: Assoc. Prof. Bilal AKTAN
 March, 2010, 697 pages

In this study, Uzbekistan Folk Proverbs (*Ğ.Ğulam Edebiyat ve sanat neşriyatı, Taşkent 1989. Derleyenler: T. Mirzayev, B. Sarimsakov, A. Musakulov*), which was published in the series of Uzbek Folk Invention, has been examined.

The study is composed of two main parts. In the first part, the work has been examined. The proverbs collected from various resources were defined and the formal features of the proverbs were examined. Then, the proverbs in Uzbek Turkish were compared to those in Turkey looking for concordance among them. Finally, the examples of sequential sentences were given. In the second part, the proverbs were translated from the Cyrillic to Latin alphabet and then transferred to Turkish. In the work under research, there are vowels: “a, ä, â, e, ı, i, o, ö, u, ü” and among these vowels, the “o –ö” and “u –ü” sounds have similar pronunciation. The “a” sound has three different pronunciations: back (a), central (â) and palatal (ä). Besides, the “x” sound pronounced as fricative “h” was transcribed as “h”.

In the work, there are proverbs whose definitions we could not find or about whose definitions we had some hesitation. Such proverbs were marked with question marks.

The work is composed of seventy different parts. In this study, the first forty parts of the work have been examined due to the limited time. The remaining parts will be dealt with in the following studies.

Key Words: Proverb, Patriotism, Heroism, Cowardice, Goodness, Badness, Family, Neighbor

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TEZ METNİ.....	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ATASÖZLERİ TANIMI VE BİÇİM ÖZELLİKLERİ

1.1. ATASÖZLERİ	4
1.2. ATASÖZLERİNDE BİÇİM ÖZELLİKLERİ.....	5
1.3.ÖZBEK TÜRKÇESİ ATASÖZLERİ İLE TÜRKİYE TÜRKÇESİ ATASÖZLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI.....	6
1.3.1. Aynı Anlamda Olan Atasözleri.....	6
1.3.2. Yakın Anlamda Olan Atasözleri.....	19
1.4. AHENK UNSURLARI.....	28
1.4.1. Ses Tekrarları.....	28
1.4.1.1. Ünsüz Ahengi (Aliterasyon)	29
1.4.1.2. Ünlü Ahengi (Asonans)	35
1.4.2. Kafiye	38
1.4.2.1. Yarım Kafiye	38
1.4.2.2. Tam Kafiye	39
1.4.2.3. Zengin Kafiye	41
1.4.2.4. Tunç Kafiye	45
1.4.2.5. Cinaslı Kafiye	47
1.4.2.6. Redif	47
1.5. SIRALI CÜMLELER	52
1.5.1. Bağımlı Sıralı Cümleler.....	52
1.5.1.1. Öznesi Ortak Sıralı Cümleler.....	52
1.5.1.2. Yüklemi Ortak Sıralı Cümleler.....	56
1.5.1.3. Nesnesi Ortak Sıralı Cümleler	60
1.5.2. Bağımsız Sıralı Cümleler	60

İKİNCİ BÖLÜM
TRANSKRİPSİYON VE TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARMA

2.1. VÄTÄN vâ VÄTÄNPÄRVÄRLİK - (VATAN ve VATANSEVERLİK).....	65
2.2. KÄLLEKTİFÇİLİK ve HUDBİNLİK - (BİRLİKTELİK ve BENCİLLİK)	76
2.3. MEHNATSEVÄRLİK vâ İŞYÂQMÄSLİK-(ÇALIŞKANLIK ve TEMBELLİK).....	91
2.4. HÄLÄLLİK vâ TEKİNĖORLİK - (HELALLİK ve BEDAVACILIK.).....	125
2.5. TOĞRİLİK ve EĞRİLİK - (DOĞRULUK ve EĞRİLİK).....	132
2.6. YAĞŞİLİK ve YÂMÄNLİK - (İYİLİK ve KÖTÜLÜK).....	147
2.7. YAĞŞİ SÖZ ve YÂMÄN SÖZ - (İYİ SÖZ ve KÖTÜ SÖZ)	195
2.8. ÄDÄLÄT, İNSÄF vâ İNSÄFSİZLİK.....	214
2.9. DOSTLİK ve DÜŞMÄNLİK - (DOSTLUK ve DÜŞMANLIK).....	223
2.10. TİNÇLİK vâ NÄTİNÇLİK - (DİRLİK ve DİRLİKSİZLİK).....	240
2.11.BÄTİRLİK vâ QORQÄQLİK - (CESURLUK ve KORKAKLIK)	244
2.12. TENGLİK ve TENGSİZLİK - (EŞİTLİK ve EŞİTSİZLİK).....	258
2.13. DÄNÄLİK vâ NÄDÄNLİK - (BİLGELİK ve CAHİLLİK.).....	269
2.14. İLM, KÄSB – ĖÜNÄR ve İLMSİZLİK- (İLİM, MESLEK – HÜNER ve İLİMSİZLİK)	299
2.15. MÄRDLİK ve NÄMÄRDLİK - (MERTLİK ve NAMERTLİK)	318
2.16. TÄRBİYÄ vâ ÄDÄT - (TERBİYE ve ADET)	331
2.17. ÄDÄB VE ÄDÄBSİZLİK - (EDEP ve EDEPSİZLİK).....	340
2.18.MEHMÄN ve MEHMÄNDOSTLİK-(MİSAFİR ve MİSAFİRPERVERLİK)	349
2.19. SÄĖİYLİK ve BAĞİLİK - (CÖMERTLİK ve CİMRİLİK).....	355
2.20. GÖZÄLLİK vâ ĖUNÜKLÜK - (GÜZELLİK ve ÇİRKİNLİK).....	369
2.21. KÄMTÄRLİK ve MÄNMÄNLİK - (ALÇAK GÖNÜLLÜLÜK ve KİBİRLİLİK)	379
2.22. BAĞT, ÄMAD vâ BAĞTSİZLİK - (TALİH, ŞANS ve TALİHSİZLİK).....	398
2.23. EPÇİLİK ve NÄŞUDLİK - (BECERİKLİLİK ve BECERİKSİZLİK.).....	411
2.24. TOĞRİ SÖZ ve YÄLGÄNÇİLİK - (DĖRU SÖZ ve YALANCILIK)	424
2.25. SÄBR-QANÄAT vâ SÄBRSİZLİK - (SABIR-KANAAT vâ SABIRSİZLİK)	435
2.26.MEHR-ÄQİBÄT vâ ÄQİBÄTSİZLİK (ŞEFKAT – MÜRÜVVET ve MÜRÜVVETSİZLİK).....	450
2.27.QADR-QİMMÄT vâ QADRSİZLİK-(DEĞER-KIYMET ve DEĞERSİZLİK).....	459
2.28. MÜHÄBBÄT vâ BEVÄFÄLİK - (SEVGİ ve VEFASIZLIK)	481

2.29. ÂİLÄ vâ QOŞNIÇİLİK - (AİLE ve KOMŞULUK).....	494
2.30.QARİNDÂŞ-URUĞÇİLİK vâ BEĖÂNÄLİK - (KARDEŞ – AKRABA ve YALNIZLIK)	519
2.31. FÄRZAND vâ FÄRZÄNDSİZLİK - (EVLAT ve EVLATSIZLIK).....	536
2.32.TÄCRİBÄKÄRLİK vâ KÄLTÄBİNLİK-(TECRÜBE ve TECRÜBESİZLİK).....	551
2.33. TÄMÄĖİRLİK va ÄÇKÖZLİK - (TAMAHKARLIK ve AÇ GÖZLÜLÜK).....	568
2.34. UMİD vâ UMİDSİZLİK – (ÜMİT ve ÜMİTSİZLİK)	584
2.35. İŞÄNÇ vâ İŞÄNÇSİZLİK - (GÜVEN ve GÜVENSİZLİK).....	591
2.36. ERK vâ ERKSİZLİK - (ÖZGÜRLÜK ve ESİRLİK).....	598
2.37. BÄRQARÄRLİK vâ BEQARÄRLİK - (KARARLILIK ve KARARSIZLIK).....	604
2.38. ÄHİLLİK vâ NÄÄHİLLİK - (GEÇİM ve GEÇİMSİZLİK).....	609
2.39. ÄR-NÄMUS vâ NÄMUSSİZLİK - (AR – NAMUS ve NAMUSSUZLUK).....	624
2.40. GURUR vâ HÜŞÄMAD - (GURUR ve KİBİR).....	635
2.41.SÄMİMİYLİK ve NÄSÄMİMİYLİK-(SAMİMİLİK ve SAMİMİYESİZLİK)	637
2.42. ÄNDİŞÄ vâ ÄNDİŞÄSİZLİK - (ENDİŞE ve ENDİŞESİZLİK).....	642
2.43. FÄRÄSAT Vâ FÄRÄSATSİZLİK - (ANLAYIŞ ve ANLAYIŞSIZLIK)	648
2.44. BAHÄNÄ va NÄTİCÄ - (NEDEN ve SONUÇ)	671
SONUÇ.....	681
KAYNAKÇA.....	683
DİZİN	684

TEZ METNİ

GİRİŞ

Çağatay Türkçesi ‘nin devamı niteliğindeki Özbek Türkçesi yirminci asırdan başlamış ve günümüzde de halen kullanılmaktadır. Özbek Türkçesine ait atasözlerini Dil Bilim ve Halk Bilim araştırmacılarına kaynak olarak sunulabilir mi?

Atasözleri, geniş bir coğrafyaya yayılmış Türk milletinin ortak kültürel değerlerinden biridir. Farklı coğrafyalarda birbirinden bağımsız yaşayan Türk topluluklarının atasözleri, büyük bir medeniyetin ortak değerlerini oluşturur. Bu bağlamda Özbek atasözlerini Türkiye Türkçesine aktarıp bilim dünyasına kazandırmak.

Özbek Türkçesine ait atasözlerini Türkiye Türkçesine aktarıp, Özbek Türkleri ile Türkiye Türklerinin kullanmış olduğu atasözlerine örnekler vererek, aynı millete mensup iki toplumun ortak kültürel değerleri arasında bağ kurma.

Farklı coğrafyalarda yaşayan, aynı kökten gelen toplumların kullanmış oldukları ata sözleri, ortak halk kültürü ürünleridir. Temelde aynı kültüre ait olan atasözleri bu toplumların ortak söz varlığının zenginliğini ortaya koyar.

“Özbek Halk İcadı” serisinde basılmış olan “Özbek Halk Makalları” (Ğ.Ğulam Edebiyat ve İnce Sanat Neşriyatı, Taşkent 1989. Derleyen: T. Mirzayev, B. Sarimsakov, A.Musakulov) adlı eser esas alınarak Kiril alfabesinden Latin alfabesine aktarma ve Türkiye Türkçesine aktarma yapılacaktır. Eser çeşitli konu başlıklarında tasnif edilmiştir. Bu konu başlıklarına göre yetmiş bölümden oluşmaktadır. Çalışmamız kapsamında ilk kırk dört bölüm incelenmiştir.

“Özbek Halk Makalları” incelenirken öncelikle kaynak taraması yapılmıştır. Özbek Türkçesine ait sözlükler edinilmiş, bunun yanısıra TDK Türkçe Sözlük, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat’tan da yararlanılmıştır.

Metin Türkiye Türkçesine aktarılırken çeşitli sözlüklerden ve konu ile ilgili farklı kaynaklardan yararlanılmıştır. Bu kaynaklar “KAYNAKÇA” bölümünde gösterilmiştir.

Çalışmamızda önce Latin alfabesine çeviri, daha sonra ise parantez içinde Türkiye Türkçesine yapılan aktarma verilmiştir. Latin alfabesine aktarmada aşağıdaki alfabe kullanılmıştır.

ÖZBEK TÜRKÇESİ ALFABESİ:

<u>KİRİL</u> _____ :	<u>LÂTİN</u> :	<u>TRANSKRİPSİYON</u> :
А а	A a (E e)	Ä ä
Б б	B b	B b
В в	V v	V v
Г г	G g	G g
Дд	d	D d
Ее	e (Ye ye)	Ye ye
Ёё	ya (Yuvarlak)	Yâ yâ
Ж ж	C c	C c
З з	Z z	Z z
Ии	i	İ i
Йй	y	Y y
Кк	k (Ön damak)	K k
Лл	l	L l
М м	M m	M m
Нн	n	N n
Оо	a (Yuvarlak)	Å å
Пп	p	P p
Рр	r	R r
Сс	s	S s
Тт	t	T t
Уу	u (Ü ü)	U u(Ü ü)
Фф	f	F f
Хх	h (Gırtlak)	Ĥ ĥ
Цц	ts	Ts Ts
Чч	ç	Ç ç
Ш ш	Ş ş	Ş ş
ъ	(Kesme)	
Ээ	e	E e
Ю ю	Yu yu (Yü yü)	Yu yu (Yü yü)
Яя	ya (Ye ye)	YÄ yä (Ya ya)
Ўў	o (Ö ö)	O o (Ö ö)
Ққ	q (Arka damak)	Q q
Ғғ	ğ	Ğ ğ

BİRİNCİ BÖLÜM
ATASÖZLERİ TANIMI VE BİÇİM ÖZELLİKLERİ

1.1. ATASÖZLERİ

Atasözleri bir milletin ortak dil, düşünce ve felsefesini yansıtır. Yüzlerce yıllık deneyimlerden geçen ve halkın ortak görüşü haline gelen özlü ve güzel sözlerdir. ¹ Atasözleri hakkında yapılmış tanımlardan bir kaç şunlardır:

Atasözü İng. maxim, proverb: Anonim özellik taşıyan, atalardan kaldığı kabul edilen ve toplumun yüzyıllar boyunca geçirdiği gözlem ve denemelerden, ortak düşünce, tutum ve davranışlarıyla dünya görüşünden oluşan, genel kural niteliğindeki kısa, özlü, kalıplaşmış söz: Âlet işler, el övünür. Ak akça kara gün içindir. Çalma elin kapısını, çalarlar kapını. Ağlamayan çocuğa meme vermezler. Keskin sirke küpüne zarar. Çobansız koyunu kurt kapar. Taşıma su ile değirmen dönmez. Güvenme varlığa düşersin darlığa. Bakarsan bağ, bakmazsan dağ vb. ²

TDK Halkbilimi Terimleri Sözlüğünde ise; “Atasözü İng. Proverb; Halkın, doğal ve toplumsal olaylarla ilgili kanıtlarını belirleyen özlü, kısa, geleneksel halk anlatımı. (Bu anlatım genellikle uyaklı, benzer, karşıt anlamlı, eş sesli sözcüklerle sözcük oyunlarından oluşmaktadır.)” ³

TDK Türkçe Sözlükte; uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş söz, darbimesel: Ayağını yorganına göre uzat. Atsan atılmaz, satsan satılmaz vb. diye tanımlanmıştır. ⁴

Diğer bir atasözü tanımında ise: Atalarımızın, uzun denemelere dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak düsturlaştırıp ve kalıplaşmış biçimleri bulunan kamuca benimsenmiş öz sözlerdir. ⁵ denilmiştir.

Farklı coğrafyalarda yaşayan Türk topluluklarında atasözü denilen "makal"e (Arapça: söylemek, konuşmak) Özbeklerde hangi devirden itibaren Arapçadaki şekliyle "makal" denildiği belli değildir. Her nasılsa atasözleri, makal, mesel ve başka sözler ile adlandırılı gelmiştir. Şimdi ise yalnızca makal deniliyor. ⁶

¹ Mehmet Hengirmen, (2007), *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 1. Baskı, Engin Yayınevi, Ankara: s. 6

²Türk Dil Kurumu, <http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=atas%F6z%FC&ayn=tam.>, (09.02.2010)

³Türk Dil Kurumu, <http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=atas%F6z%FC&ayn=tam.>, (09.02.2010)

⁴ Türk Dil Kurumu, (1988), *Türkçe Sözlük*, 8.Baskı TDK Yayınları:549, Ankara:s. 155

⁵ Ömer Asım Aksoy, (1988) *Atasözleri Sözlüğü*, İnkılap Kitapevi, İstanbul: s. 37

⁶<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Genel/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFB0ED0AA5232E402FB E2AE76 D43B06C34>, (09.02.2010)

Divanü Lügati't Türk'te atasözleri, Arapça mesel, Türkçe sav sözcükleriyle anılmıştır. Divan edebiyatında ve Osmanlıcada bu kavram için mesel de, darbimesel de geçer. Darbimesel, aslında “ mesel getirmek, duruma uyan yaygın bir söz ya da bir atasözü söylemek” demektir; ama atalarsözü anlamında kullanılmıştır. Nitekim Nabi:

Sözde darbimesel iradına söz yok ama,

Söz odur alemde senden kala bir darbimesel.⁷ demiştir.

1.2. ATASÖZLERİNDE BİÇİM ÖZELLİKLERİ

Atasözleri kalıplaşmış (klişe duruma gelmiş) sözlerdir⁸: Atasözleri belli bir kalıp içinde belli sözcüklerle kurulmuş kalıplaşmış sözlerdir. Atasözlerinde kullanılan sözcükler ya da sözcüklerin yeri değiştirilemez.

Birävning yurtidä bek bolgunça,
Özingning yurtindä it bol.
(Başkasının vatanında bey oluncaya kadar, kendi vatanında it ol.)

Bu atasözünde kullanılan “bek” sözcüğü yerine aynı anlamda olsa da “biy” sözcüğü kullanılamaz.

Ümr qarzga berilmäs,
Ältिंगa sätilmäs.
(Hayat borca verilmez, altına satılmaz.)
Bu atasözünde de sözcüklerin sırası değiştirilerek:

Ümr ältिंगa sätilmäs,
Qarzga berilmäs.
Biçiminde söylenemez.

Bazen kalıbın dışına çıkılabilir: Bir atasözünün farklı bölgelerde değişik şekillerde söylenmesi gibi.

Şäm yârüği tübiga tüşmäs.
(Mum ışığı dibine düşmez.)

Çirâğ tubi qârânğu bolär.
(Çıra dibi karanlı olur.)

Atasözleri kısa ve özlüdür. Az sözcükle çok şey anlatılır.

Çaqrılган yerning uzâgi yoq.
(Çağrılan yerin uzağı olmaz.)

⁷ Aksoy, (1988) *a.g.e.* s. 14

⁸ Aksoy, (1988) *a.g.e.* s. 15

Ölik bārini it tişlāmās.
(Ölüñün malını köpek ısırmaz.)

Ayrılıq ölimdän qattıq.
(Ayrılık ölümden acıdır.)... gibi

Atasözlerinin çoğu bir ya da iki cümledir.
Urişsäñg, märd bilän uruş.
(Savaşırsan mert ile savaş.)

Bälä – yaşidän,
Hätin – başidän.
(Çcucuğu küçükken, eşini baştan öğret.)

Bükrini gör tuzätär.
(Kamburu mezar düzeltir.)

1.3.ÖZBEK TÜRKÇESİ ATASÖZLERİ İLE TÜRKİYE TÜRKÇESİ ATASÖZLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Bu bölümde Özbek Türkçesinde kullanılan atasözleri ile Türkiye Türkçesinde kullanılan atasözleri karşılaştırılarak, aynı anlamda olanlar ve yakın anlamlı olanlar verilmiştir. Yakın anlamda kullanılan atasözünü örnekleri verilirken atasözünün genel anlamı göz önünde tutulmuştur.

1.3.1. Aynı Anlamda Olan Atasözleri

Nerde birlik, orda dirlik.
Birlik bār – tiriklik bār.
(Birlik var ise dirlik var.)

Nerde hareket orda bereket.
Birlikdä bäräkä bār.
(Birlikte bereket var.)

Sobaya odunu beş eyle, kadına donunu eş eyle. / yalnız odun tutuşmaz.
Yäkä otin yälvarsa, yänmäs.
(Yalnız odun yalvarsa, yanmaz.)

Bakarsan bağ bakmazsan dağ olur.
Bäqsäng – bağ, bäqmäsäng – tağ.
(Bakarsan bağ, bakmazsan dağ olur.)

Qaräsäng – bağmân,
 Qarämäsäng - dâğmân.
 (Bakarsan, bağ bakmazsan dağ olur.)

Tembele iş buyursan sana akıl öğretsin. / Nasihat istersen tembele iş buyur.
 Dängasâga iş büyürsäng,
 Âtängdän ârtıq nâsîhât qılâr.
 (Tembele iş buyursan, babandan fazla nasihat eder.)

Yatan öküze yem yok.
 Yâtgan hökiz, âç qâlar.
 (Yatan öküz aç kalır.)

İt ite, it kuyruğuna buyurur.
 İt itga büyürâr,
 İt – quyrüğiga.
 (İt ite, it, kuyruğuna buyurur.)

İş bilenin, kılıç kuşananın.
 İş – bilgänniki,
 Qılıç – tutganninki.
 (İş bilenin, kılıç tutanın.)

İş insanın kalayı.
 İş – insâning gavhâri.
 (İş insanın cevheri.)

Görünen dağın (köyün) uzağı olmaz.
 Köringan tâğning yirâği yoq.
 (Görünen dağın uzağı olmaz.)

Altın ateşte, insan mihnette belli olur.
 Âltin otdâ bilinâr,
 Âdâm mehnâtdâ.
 (Altın ateşte bilinir, insan sıkıntıda.)

Boş gezmekten bedava çalışmak yeğdir.
 Tek turgunça, tekin işlä.
 (Aylak duracağına, bedava çalış.)

Ağız yer yüz utanır.
 Ağız yesä, köz uyälar.
 (Ağız yese, göz utanır.)

Balık baştan kokar.
 Balıq başidän sasir.
 (Balık baştan kokar.)

Kokarsa kaymak kokar, aslında ayran var. / Asıl azmaz bal kokmaz.
 Äsli qâra âqarmäs,
 Äsli buzuq tüzälmäs.
 (Aslı kara olan ağarmaz, aslı bozuk olan düzelmez.)

Derdini söylemeyen derman bulamaz.
 Därdini yäşirgan därmân tâpmäs.
 (Derdini saklayan derman bulamaz.)

Yılan kendi eğriliğini bilmez ‘‘devenin boynu eğri’’ der.
 İlân öz egriligini bilmäs,
 Tüyäning boynini egri der.
 (Yılan kendi eğriliğini bilmez, ‘‘devenin boynu eğri’’ der.)

Tilki, tilkilini bildirinceye kadar post elden gider.
 Tülki tülkiligini qılgunçä,
 Terisi qoldän qolga ötär.
 (Tilki tilkiliğini yapınca, derisi elden ele geçer.)

Eğri bacadan doğru duman çıkmaz.
 Egri moridän egri tütün çıkar.
 (Eğri bacadan eğri duman çıkar.)

Kendi düşen ağlamaz.
 Özi qılğan ökinmäs.
 (Kendi yapan pişman olmaz.)

Hile ile iş gören mihnet ile can verir.
 Näyräng bilän iş körgan,
 Köp qıynälib cân berär.
 (Hile ile iş gören, çok ıstıraplı can verir.)

Acı acıyı keser.

Äççiqni äççiq kesär.

(Acıyı acı keser.)

Zähär zähärni kesär.

(Acı acıyı bastırır.)

Günahı benim, sevabı sizin.

Günâhı – meniki, sävâbı sizniki.

(Günahı benim, sevabı sizindir.)

Çirkefe taş atma, üstüne sıçrar.

Yâmân ilân täläşsäng, qadring ketär.

(Kötü ile dalaşırsan, itibarın gider.)

Adın çıkacağına canın çıksın.

Yâmân âting çıqqunça,

Tâtli câning çıqsın.

(Kötü adın çıkacağına, tatlı canın çıksın.)

Zaman sana uymazsa sen zamana uy.

Zamân senga bâqmäsa,

Sen zamânga bâq.

(Zaman sana bakmazsa, sen zamana bak.)

İt ürür kervan yürür.

İt hürär kârvân ötür.

(İt ürür kervan geçer.)

İyilik eden iyilik bulur.

Yaşılık eksä, asânlik örär.

(İyilik eken, sıhhat biçer.)

Kendine reva görmediğini başkasına da reva görme.

Özingga rävä körmäganni,

Özgaga häm rävä körmä.

(Kendine reva görmediğini, başkasına da reva görme.)

Kaşıqla yedirip sapıyla göz çıkarma
 Qaşığıq bilän aş berib,
 Sâpi bilän köz çıxarma.
 (Kaşık ile aş verip, sapı ile göz çıkarma.)

Kötü söz sahibini bulur.
 Gap egasını tâpar.
 (Söz sahibini bulur.)

Yâmân söz egasıga qaytar.
 (Kötü söz sahibine döner.)

Söz sözü açar.
 Söznî söz âçar.
 (Sözü söz açar.)

Dil kılıçtan keskindir.
 Til tığı qılıç tığından ötkir.
 (Dilin ucu kılıcın ucundan keskindir.)

Til tiğdän ötkir.
 (Dil kılıçtan keskindir.)

Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır. / Kötü söz adamı dinden çıkarır.
 Şirin – şirin sözläsäng,
 İlân inidän çıkar.
 Aççıq – aççıq sözläsäng,
 Müsülmân dinidän çıkar.
 (Tatlı tatlı konuşsan,
 Yılan ininden çıkar.
 Acı acı konuşsan,
 Müslüman dininden çıkar.)

Şeriatin kestiği parmak acımaz.
 Ädälät qılıçı kesgan qol ağrımäs.
 (Adalet kılıcının kestiği el acımaz.)

Dağdan inip bağdakini kovar. (deyim)
 Tâğdän kelib bağdagini quvibdi.
 (Dağdan gelip bağdakini kovar.)

Ayıpsız dost isteyen, dostsuz kalır.
 Äybsiz dost izlägan dostsiz qâlar.
 (Ayıpsız dost isteyen dostsuz kalır.)

Eski düşman dost olmaz. (olsa da dürüst olmaz.)
 Äsli düşmân dost bolmäs,
 Qaynab qânı qoşilmäs.
 (Eski düşman dost olmaz, kaynar kanı birleşmez.)

Dost başa, düşman ayağa bakar.
 Dost başğa bâqar,
 Düşmân – âyâqqa.
 (Dost başa, düşman ayağa.)

Dost(iyi dost) kara günde belli olur.
 Dost ağır kündä bilinär.
 (Dost zor günde bilinir.)

Su uyur düşman uyumaz.
 Suv tohtâr, düşmân tohtämäs.
 (Su durur, düşman durmaz.)

Boyu boyuna huyu huyuna.
 Boy – boylab,
 Teng – tengläb.
 (Boyu boyuna, dengi dengine.)

Azıcık aşım kaygısız başım.
 Bir qâşiq âşim —
 Ğalväsiz başım.
 (Bir kaşık aşım, kaygısız başım.)

Gelmek iradeyle gitmek müsaadeyle.
 Kelmâq ihtiyâr bilân,
 Ketmâk icâzât bilân.
 (Gelmek iradeyle, gitmek müsaade ileidir.)

Âz – âşim ğavġâsiz bâşim.
 (Az aşım kaygısız başım.)

Tevekküllünün gemisi batmaz.
 Vâhm tubi – dengiz,
 Bâtasân- dä, ketäsân.
 Tävâkkâl tubi – el qayıq,
 Ötäsân- dä, ketäsân.
 (Vehm dibi denizdir,
 Batıp da, gidesin.
 Tevekkül dibi kayık,
 Geçip de gidesin.)

Yiğit meydanda bilinir.
 Yigitning bâtirini mäydânda sına.
 (Yiğidin cesurunu meydanda sına.)

Korkunun ecele faydası yoktur.
 Qorquv ölimdân qutqarmäs.
 (Korku ölümden kurtarmaz.)

Beş parmak beşi de bir değildir.
 Beş pāncä teng emäs.
 (Beş parmak denk değildir.)

İki çıplak bir hamama yakışır.
 İkki yalanġaç hāmâmda tâpişâr.
 (İki çıplak hamamda buluşur.)

İt itin kuyruġuna basmaz.
 İt itning quyrüġini bâsmäs.
 (İt itin kuyruġuna basmaz.)

Tok açın halinden anlamaz.
 Aç qadrini tok bilmäs.
 (Aç halini tok bilmez.)

Söyleyenden dinleyen arif gerek.
 Aytuvçi nâdân bolsä,
 Tinlâvçi dâna keräk.
 (Konuşmacı cahil olursa, dinleyici alim olmalı.)

Akıl başta değil, yaştaadır.
 Aql - yaşdän,
 Âdâb – başdän.
 (Akıl yaşta, edep baştaadır.)

Pireye kızıp yorgan yakılmaz.
 Bürgaga aççik qilib körpäga ot qoyma.
 (Pireye kızıp yorganı ateşe verme.)

Kaş yapayım derken göz çıkarma.
 Qaş qoyaman deb, köz çıkarmä.
 (Kaş yapayım deyip, göz çıkarma.)

Arife günü yalan söyleyenin (oruç yiyenin) bayram günü yüzü kara olur.
 Äräfä küni yâlgân gapirganning
 Namâz küni yüzi qâra.
 (Arife günü yalan söyleyenin, bayram günü yüzü kara olur.)

Doğru söz acıdır.
 Toğri söz aççiq bolär.
 (Doğru söz acı olur.)

Eğri oturup doğru konuşalım.
 Egri otirsäng häm, toğri gapir.
 (Eğri otursan da, doğru konuş.)

Cefa çekmeden, sefa sürülmez.
 Azâb körmäy, râhat yoq.
 (Cefa çekmeden rahat yok.)

Cäfâ çekmägan säfâ qadrini bilmäs.
 (Cefa çekmeyen sefanın kadrini bilmez.)

Gülü seven dikenine katlanır.
 Gülüni sevgan tikäniga çidäydi.
 (Gülü seven dikenine katlanır.)

Sabır acıdır, meyvesi tatlıdır.
 Säbr — aççıq, meväsı — şirin.
 (Sabır acıdır ama meyvesi tatlıdır.)

Sabrın sonu selamettir.
 Säbr songgi — sôm âltin.
 (Sabrın sonu som altındır.)

Dereyi görmeden paçayı sıvama.
 Süv körmäy, etik yeçmä.
 (Suyu görmeden, çizmeyi çıkarma.)

Hızlı giden atın boku seyrek düşer.
 Tez kirişgan, båt qaytar.
 (Hızlı başlayan, çabuk bırakır.)

Acele işe şeytan karışır.
 Şaşgan işga şäytân qâşılar.
 (Acele işe şeytan karışır.)

Yumuşak atın çiftesi pek olur.
 Yuvvâş âtning mängläyi qattıq.
 (Yumuşak atın çiftesi serttir.)

Ölme eşəğim ölme yaz gelince yonca yersin.
 Ölmä eşäğim, arpa pişär.
 (Ölme eşəğim, arpa yersin.)

Dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur.
 Tâg tâg bilân qâvuşmäs,
 Âdäm âdäm bilân qâvuşar.
 (Dağ dağ ile kavuşmaz, insan insan ile kavuşur.)

Baldız baldan tatlıdır.
 Bâldiz bâldân şirin.
 (Baldız baldan tatlıdır.)

Can çekmese kan çeker.
 Cân târtmâsa, qân târtar.
 (Can çekmese, kan çeker.)

Oğlan dayıya, kız halaya çeker.
 Qız ämmäga oğşar,
 Oğil - tâğaga.
 (Kız halaya, oğul dayıya benzer.)

Bir alimden bir zalim, bir zalimden bir alim.
 Ahmâqdân — çaqmâq, dânadân — ahmâq.
 (Ahmaktan alim, alimden ahmak.)

Karga yavrusuna bakmış “benim ak pak evladım” demiş.
 Kuzguna yavrusu anka görünür.
 Quyân bâlâsini bâtirim der,
 It bâlâsini qâplânım der.
 (Tavşan yavrusuna yiğidim, köpek eniğine kaplanım der.)

Qonğiz bâlâsini âppâğım dep,
 Kirpi bâlâsini yumşâğım dep.
 (Karga yavrusunu ak pakım diye, kirpi yavrusunu yumuşağım diye sever.)

Bana arkadaşını söyle, sana kim olduğunu söyleyeyim.
 Dosting kimligini ayt,
 Sening kimligingni aytamân.
 (Dostun kim olduğunu söyle senin kim olduğunu söyleme.)

Çok gezen çok bilir.
 Köp körgan köp bilâr.
 (Çok gören çok bilir.)

Çok yaşayan değil, çok gezen bilir.
 Köp yaşagan bilmäs,
 Köp körgan bilâr.
 (Çok yaşayan değil, çok gören bilir.)

Ata da soy gerek, ite de.

Ât âlsäng, âtasini suriştir.

(At alsan atasını araştır.)

Duyduğuna değıl, gördüğüne inan.

Eşitganga işânmä, körganingga işân.

(Duyduğuna inanma, gördüğüne inan.)

Sütten ağzı yanan, yoğurdu üfleyerek yer.

Qaynâq süt içib ağzi küygan

Qatıqni hăm püflâb içär.

(Kaynar süt içip ağzı yanan, yoğurdu da üfleyerek yer.)

Bir koltuğa iki karpuz sığmaz.

Bir qoltıqqa ikki târvüz sıgmäs.

(Bir koltuğa iki karpuz sığmaz.)

Dilencinin torbası dolmaz.

Gadâning hırcuni tolsa ham, közi toymäs.

(Dilencinin çuvalı dolsa da, gözü doymaz.)

Köpek bile yal yediği kaba pislemez.

İt qârni toygan üydän ketmäs.

(Köpek karnının doyduğu evden gitmez.)

Kasap et, koyun can derdinde.

Käsäl cânning hâräkätidä,

Täbib pulning hâräkätidä.

(Hasta can, doktor para derdindedir.)

Aç gözlüyü toprak doyurur.

Âçközni tuprâq toydirär.

(Aç gözlüyü toprak doyurur.)

Köz tuprâqqa toyar.

(Göz toprakta doyar.)

Aza kanaat etmeyen çoğu bulamaz.

Köpga yügürğan âzdän qâlar.

(Çoğa yürüyen azı bulamaz.)

Terzi kendi söküğünü dikemez.
 Aqlık sâtgan âqarmäs.
 (Deterjan satan ağarmaz.)

Aç tavuk arpa görür. / Aç tavuk kendini buğday ambarında sanır.
 Tülkining tüşiğa tãvuq kirär,
 Tãvuqning tüşiğa täriq kirär.
 (Tilkinin düşüne tavuk, tavuğun düşüne buğday girer.)

Para dosttan kazanılır.
 Qassâb tanışını tuzlar.
 (Kasap tanıdığından para kazanır.)

Körün istediği bir göz, Allah verdi iki göz.
 Körning tilägi — ikki közi.
 (Körün istediği iki göz.)

Denize düşen yılanı sarılır.
 Süvdä âqqan hãsga yãpişär.
 (Denize düşen çöpe sarılır.)

İt iti ısırmaz.
 Böri bõrini yärmäs.
 (Kurt kurdu parçalamaz.)

Kale içten fethedilir.
 Qalä içidän âlinär.
 (Kale içten alınır.)

Üzümünü ye bağını sorma.
 Sütini iç-u, sigirini süriştirmä.
 (Sütünü iç, sığırını sorma.)

Uzümünü ye, bağını sörämä.
 (Üzümünü ye bağını sorma.)

Bin düşün bir söyle.
 On qatim oylä,
 Bir qatim söylä.
 (On defa düşün, bir defa söyle.)

Sofrada elini, mecliste dilini kısa tut.
 Qolingni qarmâvda tiy,
 Tilingni — yığındä.
 (Sofrada elini, mecliste dilini tut.)

Ağlamayan çocuğa meme verilmez.
 Bâlâ yığlamäsa, âna sût bermäs.
 (Çocuk ağlamäsa, ana sût vermez.)

Kervan yolda düzülür.
 Kârvân yolda tüzälär.
 (Kervan yolda düzülür.)

Ne ekersen onu biçersin.
 Nimä eksäng, şuni öräsän.
 (Ne ekersen, onu biçersin.)

Elma dalından uzağa düşmez.
 Âlma ağaçidän âlisga tüşmäs.
 (Elma ağacından uzağa düşmez.)

Geline oyna demişler yerim dar demiş.
 Oyin bilmägan hâtinga
 Üy târligi bahânä.
 (Oynamayı bilmeyen hanıma evin darlığı bahanedir.)

Oyin bilmäganga cây târ.
 (Oynamayı bilmeyene yer dardır.)

Namerdin köprüsünden geçeceğine koy azgın sular seni aparsın.
 Nâmârdning köprigidän ötgandän,
 Däryâda ğarq bolgan yaşşi.
 (Namerdin köprüsünden geçinceye kadar ırmakta boğulan iyidir.)

Can çıkar huy çıkmaz.
 Qân bilän girgan cân bilän çıqar.
 (Kan ile giren can ile çıkar.)

Qarindägi qılıq qâra yerdä qâlar.
(Karındaki huy kara toprakta çıkar.)

1.3.2. Yakın Anlamda Olan Atasözleri

Bülbülü altın kafese koymuşlar, ‘‘ah vatanım demiş’’.
Bülbül çämänni sevär, âdâm - vâtâni.
(Bülbül bağı sever, insan vatanını.)

Bülbülga bağ yaḥşi, kâklickä - tâḡ.
(Bülbüle bağ, kekliḡe daḡ güzeldir.)

Gurbette sultan olacaḡına, yurdunda züḡürt ol.
Kişi yeridä sultân bolgunça,
Öz elingdä çopan bol.
(Başkasının vatanında sultan olacaḡına, kendi vatanında çoban ol.)

Kişi yurtida sultân bolgunça,
Öz yurtindä ultân bol.
(Başkasının yurdunda sultan olacaḡına, kendi yurdunda ayak altında astar ol.)

Kişi yurtida şâh bolgunça,
Öz yurtindä gadâ bol.
(Başkasının yurdunda şah olacaḡına, kendi yurdunda dilenci ol.)

Doḡduḡun yer vatan, doyduḡun yer mekandır.
Toygan yerdän tuqqan yâr yaḥşi.
(Doyduḡun yerden doḡduḡun yer güzeldir.)

Aslan kükrerse beygir titrer.
Çangal häm öz câyidâ gürlär.
(Çakal da kendi yerinde gürler.)

Yiḡidin malı meydandadır
Erning mâlı – elning mâlı.
(Yiḡidin malı – milletin malı.)

Sürüden ayrılanı (ayrılan koyunu,kuzuyu) kurt kapar.
Yurtdän ayrılğanni yâv çâpar.
(Yurtdan ayrılanı düşman keser.)

Ayrılanni ayıq yer,
 Bölinganni böri yer.
 (Ayrılanı ayı yer, bölüneni kurt yer.)

Sürivdän qalğan sürilib ölä.
 (Sürüden ayrılan sürülüp ölür.)

Nerde birlik, orda dirlik. / Nerde hareket orda bereket.
 Bäräkä – köpçilikda.
 (Bereket – beraberliktedir.)

Bizde gülüp oynayalım, sizde yiyip içelim.
 Bizniki - ھاۋتادا,
 Sizniki – ortada.
 (Bizimki çuvalda, sizinki ortada.)

Bir elin nesi var iki elin sesi var.
 Bir källä – källä
 İkki kälä tillä.
 (Bir kafa kafa, iki kafa, altındır.)

Bir tâvuşni köp tâvuş yoq qılär.
 (Bir ses çok sesi bastırır.)

Birlikten kuvvet doğar.
 Birikkän küç – küç,
 Birikmägan küç – puç.
 (Birlikteki güç gerçek güçtür, bir araya gelmeyen güç – koftur.)

Birikmägan birläşmäs.
 (Bir araya gelmeyen birleşmez.)

Birläşgan deryâ bolur,
 Targalğan ırmaq bolur.
 (Birleşen derya olur, dağılan ırmak olur.)

Birläşgan yâvni qaytarar.
 (Birleşen düşmanı kaçıtırır.)

Birlaşgan küç yengilmäs.

(Birleşen güç yenilmez.)

Birlaşgan – özär,

Birlaşmägan tozär.

(Birleşen büyür, birleşmeyen yok olur.)

Birliksiz küç bolmäs.

(Birlik olmadan kuvvet olmaz.)

Köp biriksä, tãğ qular.

(İnsanlar bir araya gelse dağ çöker.)

Ĥalq puflasa, borân bolär,

Ĥalq tepinsä – zilzile

(Halk üflese, boran olur; halk tepinse zelzele olur.)

Yalnız taş duvar olmaz

Yâlğiz daraht ormân bolmäs.

(Tek ağaç orman olmaz.)

Nabza göre şerbet ver.

Süvning âqışiga qarä,

Ĥalqning ĥahişiga qarä.

(Suyun akışına göre, halkın isteğine göre davran.)

Alnı terlemeyen malın kıymetini bilmez.

Äri zährini çekmägan bäl qadrini bilmäs.

(Arı zehrini tatmayan balın kıymetini bilmez.)

Boş gezmekten bedava çalışmak yeğdir.

Bekâr otırgünçe, bekâr işga.

(Boş oturacağına, bir işte çalış.)

Boş duranı Allah sevmez.

Bekârdän ĥudâ bezâr.

(Boş durandan Tanrı bıkar.)

Ne ekersen onu biçersin.

Bersäng – âlasan, eksäng – öräsän.

(Verirsen – alırsın, ekersen – biçersin.)

Bolsa hâmkı qorıq yer,

Hâsil berâr, tökseng ter.

(Kuru olsa da yer, ürün verir dökersen ter.)

Kendi işini kendin gör.

Birâv üçün birâv qâzân âsmäs.

(Başkası için başkası kazan asmaz.)

Bâzâringni özing qıl,

Tegirmâningni özing târt.

(Pazarını kendin yap, değirmenini kendin döndür.)

Laf ile peynir gemisi yürümez.

Gap bilân orâq öriş âsân.

(Söz ile ekin biçmek kolaydır.)

Lafla pilav pişerse deniz (dağ) kadar yağı benden

Gap bilân âş pişmäs.

(Söz ile aş pişmez.)

Tembele ‘‘kapını ört’’ demişler, ‘‘yel eser örter’’ demiş.

Dängasâning vaci köp,

Âhängsizning – avci.

(Tembelin bahanesi, ahenksizin sesi çok.)

Ağaç yaprağıyla güzeldir.

Darahtni – mevâsi, âtni – siynesi.

(Ağacı meyvesi, atı döşü gösterir.)

Toprağı işleyen ekmeği dişler.

Yer açganning bahtı açılar.

(Toprak işleyenin bahtı açılır.)

Yazın gölge hoş, kışın çuval boş.
 Yâz bâr, qış bâr,
 Dängasäga ne iş bâr.
 (Yaz var kış var, tembele ne iş var.)

Yâz boyi yâtar,
 Qış boyu qâtar.
 (Yaz boyu yatar, kış boyu güler oynar.)

Yatan aslandan, gezen tilki yeğdir.
 Yâtgan qâlar, çâpğan âlar.
 (Yatan kalır, koşan kazanır.)

Hazıra dağ dayanmaz.
 Yâtib yegänga tâğ çidämäs.
 (Yatıp yiyene dağ dayanmaz.)

İşleyen demir pas tutmaz.
 İşlägan hâr bolmäs.
 (Çalışan küçük düşmez.)

Elden gelen öğün olmaz, o da vaktinde bulunmaz.
 Kişi bersä – körimli,
 Mehnät bersä – toyimli.
 (Başkasının verdiği görümlük, çalışarak aldığın doyumluk.)

Yiğit meydanda belli olur.
 Mârding mârdi mäydânda sinalar,
 Yigitning yigiti – mehnätdä.
 (Merdin mertliği meydanda sınanır, yiğidin yiğitliği çalışmada.)

İş insanın aynasıdır.
 Âdämning hüsni mehnätdä.
 (Adamın güzelliği işindedir.)

Görünüşe aldanma.
 Tüsga qarämä, işga qarä,
 (Görünüşe bakma, işe bak.)

Armut piş ağızıma düş
 Şäf – şäf degan şäftâli,
 Ağizga tüşmäs.
 (Şef şef demeyle şeftali, ağıza düşmez.)

Azimle işeyen duvarı deler.
 Ğayrät etgan tâğni kesär,
 Ğayrät temir arqânı üzär.
 (Gayret eden dağı keser; gayret demir urganı koparır.)

Verirsen doyur, vurursan duyur.
 Bersäng – yeydi. ursäng – ölädi.
 (Versen yer; vursan, ölür.)

Akarsu pislik tutmaz.
 Ğqar süvning harâmi yoq.
 (Akarsuyun haramı yoktur.)

Bedava sirke baldan tatlıdır.
 Tekin tâmâq tâtlik kelär.
 (Bedava yemek tatlı gelir.)

Vakitsiz öten horozun başı kesilir.
 Bemähäl yürgän qâqlär.
 (Vakitsiz ayağa kalkan yatırılır.)

Kurt köyünü değıştirir, huyunu değıştirmez.
 Börining ağzi yesä häm – qân,
 Yemäsä häm qân.
 (Kurdun ağzi yese de kan, yemese de.)

Fakirlik ayıp değıl, tembellik ayıp.
 Yoklukning uyati yoq, oğirlik uyat.
 (Yokluğun ayıbı yok, hırsızlık ayıp.)

Oğirlik äyb, ğarlik äyb,
 Kambağallikning nesi äyb.
 (Hırsızlık ayıp, kötü niyet ayıp, fakirliğin nesi ayıp?)

Göz terazi, el mizan.

Köz – tärâzi, köngül – qâzi.

(Göz terazi, gönül – kadıdır.)

Eşeğin ölümü köpeğe düğündür.

Âtning ölimi – itning bayramidir.

(Atın ölümü, köpeğin bayramıdır.)

Yuva bozanın yuvası olmaz.

Üy buzganning üyü buzilär.

(Ev bozanın evi bozulur.)

Çivi çiviye söker.

Egâvni egâv yeydi,

Zähârni zähâr yeydi.

(Egeyi ege, zehri zehir yer.)

Elçiye zeval olmaz.

Elçiga ölim yoq.

(Elçiye ölüm yoktur.)

Her koyun kendi bacağından asılır.

Eçkini hãm öz âyâğidän âsarlar,

Qoyni hãm.

(Keçiyi de kendi bacağından asarlar, koyunu da.)

Güzele köken yakışır, çirkine allar neylesin.

Yağşi hunük libâs bilän hãm yağşi.

(Güzel, çirkin elbise ile de güzeldir.)

İyilik et denize at, balık bilmezse Halik bilir.

Yağşilikni dâryâğa qıl, biyâbândän tâp.

(İyiliğini denize yap, çölden topla.)

Su testisi su yolunda kırılır.

Qılıç tutgan qılıçdän ölä.

(Kılıç tutan kılıçtan ölü.)

Söz sözü açar.

Gapni gap açar,

Yâmân gaptân qâçar.

(Sözü söz açar; kötü, sözden kaçar.)

Yiğit ölür adı kalır.

Bâtir ölsä, nâmi qâlar,

Nâmârd ölsä, nimäsi qâlar.

(Yiğit ölse, namı kalır; namert ölse nesi kalır;)

Ölmüş eşek kurttan korkmaz.

Böridän qorqqan toqayga kirmäs.

(Kurttan korkan bataklığa girmez.)

Qari tâvuq qarçiğäydän qorqmäs.

(Yaşlı tavuk şahinden korkmaz.)

Senden korkan senin gibi olsun.

Sendän qorqqanim – qâra koydän qorqqanim.

(Senden korkan, kara koyundan da korsun.)

Davul bile dengi denginedir.

Gül – gülga,

Tikän – tikänga.

(Gül güle, diken dikene.)

Yâğ – yâqqa,

Göşt – göšta.

(Yağ yağa, et ete.)

Yâğ yâqqa tâmar,

Mâşâbäga cız hâm yoq.

(Yağ, yağa damlar, ekmeğe cız da yok.)

Gülme komşuna gelir başına.

Birävning hâliga külmägin zinhâr,

Sening hâm hâliga külgüvçilär bâr.

(Başkasının haline gülme kesinlikle, senin de haline gülecekler var.)

At binenin kılıç kuşananın.

Ton – kiyganniki.

Ât – minganiki.

(Gömlek giyenin, at binenin.)

Yalancının evi yanmış kimse inanmamış.

Yâlgânçi çin deyââlmäs,

Çin desa häm, el inân Lös.

(Yalancı doğru söylemez, doğru söylese de el inanmaz.)

Dost acı söyler.

Toğri söz aççıq bolär.

(Doğru söz acı olur.)

Keskin sirke küpüne zarardır.

Ötkir piçâq — qınga.

(Keskin bıçak kınına.)

Gül dikensiz olmaz.

Gül tikänsiz bol Lös,

Dür — sädäfsiz.

(Gül dikensiz, inci sedefsiz olmaz.)

Gül tikänsiz bol Lös,

Säfä — cäfäsiz.

(Gül dikensiz, sefa cefasız olmaz.)

Acele işe şeytan karışır.

Säbr täđi — rahmân,

Şaşgan işi — şäytân.

(Sabrın altı rahmettir, acelecilik şeytan işidir.)

Sabreden derviş muradına ermiş.

Säbr etgan yetär murâdga,

Besäbr qâlar uyatga.

(Sabreden muradına ulaşır, sabırsız utanca düşer.)

Säbr etgan — murâdga yetgan.

(Sabır eden muradına ulaşandır.)

Adamı rezil eden de vezir eden de kadındır.

Erni er qılädigan häm hâtin,

Qarâ yer qılädigan häm hâtin.

(Kocayı koca yapan da, kara toprak yapan da hanımıdır.)

Yaşsi hâtin erini elga baş qılır,

Yâmân hâtin erini gadâ qılır.

(İyi hanım kocasını halkına lider yapar, kötü hanım kocasını dilenci.)

Çocuktan al haberi.

Bâlâli üydâ sir yâtmäs,

Bâlâsiz üydâ kir yâtmäs.

(Çocuklu evde sır kalmaz, çocuksuz evde kir kalmaz.)

Çok bilen çok yanılır.

Köp bilgänga ergaşmä,

Köp körganga ergaş.

(Çok bileni izleme, çok göreni izle.)

Dilenciye borçlu olma, ya düğünde ister, ya bayramda.

Nâkâsdän qarzdâr bolsäng,

Häm yolda qıstâydi, häm — gördä.

(Cimriye borçlu olsan, hem yolda ister, hem mezarda.)

1.4. AHENK UNSURLARI

1.4.1. Ses Tekrarları

Ses uyumu, armoni denilen ses tekrarları, bir veya birkaç mısradaki seslerin belli bir amaca göre uyumlu bir yerleşim ve sıralanış içinde bulunmalarındır. Bir ya da birden fazla mısradaki ünlü ya da ünsüz benzer seslerin anlama ve konuya da uygun biçimde tekrarıyla elde edilen ahenktir.⁹

⁹ Nurullah Çetin, (2006), *Şiir Çözümleme Yöntemi*, 4. Edebiyat Otağı Yayınları, Ankara: s. 239

1.4.1.1. Ünsüz Ahengi (Aliterasyon)

Mısra içi veya metnin tamamındaki ses tekrarı, bir mısradaki bulunan birçok hecenin benzeşmesidir. Bir ya da birden çok mısradaki aynı ünsüz seslerin birkaç kez tekrarıdır. Aslen cümle ya da mısradaki kelimelerin ilk ünsüzlerinin tekrarına denir. Bu “baş kafiye” veya “birinci kafiye” olarak da bilinir. Eğer ünsüzler, kelime başlarında değilse ona ahenk (consonance) denir.¹⁰

Äyrilmäğın elingdän, quvvät ketär belingdän.

(Ayrılma vatanından, kuvvet gider belinden.)

Betkây ketär, bel kâlar, beklär ketär, el kâlar.

(Yüz gider, bel kalır, beyler gider halk kalır.)

El küyüngandä küyügan – bâtir,

El süyünganda süyügan – bâtir.

(Millet üzüldüğünde üzülen, millet sevindiğinde sevinen yiğittir.)

El tilägin tilägin –

Sınık qonglin siylägin.

(El dileğini dile ki, kırık gönlün saygı görsün.)

Elga hızmät – âliy hımmät.

(Vatana hizmet – büyük sevaptır.)

Özga eling qâzisi bolgandän

Öz elingning tâzısı bol

(Başka yurdun kadısı olacağına, kendi yurdunun tazısı ol.)

Ölsäng öl,

Vätäningdä bol.

(Ölürsen öl vatanında ol.)

Ayrilgan yolda qâlar,

Bölingän - dolda.

(Ayrılan yolda kalır, bölünen doluda.)

¹⁰ Çetin,(2006) a.g.e. s. 239

Balıqning küni köl bilän,
 Bâtirning küni el bilän.
 (Balıgın günü göl ile yiğidin günü vatani ile.)

Köpning küçi – kârâmât.

Haqni nâhaq etmä,
 Nâhaqni haq etmä.
 (Haklıyı haksız etme, haksızı haklı etme.)

Äslning hatâsi bolmäs,
 Yâmânning âşnâsi bolmäs.
 (İyinin hatası olmaz, kötünün dostu olmaz.)

Äççiqni äççiq kesär.
 (Acıyı acı keser.)

Qaytib kelgan qız yâmân,
 Qaytalab kelgan yâv yâmân.
 (Dönüp gelen kız yamandır, dönüp gelen düşman yamandır.)

Âç qârnim – tinç qulâğim.
 (Aç karnım, huzurlu kulağım.)

Uruşning kengaşi yoq.
 (Kavganın nedeni olmaz.)

Bitmäs işning başıga,
 Bâtir kelär qâşıga.
 (Bitmez işin başına, yiğit gelir karşınma.)

Bâtir bâqqâllik qılmäs,
 Qorqâq qâçıb qutulmäs.
 (Cesur bakıp durmaz, korkak kaçıp kurtulmaz.)

Bâtir miltıksız bolmäs,
 Balıq – qıltıqsız.
 (Yiğit tüfeksiz olmaz, balık kılçiksız.)

Nâmârdga söz bergünçä,
 Mârdga köz ber.
 (Namerde söz vereceğine, merde gözünü ver.)

Ât küçini kârvânda kör,
 Mârd küçini – mäydânda.
 (Atın gücünü kervanda gör, merdin gücünü, meydanda.)

Qıldän qıçıq qıdirmä.
 (Kıldan küçük arama.)

Yetti yaşga yetgünçä,
 Yer toqmağın yersän.
 Yetmiş yaşga yetgünçä,
 El toqmağın yersän.
 (Yedi yaşına ulaşınca kadar,
 Er tokmağını yersin. Yetmiş yaşına ulaşınca kadar,
 Halk tokmağı yersin.)

Yağşi kişi bäläsi,
 Yuqâridän siy tâpar.
 Yâmân kişi bäläsi,
 Tuyädä hâm it qâpar.
 (İyi insanın çocuğu,
 Yukarıdan hediye bulur,
 Kötü insan çocuğunu,
 Devede de it ısırır.)

Bähil bilgänin büklär,
 Tâpğanin tağlär.
 (Cimri bildiğini katlar, bulduğunu yığar.)

Bähil bâyga bârgunça,
 Kärämli tâqqa bâr.
 (Cimri zengine varacağına, iyilik sever dağa var.)

Sağay däsäng, süti yoq,
 Qırqay desäng, cüni yoq.
 (Sağayım desen, sütü yok; kırkayım desen, yünü yok.)

Suqutdä hikmät köp,
 Bulutda – himmät.
 (Sükutda hikmet çoktur; bulutta, himmet.)

Hayr häm – hayr,
 Dälälät häm häyr.
 (Hayır yapmak da, hayra vesile olmak da hayırdır.)

Kiyikli tağ – süyükli tağ.
 (Geyikli dağ, sevilen dağdır.)

Atni yaḥşi köstertgan –
 Tüyâqdägi taqasi.
 Tonni yaḥşi köstertgan –
 Yengi bilen yaqasi.
 (Atı güzel gösteren,
 Ayağındaki nalıdır.
 Gömleği güzel gösteren,
 Kolu ile yakasıdır.)

Qâlâqdän çolâq yaḥşi.
 (Aptaldan, çolak iyidir.)

Vä'däga väfâ — märdning işi,
 Vä'däsiz — subutsiz kişi.
 (Verilen söze vefa merdin işi, vefa göstermeyen sözünde durmayan kişidir.)

Yäv mäkrini yalğân yaşırär.
 (Düşman hilesini yalandan gizler.)
 Yalğân gap yaqadän çıkar.
 (Yalan söz yakadan çıkar.)

Yalgʻan yetmiş yil yerdä yâtsa hâmb,
 Yâlini çiqar.
 (Yalan yetmiş yil yerde yatsa da, ortaya çikar.)

Til bilân tüğilgan tügüm,
 Tiş bilân yeçilmäs.
 (Dil ile düğümlenen düğüm, diş ile çözülmöz.)

Bâl bâr yerdä bâläri bâr.
 (Bal olan yerde bal arısı da olur.)

Cäbrga säbr yoq.
 (Zulme sabır yok.)

Cähl — cäningga cäbr.
 (Öfke canına zulümdür.)

İtdän aç yoq,
 İtdän tinç yoq.
 (İtten aç yoktur, itten sağlam yoktur.)

Kütilgan qâzân qaynamäs.
 (Beklenen kazan kaynamaz.)

Pâklik sağılqni, aql säbrni saqlar.
 (Temizlik sağılığı, akıl sabrı korur.)

Säbr songgi — sôm oltin.
 (Sabrın sonu som altındır.)

Tävâkkälning tagi — tağır.
 (Tevekkülün altı temizliktir.)

Şaşgan şamâl bilân bärâbar.
 (Aceleci rüzgarla beraberdir.)

Qudäng qul bolsä, quldek bol.
 (Dünürün sana kul olsa, ona kul ol.)

Qoyindän tökilsä, qonciga.

(Koynundan dökülse, koncuna.)

Bâl — şirin, bâldän — bälä şirin

(Bal tatlıdır, baldan evlat tatlıdır.)

Bäläsi köp bolär bây,

Bäläsi yoq — quruq söy.

(Çocuğu çok olan zengin olur, çocuğu olmayanın soyu kurur.)

Tâvuq bergan ğâz kütär,

Tuğum bergan — ħorâz.

(Tavuk veren kaz güder, yumurta veren horoz.)

Et bâr yerdän it ketmäs.

(Et olan yerden it gitmez.)

Quruq qolga quş qonmäs.

(Kuru dala kuş konmaz.)

Beâbro bilän bel bağlama,

Bekârga qadring ketär.

(İtibarı olmayan ile birlikte olma, boş yere kıymetin gider.)

Lölidän bätir çıqsa, ävväl öz çâdirini çâpar.

(Çingeneden yiğit çıksa, önce kendi çadırındakileri keser.)

Yüzsiz ħâtin — tuzsuz ħâtin.

(Yüzsüz hanım tuzsuz hanımdır.)

Süvni sep singar yerga,

Söz qıl sığar yerga.

(Suyu serp çekecek toprağa, söz söyle sıgacağı yere.)

Süymäganga süykänmä,

Süyganingdän ayrılmä.

(Sevmeyene yaklaşma, sevdiğinden ayrılma.)

İt çâpar, deb bit çâpar.

(İt ısırır , diyip bit ısırır.)

Åldim bälâni, urdim bälâga,

Çıqdi bälâsi, qâldim bälâga.

(Aldım belanı, vurdum belaya, çıktı belası, kaldım beleya.)

Åldingi köçing adaşganini keyingi köç bilär.

(Önceki göçün hatası sonraki göçte bilindir.)

Yutqazgan oyinga toymäs,

Yıqılğan — küräşga.

(Yenilen oyuna, yıkılan güreşe doymaz.)

Özâlmagan âtga üzängi bahâna.

(Yürümeyen ata üzengi bahane.)

Qıçıgan yerdän qol ketmäs.

Qulunli biyä âvulga sıgmäs.

(Kaşınan yerden el gitmez, taylı at avluya sığmaz.)

1.4.1.2. Ünlü Ahengi (Asonans)

Mısra içi ya da metnin tamamındaki ünlü tekrarıdır. Birbirine benzeyen iki heceye denir. Bazen “ünlü kafiyesi” diye adlandırılır. Bir ya da birden fazla mısrada aynı ünlü seslerin birkaç kez tekrarıdır.¹¹

Öz yurtning - öläñ töşäging, özga yurt bolmäs beşiging.

(Öz yurdun – öleceğın döşektir, başka yurt olmaz beşigın.)

Äcälga dävâ yoq,

Yâmânga – bälâ.

(Ecele çare yok, kötüye bela.)

Åz – âşim ğavğâsız başım.

(Az aşım kaygısız başım.)

¹¹ Çetin,(2006) *a.g.e.* s. 240

Åç qârnim – tinç qulâğim.
(Aç karnım, huzurlu kulağım.)

İt irillâşni ânasidân organâr.
(İt şımarmayı anasından öğrenir.)

Kişining çirâyı yüzidä.
(İnsanın güzelliği yüzündedir.)

Körä-körä körkâm bolâr,
Yürä-yürä çeçän bolâr.
(Göre göre güzellik olur, yürüye yürüye usta olur.)

Åy suluvi – nur,
Sây suluvi – süv.
(Ayın güzelliği, ışığıdır; derenin güzelliği sudur.)

Vä'dä — quruq, bâcârilsä — uluğ.
(Söz vermek boştur, yerine getirilince uludur.)

Yâlgân aytib fâyda körsäng,
Åhri zarar tâpârsân.
Râst aytib zarar körsäng,
Åhri fâyda tâpârsân.
(Yalan söyleyip fayda görsen,
Sonunda zarar bulursun.
Doğru söyleyip zarar görsen,
Sonunda fayda görürsün.)

Yâlgân gap yâqadân çıkar.
(Yalan söz yakadan çıkar.)

Süvni çim tohtâtâr,
Yâlgânni — çin.
(Suyu çim durdurur, yalanı doğru.)

İpäk bilän başlab, ip bilân tügatmä.

(İpek ile başlayıp, ip ile tüketme.)

Nân pişgünçä, külçä küyär.

(Ekmek pişinceye kadar, küçük ekmek yanar.)

Åşıqmägan ävçi humâ ävlar.

(Acele etmeyen avcı huma kuşu avlar.)

Åşıqmägan âlisga yetär.

(Acele etmeyen uzağa yetişir.)

Tâş — qattıq,

Tâşdän häm baş qattıq.

(Taş serttir ama taştan da baş serttir.)

Aççıglänsä, âtasi yengar,

Hazilläşsä — bäläsi.

(Öfkelense, babası yener, şakalaşsa evladı.)

Qızni yänga buzar,

Yängani tänga buzar.

(Kızı yenge, yengeyi tenge bozar.)

Åldingga aş târtsa, âtasining ħunidän keç.

(Önüne aş çekse, babasının kanından vaz geçer.)

Åşgan bolsäng, âsarlar,

Yuvvâş bolsäng, bâsarlar.

(Aşırı olsan, asarlar, sakın olsan, basarlar.)

Åsmân âla — yer âla.

(Gökyüzü iyiye, yer de iyidir.)

1.4.2. Kafiye

1.4.2.1. Yarım Kafiye

Mısra sonunda yalnız tek bir sessiz harfbenzeşmesine dayanır.¹²

El bilän bolgan yutar,

Eldän acralgan yitär.

(Halkla ile olan yener, halktan ayrılan kaybolur.)

Elga qılma hıyânät,

Turâlmässan sälâmät.

(Millete etme hıyanet, duramazsın selamet.)

Birâvning bergani – körgülük,

Mehnätning bergani – toyguluk.

(Başkasının verdiği görümlük, çalışmanın verdiği doyumluk.)

Şähärning Qalası – qorğân,

Âdämning yâmâni – gap urgan.

(Şehrin kalesi kurgan, adamın yamanı, söz vurandır.)

Yağşi – bağ u bostan,

Yâmân – qâra qâzân.

(İyi, bağ ve bostan; kötü, kara kazan.)

Yağşi sözdän – väfâ,

Yâmân sözdän – väbâ.

(Güzel sözden vefa, kötü sözden veba.)

Küyâv quvsa, eşik bağin tut,

Oğil quvsa, tor başiga öt.

(Damadın kovsa, kapı başını tut, oğlun baş köşeye geç.)

Fäzänd bâqqan âta,

Cânni qâqqan âna.

(Evlada bakan baba, canını veren anadır.)

¹² Çetin,(2006) *a.g.e.* s. 243

Hâtinsiz ötiş — hatâ,

Bâlâsiz ötiş — cäfâ.

(Hanımsız geçmek hata, çocuksuz geçmek cefadır.)

Haşarçining bälâsi

Tillâ qoşiq oynaydi.

(Yardım severin çocuğu altın kaşık oynar.)

1.4.2.2. Tam Kafiye

Mısra sonunda bir sessiz bir sesli harf benzerliğine dayanır.¹³

El qudrâti – çin qudrât,

Vâtân tuprâği – qımmât.

(Halk kuvveti gerçek kuvvettir, vatan toprağı değerlidir.)

Elga koşilganing könlin tok,

Eldân acralganning, beti yok.

(Vatana faydası olanın gönlü tok, vatandan ayrılanın yüzü yok.)

Eling senga çözsä kol,

Unga dâim sâdik bol.

(Milletin sana vefasızlık etse de sen ona her zaman sadık ol.)

Birikkän küç – küç,

Birikmägan küç – püç.

(Birlikteki güç - gerçek güçtür, bir araya gelmeyen güç – koftur.)

El işiga erinmä,

İş qıldım deb kerilmä.

(Halk işine erinme, iş yaptım deyip gerilme.)

Bâr – bâr, işdâ bâr,

İşlâmägan nânga zâr.

(Ne varsa çalışmakta var, çalışmayan ekmeğe muhtaçtır.)

¹³ Çetin,(2006) *a.g.e.* s. 244

İşlägan tişlär,
İşlämägan kişnär.
(Çalışan yer, çalışmayan kişner.)

Ålay desäng mol hâsil,
Mehr qoyib mehnät qıl.
(Alayım dersen çok ürün, şefkat gösterip emek ver.)

Ğayrät etgan tâğni kesär,
Ğayrät temir arqânni üzär.
(Gayret eden dağı keser; gayret demir urganı koparır.)

Oğri tām teşär,
Qarâvçi yol tosär.
(Hırsız dam deler, bekçi yol keser.)

Yağşi âtdän yıqılsa, yâmân – täbâçi.
Yâmân âtdän yıqılsa, Yağşi – hudâyçi.
(İyi, attan düşse, kötü tövbe çeker; kötü, attan düşse, iyi Allah der.)

Çin söz – motäbär,
Yağşi söz – muhtäsär.
(Doğru söz muteberdir, güzel söz kısadır.)

Ånali kelin — yuvâş,
Ånasız kelin — bebâş.
(Analı gelin sakın, anasız gelin geçimsizdir.)

Aytmäsa, kim bilär,
Åçmäsa, kim körär.
(Söylemese, kim bilir, açmäsa kim görür.)

Elga el qoşilsä — дәvlät,
Eldän el ketsä — mehnät.
(Halk birleşse zenginlik, halk ayrılrsa minnet.)

Qızı b rning n zi b r,
 Qiyin işning qimm ti z r.
 (Kızı olanın nazı var, zor işin kıymeti emeği.)

1.4.2.3. Zengin Kafiye

İkiden çok ya da tam kafiyeden daha fazla harf, ses benzerliğine dayanır.¹⁴

V t nning v yr n si –
  mrning  amh n si.
 (Vatanın virane olması, hayatının acısıdır.)

V t nning v yr n si –
  mrning h yr n si.
 (Vatanın virane olması, hayatının Şaşkınlığıdır.)

Sigirning s ti – tilid ,
 Erning quti – elid .
 (Sığırın sütü dilinde, insanın mutluluğu elindedir.)

S vin bers ng elga,
 Yaşnarsan ming yilga.
 (Halka sevgini verirsen binyıl yaşarsın.)

Tuğilgan yering – v t ning,
 V t ning n musing.
 (Doğduğun yer vatanın, vatanın namusundur.)
 El işini er qılır,
 Er qadrini el bil r.
 (Halk işini yiğit bilir, yiğit kadrini halk bilir.)

El qongan yerin bil r,
  t toygan yerd  tin r.
 (Halk konduğu yeri bilir, at doydudĐu yerde dinlenir.)

¹⁴  etin,(2006) *a.g.e.* s. 244

Yurt egasi Yölbärstir,
 Äldirgani qoymäsdir.
 (Yurdunu sahiplenen kaplandır, almak isteyeniyi koymaz.

Yaşsi yigit yurt tüzär,
 Yâmân yigit yurt buzar.
 (İyi yiğit yurt düzer, yaman yiğit yurt bozar.)

Quş häm ketsä kelädi,
 Öz elini sevädi.
 (Kuş öz vatanından gitse de gelir, öz vatanını sever.)

Här kim – eliga,
 Ördäk – köliga.
 (Herkes memleketine, ördek gölüne.)

Bir källä – källä,
 İkki kälä tillä.
 (Bir kafa kafa, iki kafa, altındır.)

Birlikli üy – bäräkätli,
 Ğavğalı üy – halâkätli.
 (Birlikli ev bereketli, kavgalı ev bereketsizdir.)

Yälğiz yâğaç pänä bolmäs,
 Yälğiz biyäga sâva tolmäs.
 (Tek ağaç barınak olmaz, tek kısraak süt kazanını doldurmaz.)

Köpdän ayrılğan âzar,
 Köpga qoşılğan uzar.
 (Çoktan ayrılan azalır, çoğa giden büyür.)

Köpning işi yitmäs,
 Äzning işi bitmäs.
 (Kalabalığın işi yarıda kalmaz, azın işi bitmez.)

Köpçilik bir muştdän ursa, öldirär.

Bir bürdädän bersä, toydirär.

(Kalabalık bir yumruk vursa, öldürür, birer parça verse doydurur.)

Halqqa süyäsäng, boläsan,

Halqdän çiksäng, solasan.

(Halka dayansan, olursun, halktan ayrılсан solarsın.)

Elga kirgıl elingä,

Süvga kirgıl belingä.

(El içine gir el kadar, suya gir beline kadar.)

Gapni äz sözlä,

İşni köp közle.

(Lafi az sözle, işi çok gözle.)

Däryä süvini bähâr taşırar,

Ädäm qadrini mehnät aşırar.

(Irmak suyunu bahar taşırır, insan kadrini çalışkanlık arttırır.)

İş büyürdim älti tâzga,

Älti tâz qoydi yâzga.

(İş buyurdum altı tasa, altı tas koydu yaza.)

Kişi bersä – körimli,

Mehnät bersä – toyimli.

(Başkasının verdiği görümlük, çalışarak aldığın doyumluk.)

Mehnät qilib tâpganing,

Qandu asal tâtganing.

(Emek verip bulduğun, şeker ve bal tattığın.)

Elga bâqqan yerga bâqmäs,

Kökkä bâqqan elga yâqmäs.

(Ele bakan yere bakmaz, göğe bakan başkasını beğenmez.)

Mullaning yâmäni – varaqçi,

Ädämning yâmäni – qarâqçi.

(Mollanın kötüsü, altın yaprakçı, adamın kötüsü, hayduttur.)

Bahtiyâr bolsä zamân,
 Nâşükür bolma – yâmân.
 (Bahtiyar olduğun zaman, şükretmemek kötüdür.)

Külganga külä bâqma,
 Betiga küyâ yâqma.
 (Küllükte küle bakma, yüzüne kurum sürme.)

Âqköngillikning âtı hâm âzmäs,
 Toni hâm tozmäs.
 (Gönlü temiz olanın atı da zayıflamaz, giysisi de yıpranmaz.)

Ĥâtin sözini qândirâr,
 Er uruğidân tândirâr.
 (Hatun sözüyle kandırınca, koca soyunu inkar eder.)

Fârzând dâğı yândirâr,
 Payti kelsä, küydirâr.
 (Evlat acısı yandırır, vakti gelse, için için yakar.)

Ĥâtinga — puşt,
 Ĥamirga — muşt.
 (Hanıma pembe, hamura yumruk.)

Yalanişgan âçıqmäs,
 Süyânişgan yıqilmäs.
 (Yalanan acıkmaz, dayanıklı olan yıkılmaz.)

Yaĥşi Qarâşadi,
 Yâmân talaşadi.
 (İyi yardımlaşır, kötü dalaşır.)

Âlâv sönsä, sâviydi,
 Giyâh solsa, quriydi.
 (Alev sönse, soğur, bitki solsa, kurur.)

1.4.2.4. Tunç Kafiye

Bir mısra sonundaki kafiyeli kelimelerden birisi, diğer mısradaki kafiyeli kelimenin bir parçası olarak onun içinde aynen tekrarlanıyorsa buna da tunç kafiye denir.¹⁵

Äyriilmägın elingdän,

Quvvät ketär belingdän.

(Ayrılma vatanından, kuvvet gider belinden.)

Betkây ketär, bel kâlar,

Beklär ketär, el kâlar.

(Yüz gider, bel kalır, beyler gider halk kalır.)

Tuğilgan yerdän köngil üzilmäs,

Yurt körganning yurti buzilmäs.

(Doğulan yerden gönül kopmaz, yurt görenin yurdu bozulmaz.)

İş desä, ayyâr,

Åş desä, tayyâr.

(İş desen, kurnaz, aş desen, hazır.)

Sansâlaru mansâlar,

Otga bedäni kim sâlar.

(Atarım dese de, ateşe kendini kim atar.)

Bast etgan ozar,

Qasd etgan tozär.

(İyi niyetli olan gelişir, kasteden yok olur.)

Yâmân hâtin yâmân kündä qâçar,

Yaşsi kündä külib bağrin açar.

(Kötü kadın kötü günde kaçar, iyi günde gülüp bağrın açar.)

Ålqış âlgan âmândır,

Qarğış âlgan yâmandır.

(Dua alan salim olur, beddua alan kötü olur.)

¹⁵ Çetin,(2006) *a.g.e. s. 245*

Er yigit erga t rtar,
 Y m n y kin elga  rtar.
 (Er yiğit ere benzer, yaman yükü ele yükler.)

Yağısi bols ng, ozarsan,
 Y m n bols ng toz rsan.
 (İyi olsan büyürsün, kötü olsan kaybolursun.)

Yağsiga iy rs n –  zik,
 Y m nga iy rs n – y zik.
 (İyiye uyarsan, azık; kötüye uyarsan, yazık.)

Yağsilik yağsid n qaytar,
 Y m n y zimgga aytar.
 (İyilik iyiden döner; kötü, yüzüne söyler.)

Y m n gap – b ş q ziği,
 Yağsi gap – c n  ziği.
 (Kötü söz, b ş belası; iyi söz, can azığıdır.)

Y m n s zl b s vutma,
 C n  ğirtib  vutma.
 (Kötü söyleyip soğutma, can sıkıp avutma.)

Şirin söz – qaym qli ayr n,
 A ııq söz – boyningga arq n.
 (Tatlı söz kaymaklı ayran, acı söz boynuna urgandır.)

 vuli b şqa  ldirm s,
  vuling seni q ldirm s.
 (Mahallesi b şka aldurmaz, mahallenin seni bırakmaz.)

Nim  s ls ng  şingga,
 Şu  ıqar q şinggingga.
 (Ne koysan aşına, o çıkar kaşığına.)

1.4.2.5. Cinaslı Kafiye

Yazılış ve söylenişleri aynı fakat anlamları farklı olsun kelimelerle yapılan kafiye çeşididir. Aynı kelime, her mısradaki farklı anlamlarda kullanılır.¹⁶

Sâdda siri tilidä,
Pısmıq saqlar dilidä.
(Safin sırrı dilinde, sinsin saklar kalbinde.)

1.4.2.6. Redif

Döner ayak. Mısra sonu ses tekrarıdır.¹⁷

Yeridän ayrılğan yetti yıl yıǵlar,
Elidän ayrılğan ölgünçä yıǵlar.
(Yerinden ayrılan yedi yıl ağlar, vatanından ayrılan ölünceye kadar ağlar.)

Kıymâqqa kätän yahşi,
Turmâqqa vätän yahşi.
(Giymeye keten iyidir, yaşamaya vatan iyidir.)

El bâr bolsä, er hâr bolmäs,
Er bâr bolsä, el hâr bolmäs.
(Vatan var olsa, yiğit küçük düşmez, yiğit var olsa, vatan küçük düşmez.)

El - qongan yerdä,
Ât - toygan yerdä
(Halk konduğu yerde, at doyduğu yerde.)

Elga qoşılğan mây yutar.
Eldän ayrılğan qân yutar.
(Memleketine yararlı olan yağ, memleketinden ayrılan kan içer.)

¹⁶ Çetin,(2006) a.g.e. s. 245

¹⁷ Çetin,(2006) a.g.e. s. 251

Elga koşilsäng, er boläsan,
Eldän acralsäng, yer boläsan.

(Vatana faydalı olursan, yiğit olursun, vatandan ayrılırsan toprak olursun.)

Elidän bezgan er ongmäs,
Qolidän bezgan ğaz ongmäs.

(Vatanından bıkan yiğit gelişmez, gölünden bıkan kaz gelişmezz.)

Eling – yurtıng bolmäsa,
Äying – küning bolmäsin.

(Milletın – vatanın olmazsa, ayın – güneşin olmasın.)

Öpkädän urgan yel yâmân,
Elidän ayrılğan er yâmân.

(Ciğerden vuran nefes yaman, memleketinden ayrılan erin hali yaman.)

Här gülning öz isi bâr,
Här elning öz tüsi bâr.

(Her gülün kendi kokusu var, her memleketin kendi rengi var.)

Ayrılğanni ayıq yer,
Bölinganni böri yer.

(Ayrılanı ayı, bölüneni kurt yer.)

Bir kişi ming kişi üçün,
Ming kişi bir kişi üçün.

(Bir kişi bin kişi için, bin kişi bir kişi için.)

Bir tüpürsa ne bolär,
El tüpürsa köl bolär.

(Bir tükürse ne olur, herkes tükürse göl olur.)

Birdän ikki yaħşi,
İkkidän üç yaħşi.

(Birden iki, ikiden üç iyidir.)

Birlaşgan deryâ bolur,
Targalgan ırmaq bolur.
(Birleşen derya olur, dağılan ırmak olur.)

Yâlgız bâtir yâvga yok,
Yâlgız yigit âvga yok.
(Yalnız cesur düşmana gitmez, yalnız yiğit ava çıkmaz.)

Yâlgız itning hurgani bilinmäs,
Yâlgız kişining yurganı bilinmäs.
(Yalnız itin ürdüğü bilinmez, yalnız adamın yürüdüğü bilinmez.)

Yâlgız âtning çangı çıqmäs,
Çangı çıksa hâmdangı çıqmäs.
(Tek atın tozu çıkmaz, tozu çıksa da şöhreti çıkmaz.)

Yâlgız tüyâ baqırâq bolâr,
Yâlgız bâlä yığlâq bolâr.
(Yalnız deve bağırgan olur, yalnız çocuk ağlayan olur.)

Yâlgız ğâzning üni çıqmäs.
Yâlgız qızning münge çıqmäs
(Yalnız kazın sesi çıkmaz, yalnız kızın hüznü bitmez.)

Süvning âqışiga qarâ,
Hâlnıng hâhişiga qarâ.
(Suyun akışına göre, halkın isteğine göre davran.)
Hâlnı qarğasa, hâr bolâsan,
Hâlnı qollasa, bâr bolâsan.
(Halk beddua ederse, küçük düşürülmüş olursun, halk kollarsa, var olursun.)

Hâlnı hıyânât, qılding –
Özingga cinâyât qılding.
(Halka ihanet ettiğinde kendini öldürmüş olursun.)

Bağni baqsäng – bağ bolär,
 Bâtmân dahsar yâğ bolär.
 Bâqımsız bağ tâğ bolär,
 Yüräk bağring dâğ bolär.
 (Bağa bakarsan bağ olur,
 Batman ölçek yağ olur.
 Bakımsız bağ dağ olur,
 Yüreğın bağrın yara olur.)

Dängasäning işi bitmäs,
 Yâz kelse hâm qışı bitmäs.
 (Tembelin işi bitmez, yaz gelse de kışı bitmez.)

Dâna – bir câyda,
 Dängasä hâr câyda.
 (Bilge bir yerde, tembel her yerededir.)

Çarh yigirsâm pul bolär,
 Başım dâstâ gül bolär,
 Yağşi – yağşi yigitler,
 Eşigimga qul bolär.
 (Çark çevirsem pul olur,
 Başım deste gül olur,
 Güzel güzel yiğitler,
 Eşiğimde kul olur.)

Yâz yamğiri lây bolmäs,
 Oğri aslâ bây bolmäs.
 (Yaz yağmuru çamur olmaz, hırsız asla zengin olmaz.)

Äslning hatâsi bolmäs,
 Yâmânning aşnâsi bolmäs.
 (İyinin hatası olmaz, kötünün dostu olmaz.)

Íting yámân bolsä, átıb qutulasan,
 Áting yámân bolsä, sâtıb qutulasan,
 Qoşning yámân bolsä, ketib qutulasan,
 Ering yámân bolsä, ölib qutulasan.
 (Ítin kötü olsa, atıp kurtulasın,
 Atın kötü olsa, satıp kurtulasın,
 Komşun kötü olsa, gidip kurtulasın,
 Kocan kötü olsa, ölüp kurtulasın.)

Âmân bolsäng aş yersän,
 Yámân yürsäng, muşt yersän.
 (İyi olsan aş yersin, kötü yürüsen, yumruk yersin.)

Yámân til başga bälâ keltirär,
 Yaşsi til dävlat, dünyâ keltirär.
 (Kötü dil başa bela getirir, iyi dil dünya zenginliğı getirir.)

Ânali yetim — gül yetim,
 Âtali yetim — şum yetim.
 (Analı yetim gül, babalı yetim yaramaz yetimdir.)

Tuz asrama, süv bolur,
 Qız asrama, quv bolur.
 (Tuz saklama, su alır, kız saklama kurnaz alır.)

Färzändni bâqış qıyın,
 Färzändga yâqış qıyın.
 (Evlada bakmak da beğendirmek de zordur.)

Hâtining ähil bolsin,
 Otining quruq bolsin.
 (Hanımın geçimli olsun, odunun kuru.)

Özi bir tänga,
 Toni qırq tänga.
 (Kendisi bir, elbisesi kırk tenge.)

1.5. SIRALI CÜMLELER

Her biri ayrı ayrı yargı bildirdiği halde aralarındaki sıkı anlam ilişkisiyle arka arkaya sıralanmış cümlelerdir. Her cümle birbirine sıralama bağlaçları, virgül(,) ya da noktalı virgöl (;) ile bağlanır. Aralarında birleşik cümlede olduğu gibi, temel – yardımcı cümle ilgisi bulunmaz; art arda olma, zamanda olma veya karşılaştırma- denkleştirme gibi anlam ilgisi bulunur. Sıralı cümlelerin her biri yapı ve anlam bakımından farklı özellikler taşıyabilir. Sıralı cümleler; *bağımlı sıralı cümle ve bağımsız sıralı cümle* olmak üzere ikiye ayrılır.¹⁸

1.5.1. Bağımlı Sıralı Cümleler

Hem anlam yönünden, hem de öğelerinin ortak olmaları yönünden birbirleriyle bağlı olan cümlelerdir. Sıralı cümleler yalnız başına kullanıldıkları zaman bir anlama sahiptir; ancak öğelerinden bazıları ortaktır.¹⁹

1.5.1.1. Öznesi Ortak Sıralı Cümleler

Yurtni dedim, yüzga kirdim.
(Yurdum dedim, yüz yaşına girdim.)

Ölsäng öl,
Vätäningdä bol.
(Ölürsen öl vatanında ol.)

Kökkä båkma, köpga bâq.
(Yeşile bakma, çoğa bak.)

Köpni demäy, kul boldım,
Ėam – Ėussaga mol boldım.
(Çok diyerek kul oldum, gam gussaya gark oldum.)

Köpçilik köpirsä, qulatar,
Köpçilik süpürsä, sulatar.
(Kalabalık köpürse, devirir, süpürse, tozudur.)

¹⁸ Bilal Aktan, (2009), *Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi*, 1. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara: s. 134

¹⁹ Aktan,(2009) *a.g.e.* s. 135

Tegışmägin köpğa,
Teng bolsän çöpğa.
(Değişmeyesin çoğa, denk olsan çöpe.)

El işiga erinmä,
İş qıldım deb kerilmä.
(Halk işine erinme, iş yaptım deyip gerilme.)

Elga kirgıl elingcă,
Süvga kirgıl belingcă.
(El içine gir el kadar, suya gir beline kadar.)

Öz bilgäningdä bolma,
El bilgäningdä qälma.
(Kendi bildiğini yapma, halkın bildiğinden şaşma.)

Özim boläy demä, özganing ğamini ye.
(Kendim olayım deme, başkasının gamını çek.)

Häşär kildim – üy qurdim,
Unda köp hikmät kördüm.
(Yardım ettim ev kurdum, onda çok hikmet gördüm.)

Bekârçilining beti yoq,
Qâzân âsar eti yok.
(Tembelin yüzü yok, kazan asar eti yok.)

Bersäng – âlasan, eksäng – öräsän.
(Verirsen alırsın, ekersen biçersin.)

Bâzâringni özing qıl,
Tegirmâningni özing târt.
(Pazarını kendin yap, değirmenini kendin çek.)

Bâqsäng – bâğ, bâqmäsäng – tâğ.
(Bakarsan bâğ, bakmazsan dağ olur.)

Y z boyi y tar,
 Qış boyu q tar.
 (Yaz boyu yatar, kış boyu güler oynar.)

Y mġir bil n yer k k r r,
 Mehn t bil n el.
 (Yaġmur ile toprak yeşerir, çalışma ile memleket.)

İş küçini yelga berm , yerga ber.
 C mġarm ni selga berm , elga ber.
 (İş gücünü yele verme, topraġa ver; birikdirdiġini sele verme, halka ver.)

İşga –  ol k,  şga qonaq.
 (İşe gelince  olak, aşa gelince misafir.)

Ketm n  apdim – n n tişl dim.
 ( apa yaptım, ekmek kazandım.)

Erin aq qızni erga ber,
 Er  lm sa, yerga ber.
 ( şengeç kızı kocaya ver, koca almazsa topraġa ver.)

Erin aqni er  lm s,
 Er  lsa h m k p q lm s.
 ( şengeci koca almaz, koca alsada  ok kalmaz.)

Erin aqning koli yetmäs,
 Qoli yets  h m, işi bitm s.
 ( şengecin eli ermez, eli erse de işi bitmez.)

Eş k y r r q tq qda,
 Malum bol r b tq qda.
 (Eşek y r r katı toprakta, belli olur bataklıkta.)

İl n  z egriligini bilm s,
 T y ning boynini egri der.
 (Yılan kendi eġriliġini bilmez, devenin boynuna eġri der.)

Oğri müşük künde uqlab, tündä kezär.
(Hırsız kedi gündüz uyuyup, gece gezer.)

Oğri qoli kesilmägünçä, oğrılığını qoymäs.
(Hırsız, kolu kesilmedikçe, hırsızlığı bırakmaz.)

Yaşsi bolsäng, yaşarsan,
Näsibängni aşarsan.
(İyi olsan yaşarsın, nasibini arttırırsın.)

Yâmân sözläb sâvutma,
Cân ağırtib âvutma.
(Kötü söyleyip soğutma, can sıkıp avutma.)

Birni bersäng âtangga,
Mingni âlasan bälängdän.
(Babana bir verirsen, evladından bin alırsın.)

Arqâğini körib bözini âl,
Ânasini körib — qızını.
(İpini görüp bezini al.)

Bâlâm sevsin desäng, bäläsini sev.
(Çocuğum sevsin dersen, çocuğunu sev.)

Âlä tâvuq sâmân saçar,
Öz aybini özi açar.
(Ala tavuk saman saçar, kendi ayıbını kendisi açar.)

Mening nâfsim balâdur,
Yânar otga sâlâdur.
(Benim nefsim beladır, yanar ateşe salandır.)

Yaşşilikni unutma,
Yâmânlıkni közdä tutma.
(İyiliği unutma, kötülüğü göz önünde tutma.)

Termilgan qazân qaynamäs,
 Qaynasa häm quyilmäs.
 (Uzakta duran kazan kaynamaz, kaynasa da dökülmez.)

1.5.1.2. Yüklemi Ortak Sıralı Cümleler

Balik süv bilän tirik,
 Âdäm – el bilän.
 (Balık su ile yaşar, insan vatani ile.)

Bülbül çämänni sevär,
 Âdäm - vätäni.
 (Bülbül bağı sever, insan vatanını.)

Bülbülga bağ yahşi,
 Käklikkä - tağ.
 (Bülbül bağı sever, insan vatanını.)

Vätäni bärning bahti bär,
 Meñnäti bärning - tahti.
 (Vatani olanın bahtı vardır, vatana minneti olanın tahtı.)

Yeringni gül ârasidän izlä,
 Erkingni – el ârasidän.
 (Yerini gül arasından izle, gücünü halk arasından)

Quş bütäğä siğinär,
 Âdäm – Vätänga.
 (Kuş budağa sığınır, insan vatanına.)

Ayrilgan yolda qâlar,
 Bölingân - dolda.
 (Ayrılan yolda kalır, bölünen doluda.)

El oğrisiz bolmäs,
 Toqay – börisiz
 (Hırsızsız memleket olmaz, kurtsuz bataklık olmaz.)

Yäyävning çängi çıqmäs,
 Yälğizning – üni.
 (Yayanın tozu, yalnızın sesi çıkmaz.)
 Äräväni ât târtar,
 Kôlänkâsin – it.
 (Arabayı at çeker, kölgesini it.)

Birni birâv berädi,
 Köpni – mehnät.
 (Biri herkes verir, çoğu çalışmak.)

Bâğbânga tâğ yaraşmäs,
 Biyâbânga – bâğ.
 (Bahçıvana dağ, çöle bahçe yakışmaz.)

Dängasäning vaci köp,
 Ähängsizning – avci.
 (Tembelin bahanesi, ahenksizin sesi çok.)

Yer qazimäsäng, âltin çıqmäs,
 Qarmâq sâlmäsäng – balik.
 (Toprağı kazmazsan altın çıkmaz, olta salmazsan balık.)

İş, işning tâpar,
 Kôr – köрни.
 (iş, işi bulur, kör, körü.)

İş âşga târtar,
 Yâlkqâvlik – bâşga.
 (İş aşa çeker, tembellik başa.)

İşläganning işi bitär,
 Kişnäganning küni bitär.
 (İşleyenin işi biter, kişneyenin günü biter.)

Märding märdi mäydânda sinalar,
 Yigitning yigiti – mehnätdä.
 (Merdin mertliğı meydanda sınıdır, yiğidin yiğitliğı çalışmada.)

Mehnätli âş – âş bolur,
 Mehnätsiz âş – tâş.
 (Emek verilen aş, aş; emek verilmeyen aş, taş olur.)

Erinçâqning işi bitmäs,
 Epsizning hâcäti.
 (Üşengecin işi, beceriksizin isteğı bitmez.)

Otlâqda bedänä köp,
 Dängasäğa – bahâna,
 (Otlakta bildircin çok, tembele bahane .)

Qâzan otdän, âdâm häräkätdän qızır.
 (Kazan ateşten, adam hareketten ısınır.)
 Äcälga dävâ yoq,
 Yâmânga – bälâ.
 (Ecele çare yok, kötüye bela.)

Bekârçidän bezib qâç,
 Çaqımçidän – köçib.
 (Aylaktan usanıp kaç, gammazdan, göçüp.)

Yâmân yahşi bolmäs,
 Eşäk – bahşi.
 (Kötü iyi olmaz; eşek, ozan.)

İlân bolib yaşagandän,
 Yılqı bolib kişnâgan yahşi.
 (Yılan olup yaşamaktan, at olup kişnemek iyidir.)

Şäkâr päsäsiz bolmäs,
 Arpa – kesäksiz.
 (Şeker sineksiz olmaz, arpa keseksiz.)

Eşäk sıypäganni bilmäs,
 Yâmân sıyläganni.
 (Eşek okşandıgını bilmez, kötü saygı gördüğünü.)

Yâmânning tili bar,
 Yaşşining – dili.
 (Kötünün dili var, iyinin kalbi.)

Yaşşi gap bilän ilân inidän çıqar,
 Yâmân gap bilän piçâq qnidän.
 (Tatlı dil ile yılan ininden çıkar, kötü söz ile bıçak kınından.)

Bâlâlik âna nânga toymäs,
 Bâlâlik ğâz — dânga.
 (Genç ana ekmeğe doymaz, genç kaz yeme.)

Ânaga oşşab qız tugilmäs,
 Âtaga oşşab — ogil.
 (Anaya benzeyen kız, babana benzeyen oğul doğmaz.)

Hâtin — üyning güli,
 Bâlâ — dilning.
 (Hanım evin gülü, çocuk gönlün.)

Arqâğini körüb bözini âl,
 Ânasini körüb — qızini.
 (İpini görüp bezini al.)

Bâlta sâpidän ozmäs,
 Yigit — topidän.
 (Balta sapından ileri gitmez, yiğit toplumdan.)

Qol qolni yüvâr,
 İkki qol — yüzni.
 (El eli, iki el yüzü yıkar.)

Yutqazgan oyinga toymäs,
 Yıqılğan — küräşga.
 (Yenilen oyuna, yıkılan güreşe doymaz.)

1.5.1.3. Nesnesi Ortak Sıralı Cümleler

İşläğan yerni yaşnätär,
 İşlämäğan qaqsatar.
 (Çalışan yerini çiçeklendirir, çalışmayan yıkar.)

1.5.2. Bağımsız Sıralı Cümleler

Aralarında belli bir anlam ilgisi bulunmayan bağımsız cümlelerin oluşturduğu cümleler dizisine *bağımsız* sıralı cümle denir. Bağımsız sıralı cümleler birbirlerine virgül (,) veya noktalı virgül (;) ile bağlanır. Bağımsız sıralı cümlelerde yer alan her cümle söz dizimi bakımından bağımsız birer cümledir; başka cümlelerin veya ögenin varlığını gerektirmez. Bu cümlelerin bir arada bulunmalarının sebebi aralarındaki anlam yakınlığıdır. Özne, tamlayıcı ve yüklemeleri ortak değildir.²⁰

Yeridän ayrılğan yetti yıl yığlar,
 Elidän ayrılğan ölgünçä yığlar.
 (Yerinden ayrılan yedi yıl, vatanından ayrılan ölünceye kadar ağlar.)

Yigit ğamı elidä,
 Elning ğamı dilidä.
 (Yiğidin acısı vatanındadır, vatanın acısı gönüldedir.)

Kiyımâqqa kätän yahşi,
 Turmâqqa vätän yahşi.
 (Giymeye keten iyidir, yaşamaya vatan iyidir.)

Sigirning süti – tilidä,
 Erning quti – elidä.
 (Sığırın sütü dilinde, insanın mutluluğu elindedir.)

²⁰ Aktan,(2009) *a.g.e. s. 136*

Elning yırtığıga yämâk bol; yüzünga ulâq bol.

(Vatanın yırtığına yama, yüzüne ulak ol.)

Er yigit özi üçün tuğılâr, eli üçün ölâr.

(Er yigit kendi için doğar, vatani için ölür.)

Ayrilganni ayıq yer,

Bölinganni böri yer.

(Ayrılanı ayı, bölüneni kurt yer.)

Eldân âşma, eldân qâlışma.

(Elden aşma, elden kötü olma.)

Bekârçidân el bezâr,

Sözüdân köngil âzar.

(Tembelden millet bezer, sözünden gönül incinir.)

Gapga – çeçân, işga – meçân.

(Lafta mahir, işte tembel.)

Dängasägning işi bitmäs,

Yâz kelse hâm qışı bitmäs.

(Tembeline işi bitmez, yaz gelse de kışı bitmez.)

Däryâ süvini bähâr taşırar,

Âdâm qadrini mehnät âşırar.

(Irmak suyunu bahar taşırır, insan kadrini çalışkanlık arttırır.)

Yer – âna , süv – âta,

Mehnät – bâylık .

(Toprak ana, su ata, çalışkanlık, zenginliktir.)

Yer – Hâzinä, mehnät – käliti.

(Toprak hazine, çalışkanlık anahtarı.)

Yer qazimäsäng, âltin çıqmäs,
 Qarmâq sälmäsäng – balik.
 (Toprağı kazmazsan altın çıkmaz, olta salmazsan balık.)

Yâmğir bilân yer kökärär,
 Mehnät bilân el.
 (Yağmur ile toprak yeşerir, çalışma ile memleket.)

Yâtgan qâlar, çâpğan âlar.
 (Yatan kalır, koşan kazanır.)

İzlägan âlim bolär,
 Üylägan – fâzil.
 (İsteyen alim, evlenen fazıl olur.)

İş – bilgänniki,
 Qılıç – tutganninki.
 (İş bilenin, kılıç tutanın.)

İş qılâ âlmagan, iş tanlar.
 (İş yapamayan iş seçer.)

İş qâlsa – mehnät,
 Âş qâlsa – дәvlät
 (İş kalsa emek, aş kalsa zenginlik.)

İşga – çolâk, âşga qonaq.
 (İşe gelince çolak, aş gelince misafir.)

Mehnätsiz râhat bolmäs,
 Savâsiz cännät.
 (Çalışmadan rahat olmaz, sevapsız cennet olmaz.)

Dälädän kelgan oğrini tutış âsân,
 Üydägi oğrini tutış qiyin.
 (Tarladan gelen hırsızı tutmak kolay, evdeki hırsızı tutmak zor.)

Yoklukning uyati yoq, oğirlik uyat.
(Yokluk ayıp değil, hırsızlık ayıp.)

Näyräng bilän iş körgan,
Köp qıynälib cân berär.
(Hile ile iş gören, acı çekerek can verir.)

Dili qâra – tili qâra.
(Gönlü karanın – dili de karadır.)

Gapni gap âçar,
Yâmân gaptän qâçar.
(Sözü söz açar; kötü sözden kaçır.)

Gapning ânasi — qulâq,
Süvning ânasi — bulâq.
(Sözü anası kulak, suyun anası pınardır.)

Dârdi yoq — kesäk,
İşqı yoq — eşäk.
(Derdi olmayan taşır, aşkı olmayan eşektir.)

Dosting bilän dildâş bol,
Qılâr işiga qoldâş bol.
(Dostun ile gönüldaş ol, yaptığı işe yardımcı ol.)

Yâlgiz aql özi yaḥşi,
İkki bolsä, yänä yaḥşi.
(Yalnız aklın kendisi güzeldir, iki olsa, yine iyidir.)

Âta sözi – piçâq,
Âna sözi – qumälâq.
(Baba sözü bıçak, ana sözü tezektir.)

Erinçâqqa iş büyürsäng,
Senga aql örgatär.
(Eriñgeçe iş buyursan, sana akıl verir.)

İKİNCİ BÖLÜM

TRANSKRİPSİYON VE TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARMA

2.1. VÄTÄN vä VÄTÄNPÄRVÄRLİK - (VATAN ve VATANSEVERLİK)

[S5]

1. Äyrilmagın elingdän,
Quvvät ketär belingdän.
(Ayrılma vatanından, kuvvet gider belinden.)
2. Balık süv bilän tirik,
Ädäm – el bilän.
(Balık su ile yaşar, insan vatani ile.)
3. Begänä tupraq – devâna tupraq.
(Yabancı toprak, divane topraktır.)
4. Betkây ketär, bel kâlar,
Beklär ketär, el kâlar.
(Yüz gider, bel kalır, beyler gider halk kalır.)
5. Birävning yurtidä bek bolgunça,
Özingning yurtindä it bol.
(Başkasının vatanında bey oluncaya kadar, kendi vatanında it ol.)
6. Bülbül çämänni sevär,
Ädäm - vätäni.
(Bülbül bağı sever, insan vatanını.)
7. Bülbülga bağ yaḥşi,
Käklikkä - tığ.
(Bülbüle bağ, keklige dağ güzeldir.)
8. Vätän gadâsı – kafan gadâsı.
(Vatan ağrısı – başın ağrısıdır.)
9. Vätän üçün ölmâq häm şarâf.
(Vatan için ölmek de şereftir.)
10. Vätän qadrini bilmegan öz qadrini bilmäs,
Vätänga kelgan imânga kelär.
(Vatannın kıymetini bilmeyen kendi kıymetini bilmez, vatana gelen imana gelir.)

11. Vätänga fälâkât – özingga hälâkât.
(Vatanına gelen felaket senin yıkılışıdır.)
12. Vätängadâ bolgunça , kâfängadâ bol.
(Vatansız oluncaya kadar, kefensiz ol.)
13. Vätändän yirâqlaşgan nâmusdän olar.
(Vatanından uzaklaşan namusundan olur.)
14. Vätäni bârning bahti bâr,
Meñnâti bârning - tahti.
(Vatanı olanın bahtı vardır, vatana minneti olanın tahtı.)

[S6]

15. Vätäning tinç - sen tinç.
(Vatanın huzurluysa, sende huzurlusundur.)
16. Vätänni sâtgan er bolmäs.
(Vatanını satan adam değildir.)
17. Vätänning väyrânäsi –
Ümrning ğamhânäsi.
(Vatanın virane olması, hayatının acısıdır.)
18. Vätänning väyrânäsi –
Ümrning häyrânäsi.
(Vatanın virane olması, hayatının şaşkınlığıdır.)
19. Vätänsiz insân – küysiz bülbül.
(Vatansız insan, şakımayan bülbül gibidir.)
20. Dindän çıqsäng häm, eldän çıqma.
(Dinden çıksan da vatanından ayrılma.)
21. Düşmanga näfrâti bolmaganing,
Vätänga muhâbbâti bolmäs.
(Düşmana nefreti olmayanın, Vatana sevgisi olmaz.)

22. Yerdän ayrilsäng häm eldän ayrilmä.
(Yerden ayrilsan da, yurdundan çıkma.)
23. Yeridän ayrılğan yetti yıl yıǵlar,
Elidän ayrılğan ölgünçä yıǵlar.
(Yerinden ayrılan yedi yıl, vatanından ayrılan ölünceye kadar aǵlar.)
24. Yeringni gül ârasıdän izlä,
Erkingni – el ârasıdän.
(Yerini gül arasından izle, gücünü halk arasından)
25. Yigit ğamı elidä,
Elning ğamı dilidä.
(Yiğidin acısı vatanındadır, vatanın acısı gönüldedir.)
26. Kiyumāqqa kätän yaǵşi,
Turumāqqa vätän yaǵşi.
(Giymeye keten iyidir, yaşamaya vatan iyidir.)
27. Kişi yeridä sultân bolgunça,
Öz elingdä çopan bol.
(Başkasının vatanında sultan olacağına, kendi vatanında çoban ol.)
28. Kişi yurtida sultân bolgunça,
Öz yurtıngdä ultân bol.
(Başkasının yurdunda sultan olacağına, kendi yurdunda ayak altında astar ol.)
29. Kişi yurtida şâh bolgunça,
Öz yurtıngdä gadâ bol.
(Başkasının yurdunda şah olacağına, kendi yurdunda dilenci ol.)
30. Kölning âtını bälīgi çıkarär.
(Gölün adını balığı çıkarır.)

[S7]

31. Körpäng qayärdä bolsä,
Köngling şu yärdä.
(Sevdigin nerede olursa, gönlün oradadır.)
32. Äna yerning tupraqı - äna sütidän äziz.
(Ana yurdun toprağı ana sütünden kıymetlidir.)
33. Äna yurtıng – ältin beşiging.
(Ana yurdun; altın beşigindir.)
34. Äna yurtıng ämân bolsä,
Rängi ruyıng sâ mân bolmäs.
(Ana yurdunda esenlik olsa, yüzünün rengi sararıp solmaz.)
35. Sigirning süti – tilidä,
Erning quti – elidä.
(Sığırın sütü dilinde, insanın mutluluğı elindedir.)
36. Sâvuq urgandän qâlar,
Tupraq sürgandän qâlmäs.
(Soğuk vurmaktan kalır; toprak sürmekten kalmaz.)
37. Süvin bersäng elga,
Yaşnarsan ming yılga.
(Halka sevgini verirsən binyıl yaşarsın.)
38. Tâvuşqanga tuğilgan tepâsi äziz.
(Tavşana doğduğı tepe kıymetlidir.)
39. Tuqqan yerdä tuğing tik.
(Doğduğun yerde tuğunu dik.)
40. Tuqqan elga cân târtmäsa häm, qân târtar.
(Doğduğun yere can çekmese de, kan çeker.)

41. Tuğilgan yerdän köngil üzilmäs,
Yurt körganning yurti buzilmäs.
(Doğulan yerden gönül kopmaz, yurt görenin yurdu bozulmaz.)
42. Tuğilgan yering – vätäning,
Vätäning nâmusing.
(Doğduğun yer vatanın, vatanın namusundur.)
43. Toygan yerdän tuqqan yer yaqşi.
(Doyduğun yerden doğduğun yer güzeldir.)
44. Çangal häm öz câyidâ gürilär.
(Çakal da kendi yerinde gürlär.)
45. Ekin yeridä kökärär,
Er – elidä.
(Ekin yerinde yetişir, yiğit memleketinde.)
46. El bâr bolsä, er hâr bolmäs,
Er bâr bolsä, el hâr bolmäs.
(Vatan var olsa, yiğit küçük düşmez, yiğit var olsa, vatan küçük düşmez.)
47. El başıga kün tüssä,
El yaratgan er kelär.
(Vatanın üstüne gün doğsa, vatan yaratan yiğit gelir.)

[S8]

48. El başıga tuşgani –
Er başıga tuşgani.
(Vatanın başına gelen, yiğidin başına gelir.)
49. El işini er qılır,
Er qadrini el bilür.
(Halk işini yiğit bilir, yiğit kadrini halk bilir.)

50. El künim bolmäsa,
 Åy - künim tuğmäsin.
 (Vatan güneşim olmazsa, ayım – güneşim doğmäsın.)
51. El küyüngandä küyünger – bätir,
 El süyüngandä süyünger – bätir.
 (Millet üzöldüğünde üzülen, millet sevindiğinde sevinen yığittir.)
52. El tilägin tilägin –
 Sınık qonglin siylägin.
 (El dileğini dile ki, kırık gönlün saygı görsün.)
53. El eräsiz bolmäsa,
 Ton yâqasız.
 (Vatan tarihsiz olmaz, elbise yakasız olmaz.)
54. El qudräti – çin qudrät,
 Vätän tuprâğı – qımmät.
 (Halk kuvveti gerçek kuvvettir, vatan toprağı değerlidir.)
55. El qurimäsä yer qurimäs.
 (Halk kurumäsa toprak kurumaz.)
56. El - qongan yerdä,
 Åt - toygan yerdä
 (Halk konduğu yerde, at doyduğu yerde.)
57. El qongan yerin bilär,
 Åt toygan yerdä tinär.
 (Halk konduğu yeri bilir, at doyduğu yerde dinlenir.)
58. El ğamini bilgän eldä dâstân.
 (Halkın derdine ortak olan, halk içinde destanlaşır.)
59. Elga mänzur – erga mänzur.
 (Halkın beğendiği, yığidin beğendiğidir.)

60. Elga hızmät – âliy himmät.
(Vatana hizmet – büyük sevaptır.)
61. Elga qoşilgan mây yutar.
Eldän ayrilgan qân yutar.
(Memleketine yararlı olan yağ içer, memleketinden ayrılan kan içer.)
62. Elga koşilganing könlin tok,
Eldän acralganning, beti yok.
(Vatana faydası olanın gönlü tok, vatandan ayrılanın yüzü yok.)
63. Elga koşilsäng, er boläsan,
Eldän acralsäng, yer boläsan.
(Vatana faydalı olursan, yiğit olursun, vatandan ayrılırsan toprak olursun.)
64. Eling senga çözsä kol,
Unga dâim sâdik bol.
(Milletin sana vefasızlık etse de sen ona her zaman sadık ol.)
65. Eldä bâri – sendä bâri.
(Vatanda var – sende var.)
- [S9]
66. Eldän ayrılgunça, cândän ayrıl.
(Vatandan ayrılacağına, canından ayrıl.)
67. Eliga väfâ qılğan,
Yâviga cäfâ qılâr.
(Halka vefa gösteren, düşmanına acı verir.)
68. Elim suydi – erim suydi.
(Milletinin sevdiği, yiğidin sevdiği.)
69. Elidän bezgan er ongmäs,
Qolidän bezgan ğaz ongmäs.
(Vatanından bıkan yiğit gelişmez, gölünden bıkan kaz gelişmez.)

70. Eling – yurting bolmäsa,
 Äying – küning bolmäsin.
 (Milletin – vatanın olmazsa, ayın – güneşin olmasın.)
71. Elli yer – bâzâr,
 Elsiz yer – mäsâr.
 (Halkı olan toprak pazardır, halkı olmayan toprak mezardır.)
72. Ellik yıldä el yängi.
 (Elli yılda vatan yeni.)
73. Elning bahti – erning bahti.
 (Halkın bahtı erin bahtıdır.)
74. Elning içi – âltın beşik.
 (Vatannın içi altın beşiktir.)
75. Elning yırtıģıga yämâk bol, yüzünga ulâq bol.
 (Vatannın yırtıģına yama, yüzüne ulak ol.)
76. Elning egasi bol, tâbutning çegasi bol.
 (Vatannının sahibi ol, tabutun çivisi ol.)
77. Elning ğami – erning ğami.
 (Vatannın acısı – yiğidin acısıdır.)
78. Er bälâsı – el Bälâsı.
 (Yiğit evladı – vatan evladıdır.)
79. Er dâvlâti – elidä.
 (Yiğidin zenginliģi vatanındadır.)
80. Er yigit elga târtar.
 (Yiğit vatana çeker.)
81. Er yigit özi üçün tuģılâr, eli üçün ölar.
 (Er yiğit kendi için doğar, vatani için ölar.)

82. Eringdän bezsäng häm, elingdän bezmä.
(Eşinden bezsen de vatanından bezme.)
83. Erning işi – elning boynıda,
Elning işi – erning boynıda.
(Yiğidin işi milletin boynuna, milletin işi yiğidin boynuna.)

[S10]

84. Erning mάλı – elning mάλı.
(Yiğidin malı – milletin malı.)
85. Yurt başıga iş tüssä,
Er yigit hāzır.
(Vatanın başına iş gelse, er yiğit hazırdır.)
86. Yurt egasi Yölbärstır,
Åldirgani qoymäsdir.
(Yurdunu sahiplenen kaplandır, almak isteyeniyi koymaz.)
87. Yurt qorı, eling osär,
Qorımäsäng, üying tozär.
(Yurdu korursan, halkın büyür, korumazsan evin yıkılır.)
88. Yurt qorisäng, osarsan,
Qorımäsäng, tozärsan.
(Yurdu korursan, büyürsün, korumazsan yok olursun.)
89. Yurtda ādām bolmäsa,
Tongız tepäga çıqar.
(Yurtta insan olmazsa, domuz tepeye çıkar.)
90. Yurtdän ayrılğannı yāv çāpar.
(Yurtdan ayrılanı düşman keser.)
91. Yurtdän ketgan yurtmānda, ötär ħasrät, armānda.
(Yurttan ayrılan yurtsever, kalır hasret, özlemde.)

92. Yurti b yning  zi b y.
(Yurdu zengin olanın kendisi de zengindir.)
93. Yurting  m n –  zing  m n.
(Yurdun esen ise kendin de esenliktesin.)
94. Yurtni dedim, y zga kirdim.
(Yurdum dedim, y z ya ına girdim.)
95. Ya ı yigit yurt t z r,
Y m n yigit yurt buz r.
(İyi yiğit yurt düzer, yaman yiğit yurt bozar.)
96.  z  yim –  l n t  agim.
(Kendi evim –  leceğim d  eğimdir.)
97.  z yurtingning qadri,  zga yurtda bilin r.
( z vatanın kıymeti, başka yurtda bilinir.)
98.  z yurtning -  l n t  agim,  zga yurt bolm s be iging.
( z yurdun –  leceğın d  ektir, başka yurt olmaz be iğın.)
99.  zga eling q zisi bolgand n
 z elingning t zisi bol.
(Başka yurdun kadısı olacağına, kendi yurdunun tazısı ol.)
100.  zga yurtning b ı bolgan a,
 z yurtingning t ı bol.
(Başka yurdun b ı olacağına, kendi yurdunun t ı ol.)
- [S11]
101.  zga yurtning g lid n,
 z yurtingning  li ya ı.
(Başka yurdun g l bahçesinden,  z vatanının  l  güzeldir.)
102.  s ng  l,
V t ningd  bol.
( l rsen  l vatanında ol.)

103. Öpkädän urgan yel yâmân,
Elidän ayrılğan er yâmân.
(Ciğerden vuran nefes yaman, memleketinden ayrılan erin hali yaman.)
104. Qârânğı qâlgan yurtta,
Qâraşaqşaq pâdşâ bolur.
(Karanlık kalan yurtta, karaşakşak padişah olur.)
105. Qurigan yurtga kul âksâkâl.
(Kuruyan yurda kul aksakal.)
106. Quşbütäğäsıǵınar,
Âdäm – Vätänga.
(Kuş budağa sığınır, insan vatanına.)
107. Quş häm ketsä kelädi,
Öz elini sevädi.
(Kuş öz vatanından gitse de gelir, öz vatanını sever.)
108. Här gülning öz isi bâr,
Här elning öz tüsi bâr.
(Her gülün kendi kokusu var, her memleketin kendi rengi var.)
109. Här kim – eliga,
Ördäk – köliga.
(Herkes memleketine, ördek gölüne.)
110. Här kimning öz eli – öziga şirin,
Här kökätning öz söygan tuprâğı bâr.
(Herkesin kendi memleketi kendine güzel, her bitkinin kendi sevdiği toprağı var.)
111. Här tâyça özi süv içgan bulâǵını maqtâr.
(Her tay kendi su içtiği pınarı över.)
112. Här elning öz irimi.
(Her memleketin kendi nazarlığı vardır.)

113. Hār quş öz üyasiga Qarāp uçar.
(Her kuş kendi yuvasına doğru uçar.)
114. Himmätli er öz elini der.
(Gayretli er öz vatanını toplar.)

2.2. KÄLLEKTİFÇİLİK ve HUDBİNLİK - (BİRLİKTELİK ve BENCİLLİK)

115. Ayrilganni ayıq yer,
Bölinganni böri yer.
(Ayrılanı ayı, bölüneni kurt yer.)
116. Ayrilgan yolda qâlar,
Bölingân - dolda.
(Ayrılan yolda kalır, bölünen doluda.)
- [S12]
117. Balıqning küni köl bilän,
Bâtirning küni el bilän.
(Balığın günü göl ile yiğidin günü vatani ile.)
118. Bäräkä – köpçilikda.
(Bereket – beraberliktedir.)
119. Beşning başi bolgunça,
Âltining äyâğı bol.
(Beşin başı olacağına, altının ayağı ol.)
120. Bizniki - ħaltäda,
Sizniki – ortada.
(Bizimki çuvalda, sizinki ortada.)
121. Bilgäningni eldän ayama.
(Bildiğini halktan esirgeme.)

122. Bir källä – källä,
İkki kälä tillä.
(Bir kafa kafa, iki kafa, altındır.)
123. Bir kişi ming kişi üçün,
Ming kişi bir kişi üçün.
(Bir kişi bin kişi için, bin kişi bir kişi için.)
124. Bir tâvuşni köp tâvuş yoq qılär
(Bir ses çok sesi bastırır.)
125. Bir tüpürsa ne bolär,
El tüpürsa köl bolär.
(Bir tükürse ne olur, herkes tükürse göl olur.)
126. Bir özing dâna bolgunça,
Köp bilän ahmaq bol.
(Bir başına alim olacağına, çok kişi içinde ahmak ol.)
127. Birdän ikki yaḥşi,
İkkidän üç yaḥşi.
(Birden iki, ikiden üç iyidir.)
128. Birikkän küç – küç,
Birikmägan küç – püç.
(Birliktteki güç - gerçek güçtür, bir araya gelmeyen güç – koftur.)
129. Birikmägan birläşmäs.
(Bir araya gelmeyen birleşmez.)
130. Birläşgan deryâ bolur,
Targalgan ırmaq bolur.
(Birleşen derya olur, dağılan ırmak olur.)
131. Birläşgan yâvni qaytarar.
(Birleşen düşmanı kaçırrır.)

132. Birläşgan küç yengilmäs.
(Birleşen güç yenilmez.)
133. Birläşgan – özär,
Birläşmägan tozär.
(Birleşen büyür, birleşmeyen yok olur.)
- [13]
134. Birlik bår – tiriklik bår.
(Birlik var ise dirlik var.)
135. Birlikdä bäräkä bår.
(Birlikte bereket var.)
136. Birlikli üy – bäräkätli,
Ğavğalı üy – halâkätli.
(Birlikli ev bereketli, kavgalı ev bereketsizdir.)
137. Birliksiz küç bolmäs.
(Birlik olmadan kuvvet olmaz.)
138. Bağlı kâlğáz – yağlı kâlğáz.
(Bağlı çiftlik yağlı çiftlik.)
139. Dâş qázânda pişgan aş hãm bolmäs.
(Taş kazanda pişen aş çiy olmaz.)
140. Yâlgiz bâtir yâvga yok,
Yâlgiz yigit âvga yok.
(Yalnız cesur düşmana gitmez, yalnız yiğit ava çıkmaz.)
141. Yâlgiz daraht ormân bolmäs.
(Tek ağaç orman olmaz.)
142. Yâlgiz yâğaç pânä bolmäs,
Yâlgiz biyäga sâva tolmäs.
(Tek ağaç barınak olmaz, tek kısraç süt kazanını doldurmaz.)

143. Yâlgiz yâğaç üy bolmäs.
(Tek ağaç ev olmaz.)
144. Yâlgiz itning hurgani bilinmäs,
Yâlgiz kişining yurganı bilinmäs.
(Yalnız itin ürdüğü bilinmez, yalnız adamın yürüdüğü bilinmez.)
145. Yâlgiz yigit alp bolär,
Alp bolsä häm qalp bolär.
(Yalnız yiğit kahraman olur, kahraman olsa da tembel olur.)
146. Yâlgiz yigit yâv âlmäs.
(Yalnız yiğit düşman almaz.)
147. Yâlgiz âtning çangı çıqmäs,
Çangı çıksa häm dângı çıkmäs.
(Tek atın tozu çıkmaz, tozu çıksa da şöhreti çıkmaz.)
148. Yâlgiz tüyâ baqırâq bolär,
Yâlgiz bâlä yığlâq bolär.
(Yalnız deve bağırgan olur, yalnız çocuk ağlayan olur.)
149. Yâlgiz yürüb yol tâpgunça,
Köp bilän adaş.
(Yalnız yürüyüp yolunu buluncaya kadar, çok içinde yolunu kaybet.)
150. Yâlgiz üydä qâzân qaynamäs.
(Bir evde kazan kaynamaz.)
- [S14]
151. Yâlgiz qoyning terisi postin bolmäs.
(Bir koyunun derisinden kürk olmaz.)
152. Yâlgiz ğâzning üni çıqmäs.
Yâlgiz qızning müngi çıqmäs
(Yalnız kazın sesi çıkmaz, yalnız kızın hüznü bitmez.)

153. Yâlgiz kişi yurtidâ bilinâr.
(Yalnız insan yurdunda tanınır.)
154. Yâlgizning yâyı yoqâlsa, tâpilmäs,
Köpning oqı yoqâlsa, tâpilâr.
(Yalnızın yayı kaybolsa, bulunmaz, çok kişinin oku kaybolsa bulunur.)
155. Ciyân – tâğa el bolmäs,
Yâkkâ tâmçi sel bolmäs.
(Yeğen dayıya el olmaz, yalnız damla sel olmaz.)
156. İkki âdâm – bir âdämning tängrisi.
(İki insan – bir insanın tanrısıdır.)
157. İkki sırtlân bir sırtlânning sırtın yırtar.
(İki sırtlan bir sırtlanın derisini yırtar.)
158. İkki siçqân biriksä,
Yölbärs quyrügün kertâr.
(İki fare bir araya gelse, kaplan kuyruğunu kıstırır.)
159. İkki qol qılğan işni bir qol qılâmäs.
(İki elin yaptığı işi bir el yapamaz.)
160. İkkâvga birâv bâtâlmäs,
Âtlıqqa yayâv etâlmäs.
(İki kişiye bir kişi cesaret etmez; atlıya yaya yetişmez.)
161. İndämâ köpga, yıqtadı çöpğa.
(Ses çıkarma kalabalığa, atıverir çöpe.)
162. İnidâ yâtgannı el tâpar.
(İnde yatanı el bulur.)
163. Yoldän çıqsäng çıq, eldän çıkma.
(Yoldan ayrılırsan ayrıl, toplumdan ayrılma.)

164. Yoqátganingni köpdän sorä.
(Kaybettiğini kalabalıktan sor.)
165. Kâlğáz – bäräkä däryäsi.
(Birlik çiftliğı bereket denizi.)
166. Kâlğáz mάλı kimniki-
Kim işläsa, şuniki.
(Birlik çiftliğı kimindir kim çalıssa, onundur.)
167. Kökkä båkma, köpga bāq.
(Yeşile bakma, çoğa bak.)
168. Köp bilsäng häm, köpdän ártıq bilmäysän.
(Çok bilsen de, çoktan fazla bilmezsin.)
169. Köp biriksä, tåg qular.
(İnsanlar bir araya gelse dağ çöker.)
170. Yälğiz üyning bekası – qurbaqaning bokası.
(Yalnız evin bekası kurbağanın vıraklamäsıdır.)

[S15]

171. Köp duäsı köl bolur.
(Çoğun duası göl olur.)
172. Köp yâyılsa, yoq tåpılär.
(Çok yayılsa, yok bulunur.)
173. Köpdä kåräm köp.
(Çokta hayır çok)
174. Köpdän ayrılğan ázar,
Köpga qoşılğan uzar.
(Çoktan ayrılan azalır, çoğa giden büyür.)

175. Köpdän köp aql çıkar.
(Çoktan çok akıl çıkar.)
176. Köptän quyân qutulmäs.
(Çoğun elinden tavşan kurtulmaz.)
177. Köpläşgan yâvni qaytarar.
(Kalabaıklaşan düşmanı kaçıırır.)
178. Köpni demäy, kul boldum,
Ğam – ğussaga mol boldum.
(Çok diyerek kul oldum, gam gussaya gark oldum.)
179. Köpni yâmânlagan kömilär.
(Çoğu kötüleyen gömülür.)
180. Köpni sävğan birni sävmäs.
(Çoğu seven biri sevmez.)
181. Köpning işi yitmäs,
Åzning işi bitmäs.
(Kalabalığın işi yarıda kalmaz, azın işi bitmez.)
182. Köpning küçi – kârâmät.
(Kalabalığın gücü keramettir.)
183. Köpning kölänkäsı – âltın.
(Kalabalığın gölgesi – altın.)
184. Köpning rızqı – köl.
(Topluluğun rızkı – göl.)
185. Köpning köli köp.
(Topluluğun dalı budağı çok.)
186. Köpning hakı yetimning hakıdän yâmân.
(Toplumun hakkı yetimin hakkından felakettir.)

187. Köpning hakı – topning oqı.
(Kalabalığın hakkı – herkesin oku.)
188. Köpçilik bir muştdän ursa, öldirär.
Bir bürdädän bersä, toydirär.
(Kalabalık bir yumruk vursa, öldürür, birer parça verse doydurur.)
189. Köpçilik – köl, unumi – mol.
(Kalabalık – göl, verimi – bol.)
190. Köpçilik köpirsä, qulatar,
Köpçilik süpürsä, sulatar.
(Kalabalık köpürse, devirir, süpürse, tozatur.)
- [S16]
191. Köpçilik koldä ünüm köp.
(Kalabalık yerde şöhetim çok.)
192. Âtangning âtı özgünçä,
Âvulingnig tâyı özsın.
(Atanın atı gelişeceğine, mahallenin tayı gelişsin.)
193. Âşdän qâlsäng hăm, köçdän qâlma.
(Yemekten kalsan da, göçten kalma.)
194. Râhbär kelär – ketär, âmma halk qâlar.
(Lider gelip geçicidir, ama halk kalır.)
195. Süvning âqışiga qarä,
Hälqning hahişiga qarä.
(Suyun akışına göre, halkın isteğine göre davran.)
196. Sürüv âqsâqsız bolmäs.
(Sürü topalsız olmaz.)
197. Sürivdän qâlgan sürilib ölä.
(Sürüden ayrılan sürülüp ölü.)

198. Tegişmägin köpğa,
Teng bolsän çöpğa.
(Değişmeyesin çoğa, denk olsan çöpe.)
199. Topdän çıqsäng häm köpdän çıkma.
(Toplumdan ayrılсан bile çoktan ayrılma.)
200. Uzâq bolsä häm, yol yahşi,
Yâmân bolsä ham el yahşi.
(Uzak olsa da yol güzel, yaman olsa da memleket güzel.)
201. Üyiga sığmagan, eliga sığmaz.
(Evine sığmayan memleketine sığmaz.)
202. Ulavim yoq deb qoçdän qalma.(?)
203. Uluğğa suyangunça, elga suyan.
(Büyüğe güveneceğine, halka güven.)
204. Hälq aytgani – Hak aytgani.
(Halkın sözü Hakkın sözüdür.)
205. Hälq aytmäs, hälq aytsa, heç qaytmäs.
(Halk söylemez, söylese geri dönmez.)
206. Hälq aytsa eläb aytar,
Haq sözni bilib aytar.
(Halk söylese eleyip söyler, doğru sözü bilip söyler.)
207. Hälq bâr yerdä haqlık bâr.
(Halkın olduğu yerde adalet var.)
208. Hälq işi – Hak iş.
(Halk işi – Hak işidir.)
209. Hälq küçiga toğân yok.
(Halk gücüne baraj olmaz.)

210. Ҳалқ меники demä,
Sen – halqniki.
(Halk benimdir deme, sen halkınsın.)
- [S17]
211. Ҳалқ пуфласа, боран болар,
Ҳалқ тепинсә – zilzile
(Halk üflese, boran olur; tepinse zelzele olur.)
212. Ҳалқ - таъ, амәлдәр – сүв.
(Halk taş gibi, devlet memuru sudur.)
213. Ҳалқ ҳохласта тужиши,
Ҳәцәти жоқ чөзиши.
(Halk bir şeyler yapmak isterse beklemeye hacet yoktur.)
214. Ҳалқ қарғаса, ҳәр боләсан,
Ҳалқ қолласа, бәр боләсан.
(Halk beddua ederse, küçük düşürülmüş olursun, halk kollarsa, var olursun.)
215. Ҳалқ қозғәлса – дәряә,
(Halk ayaklansa ırmak olur.)
216. Ҳалқ һүкми – һақ һүкми.
(Halk һүкмү – Tanrı һүкмү.)
217. Ҳалқдән асралғаннинг үзи қарә болур,
Yurtdән асралғаннинг сөзи әдә болур.
(Halktan ayrılanın үзү кара olur, yurttan ayrılanın sözü geçmez.)
218. Ҳалқни һән һәм янғәлмәс.
(Halkı han bile yenemez.)
219. Ҳалққа сүянсәнг, боләсан,
Ҳалқдән чиксәнг, соласан.
(Halka dayansan, olursun, halktan ayrılсан solarsın.)

220. Ҳалққа Һыянät, қıldинг –
 Özingga cinäyät қıldинг.
 (Halka ihanet ettiğinde kendini öldürmüş olursun.)
221. Egri bitganni el toғrilär.
 (Eғri biteni halk doғrultur.)
222. El bilän bolgan yutar,
 Eldän acralgan yitär.
 (Halkla ile olan yener, halktan ayrılan kaybolur.)
223. El bilän kesilgan barmâqdän qân çikmäs.
 (Halk ile kesilen parmaktan kan çikmaz.)
224. El Bäläsi bolälmagan
 El äğasi bolälmäs.
 (Halk çocuғu olamayan, halk äğasi olamaz.)
225. El bolmäsa, er bolmäsi.
 (Halk olmasa yiğit olmaz.)
226. El işiga erinmä,
 İş qıldım deb kerilmä.
 (Halk işine erinme, iş yaptım deyip gerilme.)
- [S18]
227. El küçi – sel küçi.
 (Halk gücü sel gücüdür.)
228. El nazar kılmäsa,
 Eşäk bazarıga häm дәlläl bolälmaysan.
 (Halk istemezse eşek pazarına simsar bile olamazsın.)
229. El äғzi – eläk, gap turmäs.
 (Halk äғzı elektir, söz durmaz.)

230. El sevganga yer köp.
(Halkın sevdiği kişiye yer çoktur.)
231. El senga etse nädâmät,
Dünyädä turalmazsan sälämät.
(Milletin senden pişmanlık duyarsa, bu dünyada selamet duramazsın.)
232. El süygani – er süygani.
(Milletin sevdiği, yiğidin sevdiğidir.)
233. El sözi – dil sözi.
(Halk sözü, gönül sözüdür.)
234. El – erning sinçisi.
(Halk, yiğidin sancısıdır.)
235. El oğrisiz bolmäs,
Toqay – börisiz
(Hırsızsız memleket olmaz, kurtsuz bataklık olmaz.)
236. El qadrini bilmägan,
Här bälâga yolıqar.
El bilän bolgan yigit
Här bälâdän qutilar.
(Milletin kadrini bilmeyen,
Her türlü belaya gark olur.
Milleti ile olan yiğit,
Her beladan kurtulur.)
237. El qadrini bilmäydi,
El içidä yâmânlar.
(Halk kıymetini bilmeyen, el içinde kötüdür.)
238. El qulağı – ellik
(Halkın kulağı ellidir.)

239. El qozğalsa, taht qozğalar,
Elga kängaşgan äzimäs.
(Millet kalksa, taht kalkar. halka danışan küçülmez.)
240. Elga kirgıl elingçä,
Süvga kirgıl belingçä.
(El içine gir el kadar, suya gir beline kadar.)
241. Elga ma'qul – senga ma'qul.
(Millete uygun olan, sana da uygundur.)
242. Elga nävbät – erga nävbät.
(Ele nöbet ere nöbettir.)
243. Elga suyingan elänmäş.
(Halka dayanan elenmez.)
244. Elga qılma hıyânät,
Turâlmäşsan sälâmät.
(Millete etme hıyanet, duramazsın selamet.)
- [S19]
245. Eldän ayrılğanni böri yer.
(Halktan ayrılmanı kurt yer.)
246. Eldän aşma, eldän qalışma.
(Elden aşma, elden kötü olma.)
247. Erden er ozsä häm, eldän ozälmäs
(Yiğit yiğitten vazgeçse de, milletten vazgeçmez.)
248. Eri bolib, erga bārgan – bet qārəsi,
Eli bolib, elga bārgan – el törasi.
(Kocasını varken, kocaya varan yüz karası; eli varken ele varan el hakimi.)
249. Erning işi el bilän.
(Yiğidin işi millet iledir.)

250. Erning küçni el snär.
(Erin gücünü halk sınar.)
251. Erning átini el çıQarär.
(Yiğidin adını halk çıkarır.)
252. Erning sözi – elning sözi.
(Yiğidin sözü – halkın sözüdür.)
253. Yurt bilän kelgan äzä hem – toy.
(Yurt ile gelen matem düğündür.)
254. Yäyävning çangi çıqmäs,
Yälğizning – üni.
(Yayanın tozu, yalnızın sesi çıkmaz.)
255. Yäkä otin yälvarsa, yänmäs.
(Yalnız odun yalvarsa, yanmaz.)
256. Yağşi rähbär yol qurar,
Yâman rähbär yol bozar.
(İyi lider yol açar, kötü lider yol bozar.)
257. Yağşi rähbär elni oylär,
Yâman rähbär hävli boylar.
(İyi lider halkını düşünür, kötü lider avlu gözetler.)
258. Yağşi rähbär yurtga råhat keltirär,
Yâman rähbär yurtga << mehmän >> keltirer.
(İyi lider yurda rahatlık, kötü lider misafir getirir.)
259. Öz bilgäningdä bolma,
El bilgäningdä qälma.
(Kendi bildiğini yapma, halkın bildiğinden şaşma.)
260. Özi üçün uğlagan,
Biräv üçün tüş körmäs.
(Kendi için uyuyan, başkası için düş görmez.)

261. Özim boläy demä, özganing ğamini ye.
(Kendim olayım deme, başkasının gamını çek.)
262. Özim degan özaksiz ketär.
(Benim diyen yalnız gider.)
263. Özim degan ördän çıqmäs.
(Benim diyen yokuştan çıkmaz.)
- [S20]
264. Ot bilän oynaşmaq tentäkning işi,
Yurt bilän oynaşmaq ähmâqning işi.
(Ateş ile oynaşmak aptalın işi, yurt ile oynaşmak ahmağın işi.)
265. Qâmätiga işângan qaddini bükib ketädi,
Köpçilikkä işângan maqsädiga yetädi,
(Boyuna güvenen boynunu büküp gitti, birliğe güvenen maksadına ulaştı.)
266. Qolidän iş kelmägan mä räkä buzar.
(Elinden iş gelmeyen tören bozar.)
267. Ğâz tödäsi yolbaşçisiz uçmäs.
(Kaz sürüsü öndersiz uçmaz.)
268. Här iş qılsäng, el bilen kengaş.
(Ne iş yaparsan yap, halka danış.)
269. Her kim öz qariçi bilän ölçär.
(Her kes kendi karışı ile ölçer.)
270. Häşär bårsäm bitär,(?)
Künim ingrenib ötar.
(Gitsem yardım biter, günüm inleyip geçer.)
271. Häşär elga yaraşar.
(İmece halka yakışır.)

272. Häsär kildim – üy qurdim,
Unda köp hikmät kördüm.
(Yardım ettim ev kurdum, onda çok hikmet gördüm.)

2.3. MEHNATSEVÄRLİK vâ İŞYÂQMÄSLİK-(ÇALIŞKANLIK ve TEMBELLİK)

273. Äyb yildä emäs, mehnatda.
(Eksiklik yılda değil, iştedir.)
274. Äräväni ât târtar,
Kölänkäsin – it.
(Arabayı at çeker, kölgesini it.)
275. Äri zährini çekmägan bâl qadrini bilmäs.
(Arı zehrini tatmayan balın kıymetini bilmez.)
276. Arıq qazimäsäng, âtizga süv çıqmäs.
(Ark kazmazsan bahçeye su çıkmaz.)
277. Arğumâğim hırtak âtdi,(?)
Lâyni körüb täppä yâtdi.
(Büyük atım korkak attı, çamuru görüp düşüp yattı.)
278. Ähdi bârning bahti bâr.
(Ahdı olanın, bahtı var.)
- [S21]
279. Ähd kilgan baht tâpar.
(Ahd eden baht bulur.)
280. Baht yälqâvga begânä.
(Baht tembele yabancıdır.)
281. Bahtinga işânmä, barmâğinga işân.
(Bahtına güvenme, parmağına güven.)

282. Bekâr oturgünçe, bekâr işga.
(Boş oturacağına, bir işte çalış.)
283. Bekârdän ħudâ bezâr.
(Boş durandan Tanrı bıkar.)
284. Bekârçidän – bemäzä gap.
(Tembelden tatsız söz çıkar.)
285. Bekârçidän el bezâr,
Sözidän köngil âzar.
(Tembelden millet bezer, sözünden gönül incinir.)
286. Bekârçilik – bemäzärçilik.
(Tembellik tatsızlık getirir.)
287. Bekârçilining beti yoq,
Qâzân âsar eti yok.
(Tembelin yüzü yok, kazan asar eti yok.)
288. Bekârçining hunäri – ğiybät.
(Boş duranın işi – dedikodudur.)
289. Beli bâğlıqning dili bâğlıq.
(Beli bağlının dili bağlı.)
290. Bemäzä qâvunning uruği köp.
(Tatsız kavunun çekirdeği çok olur.)
291. Bemehnät hikmät yok.
(Çalışmamakta hikmet yoktur.)
292. Bermäs tängridän hârmäs âvçi âlar.
(Vermeyen Tanrıdan yorulmayan avcı alır.)
293. Bersäng – âlasan, eksäng – öräsän.
(Verirsen alırsın, ekersen biçersin.)

294. Betäşviş baş qayda,
Mehnätsiz aş qayda.
(Kaygısız baş nerde, çalışmadan aş nerde?)
295. Biläk kimniki bolsä, kiygiz öşäniki.
(Kimin bileği güçlüyse, yün elbise onundur.)
296. Bir ezmä tãpädi, bir – kezmä.
(Bir geveze bulur, bir gezen.)
297. Bir qulläb eksäng,
İkqı qulläb yığasan.
(Bir çuval ekersen, iki çuval yığarsın.)
298. Birni biräv berädi,
Köpni – mehnät.
(Biri herkes verir, çoğu çalışmak.)
299. Biräv üçün biräv qázân äsmäs.
(Başkası için başkası kazan asmaz.)
300. Birävning bergani – körgülük,
Mehnätning bergani – toyguluk.
(Başkasının verdiği görümlük, çalışmanın verdiği doyumluk.)

[S22]

301. Bãzãringni özing qıl,
Tegirmãningni özing tãrt.
(Pazarını kendin yap, değirmenini kendin çek.)
302. Bãr – bãr, işdã bãr,
İşlãmãgan nãnga zãr.
(Ne varsa çalışmakta var, çalışmayan ekmeğe muhtaçtır.)
303. Bãqsãng – bãğ, bãqmãsãng – tãğ.
(Bakarsan bãğ, bakmazsan dağ olur.)

304. Bağ kiminki bağbâninki.
(Bağ kimin ki? Bahçıvanındır)
305. Bağ cämâli – bağbândän.
(Bahçenin güzelliği bahçıvandan.)
306. Bağbânga tâğ yaraşmäs,
Biyâbânga – bağ.
(Bahçıvana dağ, çöle bahçe yakışmaz.)
307. Bağı bärning bähiti bär.
(Bağı olanın bahtı var.)
308. Bağni bäsäng – bağ bolär,
Bätmân dahsar yağ bolär.
Bäqımsız bağ tâğ bolär,
Yüräk bağring dağ bolär.
(Bağa bakarsan bağ olur,
Batman ölçek yağ olur.
Bakımsız bağ dağ olur,
Yüreğın bağrın yara olur.)
309. Boynidän bağlangan it ävga yaramäs.
(Boynundan bağlanan it ava yaramaz.)
310. Bolsa hämki qorıq yer,
Häsıl berär, tökseng ter.
(Kuru olsa da yer, ürün verir dökersen ter.)
311. Gap bilän aş pişmäs.
(Söz ile aş pişmez.)
312. Gap bilän şaşma, iş bilän şaş.
(Söz ile acele etme, iş ile acele et.)
313. Gap bilän orâq öriş âsân.
(Söz ile ekin biçmek kolaydır.)

314. Gap bilgünçe, iş bil.
(Söz bileceğine iş bil.)
315. Gap – başqa, iş başqa.
(Konuşmak başka iş başka.)
316. Gap bolsä, paka – paka,
İş bolsä, çekä – çekä .
(Laf desen fazla fazla, iş desen yavaş yavaş.)
317. Gap desäng qâp – qâp,
İş desäng Aştärhändän²¹ tâp.
(Söz desen çuval çuval, iş desen Aştarhandan bul.)
318. Gap desäng, qâp – qâp,
İş desäng, betâb.
(Laf desen, çuval çuval; iş dersen, hasta.)

[S23]

319. Gapga – çeçän, işga – meçän.
(Lafta mahir, işte tembel.)
320. Gapni âz sözlä,
İşni köp közle.
(Lafi az sözle, işi çok gözle.)
321. Dängasäga bulut sâyäsi yük.
(Tembele bulut gölgesi yük.)
322. Dängasäga iş büyürsäng,
Âtängdän ârtıq näsihät qılär
(Tembele iş buyursan, babandan fazla nasihat eder.)
323. Dängasäga âstâna tepä bolib körinär.
(Tembele eşik, tepe olup görünür.)

²¹ Aştärhän: Rusyada bir şehir. Astrahan

324. Dängasägning vaci köp,
 Ähängsizning – avci.
 (Tembeline bahanesi, ahenksizin sesi çok.)
325. Dängasägning işi bitmäs,
 Yâz kelse häm qışı bitmäs.
 (Tembeline işi bitmez, yaz gelse de kışı bitmez.)
326. Dängasägning kâsâsi âqarmäs
 (Tembeline kasesi ağarmaz.)
327. Dängasägning sârâtändä qoli sâvqâtär.
 (Tembeline eli yazın da soğuk olur.)
328. Dängasägning quyruğı bir tutam.
 (Tembeline kuyruğı bir tutamdır.)
329. Dängasägning ğayrâti iş bitgandä qozir.
 (Tembeline gayreti iş bittikten sonra gelir.)
330. Daraht yaprağı bilän körkem,
 Ädäm – mehnâti bilän.
 (Ağaç yaprağı ile görkemli, insan çalışkanlığı ile.)
331. Daraht – hävâdän, âdäm – mehnâtdän.
 (Ağaç havadan, insan çalışmaktan.)
332. Darahtni – mevâsi, âtni – siynesî.
 (Ağacı meyvesi, atı döşü gösterir.)
333. Däryâ süvini bâhâr taşırar,
 Ädäm qadrini mehnät âşırar.
 (Irmak suyunu bahar taşırır, insan kadrini çalışkanlık arttırır.)
334. Dânanâ – bir câyda,
 Dängasä här câyda.
 (Bilge bir yerde, tembel her yerededir.)

335. Dökân toqısäng, böz bolär,
Çärh yigirsäng, ton bolär.
(İpi dokursan, bez olur, yün eğirsən, elbise olur.)
- [S24]
336. Dolanını körgandä tığ esingdän çıqmäsın.²²
(Dolana ağacını gördüğünde, dağ aklından çıkmäsın.)
337. Yer – âna , süv – âta,
Mehnät – bâylik .
(Toprak ana, su ata, çalışkanlık, zenginliktir.)
338. Yer ağganning bahti açılar.
(Toprak işleyenin bahtı açılır.)
339. Yer – Hâzinä, mehnät – käliti.
(Toprak hazine, çalışkanlık anahtarı.)
340. Yer egasi bolma, mehnät egasi bol.
(Toprak ağası olacağına, çalışmanın ağası ol.)
341. Yer qazimäsäng, âltin çıqmäs,
Qarmâq sâlmäsäng – balik.
(Toprağı kazmazsan altın çıkmaz, olta salmazsan balık.)
342. Yâz bâr, qış bâr,
Dängasäga ne iş bâr.
(Yaz var kış var, tembele ne iş var.)
343. Yâz boyi yâtar,
Qış boyu qâtar.
(Yaz boyu yatar, kış boyu güler oynar.)

²² Dolana: dağda yetişen bir ağaç ve meyvesi.

344. Y m gir bil n yer k k r r,
Mehn t bil n el.
(Yağmur ile toprak ye erir, çalışma ile memleket.)
345. Y t vers ,  t h m  zar
(Yatıverse at bile zayıflar.)
346. Y tgan y ta an bol r,(?)
S vuqqa q t  n bol r.
(Yatan yata an olur, so u a dayanıksız olur.)
347. Y tgan q lar,  p gan  lar.
(Yatan kalır, koşan kazanır.)
348. Y tgan h kiz,    q lar.
(Yatan  k z    kalır.)
349. Y tganga y m gir y  m s.
(Yatana yağmur ya maz.)
350. Yatganning y  i yoq.
(Yatanın y  i olmaz.)
351. Y tganning ustiga turgan kelm s.
(Yatanın yanına çalışan gelmez.)
352. Y tib yeg nga t    id m s.
(Yatıp yiyene da  dayanmaz.)
353. Y Ő işni t par,
İŞsiz – d rdis rni.
(Genç işini bulur, işsiz başına dert bulur.)

[S25]

354. C n k yitmay, iş bitm s.
(Can yanmadan, iş bitmez.)

355. C y k ydirm s ng, c n na qayda,
T qqa  ıqm s ng, dol na qayda.
(Makamdan ge mezsen, canan nerede, dağa  ıkmazsan gezmenin dolana meyvesi nerede.)
356. Z vqsiz iş – Ő vqsiz iş.
(Zevksiz iş – heyecansız iştir.)
357.  z qovgan izl ganini t par.
( z s ren istediğini bulur.)
358.  zl ganga t le y r.
( steyenin talih yar.)
359.  zl gan  lim bol r,
 yl gan – f zil.
( steyen alim, evlenen fazıl olur.)
360.  ntilgan elga y qar.
(Hevesin halk çıkarına olsun.)
361.  t itga b y r r,
 t – quyr ğiga.
( t ite, it, kuyruğuna buyurur.)
362.  t y rs , s ngak t par.
( t gezerse, kemik bulur.)
363.  Ş bil n vaqt tez  t r.
( Ş ile vakit çabuk geçer.)
364.  Ş bil n qıŐining m Ők l  bit r.
( Ş ile kişinin sıkıntısı biter.)
365.  Ş – bilę nniki,
Qılı  – tutganninki.
( Ş bilenin, kılıç tutanın.)

366. İş bitär bolsä, häybäräkälläçi kopäyär.
(İş biterken, yardıma gelen çoğalır.)
367. İş bår yerdä aş bår.
(İş olan yerde aş var.)
368. İş bår yerdä hatâ bår.
(İş olan yerde hata var.)
369. İş başlaganda – ermäk
Bitmäy qâlsa – emgak.
(İş başladığında eğlence, bitmeye yakın eziyettir.)
370. İş büyürdim âlti tâzga,
Âlti tâz qoydi yâzga.
(İş buyurdum altı tasa, altı tas koydu yaza.)
371. İş desä, ayyâr,
Âş desä, tayyâr.
(İş desen, kurnaz, aş desen, hazır.)
372. İş desä, âğrır âşıq – mâşiğim,
Âş desä, tayyâr katta qâşiğim.
(İş desen, ağrır kemiğim etim, aş desen hazır bulunur kaşığim.)

[S26]

373. İş dosting, cân dosting.
(İş arkadaşın, can dostun.)
374. İş – insâanning gavhâri.
(İş insanın cevheri.)
375. İş, işning tâpar,
Kör – körni.
(İş, işi bulur, kör, körü.)

376. İş iştâha açar,
Dängasä iştân qâçar.
(İş iştah açar, tembel işten kaçır.)
377. İş küçini yelga bermä, yerga ber.
Cämğarmäni selga bermä, elga ber.
(İş gücünü yele verme, toprağa ver; birikdirdiğini sele verme, halka ver.)
378. İş âşğa târtar,
Yälkqâvlik – başğa.
(İş aş çekir, tembellik başa.)
379. İş seni yengmäsin,
Sen işni yeng.
(İş seni yenmesin sen işi yen.)
380. İş ustäsüdän qorqar.
(İş ustasından korkar.)
381. İş qılğanga qâp – qâp,
Qıllmäganga – boş qâp.
(İş yapana çuval, çuval, yapmayana boş çuval.)
382. İş qılâ âlmagan, iş tanlar.
(İş yapamayan iş seçer.)
383. İş qâlsa – mehnät,
Âş qâlsa – дәvlät
(İş kalsa emek, aş kalsa zenginlik.)
384. İş qurâling sâz bolsä,
Mâşaqqating âz bolär.
(İş aletin sağlam olursa meşakkatin az olur.)
385. İş ğäyrätlidän qorqar
(İş gayretliden korkar.)

386. İşga nonâq, âşga – ortaq.
(İşe becerisi yok, ama aş ortak.)
387. İşga – çolâk, âşga qonaq.
(İşe gelince çolak, aş gelince misafir.)
388. İşga – qonim, hâsiga – ünüm.
(İşte istikrar, üründe bereket.)
389. İşdän qâçar, yıraqqa sâçar.
(İşten kaçır, uzağa saçar.)
390. İşdän qâçding, âşdän qâçding.
(İşten kaçtın mı, aştan olursun.)
- [S27]
391. İşdän qorkqmagan – qıştan qorqmäs.
(İşten korkmayan, kıştan korkmaz.)
392. İşyâqmäs râhat tâpmäs.
(Tembel rahat bulmaz.)
393. İşyâqmäs orakçi, orak tanlar.
(Tembel orakçı, orak seçer.)
394. İşyâqmäsğa it bâqmäs.
(Tembele it bakmaz.)
395. İşyâqmazğa söz yâqmäs.
(Tembele söz geçmez.)
396. İşi bârga bir gün häyit,
İşi yoqqa här gün häyit.
(İş olana bir gün, iş olmayana her gün bayram.)
397. İşi yoq it suğârar.
(İş olmayan köpek sular.)

398. İşi yoq iş tâpar,
İştân sâlib bit bâqar.
(İşi olmayan iş bulur; işten ayrılıp bit bakar.)
399. İşi yoq çivin tutar.
(İşi olmayan sinek avlar.)
400. İşi yoq eşäk hurkitär.
(İşi olmayan eşek ürkütür.)
401. İşi yoqning körki yoq.
(İşi olmayanın güzelliği yok.)
402. İşi yoqning rizkı yoq.
(İşi olmayanın rızkı yok.)
403. İşi keçning küni keç.
(İşi geç bitenin gündüzü geç olur.)
404. İşimning başı yoq,
Åşimning mâşi yoq.
(İşimin başı, aşımın ekmeği yok.)
405. İşlägan yerni yâšnätär,
İşlämägan qaqşatar.
(Çalışan yerini çiçeklendirir, çalışmayan yıkar.)
406. İşlägan âş tişlär,
İşlämägan tâş tişlär.
(Çalışan aş, çalışmayan taş yer.)
407. İşlägan tişlär,
İşlämägan kişnär.
(Çalışan yer, çalışmayan kişner.)
408. İşlägan hâr bolmäs.
(Çalışan küçük düşmez.)

409. İşläganning işi bitär,
Kişnäganning küni bitär.
(İşleyenin işi biter, kişneyenin günü biter.)

[S28]

410. İşlänmägan işga şâyân külär
(Yapılmayan işe şeyan güler.)
411. İşlikning peşânäsi terlär,
İşsizning boyni.
(Çalıianın anlı terler, çalışmayanın boynu.)
412. İşni yâ bächça buzar, yâ näsä buzar.
(İşni ya çocuk bozar, ya esrar bozar.)
413. İşni istäganga emäs, bilgänga tãpşir.
(İşni iseyene değil, bilene ver.)
414. İşning zörini märd qılär.
(İşnin zorunu mert yapar.)
415. İşning közini bil,
Erning tilini.
(İşnin gözünü bil, erin dilini.)
416. İşning özini bilgünçä, közini bil.
(İşnin özünü bileceğine, gözünü bil.)
417. İş sevärni el sevär.
(İş severi herkes sever.)
418. İşsiz başım – aşsız başım.
(İşsiz başım aşsız başım.)
419. İşsiz iyägini uQalär.
(İşsiz çenesini yorar.)

420. İşsiz hayvân h m zeriqar.
(İşsiz hayvan bile sıkılır.)
421. İşç n til gi – t ng  ta q lsa,
Erinç k til gi – k n b ta q lsa.
( alışkanın isteği tan ağarıverse, Üşengecin iseği güneş batıverse.)
422.  qb lin mehn t  çar.
(Geleceği  alışma belirler.)
423. Yigit degan er bolur,
Mehn t k rs , şer bolur.
(Yiğit denen er olur, iş görse, aslan olur.)
424. Yigit hüsni mehn td .
(Yiğidin güzelliği işindedir.)
425. Yigitning baştini mehn t  çar.
(Yiğidin baştını iş  çar.)
426. Yığlab-yığlab y p qazs ng,
K lib-k lib s v i arsin.
(Ağlaya ağlaya ark kazsan, g le g le su içersin.)
427. Yığlab-yığlab m rz   ls ng,(?)
 yl b- yl b suğ rasan.
428. Yol y rgan şazin ga yolıqar.
(Yol yürüyen hazineye rastlar.)
429. Y rtgan – ozar, y tgan – toz r.
( alışan gelişir, yaan kaybolur.)

[S29]

430. Y rg   tning yoli bol r,
Cort qkinin şori bol r.
( yi atın yolu olur, kötü atın salyası olur.)

431. Kezi kelsä, ketmân çâp.
(Zamanı geldiğinde çapa yap.)
432. Ketgan keltirär,
Otirgan nârĥ sörär.
(Giden getirir, oturan fiyat sorar.)
433. Ketmân çâpdim – nân tişlädim.
(Çapa yaptım, ekme kazandım.)
434. Ketmân çâpmâq – âlmâq – sâlmâq,
Qoş haydamâq – bârmâq – kelmâq,
Orâq ormâq – oynamâq,
Hay – hay işning âġiri,
Ĥamir qılmâq, nân yâpmâq.
(Çapa yapmak, almak, salmak,
Çift sürmek, varmak, gelmek,
Orak biçmek oynamak,
Hay hay işin âġırı,
Hamur yoġurup, ekme yapmak.)
435. Kindıq qâni tökülğan câyda câning bâr,
Mehnät qılğan yerdä mâling bâr.
(Göbek kanı dökülen yerde canın var, emek verdiġin yerde malın var.)
436. Kişi bersä – körimli,
Mehnät bersä – toyimli.
(Başkasının verdiġi görümlük, çalışarak aldıġın doyumluk.)
437. Kişining kolidän işini âlsäng,
Âġzidän âşini âlasan.
(Adamın elinden işini alırsan (öğrenirsen), aġzından aşını alırsın.)
438. Kümüşdek ter töksäng,
Gavhârdäk dür âlarsan.
(Gümüş gibi ter dökersen, cevher gibi inci alırsın.)

439. Kün qızıği demägin,
Süyägingin qızdirmäs,
Salqinni köp sözlämä,
Salqın cãni tindirmäs.
(Güneş ışığı demen,
Kemiğini ısıtmaz,
Serinlikten çok söz etme,
Serinlik canı dindirmez.)
440. Kökdän emäs, yerdän tâpasan.
(Gökten değil, yerden bulasın.)
441. Kökläm - mehnät bilän körkäm
(İlk bahar – emek ile güzeldir.)
442. Könglingni birga ber,
Küçingni yerga ber.
(Gönlünü bire, gücünü toprağa ver.)
443. Köringan tâğning yirâği yoq.
(Görünen dağın uzağı olmaz.)
444. Köçätni ötäzmäsäng – kökärmäs,
Maqsadni istämäsäng - tâpilmäs
(Fidanı dikmezsen köklenmez, maksadını istemezsen elde edilmez.)

[S30]

445. Märd yigitning läbi yağlık,
Dängasägning bâşi qânlik.
(Mert yiğidin dudağı yağlıdır, tembelin başı kanlıdır.)
446. Märding märdi mäydânda sinalar,
Yigitning yigiti – mehnätdä.
(Merdin mertliği meydanda sınanır, yiğidin yiğitliği çalışmada.)

447. Meşaqqatsiz baht kelmäs,
Mehnätsiz taht kelmäs.
(Zorluk çekmeden baht, emek vermeden taht gelmez.)
448. Mehnät baht keltirär.
(Çalışma baht getirir.)
449. Mehnät bilän yer kökärär,
Duâ bilän – el.
(Emek ile toprak yeşillenir, dua ile memleket.)
450. Mehnät vä okış ağa – ini,
(Çalışma ve okuma, ağabey – kardeş.)
451. Mehnät yerdä qalmäs,
Altın yolda.
(Emek toprakta, altın yolda kalmaz.)
452. Mehnät kişini bāqar,
Yälqâvlik otga yāqar.
(İş kişiye bakar, tembellik ateşe yakar.)
453. Mehnät, mehnätning tagi – rāhat.
(Emek, emeğin altı rahat.)
454. Mehnät – rāhating pāydevāri.
(Emek, rahatlığın temelidir.)
455. Mehnät tåbāq toldirär,
Minnät tåq küydirär
(Emek tabak doldurur, minnet ev yaktırır.)
456. Mehnät şührät keltirär,
Yälqâvlik - la net.
(Emek şöhret; tembellik lanet getirir.)

457. Mehnät etsäng erinmäy,
Toyar qârning tilänmäy.
(Emek verirsen üşenmeden, doyar karnın dilenmeden.)
458. Mehnät etibâr garâvi.
(Emek itibarın garantisi.)
459. Mehnät kânçâ âğır bolsä,
Keti şunça şirin bolär.
(İş ne kadar ağır olsa, gerisi o kadar tatlı olur.)
460. Mehnät qılğan mây aşär.
(Emek çeken yağ yer.)
461. Mehnät qılding, hop qılding,
Minnät qılding, yoq qılding.
(Emek verdin, çok yaptın, minnet ettin, yok ettin.)
462. Mehnät qilib tâpganing,
Qandu asal tâtganing.
(Emek verip bulduğun, şeker ve bal tattığın.)
- [S31]
463. Mehnät qılmäy râhat körmäs,
Uruğ sepmäy ekin örmäs.
(Emek vermeyen rahat görmez, tohum serpmeyen ekin biçmez.)
464. Mehnät qılsäng, köksing tâğ,
Hürmet qılsäng, diling tâğ.
(Emek verirsen göğsün dağdır, hürmet edersen gönlün dağdır.)
465. Mehnät qılsäng, yaşarsan,
Katta – katta aşärsan.
(Emek verirsen yaşarsın, fazla fazla yersin.)

466. Mehnät qılsäng, qaräm bolmaysan.
(Çalışırsan, bağımlı olmazsın.)
467. Mehnät qılsäng qırğa,
Qaräm bolmässan qolga.
(Emek verirsen kıra, bağılı olmazsın ele.)
468. Mehnät häm egiz – egiz,
Dävlät häm egiz – egiz.
(Çalışırsan ikız ikız, dünya malı da ikız ikız.)
469. Mehnätdä sinalgan – elde äziz,
(İşte sınanan halk arasında kıymetlidir.)
470. Mehnätli nân – şäkär,
Mehnätsiz nân - zähr.
(Emekle alınan ekmek şeker, emeksiz alınan ekmek zehirdir.)
471. Mehnätli aş – aş bolur,
Mehnätsiz aş – tâş.
(Emek verilen aş, aş; emek verilmeyen aş, taş olur.)
472. Mehnätning közini tâpğan,
Bâylikning özini tâpar.
(Çalışmanın gözünü bulan, zenginliğin özünü bulur.)
473. Mehnätning nâni – mazăli,
Yälqâvning câni – şirin.
(Çalışkanın ekmeği, tembelin canı, tatlı.)
474. Mehnätsiz biläk – örinsiz tiläk.
(Çalışmayan bilek, yersiz istek.)
475. Mehnätsiz iş bitmäs,
Erinçâqning koli yetmäs.
(Çalışmadan iş bitmez, tembelin eli yetişmez.)

476. Mehnätsiz râhat bolmä,
Savâsiz cännät.
(Çalışmadan rahat olmaz, sevapsız cennet olmaz.)

477. Mehnätsiz tâpilgan mâl hisâpsiz ketär.
(Çalışmadan bulunan mal, hesapsız gider.)

[S32]

478. Mehnätsiz turmuş tuzsuz âş.
(Çalışmadan geçen hayat tuzsuz aşır.)

479. Mehnätsiz turmuş – oğrilik.
(Çalışmadan geçen hayat, hırsızlıktır.)

480. Mehnätsiz et yemeydi, bit yeydi.
(Çalışmayan et yemeyeydi de bit yiyeydi.)

481. Ming sözdän bir iş yaḥşi.
(Bin sözden bir iş iyidir.)

482. Mingtä çirâyli sözdän,
Bittä ḥunük iş yaḥşi.
(Bin tane güzel sözden, bir tane çirkin iş güzeldir.)

483. Mâl bâqqanga bitär.
(Mal (sığır) bakıldığında büyür.)

484. Mâl semirsä yağ bolär,
Yer semirsä bağ bolär.
(Mal semirse yağ, toprak semirse bağ olur.)

485. Nâdân vä yalqâv – düşmân üçün âv.
(Cahil ve tembel düşman için avdır.)

486. Nân yemeqçi bolsäng, Otin taşıştän erinmä.
(Ekmek yiyecek olursan, odun taşımaktan erinme.)

487. Nãnni mehnät tâpgan,
Mehnätni nân tâpgan.
(Ekmeği bulan iş, işi bulan ekmektir.)
488. Åbro tâpaman desäng, kãmtär bol,
Qarimay desäng, mehnät qıl.
(İtibar bulayım dersen, mütevazı ol, yaşlanmayayım dersen çalış.)
489. Åbroning ânasi, mehnät,
Åtasi sa yi häräkät.
(İtibarın anası çalışma, babası çalışma ve harekettir.)
490. Åvni yâ körinmägan âtar,
Yâ, erinmägan.
(Avı ya görünmeyen vurur, ya erinmeyen.)
491. Ådäm – gavhär, qoli – gül,
(İnsan, cevherdir; eli, güldür.)
492. Ådäm işdän çıqmäydi,
Ådämdän iş çıqadi.
(Adam işten çıkmaz, adamdan iş çıkar.)
493. Ådäm qoli çölni bostân qılär
(Adam eli çölü bostan yapar.)
494. Ådäm ni posti emäs, iş qızdırär.
(Adamı postu değil, işi ısıtır.)
495. Ådämning koli – gül.
(İnsanın eli, güldür.)
- [S33]
496. Ådämning hüsni mehnahtdä.
(Adamın güzelliği işindedir.)

497. Åyåğni tep – täp – täp etmäse,
 Åğzing şap – şap etmäydi.
 (Ayağın tap – tap çalışmasa, ağzın şap – şap yemezdi.)
498. Åz yesäng, köp yapşaysan,
 Mehnät qılsäng, köp aşaysan.
 (Az yersen çok yaşarsın, emek verirken, çok arttırırsın.)
499. Ålay desäng mol hâsil,
 Mehr qoyib mehnät qıl.
 (Alayım dersene çok ürün, şefkat gösterip emek ver.)
500. Åltin otda bilinär,
 Ådäm mehnätdä.
 (Altın ateşte bilinir, adam sıkıntıda.)
501. Åltmişingdä âlma eksäng,
 Yetmişingdä yemişin yersän.
 (Atmışında elma diksen, yetmişinde meyvesini yersin.)
502. Åsmanga âğiz açgan aç qâlar.
 (Göğeye ağız açan aç kalır.)
503. Åt âyâğidän tâpär,
 Ådäm qolidän.
 (At ayağıyla iş yapar, adam eliyle.)
504. Åta bâyliğı yerga cingar,
 Mehnät bâyliğı elga.
 (Atadan gelen zenginlik yere kök salar, çalışarak gelen zenginlik memlekete.)
505. Åş quli – iş Käsäl i.
 (Yemeğin kulu – iş hastasıdır.)

506. Åq qol – aş egasi,
Küç qol – iş egasi.
(Temiz el aş sahibi, güçlü kol iş sahibi.)
507. Åğzingni kökkä açma,
Hälâl mehnätdän qaçma
(Ağzını göğe açma, helal işten kaçma.)
508. Pâdaçi qızining ğäyräti pâda qaytganda kelär
(Çoban kızınının gayreti sürü geri dönünce başlar.)
509. Pul yoq deb qayğurma,
İş yoq deb qayğur.
(Para yok deyip üzülme, iş yok diye üzü.)
510. Râhbär yâtsa sâyädä,
Pahtä qâlar pâyädä.
(Lider gölgede yatsa, pamuk kalır sapta.)
511. Râhatning ânasi – mehnät.
(Rahatın anası – iştir.)
512. Sansâlaru mansâlar,
Otga bedâni kim sâlar.
(Atarım dese de, ateşe kendini kim atar.)
- [S34]
513. Sen işni quvsäng,
Nân seni quvar.
(Sen işi kovarsan, iş de seni kovar.)
514. Sepgan hırmân qılır,
Sepmägan – armân.
(Eken harman toplar, ekmeyen ister.)

515. Sâvut kiyib marakada,
Ketmân urib keçä – kündüz nân bergan.
(Süslü elbise giyip törende, kazma vurup gece gündüz ekmek verendir.)
516. Süv bir cayda turäversä, sasir.
(Su her zaman bir yerde dursa, kötü kokar.)
517. Süv ocâr, insân ondân hâm ocâr.
(Su inatçıdır, insan ondan da inatçıdır.)
518. Süvdän keçgan hol bolâr,
Mehnät çekkân zor bolâr.
(Sudan geçen ıslanır, emek çeken zorlanır.)
519. Söz bilân aqqa – baqqa,
İş bilân qayâqqa.
(Söz ile ak pak, iş ile kirli elbiseyle dolaşırsın.)
520. Söziğa bâqma, işiğa bâq,
(Sözüne bakma, işine bak.)
521. Sözing kümüş bolsä,
İşing – âltin.
(Sözüñ gümüşse, işin altındır.)
522. Tayyâr âşğa bakavul,
Yetim qızğa yasâvul.
(Hazır aş aşı, yetim kıza bekçi.)
523. Tânbâlga cännät yoq,
Qaytıb kelsä dozağ yok.
(Tembele cennet yok, geri dönse cehennem yok.)
524. Taralla bedâdga cân ğanimât.(?)
525. Tek turganga şâytan tayâq tutqazar.
(Aylak durana şeytan dayak olur.)

526. Tek turgunça, tekin işlä.
(Aylak duracağına, bedava çalış.)
527. Tek turmagan toq turar.
(Sürekli çalışan tok aç durur.)
528. Tek turmaganga aş ber,
İkki qolga iş ber.
(Çalışana aş, iki eline iş ver.)
529. Terga bätgan zärga batar.
(Tere batan altına batar.)
- [S35]
530. Tergan termülmäs.
(Terleyen bakıp kalmaz.)
531. Terläb işlesän toyib yeysän.
(Çalışıp terlersen yiyip doyarsın.)
532. Tindim tündä, tinmädim kündizi,
Boldi koy telpägim qundüzi.
(Dinlendim gece, dinlenmedim gündüz, oldu koyun kalpağım kunduz.)
533. Tinmäs kämpirning äyâği äydindä çärh yigit.(?)
(Dinç olmayan koca karının aydınlıkta genç insan gibi yürür.)
534. Tirişgan aç qalmäs.
(Çalışan aç kalmaz.)
535. Tirişgan yer üstidä yaşar,
Tirişmägan - yer ästidä.
(Çalışan yer üstünde yaşar, Çalışmayan yer altında.)
536. Tirişgan Täğdän aşär,
Ter tökkän bahtli yaşar.
(Çalışan dağdan aşar, Ter döken bahtlı yaşar.)

537. Tirişgan – er.
Tirişmägan - qâra yer.
(Çalışan – yiğit, çalışmayan kara topraktır.)
538. Tirişganning teşäsi tâşga çega qâqar.
(Çalışanın keseri taşa çivi çakar.)
539. Tirişqâqning teri çıqunçä,
İşyâqmäsning câni çıqar.
(Çalışanın teri çıkıncaya kadar, Tembelin canı çıkar.)
540. Tâvuq häm tirmalab toyinär.
(Tavuk bile eşinerek doyar.)
541. Tâğ tākäsi tek tursa, âç qâlar.
(Dağ keçisi gezmezse, aç kalır.)
542. Tüsga qarämä, işga qarä,
(Görünüşe bakma, işe bak.)
543. Tökülgang tering – işlägan yering.
(Dökülen terin, çalışan yerin.)
544. Tökülsä mängläy tering,
Unumli bolär yering.
(Dökülse alın terin, verimli olur toprağın.)
545. Tört hâtin bir bolsä, käsbi bolän aytiş.
(Dört kadın bir araya gelse, mesleği olan konuşur.)
546. Uyqu – ğaflät, mehnät – râhat.
(Uyumak, gaflettir, çalışmak, rahatlıktır.)
547. Uringan iş örinsiz ketmäs.
(Özenli iş kolay olmaz.)

548. Uqlagan yıqu âlar,
Uqlamagan yilqı.
(Uyuyan ağırlığı alır, Uyumayan atı alır.)
549. Fârma bilân maqtänmä,(?)
Nârma bilân maqtän.
(Formalite uygulamakla övünme, kendi kurallarınla övün.)
- [S36]
550. Hâzinä ğâyibdän emäs, mehnätdän.
(Hazine gaipten değil, çalışmaktandır.)
551. Hârakaş eşäk yolga yaramäs.
(Oynak eşek yola yaramaz.)
552. Hâtin – qızning işini tâvuq çoqıb bitirâlmäs.
(Kadının, kızın işini tavuk çöküp bitiremez.)
553. Çarh yigirsäm pul bolär,
Bâşim дәstä gül bolär,
Yaşşi – yaşşi yigitler,
Eşigimga qul bolär.
(Çark çevirsem pul olur,
Başım deste gül olur,
Güzel güzel yiğitler,
Eşiğimde kul olur.)
554. Çöpçäk degan, çöp bolär,
Teräversäng, köp bolär.
(Çör çöp demeyle, çöp olur; terleyiversen çok olur.)
555. Şäf – şäf degan şäftâli,
Âğizga tüşmäs.
(Şef şef demeyle şeftali, ağıza düşmez.)

556. El ağziga bāqqan aç qālar.
(El ağzına bakan aç kalır.)
557. Elga bāqqan yerga bāqmās,
Kökkā bāqqan elga yāqmās.
(Ele bakan yere bakmaz, göğe bakan başkasını beğenmez.)
558. Elning körki er bilen,
Erning körki ter bilen.
(Memleketin güzelliği yiğit ile yiğidin güzelliği ter ile dir.)
559. Emgak etsāng, emārsāng.
(Emek versen, emersin.)
560. Emgaksiz itdān yāman,
İt tugul bitdān yāman.
(Emek vermeyen, itten beter, it hatta bitten beterdir.)
561. Er işlägan yerde āziz.
(Yiğit çalıştığı yerde değerlidir.)
562. Er yigit nāmi bilān,
Mehnātdā şāni bilān.
(Er yiğit namı ile çalışmada şanı ile .)
563. Er hızmātdān tāpar.
(Yiğit çalışarak elde eder.)
564. Eringan ele siğmās.
(Üşenen memlekete sığmaz.)
565. Eringan kız erden qālar.
(Üşenen kız kocadan olur.)
566. Eringanning āşi pişmās.
(Erinenin aşısı pişmez.)

567. Erinçâq ıqqı işlär,
 Âhırı barmâğın tişlär.
 (Üşengeç iki işler, sonunda parmağımı dişler.)
- [S37]
568. Erinçâq, erinçâqqa âtasining sâqâlı oynçâq.
 (Üşengeç, üşengece babasının sakalı oyuncaktır.)
569. Erinçâq eşikkä çıqsa, ât yâllaydi.
 (Üşengeç eşiğe çıkmak istese at kiralar.)
570. Erinçâq qızni erga ber,
 Er âlmäsa, yerga ber.
 (Üşengeç kızı kocaya ver, koca almazsa toprağa ver.)
571. Erinçâqni er âlmäs,
 Er âlsa häm köp qâlmäs.
 (Üşengeci koca almaz, koca alsa da çok kalmaz.)
572. Erinçâqning işi bitmäs,
 Epsizning hâcâti.
 (Üşengecin işi, beceriksizin isteği bitmez.)
573. Erinçâqning âğzini it yalar.
 (Üşengecin ağzını it temizler.)
574. Erinçâqning koli yetmäs,
 Qoli yetsä häm, işi bitmäs.
 (Üşengecin eli ermez, eli erse de işi bitmez.)
575. Erinçâqning qoli qısqa,
 Erinmäganning – yoli.
 (Üşengecin eli kısa, üşenmeyenin yolu kısa.)
576. Erning ğäyräti tâğni qozğatar.
 (Yiğidin gayreti dağı hareket ettirir.)

577. Eşäk yürär qâtqâqda,
Malum bolär bätqâqda.
(Eşek yürür katı toprakta, belli olur bataklıkta.)
578. Yurti báyning özi báy,
Mehnät qılğanning qoli mâý.
(Yurdu zenginin kendisi zengindir, iş tutanın eli yağdır.)
579. Yutuqning – käliti mehnät.
(Başarının anahtarı çalışmadır.)
580. Yalqáv äsli quş bolmäs,
Quş bolsä häm uça bolmäs.
(Tembel aslı kuş olmaz, kuş olsa bile uçamaz.)
581. Yalqáv bolsä oğlâning,
Yerden nân termäs,
Abcir bolsä oğlâning,
Çöldän dâñ terâr.
(Tembal olsa evladın,
Yerden ekmek deremez,
Becerikli olsa evladın,
Çölden tahıl derer.)
582. Yalqáv yâtib büyürär.
(Tembel yatıp emreder.)
583. Yalqáv yâtâlmaydi, yâtsa turâlmaydi.
(Tembel yatamaz, yatsa doğrulamaz.)
584. Yalqáv hâtinga bälä – bahânä.
(Tembel kadına çocuk, bahanedir.)
- [S38]
585. Yalqáv – öziga yâv.
(Tembel kendisine düşmandır.)

586. Yalqáv otirgan yeride otini yárar.
(Tembel oturduğu yerde odun kırar.)
587. Yalqávlik, áhırı ħorlik.
(Tembelligin sonu aşığılanmadır.)
588. Yalqávlik yávi – yumuş.
(Tembelligin düşmanı, çalışmaktır.)
589. Yalqávning maqtánişi iş bášiga bârgunça.
(Tembelin övünmesi iş başına varıncaya kadardır.)
590. Yalqávning áşi – yávgan.
(Tembelin aşısı yavandır.)
591. Yalqávning qoli qoynindän çıqmäs.
(Tembelin eli koynundan çıkmaz.)
592. Yaşsi bolsän kelinçäk,(?)
Boläkurma erinçäk.
593. Otlâqda bedänä köp,
Dängasäga – bahána,
(Otlakta bildircin çok, tembele bahane .)
594. Qaziybersäng, tâğ häm qular.
(Kazıversen, dağ da yıkılır.)
595. Qaräsäng – bağmân,
Qarämäsäng - dâğman.
(Bakarsan, bağ bakmazsan dağ olur.)
596. Qızıyüzün sârgäytmä,
Äziz qolni qavärtir.
(Kızıl yüzünü sarartma, değerli elini kabartır.)
597. Qımirlägan qır aşâr.
(Yürüyen tepe aşar.)

598. Qımilägan qır aşär,
Tiğizlägan tâğ aşär.
(Kımıldayan tepe aşar, koşan dağ aşar.)
599. Qâzan otdän, âdäm häräkätdän qızır.
(Kazan ateşten, adam hareketten ısınır.)
600. Qarning toysa, kekirmä,
Bekâr yurib, bökirmä.
(Karnın doysa, geğirme; boş gezip, bağıрма.)
601. Qulday bolib işläsäng,
Bâyday bolib yaşarsan.
(Kul olup çalışsan, zengin olup yaşarsın.)
602. Quş qanati bilän tirik.
Âdäm – mehnäti bilän.
(Kuş kanadı ile yaşar, insan, çalışması ile.)
- [S39]
603. Qorqâqning közi katta,
Dängasägning – sözi.
(Korkağın gözü büyük, tembelin sözü.)
604. Ğayrät etgan tâğni kesär,
Ğayrät temir arqânni üzär.
(Gayret eden dağı keser; gayret demir urganı koparır.)
605. Ğayrätlidän ilän qâçib qutulmäs,
Ğayrätlidän quey qâçib qutulmäs.
(Gayretliden yılan, tavşan kaçıp kurtulamaz.)
606. Ğayrätlining yürägi qaynar,
Ğayrätsizning yürägi oynar.
(Gayretlinin yüreği kaynar, Gayretsizin yüreği oynar.)

607. Ğayrätsiz biläk – örinsiz tiläk.
(Gayretsiz bileğın, gerçekteşmeyecek dileği olur.)
608. Hämmä närsäning ätasi – mehnät.
(Her şeyin atası, çalışmadır.)
609. Här küngi vädäbäzlikdän,
Bir küngi cânbäzlik yağşı.
(Her gün söz vermektense, bir gün can vermek iyidir.)
610. Häräkäting – sağlığing,
Mehnäting – báyliğing.
(Hareketin sağlığıdır, çalışman zenginliğin.)
611. Himmät - elning tayançı,
Mehnät - rāhat quvānçı.
(Himmet, halkın dayanağı, çalışma, rahatın güvencesidir.)
612. Hürmät qılsāng, hürmät qorāsān,
Mehnät qılsāng, dāvran sürāsāng.
(Hürmet edersen, hürmet görürsün; çalışırsan, sefa sürersin.)
613. Hürmäting – sävläting,
Mehnäting – dävläting.
(Hürmetin, görünüşün; çalışman, zenginliğindir.)
614. << Hök >> degan hökızga ölim,(?)
(Sus hiç kimseye bir şey söyleme.)
615. << Hök >> desä hök,
<< Çök >> desä çök
(Ne söylenirse onu yap.)

2.4. HÄLÄLLİK vâ TEKİNÇORLİK - (HELALLİK ve BEDAVACILIK.)

616. Beli ağrimaganning nân yeyişini kör.
(Beli ağrimayanın ekmek yeyişini gör.)
617. Bersäng – yeydi. ursäng – ölädi.
(Versen yer; vursan, ölür.)
618. Bir dehqân âmâç bilän,
Yettâvlan çömiç bilän.
(Bir çiftçi saban ile, yedi çiftçi kepçe ile)
619. Birâvning qoli bilän tikän yoliş âsân.
(Başkasının eli ile diken yolmak kolaydır.)

[S40]

620. Dävlätning illäti bâr.
(Dünya malının belası vardır.)
621. Dili pâkning işi pâk.
(Kalbi temiz olanın, işi de temiz olur.)
622. Dili pâkning yoli pâk.
(Kalbi temiz olanın, yolu açık olur.)
623. Yerga bâqqan iş qilmäs,
İş qılsa hâm tinç qilmäs.
(Yere bakan iş yapmaz, iş yapsa da sağlam yapmaz.)
624. İşläb yegän zâğârang,
Tanangga yâğdek yâqar.
(Çalışarak yenen katı ekmek, bedene yağ gibi gelir.)
625. İşläb tâpganning âşi – lâazzätli.
(Çalışıp kazananın aşısı, lezzetlidir.)

626. İşlägan er tişläb yer.
(Çalışan kişi, dişleyip yer.)
627. İşlämäy yegän ağrimäy olar.
(Çalışmadan yiyen, hasta olur.)
628. Kämbağalning puli – peşâna teri.
(Fakirin parası, alın teridir.)
629. Kim işläydi, kim tişläydi.
(Kim çalışırsa, o yer.)
630. Kişinig zâri kişini buzar,
Zârni körgan zâncirni uzar.
(Başkasının altını, adamı bozar; altını gören, zinciri koparır.)
631. Köngil târtgan âş – hâlâl.
(Gönlün çektiği aş, helaldir.)
632. Mängläy terin bilän tâpilgan mâl
Täningga hâlâl.
(Alın teri ile kazanılan mal bedenine helaldir.)
633. Âşing hâlâl bolsä, köçäde iç.
(Yemeğin helal ise, sokakta ye.)
634. Âqar süvning harâmi yoq.
(Akar suyunu haramı yoktur.)
635. Âğzingdän çıqqan tüprük,
Yerga tüşsä maqruh.
(Ağızından çıkan tükürük, yere düşse mekruhtur.)
636. Âğiz yesä, köz uyâlar.
(Ağız yese, göz utanır.)

637. Pára dözaḥ eşigini açar,
Özini bilgän undän qâçar.
(Rüşvet, cehennem kapısını açar; kendini bilen ondan kaçar.)

[S41]

638. Pára yegän pâna yer.
(Rüşvet yiyen kazık yer.)
639. Pára kanda bolmäsa,(?)
Pârakändä boläsan.
640. Pâraḥor bâyimäs,
Öğri kâyinmäs.
(Rüşvetçi zenginleşmez, hırsız tembihe gelmez.)
641. Pâraḥor beş qolini ağziga tıqar.
(Rüşvetçi beş parmağını ağzına sokar.)
642. Pâraḥor – tekinḥor.
(Rüşvetçi, bedavacıdır.)
643. Pâraḥor – harâmhor.
(Rüşvetçi, haramködür.)
644. Pâraḥorning közi beştä,
Koli – törttä.
(Rüşvetçinin gözü beşte, eli dörttedir.)
645. Pâraḥorning tävbäsidadän qorq,
Muğâbirning yığısidadän.
(Rüşvetçinin tevbesinden kork, kurnazın ağlamasından.)
646. Tekin bolsä, mıḥ yut.
(Bedava olsa, çivi ye.)

647. Tekin göştning süyâgi burun yirtar.
(Bedava etin kemiği burun yırtar.)
648. Tekin yegân – közga tiken.
(Bedava yiyen, göze batar.)
649. Tekin yegünçe, ekib ye.
(Bedava yiyeceğine, ekip ye.)
650. Tekin yemä, teşädi,
Sim bolsän häm eşädi.
(Bedava yeme, deşer, gümüş olsan da değer kaybettirir.)
651. Tekin tãmâq bıqın teşär.
(Bedava yemek bağrı deşer.)
652. Tekin tãmâq âdämning tuzâği,
Yedirib aytadi: ammaning buzâği.
(Bedava yemek adamın tuzağı; Yedirip söyletir: amanın buzağı.)
653. Tekin tãmâq tiş sindirar.
(Bedava yemek diş kırar.)
654. Tekin tãmâq tâtlik kelär.
(Bedava yemek tatlı gelir.)
655. Tekin tãmâqning tami başka,
Yegänlärning başı qaşqa.
(Bedava yemeğin tadı başka, yiyenlerin başı yara.)
656. Tekin tãmâqning tikänägi tıqlär.
(Bedava yemeğin dikenini boğaza takılır.)
657. Tekin tâpgan mâl yâmân,
Âğırı qoymäs âmân.
(Bedava bulunan mal yamandır, onun iyilik getirmez.)

[S42]

658. Tekin ton qımmätga tüşär.
(Bedava don kıymetli olur.)
659. Tekindän tãmâq bolsä,
Qırq kün yätmaq keräk.
(Bedavadan yemek olsa, kırk gün yatmak gerekir.)
660. Tekinning minnäti köp,
Mehnätning – ziynäti.
(Otlakçının minneti, çalışmanın, ziyneti çoktur.)
661. Tekinhor bâyimäydi,
Bâyisa häm yuqmaydi.
(Otlakçı zenginleşmez, zenginlese de kalıcı olmaz.)
662. Tekinhor sayasidän qorqar.
(Otlakçı gölgesinden korkar.)
663. Tekinhor – süvsiz arık.
(Otlakçı, susuz arıktır.)
664. Tekinhor qâpip yeydi,
Mehnätkäş tâpib yeydi.
(Otlakçı kapıp, çalışan bulup yer.)
665. Tekinhorga şäfkät yoq.
(Bedavacıya şefkat yok.)
666. Tekinhorga teng kelmä, qâpadi,
Öz aybini tekin pulga yâpadi.
(Bedavacıya denk gelme, kapar, kendi suçunu hiç parasız örter.)
667. Tikenning zähri yâmân,
Tekinhorning qahri yâmân.
(Dikenin zehri yaman, badavacının kahrı yaman.)

668. Tãmâğining yoli tâzä,
İşi bolär pākızä.
(Yemeğinin yolu temiz olanın, işi de temiz olur.)
669. Tâtli tãmâq tamuqqa tuşirär.
(Tatlı yemek cehenneme düşürür.)
670. Üzüm tiläganga üzib – üzib ber,
Qāvun tiläganga qan yalatib.
(Üzüm dileylene koparıp koparıp, kavun dileylene kan yalatıp ver.)
671. Hälq mâlini yegän halkumidän ilinär. (?)
672. Şarâb tekin bolsä, hãmä içär,
Tekinhor vicdänidän keçär.
(Şarap bedava olsa, herkes içer, Otlakçı vicdanından geçer.)
673. Şirâfuruşning şiräsi bär,
Ärtiş – târtiş kiräsi bär.
(Tatlıcının tatlısı var, artan azalan kirası var.)
674. Ekkändä yoq, tikkändä yoq, hırmânda hâzir.
(Ekerken yok, dikerken yok, harmanda hazırdir.)

[S43]

675. Eldän aş yesäng, elga aş ber.
(Elden aş yersen, ele aş ver.)
676. Eşäk Maqqaga bärrib halâl bolmäs.
(Eşek Mekkeye varsa helal bulmaz.)
677. Eşäkning göşti – harâm,
Mehnäti – hâlâl.
(Eşəğin eti, haram; eməği, helaldir.)

678. Yulğıç bärning mâlin yulqar,
Yoqning nâmin bulğar.
(Kendine yontan (yolucu) zenginin malını alır, fakirin namını kirletir.)
679. Yulğıç yuladi,
Yulib âlgaç, koyadi.
(Yolucu yolar, yolup alıp, koyar.)
680. Yulğıç yulib toymäs.
(Kendine yontan ne kadar yontsa doymaz.)
681. Yulğıç yulib toymaydı,
Qırğıç qırıp qoymaydı.
(Yolucu yolup doymaz, rende vurup koymaz.)
682. Oraqda yoq, maşâqda yoq, hırmanda hâzir.
(Orak vurmada yok, ekin yığmada yok, harmanda hazır.)
683. Hälâl iş – lezzätli yemiş.
(Helal iş, lezzetli yemiştir.)
684. Hälâl işlä – hälâl tişlä.
(Helal iş yap, helal yemek ye.)
685. Hälâl mehnät yerdä qâlmäs.
(Helal emek yerde kalmaz.)
686. Hälâl mehnät – mol darâmad.
(Helal çalışma, bol gelir.)
687. Hälâl mâlning qulfi özidä bolär.
(Helal malın kilidi kendinden olur.)

688. H rak ting ert  bols ,
K zd  ert   r s n.
Mehn tingni h l l q ls ng,
Huzurini k r s n.
( şini erken yaparsan,
G z n erken ekin biçersin.
Çalışmanı helal kılsan,
Huzurunu görürsün.)
689. Har m iş tez qaritar.
(Haram iş tez kocaltır.)
690. Har m har mni  aqırar.
(Haram haramı çağırır.)
691. Har md n kelgan har mga ket r.
(Haramdan gelen harama gider.)
692. Har mz da buğday k rs tib, arpa s tar.
(Haram yiyen buğday gösterip, arpa satar.)
693. Har mz da s vd n halv  pişir r.
(Haram yiyen sudan helva pişirir.)
694. Har mz d ning quyıręı – bir tutam.
(Haram yiyenin quyruğu bir tutamdır.)

[S44]

2.5. TOğRİLİK ve EğRİLİK - (DOğRULUK ve EğRİLİK)

695.  ybi b rning tizi qaltir r.
(Suçu olanın dizi titrer.)

696. Äybini yäşirgan báy bolmäs.
(Ayıbını saklayan zengin olmaz.)
697. Aytıb qılğan oğurlıknıng äybi yok.
(Söylenip yapılan hırsızlığın günahı yoktur.)
698. Älişär bolsäng, çiningni ayt,
Qâvuşar bolsäng, siringni ayt.
(Değişecek (takas edecek) olursan, doğruyu söyle, kavuşacak olsan sırrını söyle.)
699. Äsli qâra âqarmäs,
Äsli buzuq tüzälmäs.
(Aslı kara olan ağarmaz, aslı bozuk olan düzelmez.)
700. Äftıng qıyşıq bolsä, âynadän öpkälämä.
(Yüzün eğri ise, aynadan şikayet etme.)
701. Balıq başidän sasir.
(Balık baştan kokar.)
702. Bemähäl yürğan qâqılär.
(Vakitsiz ayağa kalkan yatırılır.)
703. Betga aytganning zähri yoq,
(Yüzüne karşı söyleyenin zehri yoktur.)
704. Bizigni qanârga yaşirib bolmäs.
(Bizimki kenara saklanıp kalmaz.)
705. Bilâkka bâqma, yüräkkä bâq.
(Bileğe bakma, yüreğe bak.)
706. Bilmäganni bildim demä,
Qılmaganni qıldım demä.
(Bilmediğini biliyorum deme, yapmadığımı yapıyorum deme.)

707. Bir tulkining hiyləsi,
Neçä yerdä pänd verär.
(Bir tilkinin hilesi, kaç yerde aldatır.)
708. Bir hâtining hiyləsi,
Qırq eşäkkä yük bolär.
(Bir kadının hilesi, kırk eşeğe yük olur.)
709. Birâvni aldama, yürgän köçängning bâşi berk.
(Sakın birini aldatma, yürüdüğün sokağın sonu kapalıdır.)
710. Bâzârdagı allâp,(?)
Qılär işi – qallâb.
711. Bâylık, bâylik tubi – oğirlik.
(Zenginlik, zenginlik altı – hırsızlık.)
- [S45]
712. Börining ağzi yesä häm – qân,
Yemäsä häm qân.
(Kurdun ağzı yese de kan, yemese de.)
713. Dälädän kelgan oğrini tutiş âsân,
Üydägi oğrini tutiş qiyin.
(Tarladan gelen hırsız tutmak kolay, evdeki hırsız tutmak zor.)
714. Därdini yaşirgan därmân tâpmäs.
(Därdini saklayan derman bulamaz.)
715. Därdini yaşirganga dâri yuqmäs.
(Därdini saklayana ilaç çare olmaz.)
716. Därdni berkitsäng, isitmäsi âşkâr kilar.
(Därdini kapatsan, sıtmäsi açık kalır.)

717. Dili toʻgrining yoli toʻgʻri.
(Gönlü doğru olanın, yolu da doğrudur.)
718. Dili qınğırning, tili – kinğir.
(Kalbi bozuk olanın, dili de bozuktur.)
719. Yeyär âğizni yemäs âğiz bağlar.
(Yiyen ağız, yemiyen ağız bağlar.)
720. Yâz yâmğiri lây bolmäs,
Oğri aslä bây bolmäs.
(Yaz yağmuru çamur olmaz, hırsız asla zengin olmaz.)
721. Callâb, turgan – bitgani qallab.(?)
722. Zârgar firibgar bolsä, âltin zânglär.
(Kuyumcu hilekar olsa, altın paslanır.)
723. İgnä oğırlagan sigir häm oğırlar.
(İğne çalan sığır da çalar.)
724. İlân öz egriligini bilmäs,
Tüyäning boynini egri der.
(Yılan kendi eğriliğini bilmez, devenin boynuna eğri der.)
725. İt tuygan küni oğirlik qılmäs.
(İt doyduğu gün hırsızlık yapmaz.)
726. İtimning bâği yoq,
Yemişi qâra çarâs.
(İtimin bağı yok, yiyeceği kara çerez.)
727. İşsizning işi – oğirlik.
(İşsiz işi, hırsızlıktır.)
728. Yoli bozuqning yâqasi yırtik.
(Yolu bozuğun yakası yırtıktır.)

729. Yoklukning uyati yoq, oğirlik uyat.
(Yokluk ayıp değil, hırsızlık ayıp.)
730. Kavüşimni âlgan bir kişi,
Gümândârim ming kişi.
(Ayakkabımı çalan bir kişi, şüphelendiğim bin kişi.)
- [S46]
731. Kôz – târâzi, köngül – qâzi.
(Göz terazi, gönül – kadıdır.)
732. Köngil toğri üçün,
Qulf oğri üçün.
(Gönül doğru için, kilit hırsız içindir.)
733. Mänmän kâmtârdän yengilär,
Toğri el içidä tanilär.
(Kibirli mütevazıya yenilir, doğru el içinde tanınır.)
734. Mis qâzâning misi çiqar,
Berkitganning isi çiqar.
(Bakır kazanın bakırı çıkar, kapatınca kokusu çıkar.)
735. Mullaning yâmâni – varaqçi,
Âdämning yâmâni – qarâqçi.
(Mollanın kötüsü, altın yaprakçı, adamın kötüsü, hayduttur.)
736. Muğâmbir tumşuğidän ilinär.
(Kurnaz gagasından (burnundan) bilinir.)
737. Näyräng bilän iş körgan,
Köp qıynälib cân berär.
(Hile ile iş gören, acı çekerek can verir.)
738. Nâhaq işga rivâc yoq.
(Haksız işte gelişme yok.)

739. Åçköz báyimäs, oğri toymäs.
(Açıgözlü zengin olmaz, hırsız doymaz.)
740. Råstga zävål yoq.
(Doğru dürüst olana zeval yok.)
741. Sävdägar, işi dâim hiyläkär.
(Tüccarın işi daima hilekarlıktır.)
742. Säyâq ketdi, säyâq ketdi,
Säyâq ketidän tayâq ketdi.
(Serseri gitti, berduş gitti, serseri gittiğinden dayak da gitti.)
743. Säyâq yürgän tayâq yer.
(Serseri yürüyen dayak yer.)
744. Tävbä qılğanı el keçirär.
(Tövbe edeni halk affeder.)
745. Tävbäçining aşını yegünçä,
Qasam içgan yahşi.
(Tövbecinin aşını yemekten, ant içmek iyidir.)
746. Tayâq ur – da, görgä kir,
Tayâq ye – de, dönggä çıq.
(Dayak at da mezara gir, dayak ye de tepeye çık.)
747. Tilingni toğri tutålmässäng,
Dilingni toğri tut.
(Kalbini doğru tutamazsan, dilini doğru tut.)
748. Täğ eşitganini deydi.
(Dağ işittiğini söyler.)

[S47]

749. Tülki tülkilik qılär,
Böri bõrilik qılär.
(Tilki tilkiliğini yapar, kurt kurtluğunu.)
750. Tülki tülkiligini qılgunçä,
Terisi qoldän qolga ötär.
(Tilki tilkiliğini yapınca, derisi elden ele geçer.)
751. Tülläkni tuzâqqa tuşüriş âsân emäs.
(Kurnazı tuzâğa düşürmek kolay değil.)
752. Tuğum oğrisi, tuyâ oğrisi hãm bolä âladi.
(Yumurta hırsız, deve hırsız da olabilir.)
753. Tüşü öngning işi öng.
(Düşü düzgün olanın, işi de düzgündür.)
754. Tuyada toğri cây bolmäs.
(Devede doğru yer olmaz.)
755. Tüni yâmânni it qâpar,
Köngli yâmânni haq tâpar.
(Gecesi yamanı it kapar, kalbi kötü olanı Tanrı bulur.)
756. Toğri bälä östirsäng,
Halk içidä şer bolär.
(Doğru evlat yetiştirirsen, halk içinde aslan olur.)
757. Egri bälä östirsäng,
İkki közi kör bolär.
(Kötü evlat yetiştirirsen, iki gözü kör olur.)
758. Toğri başni egri qılıç kesmäs.
(Doğru başı eğri kılıç kesmez.)

759. Toğri devâr üzâqqa çidar.
(Doğru duvar uzağa dayanır.)
760. Toğri yol – el yoldaşı.
(Doğru yol, halk yoldaşdır.)
761. Toğri âşini yer,
Egri – başını.
(Doğru aşını yer, eğri başını.)
762. Toğri yürgän kiyikning közidän başqa äybi yoq.
(Doğru yürüyen geyiğin gözünden başka ayıbı yoktur.)
763. Toğri yürdim – yetdim murâdga,
Egri yürdim – qaldım uyâtga.
(Doğru yürüdüm, erdim murada, eğri yürüdüm kaldım utançta.)
764. Toğri ösgän gül bolâr,
Egri ösgän kül bolâr.
(Doğru yetişen gül, eğri yetişen kül olur.)
765. Toğri ozar, egri âzar.
(Doğru gelişir, eğri zayıflar.)
- [S48]
766. Toğriga bälâ yoq,
Yâmânda hayâ yoq.
(Doğruya bela, kötüde utanma yoktur.)
767. Toğrilik törga târtar,
Oğirlik görga.
(Doğruluk şerefli bir mevkiye çeker. hırsızlık mezara.)
768. Toğrılıqqa ölim yoq.
(Doğruluğa ölüm yoktur.)

769. Firibgarga şäytänning häbäsi kelär.
(Dolandırıcıya şeytanın hevesi gelir.)
770. Ҳороз қиққирмәса һәм тәнг аtäverәdi.
(Horoz ötmese de tan ağarır.)
771. Egilgan başni қилиқ kesmäs.
(Eğilen başı kılıç kesmez.)
772. Egri bitgan daraht toғri ösmäs.
(Eğri biten ağaç doğru büyümez.)
773. Egri bolsäng, sınar qanätning,
Toғri bolsäng çıqadi äting.
(Eğri olsan kırılır kanadın, toғru olsan nam salar adın.)
774. Egri iş ellik yıldän keyin һәм bilinär.
(Yanlış iş elli yıldan sonra da anılır.)
775. Egri yoldän yürsäng һәм, toғru yür.
(Eğri yoldan yürüsen de doğru yürü.)
776. Egri kältäkdän toғri säyä tüşmäs.
(Eğri sopadan doğru gölge düşmez.)
777. Egri moridän egri tütүн çıkar.
(Eğri bacadan eğri duman çıkar.)
778. Egri tayâq kötärgani,
Egri tayâq bilän ur.
(Eğri sopa kaldırana, eğri sopa ile vur.)
779. Egri tayâqning butâғi burunni yirtär.
(Eğri sopanın budaғı burnu yırtar.)
780. Egri ösgan teräk,
Nimäga һәм keräk.
(Eğri uzayan kavak, niçin lazım olsun?)

781. Egri qâzıqqa – Egri toqmaq.
(Eğri kazığa, eğri tokmak.)
782. Egri kol işga yetmäs,
İşga yetsä häm, işi bitmäs.
(Eğri kol işe yetmez, işe yetse de işi bitmez.)
783. Egrining âmâçi yerge bätmäs.
(Eğrinin niyeti yerine gelmez.)
- [S49]
784. Egrining sayäsi häm egri.
(Eğrinin gölgesi de eğridir.)
785. Er yürägi pak bolsä,
Yâv hiyläsi hâq bolär.
(Yiğidin yüreği saf olursa, düşmanın hilesi hak olur.)
786. Erning âtäği elge sıgşa häm,
Çatâği sıgmäs.
(İnsanın namı halk içinde hoş karşılanırsa da, geçimsizliği karşılanmaz.)
787. Yüzim âq bolsin desäng,
İşingni toğri qıl.
(Yüzüm ak olsun dersen, işini doğru yap.)
788. Yüzning qâraligi uyat emäs,
Yüzi qâralik uyat.
(Yüzün karalığı ayıp değil, yüz karalığı ayıptır.)
789. Yulduz aslâ ây bolmäs,
Oğurlıkdän bây bolmäs.
(Yıldız kesinlikle ay olmaz, hırsızlıktan zengin olmaz.)
790. Yürüşü yâmân yigitni yâv âlar.
(Yürüyüşü kötü yiğidi düşman aldatır.)

791. Yurtda oğri tåpilmåsa,
Zårgarin dårğa ås.
(Memlekette hırsız bulunmazsa, mücevherini ipe as.)
792. Özi toğrining sözi toğri,
(Özü doğru olanın sözü de doğrudur.)
793. Özi qılğan ökinmås.
(Kendi yapan pişman olmaz.)
794. Özi kinğirning sözi kinğir.
(Özü hilekarın sözü hilelidir.)
795. Örgangan oğri ormånda qålar.
(Öğrenen hırsız ormanda kalır.)
796. Oğirlik åyb, ğarlik åyb,
Kambağallıkning nesi åyb.
(Hırsızlık ayıp, kötü niyet ayıp, fakirliğin nesi ayıp?)
797. Oğirlik közdån başlanar,
Toğrilik – sözdån.
(Hırsızlık gözden anlaşılır, doğruluk sözden.)
798. Oğirlik mål båy qılmås.
(Hırsızlık mal zengin etmez.)
799. Oğirlik målning tagı qıldåy,
Toğrilik målning båşi tåğdåy.
(Hırsızlık malın dibi kıl gibi, doğrulukla gelen malın başı dağ gibi.)
800. Oğirlik åş bedånğå yuqmås.
(Hırsızlıkla elde edilen aş bedene yaramaz.)
801. Oğrilik sålsång koyningga,
Sırtmåq tüşår boyningga
(Hırsızlık salsan koyununa, işkence düşer boynuna.)

[S50]

802. Oğri berkitib âlar,
Qarâççi – qorkıtıb.
(Hırsız kapatıp alır, haydut korkutup.)
803. Oğri báylik tâpsa, bahtidân körär,
Toğri báylik tâpsa, mehnättân körär.
(Hırsız zenginlik bulsa, şansından; doğru zenginlik bulsa çalışmäsındandır.)
804. Oğri zor kelsä mâl egasini yengar.
(Hırsız zora düşse mal sahibini yener.)
805. Oğri kirär câyini emäs,
Qâçar câyini közlär.
(Hırsız gireceği yeri değil, kaçacağı yeri gözler.)
806. Oğri müşük künde uğlab, tündä kezär.
(Hırsız kedi gündüz uyuyup, gece gezer.)
807. Oğri tām teşär,
Qarâvçi yol tosär.
(Hırsız dam deler, bekçi yol keser.)
808. Oğri tân âşgunça,
Böri – dong âşgunça.
(Hırsız gece aşınca, kurt tepe aşınca.)
809. Oğri oğriläb yolga tüşär,
Âhır bärıb qolga tüşär.
(Hırsız alıp yola düşer, sonunda varıp göle düşer.)
810. Oğri oğriga – hâlavaçça.
(Hırsız hırsıza, teyze çocuğudur.)
811. Oğri oğrini qârânğidä tanir.
(Hırsız hırsızı karanlıkta bile tanır.)

812. Oğri qoli kesilmägünçä, oğrılığını qoymäs.
(Hırsız, kolu kesilmedikçe, hırsızlığı bırakmaz.)
813. Oğri häm nâliydi, orılätgan häm.
(Çalan da sızlanır, çaldıran da.)
814. Oğri mâl qahätma.
(Hırsızlık mala muhtaç olma.)
815. Oğriga oğirlikdän mâl kirmäsä,
Öz börkini oğırlar.
(Hırsıza hırsızlıktan mal gelmese, kendi şapkasını çalar.)
816. Oğridän qâlgani – qarâkçiniki.
(Hırsızdan arta kalan bekçinindir.)
817. Oğrini öyga kirgizmä,
Åyâğını yergategizmä.
(Hırsızı eve alma, ayağını yere bastırma.)
818. Oğrini oğri desäng, ölgisi kelär,
Toğrini oğri desäng, kulgisi kelär.
(Hırsıza hırsız desen, ölesi gelir; dürüste hırsız desen, gülesi gelir.)

[S51]

819. Oğrini qarâkçi urar.
(Hırsızı bekçi vurur.)
820. Oğrining yekäsi qısıq.
(Hırsızın yakası kesiktir.)
821. Oğrining keti quviş.
(Hırsızın arkasından kovala)
822. Oğrining közi olcädä,
(Hırsızın gözü ganimettedir.)

823. Oğrining közi – omâçda.
(Hırsızın gözü, çalacağı maldadır.)
824. Oğrining köngli – gümanda.
(Hırsızın gönlü, şüphededir.)
825. Oğrining üyi bolmäs,
Üyidä siri bolmäs.
(Hırsızın evi olmaz. evinde sırrı olmaz.)
826. Oğrining özi – bittä, közi yüztä.
(Hırsızın kendisi, bir tane; gözü yüz tanededir.)
827. Qamiş içdä ilân toğri.
(Kemiş içinde yılan doğrudur.)
828. Qıngır iş qırq yıldän keyin häm bilinär.
(Eğri iş kırk yıldan sonra da bilinir.)
829. Qıngır iş- qırğın iş.
(Hileli iş, ölümlü iştir.)
830. Qıngır âdäm – bir tãmân,
Qırq âdäm – bir tãmân.
(Hilekar adam, bir tarafa, kırq adam bir tarafa.)
831. Qıngır qılıç kınığä toğri.
(Eğri kılıç kınına doğrudur.)
832. Qıngırlık – tiriklik göri,
Egrilik ümrining şori.
(Düzenbazlık, hayatın mezarı, eğrilik ömrünün tuzudur.)
833. Qırq kişi hãm bir,
Qıngır kişi hãm.
(Kırk kişi de bir, düzenbaz kişi de.)

834. Q ra itning uyati,  q itga tegar.
(Kara itin ayıbı, ak ite değer.)
835. Q ra köngil – yara köngil.
(Karalı gönül, yaralı gönüldür.)
836. Qul qd n k z haq.
(Kulaktan göz evladır.)
837. Qulf oğri uğ n,
Mehr toğri uğ n.
(Kilit hırsız için, şefkat dürüst içindir.)
838. Qoli qınęirning dili qınęir.
(Eli eğri olanın gönlü de eğridir.)
- [S52]
839. Qoton börisiz bolm s,
El – oğrisiz.
(Sürü kurtsuz olmaz, memleket, hırsızsız.)
840. ęiyb tęining dili kir,
ęar – oğrining tili bir.
(Gıybetęinin dili kir, kötü niyetli ile hırsızın gönlü bir.)
841. Haqıqat –  ltind n qımm t.
(Hakikat, altından değerlidir.)
842. Haqni n haq etm ,
N haqni haq etm .
(Haklıyı haksız etme, haksızı haklı etme.)
843. H kiz  ls  h m, k zining  lalığı q lm s.
( k z ölse de gözünün alalığı kalmaz.)

2.6. YAĞŞİLİK ve YÂMÂNLIK - (İYİLİK ve KÖTÜLÜK)

844. Äcälga dävâ yoq,
Yâmânga – bälâ.
(Ecele çare yok, kötüye bela.)
845. Äsl âdâm heç ölmäs.
(İyi insan hiç ölmez.)
846. Äslning hatâsi bolmäs,
Yâmânnıng âşnâsi bolmäs.
(İyinin hatası olmaz, kötünün dostu olmaz.)
847. Äççıqni aççıq kesär.
(Acıyı acı keser.)
848. Bast etgan ozar,
Qasd etgan tozär.
(İyi niyetli olan gelişir, kasteden yok olur.)
849. BaĖtiyâr bolsä zamân,
Nâşükür bolma – yâmân.
(Bahtiyar olduğun zaman, şükretmemek kötüdür.)
850. Bağşi bâr câyda yahşi bâr.
(Ozanın olduğuyerde iyilik vardır.)
851. Bezâridän hämä bezâr.
(Külhanbeyinden herkes bezer.)
852. Bekârçidän bezib qâç,
Çaqımçidän – köçib.
(Aylaktan usanıp kaç, gammazdan, göçüp.)
853. Beli âğrımagan bel bolmäs,
Birâvnıng hızmätin bilmäs.
(Beli ağrımayan sırt olmaz, başkasının hizmetini görmez.)

854. Beqonimä qonim yoq,
Yâmân âdâm ga ölim.
(Yerinde durmayana komşu yok, kötü insana ölüm yok.)

[S53]

855. Bir ilân bir öy âdâm ni tincitmäs.
(Bir yılan bir ev dolusu adamı öldüremez.)
856. Bir kälning hiyläsi qırq kişini çärçätär.
(Bir kelin hilesi kırk kişiyi yorar.)
857. Bir kişi arık kazar,
Mıng kişi süv içär.
(Bir kişi arık kazar, bin kişi su içer.)
858. Bir kün tuz içgan câyga qırq kün salâm ber.
(Bir gün tuz yediğın yere kırk gün selam ver.)
859. Bir köngil imâräti,
Mıng Mäkkä ziyâräti.
(Bir gönül alma, bin Mekke ziyaretidir.)
860. Birsözning yüzi yâlık,
Münâfıqning yüzi çârık.
(Sözü birin yüzü nurlu, münafığın yüzü çarık derisi.)
861. Bir tülki yetti bõrini yetäklär.
(Bir tilki yedi kurdu peşine düşürür.)
862. Bir yaḥşi bilân bir yâmân kelişär,
İkki yâmân kelişmäs.
(Bir iyi ile bir kötü anlaşır, iki kötü anlaşamaz.)
863. Bir qârin mâyni bir qumalâq buzar.
(Bir karın yağı bir gübre bozar.)

864. Birinki – mingga,
Mingniki – tümänga.
(Birinki, bine, bininki on binedir.)
865. Birning käsâfâti yüzga,
Yüzniki – mingga.
(Birin nazı yüze, yüzün binedir.)
866. Birâv tüzär, birâv buzar.
(Biri yapar, biri bozar.)
867. Birâv ölmäy, birâv kün körmäs.
(Biri ölmeyince, birisi gün görmez.)
868. Birâvga kesäk âtsäng,
U senga tâş âtadi.
(Birine kerpiç atarsan, o sana taş atar.)
869. Birâvga çâh qazimä özing tüşärsän.
(Birine kuyu kazma kendin düşersin.)
870. Birâvning äybiga köz – qulâq bolma.
(Başkasının ayıbına göz kulak olma.)
871. Birâvning sözi yaşşi,
Birâvning – özi.
(Birinin sözü güzel, birinin özü.)
872. Bâbâning tâl ekkâni,
Öziga nâm ekkâni.
(Dedenin söğüt dikenini, kendine nam eker.)
- [S54]
873. Bâlâ bezâri – kişi âzâri.
(Çocuktan usanan kişi azarlanır.)

874. Bu dunyâ ötär – ketär,
Yüzi qâralik qâlar.
(Bu dunya geöer gider, yüz karası kalır.)
875. Buğdâydän – buğdây, ärpädän – ärpä.
(Buğdaydan buğday, arpadan arpa olur.)
876. Vicdânsiz kişidän öpkälämä.
(Vicdansız kişiden şikayet etme.)
877. Ginä – ädâvâtning qoşisi.
(Kınama, düşmanlığın eşidir.)
878. Gül tikänning zaħri yâmân,
Qızmânandning qahrı yâmân.
(Gül dikeninin zehri, kızın kahrı yaman.)
879. Günâhı – meniki, sävâbı sizniki.
(Günahı benim, sevabı sizindir.)
880. Gürüçning kurmägi bâr,
Yâmânning toqmâgi bâr.
(Pirincin kurmagı var, yamanın tokmağı var.)
881. Güringdän süv çıqmäsin,
Öyingdän – quv.
(Pirinçten su çıkmäsin, evinden kurnaz.)
882. Dävlät bitsä yâmânga,
Özin sanar hâqânga.
(Kötü, zengin olsa, kendisini hakan sanır.)
883. Däryâga yaħşilik qılsäng,
Äcrini biyâbândän tâparsan.
(Irmağa iyilik yapsan, ecrini çölden bulursun.)

884. Dili q ara – tili q ara.
(Gönlü karanın – dili de karadır.)
885. Dili q araning qılmıŖı qıyiklik.
(Gönlü karanın yaptığı zorluk çıkarmak.)
886. Dil zari – H d bez ri.
(Gönül azgını, Tanrı bezgini.)
887. D d qaldırma,  t q ldir.
(Feryat kaldırma, ad kaldır.)
888. D ğ  stid  d ğ q lm s.
(Dağ altında dağ kalmaz.)
889. D ny  y ruğ bolsın des ng,
 yingga  ir q y q.
(Dünya aydınlık olsun dersen, evine  ıra yak.)
890. D tarsız baĖŖi bolm s, y m nsız – yaĖŖi.
(Sazsız ozan olmaz, k t s z, iyi olmaz.)

[S55]

891. D Ŗmaningın  s l bil n boğ.
(D Ŗmanını bal ile boğ.)
892. D Ŗmanni muŖt bil n urma,
 Ŗ bil n ur.
(D manına yumruk ile vurma, aŖ ile vur.)
893. Er toydir r, ot k ydir r.
(Yiğit doyurur, ateŖ yakar.)
894. Er qattıq bols , h kiz h kizd n k r r.
(Yiğit katı olsa, öküz  k zden görür.)

895. Yâvdän yaşılık çıkmäs.
(Düşmandan iyilik çıkmaz.)
896. Yâvdän yaşılık yuqmäs.
(Düşmandan iyilik bulaşmaz.)
897. Yâmân ayğırda yäl bolmäs,
Ölärmânda hâl bolmäs.
(Kötü ayğırda yele olmaz, arsızda hal olmaz.)
898. Yâmân arava yol bozar,
Yâmân hâtin – öy.
(Kötü araba yol bozar, yaman hatun, ev)
899. Yâmân arıda bâl bolmäs,
Süvsiz yerdä- täl.
(Kötü arıda bal olmaz, susuz yerde, söğüt olmaz.)
900. Yâmân ätälib tirik yürgünçä,
Yaşşi ätälib ölgan yaşşi.
(Kötü denip yaşamaktansa, iyi denip ölen iyidir.)
901. Yâmân atlas bilän häm yâmân.
(Kötü atlas ile de kötüdür.)
902. Yâmân balık süv lâyqatar.
(Kötü balık su bulanıklaştırır.)
903. Yâmân Bâhil bolär,
Yaşşi – ähil.
(Kötü kıskanç olur, iyi, iyi geçinen.)
904. Yâmân bilän yer qoşni häm bolma,
Gör qoşni häm bolma.
(Kötü ile dünyada da komşu olma, mezarda da.)

905. Yãmân bilân yâtma,
Erte turib aytma.
(Yaman ile yatma, ertesi gün söyleme.)
906. Yãmân bilân yoldaş bolma,
Nådân bilân sirdâş.
(Yaman ile arkadaş, cahil ile sırdaş olma.)
907. Yãmân bilân yoldâş bolsäng.
Yãmândân burun öläsäng.
Yaşsi bilân sirdâş olsäng,
Yaşsilik bilân ünäsän.
(Kötü ile arkadaş olsan,
Kötüden önce ölesin.
İyi ile sırdaş olsan,
İyilik ile ad alırsın.)
- [S56]
908. Yãmân ilân täläşsäng, qadring ketâr.
(Kötü ile dalaşırsan, itibarın gider.)
909. Yãmân bilân yürgünçä,
Yälğiz yürgin ölgançä.
(Kötü ile yürüyeceğine, ölünceye kadar yalnız yürü.)
910. Yãmân bilân yürdim, qâldım uyatga,
Yaşsi bilân yürdim qâldım, yetdim niyätga.
(Kötü ile yürüdüm, kaldım utançta, iyi ile yürüdüm kaldım, eriştim niyetime.)
911. Yâman bilân yürsäng, yãmân boläsan,
Yaşsi bilân yürsäng, âmân boläsan.
(Kötü ile yürüsen, kötü olasın, iyi ile yürüsen, sağ salim olasın.)
912. Yãmân bälä közidän,
Bilinädi sözidän.
(Kötü çocuk gözünden, sözünden bilinir.)

913. Yâmân buzâq yâpıǵın yer.
(Kötü buzağı tüyünü yer.)
914. Yâmân buqa öz başıga ot yer.
(Kötü boğa kendi başına ot yer.)
915. Yâmân yâvga bölüşär.
(Kötü, düşmanla paylaşır.)
916. Yâmân yâvdän qâçar.
(Kötü, düşmandan kaçır.)
917. Yâmân yâmân bilän,
Yaşsi zamân bilän.
(Kötü, kötü ile, iyi, zaman ile.)
918. Yâmân yânıga yol âlma,
Yol âlsäng häm yâr bolma.
(Kötü yanında yola çıkma, çıksan da dost olma.)
919. Yâmân ilân tegirmân başıda äylänär
(Kötü yılan değirmen başında dolaşır.)
920. Yâmân it kündizi hürär.
(Kötü it gündüz ürer.)
921. Yâmân << yilǵın >> desäng, << qırǵın >> der.(?)
922. Yâmân yoldän yürğan tuyä çökär.
(Kötü, yoldan geçen deveye biner.)
923. Yâmân it egasını qâpar.
(Kötü it sahibini ısıtır.)
924. Yâmân yoldaş bolmäs,
Yoldâş bolsä häm, sirdâş bolmäs.
(Kötü yoldaş olmaz, olsa da sırdaş olmaz.)

925. Yãmân kelsä, buzar,
Yaħşi kelsä, tüzär.
(Kötü gelse, bozar; iyi gelse, geliştirir.)
926. Yãmân kün yaħşi bolär,
Yãmân ädäm yaħşi bolmäs.
(Kötü gün iyi olur, kötü insan iyi olmaz.)
- [S57]
927. Yãmân – küñçi, yaħşi – sinçi.
(Kötü, haset; iyi , titizdir.)
928. Yãmân küçük. bosağada hürär.
(Kötü enik eşikte ürer.)
929. Yãmân köz tâş yâradi,
Yãmân dost - bâş.
(Kötü göz taş yarar, kötü dost baş.)
930. Yãmân körgan kişingga,
Yãmân mâlingni ber.
(Kötü gören kişiye, kötü malını ver.)
931. Yãmân körişni bilmägan,
Yaħşi körişni bilmäs.
(Kötü görmeyi bilmeyen, iyi görmeyi bilmez.)
932. Yãmân möridän aççıq tütün çikär,
Yãmân üydän – sassıq gap.
(Kötü bacadan acı duman çıkar, kötü evden, kötü söz.)
933. Yãmân ädäm yoldaşni qaritär,
Yãmân ädäm til bilän köydirär.
(Kötü adam arkadaşını yaşlandırır, kötü adam dil ile yakar.)
934. Yãmân ädäm tuqqanini yãmânlar.
(Kötü adam anasını kötüler.)

935. Yãmân âdâm toymäs,
Yãmânligin qoymäs.
(Kötü adam doymaz kötülüğü bırakmaz.)
936. Yãmân âsılar,
Yuvvaş bäsilar.
(Kötü asılır, sessiz basılır.)
937. Yãmân ât yâldâr bolär.
(Kötü at yeleli olmaz.)
938. Yãmân ât âhur buzar,
Yãmân it egasini üzär.
(Kötü at ahır bozar, kötü it sahibini ısırır.)
939. Yãmân ât süvliq teşär.
(Kötü at suluk deler.)
940. Yãmân ât torvä teşär.
(Kötü at torba deler.)
941. Yãmân âtga yâl bitmäs
Ölärmânga – mâl.
(Kötü ata yele bitmez, arsız, mal.)
942. Yãmân âtga yâl bitsä,
Yânıga tursuk bâylatmäs.
Yãmân erga mâl bitsä,
Yânıga qoşni oylätmäs,
Oylatsa häm, tindirmäs.
(Kötü att a yele çıksa,
Yanına kımız tulumu bağlatmaz.
Kötü adama mal düşse,
Yanına komşu düşünmez,
Düşünse de durdurmaz.)

[S58]

943. Yâmân âting çıqqunça,
Tâtli câning çıqsın.
(Kötü adın çıkacağına, tatlı canın çıksın.)
944. Yâmân âtni yağ bäsar.
(Kötü atı yağ basar.)
945. Yâmân âtni maqtägan yolda qâlar.
(Kötü atı öven yolda kalır.)
946. Yâmân âtni mingünçä,
Yâyâv yürgin ölgünçä.
(Kötü ata bineceğine, ölünceye kadar yaya yürü.)
947. Yâmân sâyga süv tüşsä,
Keçüv bermäs keçärgä.
(Kötü vadiye su düşse, geçit vermez geçene.)
948. Yâmân tekkängä tegar,
Tegmäganga kesäk âtar.
(Kötü kendisine değene değer, değmeyene kesek atar.)
949. Yâmân tırtıq qılär,
Bütünni yırtıq qılär.
(Kötü, yara iz yapar; bütünü parçalar.)
950. Yâmân tüzälsä, zamân tüzälär.
(Kötü düzelse, zaman düzelir.)
951. Yâmân färzänd päygaga tüşirär,
Yaşşi färzänd törgä ötgazär.
(Kötü çocuk yarışa düşürür, iyi çocuk baş köşeye oturtur.)
952. Yâmân hâtin, derdsiz käsäl.
(Kötü kadın, derdsiz hastadır.)

953. Yâmân hâtin yâmân kündä qâçar,
Yaḥşi kündä külib bağrin açar.
(Kötü kadın kötü günde kaçar, iyi günde gülüp bağrın açar.)
954. Yâmân hâtin kimniki – âlaqâpniki,(?)
Âlaqâping bolmäsa, allakimniki.
955. Yâmân erkäk toy buzar,
Yâmân hâtin – öy.
(Kötü erkek düğün bozar; kötü kadın, ev.)
956. Yâmân etägingni yırtsa,
Etägingni kesib qâç.
(Kötü eteğini tutsa, eteğini kesip kaç.)
957. Yâmân eşäk ip üzär,
Yâmân hâtin üy buzar.
(Kötü eşek ip koparır, kötü hatun ev bozar.)
- [S59]
958. Yâmân yürğan yolda çökär.
(Kötü yürüyen, yolda çöker.)
959. Yâmân yaḥşi bolmäsa,
Eşäk – baḥşi.
(Kötü iyi olmaz; eşek, ozan.)
960. Yâmân yaşar, yaḥşi qaçsär.
(Kötü yaşar, iyi sızlanır.)
961. Yâmân – öz ğamida,
Yaḥşi – el ğamida.
(Kötü, kendi derdinde; iyi, halk derdinde.)
962. Yâmân özini bilmäs,
Özgani közge ilmäs.
(Kötü kendini bilmez, başkasını gözü tutmaz.)

963. Yâmân öldi desä işân,
Yâmânligini qoydi desä, işânma.
(Kötü öldü dese inan, kötülüğü bıraktı dese, inanma.)
964. Yâmân ördäk ävväl uçar.
(Kötü ördek önce uçar.)
965. Yâmân aşğa ortağ,
Bâşğa – toqmaq.
(Yaman, aşta ortak; başta tokmaktır.)
966. Yâmân ötganning orağini âlar,
Ketganning – ketmânini.
(Kötü geçenin orağını alır; gidenin, çapasını.)
967. Yâmân qılıqdän – közga yâş,
Yaşğa qılıqdän – âğızga aş.
(Kötü huydan, göze yaş; iyi huydan, ağza aş.)
968. Yâmân hökiz şamiyân sindirär.
(Kötü öküz boyunduruğunu kırar.)
969. Yâmân hökizga şâh bitsä, süzib öldirär,
Yâmân âdâm ga mâl bitsä, urib öldirär.
(Kötü öküzde boynuz çıksa, süsüp öldürür; kötü adama mal düşse, vurup öldürür.)
970. Yâmânga aysäng siringni,
Mingtä qılär biringni.
(Kötüye söyleyen sırrını, bin yapar birini.)
971. Yâmânga bâş bolgunça,
Yaşğa yoldaş bol.
(Kötüye baş olacağına, iyiye yoldaş ol.)
972. Yâmânga gör qoşni qılma,
İğvâgarga – yân qoşni.
(Kötüyü mezarda komşu yapma, kışkırtanı yanında.)

973. Yãmãnga gapirsãng – bir bãlã,
Gapirmãsãng – ikki bãlã.
(Kötüye söylesen bir bela, söylemesen, iki bela.)

974. Yãmãnga yãmãn bol,
Yağşıga tãmãn.
(Kötüye kötü ol, iyiye taraf.)

[S60]

975. Yãmãnga yãndaşgan yıqılmay qãlmãs,
Ağırı bir çuqurga tıqılmay qãlmãs.
(Kötüye yandaş yıkılmadan kalmaz, sonunda bir çukura tıklılmadan kalmaz.)

976. Yãmãnga yãndaşma,
Yağşidãn adaşma.
(Kötüye yandaş olma, iyiden ayrılma.)

977. Yãmãnga işing tüşmäsin,
Qulãnga – quşing.
(Kötüye işin düşmesin, katıra kuşun.)

978. Yãmãnga yağ yuqmãs,
Eçkiga – quymãq.
(Kötüye yağ verilmez, keçiyeye kuymak²³.)

979. Yãmãnga yolıqsãng << yãv keldi >> qılãr.
(Kötüye rastlasan << düşman geldi >> yapar.)

980. Yãmãnga kün hãm qãrãngu, tün – hãm.
(Kötüye gündüz de karanlık, gece de.)

981. Yãmãnga aş bergünçã,
Yağşıga baş ber.
(Kötüye aş vereceğine, iyiye baş ver.)

²³ Kuymak: Yumurta ile unu karıştırıp kavurarak yapılan yemek.

982. Yãmanga sir aytma yayar.
(Kötüye sırrını söyleme yayar.)
983. Yãmanga aş tårtgunça,
Bâşıga beş tårt.
(Kötüye aş çekeceğine, başına beş çek.)
984. Yãmanga çöp batar,
Yaşşıga – söz.
(Kötüye çöp batar, iyiye söz.)
985. Yãmanga el bolgunça,
Yäğir âtga bel bol.
(Kötüye halk olacağına, ağır ata bel ol.)
986. Yãmanga yurt qalmäsın,
Oğriga- mâl.
(Kötüye yurt kalmäsın, hırsıza mal.)
987. Yãmanga yäkinlaşsäng, bälâsi yuqar,
Qâzanga yäkinlaşsäng, qârasi.
(Kötüye yakınlaşırsan, belası bulaşır, kazana yakınlaşırsan karası.)
988. Yãmanga ölim yoq,
Yaşşıga – yürim.
(Kötüye ölüm yok, iyiye yaşam.)
989. Yãmanga kız tügül, tuz häm bermä.
(Kötüye kız değil, tuz bile verme.)
990. Yãmanga häzil qılsäng, yâqangi yırtar.
(Kötüye şaka yapsan, yakanı yırtar.)
991. Yãmanga âr bolmäs,
Yaşşı hâr bolmäs.
(Kötüde ar olmaz, iyi hor olmaz.)

[S61]

992. Yâmândän dâğ qâlar,
Yağşidän bâğ.
(Kötüden dağ kalır, iyiden bağ.)
993. Yâmândän yâ qaçib qutul, yâ tånib.
(Kötüden ya kaçıp kurtul, ya inkar edip.)
994. Yâmândän – yårtı qâşık.
(Kötüden kırık kaşık iyidir.)
995. Yâmândän cär boyi qaç.
(Kötüden uçurum boyunca kaç.)
996. Yâmândän it yağşi,
Cirkädän bit yağşi.
(Kötüden it iyi, sirkeden bit iyi.)
997. Yâmândän ton kiysäng,
Toyda << toyim bar >> deydi.
(Kötüden elbise giysen, düğünde düğünüm var der.)
998. Yâmândän yağşi tüvädi,(?)
Yâmanning yuzin yuvädi.
(Kötüden iyi doğar, kötünün yüzünü yıkar.)
999. Yâmândän qarz âlsäng, häm yolda qıstâydi,
Häm gördä.
(Kötüden borç alsan, hem yolda ister, hem mezarda.)
1000. Yâmândän qarz etmä,
Qarz etsäng häm, harc etmä.
(Kötüden borç alma, edersen de harcama.)
1001. Yâmândän qarzdär bolsäng,
Köp içindä yâqangdän âlar.
(Kötüye borçlu olsan, kalabalık içinde yakandan yapışır.)

1002. Yãmândän qârâvul bolsä, yâv yetti bolär.
(Kötüden bekçi olsa, düşman yedi olur.)
1003. Yãmândän qâç, yaħşidän yândaş.
(Kötüden kaç, iyiye yandaş ol.)
1004. Yãmândän qâç, yaħşıga kulâç aç.
(Kötüden kaç, iyiye kucak aç.)
1005. Yãmândän häyvân yaħşi,
Bâstirmädän – äyvân.
(Kötüden hayvan iyi, saraydan eyvan.)
1006. Yãmânga bâşçi bolgunça,
Yaħşilärga qoşçi bol.
(Kötüye lider oluncaya kadar, iyilere kul ol.)
1007. Yãmânlikni âldingdä tut,
Yaħşi kelsä iqbâling.
(Kötülüğü bekle, iyi gelse şansına.)
1008. Yãmânni işga emäs, âşga çağır.
(Kötüyü işe değil, yemeğe çağır.)
- [S62]
1009. Yãmânni tãnqıd qıl,
Yaħşıga – taqlid.
(Kötüyü eleştir, iyiyi taklit et.)
1010. Yãmânni yübârsäng, bildirib kelär,
Yaħşıga yübârsäng – tindirib.
(Kötüyü yollarsan, bildirir gelir, iyiyi yollarsan, dinlendirip.)
1011. Yãmânni qılğıl yaħşi,
Yaħşi şundän hãm yaħşi.
(Kötüye yap iyilik, iyiye iyilik ondan da iyidir.)

1012. Y m nning b l siga,
Qayga b ray d v siga.
(Kötünün belasına, nereye varayım devasına.)
1013. Y m nning bir qılıçı  rtık,
 stiga yaqasi yırtıq.
(Kötünün bir huyu fazla, üstünde yakası yırtık.)
1014. Y m nning B l si yolda y tib  t hurkit r.
(Kötünün  ocuğu yolda yatıp at  rk t r.)
1015. Y m nning bözini bolgunça,(?)
Yağşining sözini ol.
(Kötü insanı  ld rmeye  alışma, iynin sözünü dinle.)
1016. Y m nning d vl ti, yağşining  f ti.
(Kötünün zenginliğ, iynin afetidir.)
1017. Y m nning d st rđ nid n,(?)
Yağşining ustığ ni yağşi.
(Kötünün sofrasından, iynin dış g r n ş  iyidir.)
1018. Y m nning dosti k p,
Piy zing – posti.
(Kötünün dostu  ok; soğanın, kabuğu.)
1019. Y m nning c n z sid n,
Yağşining hik y si yağşi.
(Kötünün cenaze namazından, iynin hikayesi iyidir.)
1020. Y m nning  ği tinm s.
(Kötünün  enesi durmaz.)
1021. Y m nning  ğiga il n tuğum qoyar
(Kötünün  enesine yılan yumurta koyar.)

1022. Yãmanning cãni äziz.
(Kötünün canı kıymetlidir.)
1023. Yãmanning zãrãri tegar keng yolda,
Yaħşining fãydasi tegar tãr yolda.
(Kötünün zarı dokunur geniş ylda, iyinin faydası dokunur dar yolda.)
1024. Yãmanning yoli bãřqa.
(Kötünün yolu bãřkadır.)
1025. Yãmanning kãsãfãti²⁴ bir çakırım ilgari yürär
(Kötünün kasaveti bir çağırım ileri yürür.)
1026. Yãmanning küçi yapalãqqa yetär.
(Kötünün gücü, baykuşa yeter.)
- [S63]
1027. Yãmanning közi yürek ağrıtär.
(Kötünün gözü yürek yakar.)
1028. Yãmanning niyãti – buzuq,
Yaħşining niyãti – tüzuq.
(Kötünün niyeti bozuk, iyinin niyeti iyi.)
1029. Yãmanning äyãđi – säkkız,
Biri tegmäsä biri tegar.
(Kötünün ayağı sekızdır, biri değmese biri değer.)
1030. Yãmanning äti bilãn ulãq ãlgunça,(?)
Yaħşining eřãgiga ätqulãq ãl.
1031. Yãmanning ağziga – yãmãk,
Yaħşining ağziga – qaymãq.
(Kötünün ağzına yemek, iyinin ağzına kaymak.)

²⁴ Kasavet: 1. sertlik, katılık, manezi dayanıklılık. 2. gam, keder tasa.(Bizde “çekmek” fiiliyle daima ikinci anlamıyla kullanılır.)

1032. Y m nning y r si bitm s.
(Kötünün yarası bitmez.)
1033. Y m nning ya şisi b r.
(Kötünün iyisi var.)
1034. Y m nning ya şisi bolgunça,
Ya şining y m ni bol.
(Kötünün iyisi olacağına, iyinin kötüsü ol.)
1035. Y m nning qılmişı y m nlik,
Ya şiga berm s  m nlik.
(Kötünün yaptığı kötülük, iyiye vermez amanlık.)
1036. Y m nning qul ğiga ya şi  git kirm s ,
Y m n  git kir r.
(Kötünün kulağına iyi  g t girmezse, kötü  g t girer.)
1037. Y tga s ğingan –  ziga,
Q şga s ğingan – köziga.
(Yabancıyı  zleyen, kendine, kaşını özleyen, gözüne.)
1038. Y qma piş rs n, qazima – t ş rsen.
(Yakma yanarsın, kazma düşersin.)
1039. Zam n y m n em s,
Zam nga b qmagan y m n.
(Zaman kötü değil, zamana bakmayan kötüdür.)
1040. Zam n senga b qm sa,
Sen zam nga b q.
(Zaman sana bakmazsa, sen zamana bak.)
1041. Zam n seni oqıtar,
C hilligini yoq et r.
(Zaman seni okutur, cahilliğini yok eder.)

1042. Zamân tüzälsä, yâmân tüzälär.
(Zaman düzelse, kötü düzelir.)
- [S64]
1043. Zähär zähärni kesär.
(Acı acıyı bastırır.)
1044. İkki yâmân qoşilsä,
Keng dünyâğa sığışmäs.
(İki kötü birleşse, geniş dünyaya sığamaz.)
1045. İkki yaḥşi uyädä,
İkki yâmân qıyädä.
(İki iyi yuvada, iki kötü yamaçta.)
1046. İkki yaḥşi erikmäs,
İkki yâmân birikmäs.
(İki iyi erimez, iki kötü birikmez.)
1047. İkki yaḥşi qasd bolmäs,
İkki yâmân dost.
(İki iyi düşman, iki kötü dost olmaz.)
1048. İlân bolib yaşagandän,
Yılqı bolib kişnâgan yaḥşi.
(Yılan olup yaşamaktan, at olup kişnemek iyidir.)
1049. İlân işi – zähär sâlmâq.
(Yılanın işi, zehir bırakmaktır.)
1050. İlân postini taşlagan bilân qılığını taşlamäs.
(Yılan, derisini atsa bile huyunu atmaz.)
1051. İlân postini taşlasa häm – ilân.
(Yılan, derisini atsa da yılandır.)

1052. İlân öz zâhridân ölmäs.
(Yılan kendi zehrinden ölmez.)
1053. İlân ölsä hâmi, zâhri tişidä qâlar.
(Yılan ölse de, zehri dişinde kalır.)
1054. İlânga süv bersäng hâmi, zâhâr tâmar.
(Yılana su versen de, zehir damlar.)
1055. İlândân – İlân, çâyândân – çâyân.
(Yılandan yılan, akrepten akrep olur.)
1056. İlânni tüşdä körsäng – ganc,
Öngdä körsäng – yânç.
(Yılanı düşünde görsen zenginliktir, önünde görsen, ez.)
- [S65]
1057. İlânniing ölgisi kelsä, izdä yâtar.
(Yılanın öleceği gelse, izinde yatar.)
1058. İndämäsni it qâpar.
(Suskunu it kapar.)
1059. İnsân – gavhâri qâbil.
(İnsanlık, değerli cevherdir.)
1060. İt akılläsä, âğaziga ur.
(İt akıllıysa, ağzına vur.)
1061. İt arazlar egasi bilmäs.
(İt gücenir, sahibi bilmez.)
1062. İt aççığıni türnädân âlar,
Bit aççığıni – bürgädân.
(İt öcünü turnadan alır; bit pireden.)

1063. İt vâvullagani bilân tâğ qulamäs.
(İt havlamäsıyla dağ devrilmez.)
1064. İt yegänidän böri yegäni yaḥşi.
(İtin yemesinden, kurdun yemesi iyidir.)
1065. İt itligini etär,
Ton etäğini yırtar.
(İt itliğini yapar, don eteğini yırtar.)
1066. İt itligini qılär.
(İt itliğini yapar.)
1067. İt âyga qaräb hürär.
(İt aya bakıp ürer.)
1068. İt âtasini tanimäs.
(İt atasını tanımaz.)
1069. İt âçıq qalğan qâzânni yalar.
(İt açık kalan kazanı yalar.)
1070. İt âğzidän süyäk âlib bolmäs.
(İt ağzından kemik almak olmaz.)
1071. İt sarqıtını Yölbärs yemäs.,
(İt artığını kaplan yemez.)
1072. İt tümşüğini tıqqan yerga,
Süv içgali şer kelmäs.
(İtin çenesini soktuğu yere, susayan aslan gelmez.)
1073. İt tuqqanini tanimäs.
(İt anasını tanımaz.)
1074. İt toyi cancalsız ötmäs.
(İt düğünü kavgasız geçmez.)

1075. Ít egasini tanimäs,
Müşük – bekâsını.
(Ít sahibini tanımaz; kedi, eşini.)
1076. Ít qılğanini itârçi qılmäs.
(Ítin yaptığını baytar yapmaz.)
1077. Ít hürär kârvân ötär.
(Ít ürür kervan geçer.)
- [S66]
1078. İtdän yâruğlık çıqmäs,
Bittän – çârığlık.
(İtten parlaklık çıkmaz, bitten çarıklık deri.)
1079. İtdän qâlganni müşük yemäs.
(İtten kalanı kedi yemez.)
1080. İting yâmân bolsä, âtib qutulasan,
Âting yâmân bolsä, sâtib qutulasan,
Qoşning yâmân bolsä, ketib qutulasan,
Ering yâmân bolsä, ölib qutulasan.
(İtin kötü olsa, atıp kurtulasın,
Atın kötü olsa, satıp kurtulasın,
Komşun kötü olsa, gidip kurtulasın,
Kocan kötü olsa, ölüp kurtulasın.)
1081. İtning irillägani – salâmlâşgani.
(İtin hırldamäsi, selamlaşmadır.)
1082. İtning işi – yırtmâq,
(İtin işi, yırtmaktır.)
1083. İtning işi – üz mâq,
Yâmânning işi buzmâq.
(İtin işi koparmak; kötünün işi bozmaktır.)

1084. Ítning âşnasi bolmäs.
(Ítin arkadaşı olmaz.)
1085. İğvâgar ığvâ târquatâr,
İflâs ğavġâ târquatâr.
(Kışkırtıcı kışkırtır, kirli kötü kavga çıkartır.)
1086. İğvâgarning özi – yâmân,
Özidân sözi yâmân.
(Kışkırtıcının kendisi, kendisinden sözü kötüdür.)
1087. Yırtqıçni uyäsida yänç.
(Yırtıcıyı yuvasında ez.)
1088. Yoq müttähämđän bâr müttähäm yâmân.
(yoksul dolandırıcıdan, zengin dolandırıcı kötüdür.)
1089. Kältäk kötälganga çoqmâr kötär.(?)
1090. Ketärga kelsä – el yâmân,
Köçärga kelsä – yer yâmân.
(Gideceği gelse el kötü, göçeceği gelse yer kötü.)
1091. Kimki bolsä dilâzâr,
Undan elü yurt bezâr.
(Kimin gönlü kara olsa, ondan bütün halkı bıkar.)
1092. Kişi äybiga etäk yap.
(Kişinin ayıbını ört.)
1093. Kişi bolgan kişining,
Kişi bilän işi bâr.
Kişi bolmagan kişining,
Kişi bilän nimä işi bâr.
(Adam olan adamın,
Adam ile işi var.
Adam olmayan kişinin,
Adam ile ne işi var?)

[S67]

1094. K l q ldirm  g l q ldır.
(K l kaldırma g l kaldır.)
1095. K lganga k l  b qma,
Betiga k y  y qma.
(Küllükte k le bakma, yüzüne kurum sürme.)
1096. K nning y m ni ket r,
 d mning y m nni ketm s.
(Günün kötüsü geçer, insanın kötüsü gitmez.)
1097. K zga – k k n k,
 y  qqa – tik n k.
(Göze mavilik, ayağa dikenlik.)
1098. Köngil t rligi –  arlık.
(Gönül darlığı, horluktur.)
1099. K ngilning  lası –  ud ning b l sı.
(Gönlün alası – Tanrının belasıdır.)
1100. Köngli q rad n pes ya  i.
(Gönlü karadan sedef hastalığı iyidir.)
1101. Köngli q raning yüzi q ra.
(Gönlü karanın yüzü karadır.)
1102. K    bez ri –  na bez ri.
(Sokak kaba dayısı, anasını da bıktırır.)
1103. L n t ya dıruv i bolma,
R hm t e it v i bol.
(Lanet ya dırıcı olma, rahmet i itici ol.)
1104. Ma iz a  ık bols , postiga h m urar.
(Ceviz acı olsa, kabuğuna da vurur.)

1105. Mähsining pãšnəsi bolmäs,
Nácinsing – ášnəsi.
1106. Meväning yağşisini qurt yeydi.
(Meyvenin iyisini kurt yer.)
1107. Mitäning yãmãni tegirmãndän bütün çıqar.
(Buğdayın kötüsü değirmenden bütün çıkar.)
1108. Mâl bâqsäng, ağzi – burning mây,
Böri bâqsäng, ağzi – burning lâý.
(Mal bakarsan, ağzın burnun bal, kurt baksan ağzın burnun çamur olur.)
1109. Niyäting – yoldãşing.
(Niyetin yoldaşındır.)
1110. Ábãd qılğan ábãd bolär.
(Abat eden abat olur.)
- [S68]
1111. Ádãm boliş – ásãn,
Ádãmiy boliş – qıyın.
(Adam olmak kolay, insan olmak zordur.)
1112. Ádãm bolmãk ästã – ästã,
Hayvãn bolmãk birpãstã.
(İnsan olmak yavaş yavaş, hayvan olmak bir andadır.)
1113. Ádãm ádãmdän kutular,
Yãmãn felindän kutulmäs.
(İnsan insandan kurtulur, kötü huyundan kurtulmaz.)
1114. Ádãm ádãmning dãrdini álar.
(İnsan insanın derdini alır.)

1115.  d m  d mning – k zg s .
( nsan insanın aynasıdır.)
1116.  d m toĝlib y m n bolunm s,
Ulĝayib y m n bol r.
( nsan doĝuŝtan kötü olmaz, b y d ĝ nde kötü olur.)
1117.  d mning ĝal misiga d ny  bir pul.
( nsanın d zenbazına dünya bir paradır.)
1118.  yaĝi ifl s tor bulĝar,
 zi ifl s el bulĝar.
(Ayaĝi baĝlı olan ŝerefe leke getirir, özü baĝlı olan millete leke getirir.)
1119.  lm d n b d m bolm s,
Tegi p st  d m bolm s.
(Elmadan badem olmaz, kötüden insan olmaz.)
1120.  ltin  lma, du   l,
Du   ltin em smi.
(Altın alma, dua al, dua altın deĝil midir?)
1121.  ltin  lma,  lqıŝ  l,
 lqıŝ  ltin em smi.
(Altın alma, dua al, dua altın deĝil midir?)
1122.  lqıŝ  lĝan  m ndır,
Qarĝıŝ  lĝan y mandır.
(Dua alan salim olur, beddua alan kötü olur.)
1123.  m n bols ng  ş yers n,
Y m n y rs ng, muşt yers n.
( yi olsan aş yersin, kötü yürüsen, yumruk yersin.)

1124. Åmån yürsäng, åting ozar,
Yãmån yürsäng bahting tozär.
(İyi yürüsen, adın büyür, kötü yürüsen bahtın yok olur.)
1125. Årıq degan yãmån tãy,
Yázga çıkıb át bolär.
Yãmånlikni köp qılsa,
Yaqın kişi yât bolär.
(Zayıf denilen kötü tay,
Yaza çıkıp at olur.
Kötülüğü çok yapsa,
Yakın kişi yabancı olur.)
- [S69]
1126. Åstånädän äyvån yaħşi,
Vicdânsızdän hayvån yaħşi.
(Tepeden eyvan, vicdansızdan hayvan iyi.)
1127. Åta Bålâsı bolma,
Ådäm Bålâsı bol.
(Ata evladı olma, adam evladı ol.)
1128. Åta – ånasini tänimägan tängrisini tanımä.
(Babasını anasını tanımayan Tanrısını tanımaz.)
1129. Åtangni öldürganga ånangni ber.
(Babanı öldürene ananı ver.)
1130. Åtangni öldürganga yaħşilik qıl.
(Babanı öldürene iyilik yap.)
1131. Åtning yãmâni – åla,
Hâtining yãmâni – bälâ.
(Atın kötüsü ala, hatunun kötüsü beladır.)

1132. Åtning yãmãni åhur buzar.
(Atın kötüsü ahır bozar.)
1133. Åtning yãmãni tãy bilãn oynar,
Eşäkning yãmãni åt bilãn oynar.
(Atın kötüsü tay ile eşegin kötüsü at ile oynar.)
1134. Åtning ölimi – itning bayramidir.
(Atın ölümü, köpeğin bayramıdır.)
1135. Åhur zãman bolsä, tãğa ciyãn bilãn qãziläşär.
(Ahir zaman geldiğinde dayı yeğeni ile düşman olur.)
1136. Åq degan – ålqış,
Qãra degan qarğış.
(Ak denilen dua, kara denilen beddua ile anılır.)
1137. Åq it, Qarã it, bari – bir it.
(Ak it, kara it, hepsi bir it.)
1138. Åqköngillikning åtı hãm åzmäs,
Toni hãm tozmäs.
(Gönlü temiz olanın atı da zayıflamaz, giysisi de yıpranmaz.)
1139. Rãhbärning yahşisi öndirär,
Yãmãni soldirär.
(Liderin iyisi düzeltir, kötüsü soldurur.)
1140. Rizq hãm ezãliy,
Yãmãn hãm ezãliy.
(Rızk da ezeli, kötü de ezelidir.)
1141. Sävãbi åşqãradãn,
Günãhi pinhãnã äfzäl.
(Açıkça sevap işlemekten, günahı gizlice yapmak daha iyidir.)

1142. Sävábning tägi teşik.
(Sevabın altı deliktir.)
1143. Sävábning eşigi köp.
(Sevabın kapısı çoktur.)
- [S70]
1144. Sârbâzâr – sak bâzâr.(?)
1145. Sarây qurib, şâhâr buzma.
(Saray yapıp, şehir bozma.)
1146. Süvning işi – öpirmaq,
Otning işni – küydirmaq.
(Suyun işi, söndürmek, ateşin işi, yakmaktır.)
1147. Süzädigan sigirga mügüz bitmäs.
(Süsen sığırda boynuz çıkmaz.)
1148. Süzäğân sigir şâhıdân ayrılär.
(Süsen sığır boynuzundan olur.)
1149. Taqır yerdän çäng çıqarma,
Yoq yerdän cäng çıkarma.
(Aşağı yerden toz, yok yerden savaş çıkarma.)
1150. Tentäk tâş terär,
Qâtil – bâş.
(Aptal taş toplar; katil, baş.)
1151. Tentäk çoqmâr yığar.
(Aptal tokmak yığar.)
1152. Tepib ötmä süyab öt.
(Tepip geçme dayanıp geç.)

1153. Tikän bolib äyâqqa qadalgunça,
Gül bolib kökräkkä sançıl.
(Diken olup ayağa bakacağına, gül olup göğse saplan.)
1154. Tâş bilän urganı âş bilän ur.
(Taş ile vuranı aş ile vur.)
1155. Tâş atganga âş ât.
(Taş atana aş at.)
1156. Tuzgan häm âdäm,
Buzgan häm âdäm.
(Yapan da insan bozan da.)
1157. Tüyäning boynı yâmân,
Yâmânning oyını yâmân.
(Dvenin boynu yaman, kötünün oyunu yaman.)
1158. Tuğilädigan bäläga toğanâq bolma.
(Doğurduğun çocuğa engel olma.)
1159. Toyda körsä, tonimni ber.
Üydä körsä unimni ber.
(Düğünde görse giyeceğimi ver, evde görse unumu ver.)
1160. Töriq köz çıkarar.(?)
(Kızıl renk göz ağrıtır.)
1161. Üy buzganning üyü buzilär.
(Ev bozanın evi bozulur.)
- [S71]
1162. Üyi buzuq ongalur,
Oyi buzuq ongalmäs.
(Evi bozuk düzelir, düşüncesi bozuk düzelmez.)

1163. Uruşqâq horâz semirmäs.
(Dövüşken horoz semirmez.)
1164. Üstâlik cây bitär,(?)
Qassâblik cây yitär.
(Ustalık yer gelişir, kasaplık yer kaybolur.)
1165. Hıyır qıl ölädigandek,
İmârat qur ölmäydigandek.
(Hayır yap ölecekmiş gibi, ev yap ölmeyecek gibi.)
1166. Hıyır işning keçı yoq.
(Hayır işinin geçi olmaz.)
1167. Hıyırli işning hıyırhâhi köp.
(Hayırlı işin seveni çoktur.)
1168. Hızmätga – tühmät.
(Hizmete, iftira olur.)
1169. Çayanning käsbi - çaqış
(Çayanın işi, sokmaktır.)
1170. Çälä dâvruqqa çâl yıkılar.(?)
Şäytännig âzigani – öziniki.
(Şeytanın azdırdığı kendindedir.)
1171. Şarâb üzümdän räng âlar,
Âdäm âdämdän räng âlar.
(Şarap üzümünden, adam adamdan renk alır.)
1172. Şäkär päşäsiz bolmäs,
Arpa – kesäksiz.
(Şeker sineksiz olmaz, arpa keseksiz.)

1173. Şähärning Qaläsı – qorğân,
 Âdämning yâmâni – gap urgan.
 (Şehrin kalesi kurgan, adamın yamanı, söz vurandır.)
1174. Egâvni egâv yeydi,
 Zähärni zähär yeydi.
 (Egeyi ege yer, zehri zehir yer.)
1175. Ezgülikning keçi yoq.
 (İyiliğın gecikmesi olmaz.)
1176. Ey til, yaşşılıkni bil.
 (Ey dil, iyiliği bil.)
1177. El yaşşılıkni unutmäs.
 (Halk iyiliği unutmaz.)
1178. Elçiga ölim yoq.
 (Elçiye ölüm yoktur.)
1179. Elçining keçiqqeniga süyün.
 (Elçinin gecikenine sevin.)
- [S72]
1180. Enäng qılsa zorlıkni,
 Bäläng târtar ħorlıkni.
 (Ana zorluk çıkarsa, çocuk küçük düşer.)
1181. Er yigit erga târtar,
 Yâmân yükin elga ârtar.
 (Er yiğit ere benzer, yaman yükü ele yükler.)

1182. Erga bersäng aşıngni,
Erler silär başingni.
İtga bersäng başingni,
İtlär ğacir lāşingni.
(Ere versen aşını,
Erler siler başını.
İte versen başını,
İtler kemirir leşini.)
1183. Eskisiz yāngi bolmäs,
Yāmānsiz yaḥşi bolmäs.
(Eskisiz yeni olmaz, kötüsüz iyi olmaz.)
1184. Eçki egiz tuğib qoydān āşmäs,
İt egiz tuğib eldān āşmäs.
(Keçi ikız doğup koyundan fazla rağbet görmez, it ikız doğup el gibi rağbet görmez.)
1185. Eçkini hām öz āyāğidān āsarlar,
Qoyni hām.
(Keçiyi de kendi bacağından asarlar, koyunu da.)
1186. Eçkining yaği bolmäs,
Yaḥşining – dāği.
(Keçinin yağı olmaz, iyinin yarası.)
1187. Eşäk sıypāganni bilmäs,
Yāmān sıylāganni.
(Eşek okşandığını bilmez, kötü saygı gördüğünü.)
1188. Yalanğaç ignā kiyintirādi.
(Çıplak iğne giyindirir.)
1189. Yāngilik yaratar bir kişi,
Bāhrāmānd bolär hār kişi.
(Yenilik yapar bir kişi, yararlanır her kişi.)

1190. Yänisä, piçäk kesär,(?)
Yälinsä, yaħşi keçär.
1191. Yaramäs otdän yaramäs tütün çıkar.
(Kötü ateşten kötü duman çıkar.)
1192. Yaħşi aytar: Yol qoydim,
Yâmân aytar: Meng yengdim.
(İyi der ki: Yol koydum, kötü der ki: Ben yendim.)
1193. Yaħşi bilän dostlaşsäng,
Ölgüningçä huşlaşar.
(İyi ile dost olsan, ölünceye kadar hoş yaşarsın.)

[S73]

1194. Yaħşi bilän yoldaş bolsäng,
Yetersen yıraqqa.
Yâmân bilän yoldaş bolsäng,
Tüşärsän tuzâqqa.
(İyi ile dost olsan,
Yetişirsin uzağa.
Kötü ile dost olsan,
Düşersin tuzağa.)
1195. Yaħşi bilän yoldaş bolsäng,
İşing bitär.
Yâmân bilän yoldaş bolsäng,
Başing ketär.
(İyi ile dost olsan,
İşin biter.
Kötü ile dost olsan,
Başın gider.)

1196. Yaḥşi bilän yoldâş bolsäng,
 Hâvla bilän şâkâr.
 Yâmân bilän yoldâş bolsäng,
 Âbroying tøkâr.
 (İyi ile dost olsan,
 Helva ile şeker.
 Kötü ile dost olsan
 İtibarımı zedeler.)
1197. Yaḥşi bilän yürsäng,
 Yetersän murâdga.
 Yâmân bilän yürsäng,
 Kâlarsan uyatga.
 (İyi ile yürürsen,
 Ulaşırısın murada.
 Kötü ile yürüsen,
 Kalırısın utançta.)
1198. Yaḥşi bilän yürsäng,
 Kündâ bâzâr.
 Yâmân bilän yürsäng,
 Köngling âzar.
 (İyi ile yürürsen,
 Her gün Pazar.
 Kötü ile yürürsen,
 Gönlün incinir.)
1199. Yaḥşi bilib sözlär,
 Yâmân tilib sözlär.
 (İyi, bilip söyler; kötü, dilip söyler.)
1200. Yaḥşi bir tävbä qıladı,
 Yâmân – yüz.
 (İyi bir tövbe kılar, kötü, yüz.)

1201. Yaḥşi bitirär,
Yâmân yitirär.
(İyi bitirir, kötü yitirir.)
1202. Yaḥşi başlaydi yolga,
Yâmân tüşürär kölga.
(İyi çıkarır yola, kötü düşürür göle.)
1203. Yaḥşi – bağ u bostan,
Yâmân – qâra qâzân.
(İyi, bağ ve bostan; kötü, kara kazan.)
1204. Yaḥşi bolsäng, bâldäy bol,(?)
Yâmân bolsäng, üvdäy bol.
(İyi olsan, bal gibi ol; kötü olsan zehir gibi ol.)
1205. Yaḥşi bolsäng, yaqın köp.
(İyi olsan, yakının çoktur.)
- [S74]
1206. Yaḥşi bolsäng, yaşarsan,
Näsibängni âşärsan.
(İyi olsan yaşarsın, nasibini arttırırsın.)
1207. Yaḥşi bolsäng, ozarsan,
Yâmân bolsäng tozärsan.
(İyi olsan büyüsün, kötü olsan kaybolursun.)
1208. Yaḥşi yänidä yâmân häm öngişädi.
(İyinin yanında kötü de düzelir.)
1209. Yaḥşi câninga ortağ,
Yâmân – nâninga.
(İyi canına ortakır, kötü ekmeğine.)
1210. Yaḥşi yigit bilän yaḥşi ât – köpniki.
(İyi yiğit ile iyi at, topluma mal olur.)

1211. Yaḥşi kişi – tegçil,
Yâmân kişi – kekçil.
(İyi adam, sessiz sakin, kötü adam kincidir.)
1212. Yaḥşi âdâm oynab – külib keçirär,
Yâmân âdâm qanı zârdâb içirär.
(İyi adam oynayıp gülüp geçirir, kötü adam kanı altın diyip içirir.)
1213. Yaḥşi ât erniki, er – elniki.
(İyi at erindir, iyi er halkındır.)
1214. Yaḥşi âtga oĝirlik köp,
Yaḥşi hâtinga – zorlik.
(İyi ata hırsızlık çok olur, iyi hanıma zorbalık.)
1215. Yaḥşi âtga qamçı keräkmäs,
Yaḥşi kızga – sâbçi.
(İyi ata kamçı gerekmez; iyi kıza dünürçü.)
1216. Yaḥşi âtdän yıqılsa, yâmân – täbäçi.
Yâmân âtdän yıqılsa, Yaḥşi – ħudâyçi.
(İyi, attan düşse, kötü tövbe çeker; kötü, attan düşse, iyi Allah der.)
1217. Yaḥşi âşini yer,
Yâmân başini.
(İyi aşını yer, kötü başını.)
1218. Yaḥşi süydirär, yâmân söndirär.
(İyi sevdirebilir, kötü söndürür.)
1219. Yaḥşi üydän yaḥşi tütün çıkar.
(İyi evden iyi duman çıkar.)
1220. Yaḥşi ħıslât güzäl fazilät.
(İyi vasıf, güzel fazilettir.)

1221. Yaḥşi ħunük libâs bilân hâm yaḥşi.
(Güz el, çirkin elbise ile de güzeldir.)
1222. Yaḥşi çeçâkkâ Bâlâri qonar.
(Güz el çiçeğe bal arısı konar.)
- [S75]
1223. Yaḥşi şârâfâtli,
Yâmân kâsâfâtli.
(İyi adam hayırlı, kötü adam belalıdır.)
1224. Yaḥşi el – ğamida,
Yâmân – öz ğamidâ.
(İyi, halkın derdinde; kötü, kendi derdindedir.)
1225. Yaḥşi yürg an yeridâ,
Tinçlik sâlar eliga.
Yâmân yürg an yeridâ,
Ot qoyadi eliga.
(İyi, yürüdüğü yerde,
Dinçlik salar halkına,
Kötü, yürüdüğü yerde,
Ateş koyar halkına.)
1226. Yaḥşi yaḥşiga yândaştırâr,
Yâmân yoldân adaştırır.
(İyi, iyiye yaklaştırır; kötü, yoldan ayırır.)
1227. Yaḥşi özini yâmânning yânidâ tanitâr.
(İyi, kendisini kötünün yanında tanıtır.)
1228. Yaḥşi qand yedirâr,
Yâmân pând.
(İyi şeker yedirir, kötü nasihat.)

1229. Yaşşığa gül – sâyä.
(İyie gül gölgedir.)
1230. Yaşşı yetiştir,
Yâmândän ketiştir.
(İyie yetiştir, kötüden uzaklaştır.)
1231. Yaşşığa yâv yaraşmaz,
Yâmândän ädâş.
(İyie düşman yaraşmaz, kötüden arkadaş olmaz.)
1232. Yaşşığa iyärsän – äzik,
Yâmânga iyärsän – yâzik.
(İyie uyarsan, azık; kötüye uyarsan, yazık.)
1233. Yaşşığa el dil âçar,
Yâmândän turmay qâçar.
(İyie halk gönlünü açar, kötüden durmaz kaçır.)
1234. Yaşşı qâra yuqmäs,
Yâmânga el bâqmäs.
(İyie kara bulaşmaz, kötüye el bakmaz.)
1235. Yaşşığa ginä bolmäs,
Yâmândän ginä ketmäs.
(İyie sitem olmaz, kötüden sitem gitmez.)
1236. Yaşşıda yarâğ bolmäs.
(İyide silah bulunmaz.)

1237. Yaḥşidän yâmân tuġilsa,
 Eli tâpilmäs,
 Yâmândän yaḥşi tuġilsa,
 Tengi tâpilmäs.
 (İyidan kötü doğsa,
 Milleti bulunmaz,
 Kötüden iyi doğsa,
 Dengi bulunmaz.)

[S76]

1238. Yaḥşidän yâmân çıqdi deb küyinmä,
 Yâmândän yaḥşi çıqdi deb süyünmä.
 (İyiden kötü çıktı diyip üzülme, kötüden iyi çıktı diyip sevinme.)

1239. Yaḥşidän – nazar,
 Yâmândän – hâzâr.
 (İyiye bak, kötüden kaç.)

1240. Yaḥşidän ât kâladi,
 Yâmândän dâd.
 (İyiden ad kalır, kötüden feryat.)

1241. Yaḥşidän – yarâq,
 Yâmândän – tayâq.
 (İyiden silah, kötüden dayak olmaz.)

1242. Yaḥşilar tâpib sözlär,
 Yâmânlar qânib sözlär.
 (İyiler bulup söyler, kötüler kanıp söyler.)

1243. Yaḥşilik ikki cahânni ârttitär.
 (İyilik iki cihanı ziyade eder.)

1244. Yaşşılık közga körinmäs,
Yâmânlik kömib qoyilmäs.
(İyilik göze görünmez, kötülük gömülüp koyulmaz.)
1245. Yaşşılarga hızmät qılsäng,
Häm aytadi, häm qaytädi.
(İyilere hizmet etsen, hem anlatır hem geri döner.)
1246. Yaşşılık nur keltirär,
Yâmânlik – zulmät.
(İyilik nur getirir; kötülük karanlık.)
1247. Yaşşılık torga elter,
Yâmânlik görga.
(İyilik baş köşeye götürür, kötülük mezara.)
1248. Yaşşılık eksä, äsänlik örär.
(İyilik eken, sıhhat biçer.)
1249. Yaşşılık – yüzdä,
Yâmânlik – közdä.
(İyilik yüzde, kötülük gözdedir.)
1250. Yaşşılık yaşşidän qaytar,
Yâmân yüzimgga aytar.
(İyilik iyiden döner; kötü, yüzüne söyler.)
1251. Yaşşılık qıl däryâga taşla,
Balıq bilär.
Balıq bilmäsä, hâlıq bilär.
(İyilik yap denize at, balık bilir; balık bilmezse, halik bilir.)
1252. Yaşşılık qıl üyningga aytma.
(İyilik yap, evine söyleme.)

1253. Yaħşilik qılmäsäng, yâmânlık häm qılma.
(İyilik yapmazsan kötülük de yapma.)

[S77]

1254. Yaħşilik qılsäng, yäşir,
Yaħşilik körsäng aşir.
(İyilik yapsan gizle, iyilik görsen yükselt.)

1255. Yaħşilikni däryâga qıl, biyâbandân tâp.
(İyiliğini denize yap, çölden topla.)

1256. Yaħşilikni erden sorä,
Er bilmäsä, elden sorä.
(İyiliğini erden sor, er bilmese, elden sor.)

1257. Yaħşini yetim demä,
Yâmânni özim.
(İyiye yetim deme, kötüye özüm.)

1258. Yaħşini körib fikr qıl,
Yâmânni körib şükr gıl.
(İyiye görüp düşün, kötüyü görüp şükret.)

1259. Yaħşini söksäng, süyâgidân ötar,
Yâmânni ursäng, terisidân ötar.
(İyiye sövsen, kemiğinden geçer; kötüye vursan, derisinden geçer.)

1260. Yaħşining beli singünçä,
Yâmânni közi kör bolsun.
(İyinin beli kırılacağına, kötünün gözü kör olsun.)

1261. Yaħşining Bäläsı torga târtar,
Yâmânni Bäläsı – eşıqqa.
(İyinin çocuğu başköşeye oturur, kötünün çocuğu kapı eşığıne.)

1262. Yaħşining gapi – mây,
Yâmâanning gapi – lây.
(İyinin sözü, yağ; kötünün sözü çamurdur.)
1263. Yaħşining işi – cännät,
Yâmânnin işi – käsâfät.
(İyinin işi, cennet; kötünün işi, beladır.)
1264. Yaħşining nâsihätiga kirmâgan,
Yâmâanning yoliga yürär.
(İyinin nasihatini dinlemeyen, kötünün yoluna gider.)
1265. Yaħşining tilägi häm yaħşi,
Yâmâanning niyâti häm yâmân.
(İyinin dileği de iyi, kötünün niyeti de kötüdür.)
1266. Yaħşining yaħşiga ârtar himmâti,
Yâmâanning yaħşiga ârtar illâti.
(İyinin iyiye artar iyiliği, kötünün iyiye artar zararı.)
1267. Yaħşining qurbâni bol,
Yâmânni kaltaklab ur.
(İyinin kurbanı ol, kötüye sopayla vur.)
1268. Yaħşining kolı singünçä,
Yâmâanning beli sinsin.
(İyinin eli kırılacağına, kötünün beli kırılsın.)
- [S78]
1269. Özing yaħşi – âläm yaħşi.
(Kendin iyiysen, herkes iyidir.)
1270. Özingga rävä körmâganni,
Özgaga häm rävä körmä.
(Kendine reva görmediğini, başkasına da revagörme.)

1271. Özingga yaħşilik tiläsän,
Özgaga yámánlik qılma.
(Kendine iyilik istersen, başkasına kötülük yapma.)
1272. Ölgandä göring keng bolsun,
Tiriklikdä fe'ling.
(Öldüğünde mezarın geniş olsun, yaşarken gönlün.)
1273. Ot işi – qávurmâq,
El işi – sâvurmâq.
(Ateşin işi, kavurmak; elin işi, savurmak.)
1274. Ot tâş yârar,
Tâş – bâş yârâr.
(Ateş taş yarar, taş baş yarar.)
1275. Ötganlârdän ibrät âl,
Keläcäkkä ibrät bol.
(Geçenlerden ibret al, geleceğe ibret ol.)
1276. Ötib ketgünçä, ekib keç.
(Geçip gideceğine ekip geç.)
1277. Otni ot bilän öçirib bolmäs.
(Ateşi ateşle söndürmek olmaz.)
1278. Öçäkişgan it qâpmay qoymäs.
(Zıtlaşan it ısırmadan bırakmaz.)
1279. Qalb qâzâni qaynamäs,
Qaynasa häm quyulmäs.
(Tembel kazanı kaynamaz, kaynasa da taşıp dökülmez.)
1280. Qalbning yüzi qâra.
(Tembelin yüzü karadır.)

1281. Qalbning qadämi qısqa.
(Tembelin adımı kısadır.)
1282. Qasd qılan päst bolär.
(Kötülük eden değerini kaybeder.)
1283. Qaşkırmnig oyi – yâmânlık,
Qoyning oyi – âmânlık.
(Kurdun düşüncesi, kötülük, koyunun düşüncesi, hayatta kalmak.)
1284. Qılıç tutgan qılıçdän ölä.
(Kılıç tutan kılıçtan ölü.)
1285. Qâzânga yândaşsäng,
Qârası yuqar.
Yâmânga yândaşsäng,
Yârâsi yuqar.
(Kazana yaklaşısan,
Karası bulaşır.
Kötüye yaklaşısan,
Yarası bulaşır.)
- [S79]
1286. Qâramıq dânäsi bolgunca,
Buğdâynıng sâmanı bol.
(Yabancı ot tanesi olacağına, buğdayın samanı ol.)
1287. Qâçib ketgünçä sâçib ket.
(Kaçıp gideceğine, saçıp git.)
1288. Qâşıq bilän aş berib,
Sâpi bilän köz çıqarma.
(Kaşık ile aş verip, sapı ile göz çıkarma.)

1289. Qâqılsa, suya,
Yıqılsa, kötär.
(İtilse tutunur, düşse kalkar.)
1290. Qudukni kim qazır,
Süvini kimlär içär.
(Kuyuyu kim kazar, suyunu kimler içer?)
1291. Quyrüğini bâssäng siçqân häm çiyilläydi.
(Kuyruğuna bassan fare de bağırır.)
1292. Quş qonglini ağrıtmä.
(Kuş gönlünü ağrıtmä.)
1293. Qoyini biräv qarär,
Sütini kimlär içär.
(Koyuna biri bakar, sütünü kimler içer?)
1294. Ğarüz marazdän yâmân.
(Kötü niyet hastalıktan beterdir.)
1295. Häväs qılğan yetär,
Häsäd qılğan yitär
(Heves eden ulaşır, haset eden yiter.)
1296. Här zâğ,(?)
Här zâğda ming dâğ.
1297. Här kim öz qılmişidän tâpar.
(Herkes kendi yaptığında bulur.)
1298. Her kimning âmäli öz âyâğidän.
(Herkesin ameli kendi ayağındadır.)
1299. Hökizning şâhı eşäkdä bolsä,
Tirik zâtni qoymazdı.
(Öküzün boynuzu eşekte olsa, canlı insan bırakmazdı.)

2.7. YAĞIŞİ SÖZ ve YÂMÂN SÖZ - (İYİ SÖZ ve KÖTÜ SÖZ)

1300. Aytar sözni ayt,
Aytmas sözdän qayt.
(Söylenecek sözü söyle, söylenmeyecek sözden vaz geç.)

1301. Aytilgan söz – atilgan oq.
(Söylenen söz, atılan oktur.)

[S80]

1302. Äncâm – üy ziynäti,
Söz – insan ziyneti.
(Eşya, ev ziyneti, söz; insan ziynetidir.)

1303. Arıqni süv bezär,
Ädämni – söz.
(Arığı su süsler, adamı söz.)

1304. Aççık til – zähri ilân,
Çüçük tilga – cân qurbân.
(Acı dil, yılan zehridir, tatlı dile can kurban.)

1305. << Bäräkallä >> ga qul mehnät qılıb ölä.
(Aferine (tatlı söze), gül minnet edip ölü.)

1306. Bemârğa şirin söz keräk,
Aqlsızga – köz.
(Hastaya tatlı söz gerek, akılsıza göz.)

1307. Bir täväkkäl buzadi,
Ming qayĖuning kalasın.
(Bir tevekkül, bin kaygının kalesini yıkar.)

1308. Bir şirin söz bitkâzär,
Ming köngülning yäräsın.
(Bir tatlı söz, bin gönlün yarasını bitirir.)

1309. Buğdây nâning bolmâsın,
Buğdây sözün bolsun.
(Buğday ekmeğın olmâsın, buğday sözün bolsun.)
1310. Bir yaħşi gap esdân çıkmâs,
Bir yâmân gap.
(Bir iyi söz, akıldan çıkmaz, bir de kötü söz.)
1311. Gap egasini tâpar.
(Söz sahibini bulur.)
1312. Gapdâ gıybât yâmân,
Dârdâ quyânçık.
(Sözde gıybet kötü, dertte ev tavşanı.)
1313. Gapdân gap çıkar,
Çöpdân has.
(Sözden söz çıkar, çöpten çöp.)
1314. Gap gapga oħşamâs,
Âğzi gapdân boşamâs.
(Söz söze benzemez, ağzı sözden boşalmaz.)
1315. Gapi sasıqning özi sassıq.
(Sözü tatsız olanın kendisi de sevimsizdir.)
1316. Gapi tomtâqning özi tomtâq.
(Sözü kesmezın özü kesmez.)
1317. Gapi tongning özi tong.
(Sözü kabanın kendi kabadır.)
- [S81]
1318. Gapni gap âçar,
Yâmân gaptân qâçar.
(Sözü söz açar; kötü sözden kaçır.)

1319. Gapning yãmãni – piçir.
(Sözüñ kötüsü, fısıldamaktır.)
1320. Gapning åzi yaħşi,
Mâyizning mağzi.
(Sözüñ azı iyi, kuru üzümün içi)
1321. Gapning qısqası – yaħşi,
Qısqasıdån hissese – yaħşi.
(Sözüñ kıssası iyidir, kıssasından hissese iyidir.)
1322. Göşt – yağ bermä, yaħşi til ber.
(Et, yağ verme, iyi dil ver.)
1323. Dårıñing aççığı yaħşi,
Sözning şirini.
(Darının açığı iyidir, sözün tatlısı.)
1324. Dünyãni el buzır,
Ådãmni – söz.
(Dünyayı el yıkar, adamı söz.)
1325. Duã bilãn el kökärär,
Yãmğir bilãn yer kökärär.
(Dua ile memleket yeşerir, yağmur ile yer yeşerir.)
1326. Duã ålgan kökärär,
Tühmät qılğan åkarar.
(Dua alan yeşerir, töhmet eden ağarır.)
1327. Duã ålgan âmãndır,
Qarğış ålgan yãmãndır.
(Dua alan esendir, beddua alan yamandır.)

1328. Dost arttıramän desäng,
Şirin sohbät qıl.
Düşmân arttıramän desäng,
Çağırtıkän bol.
(Dost arttırıyım dersen,
Tatlı sohbet et.
Düşman arttırıyım dersen,
Laf taşıyıcı ol.)
1329. Yâmân gap – baş qâziği,
Yağşi gap – cân âziği.
(Kötü söz, baş belası; iyi söz, can aزیğیدر.)
1330. Yâmân gap târsâkidân yâmân.
(Kötü söz şamardan kötüdür.)
1331. Yâmân söz bolmäsa yağşi söz bolmazdı.
(Kötü söz olmasa iyi söz olmazdı.)
1332. Yâmân söz egasiga qaytar.
(Kötü söz sahibine döner.)
- [S82]
1333. Yâmân sözlâb sâvutma,
Cân âğırtib âvutma.
(Kötü söyleyip soğıutma, can sıkıp avutma.)
1334. Yâmân sözning qanâti bâr.
(Kötü sözün kanadı vardır.)
1335. Yâmân til başga bälâ keltirär,
Yağşi til dâvlät, dünyâ keltirär.
(Kötü dil başa bela getirir, iyi dil dünya zenginliğı getirir.)

1336. Yãmân til yâ cãnga urar,
Yâ imãnga.
(Kötü söz ya cana vurur, ya imana.)
1337. Yãmãnni yaḥşi qılğan hãm til,
Yaḥşini yãmân qılğan hãm til.
(Kötüyü iyi yapan da dildir, iyiyi kötü yapan da.)
1338. Yãmãnning tili bar,
Yaḥşining – dili.
(Kötünün dili var, iyinin kalbi.)
1339. Yãmãnning yüzi qursin,
Gapırgan sözi qursin.
(Kötünün yüzü kurusun, söylediği sözü kurusun.)
1340. Yãmãnning yaḥşi sözüdän,
Yaḥşining yãmân sözi yaḥşi.
(Kötünün iyi sözünden, iyinin kötü sözü iyidir.)
1341. Zähär til süyäkni yârar.
(Zehirli dil kemiği yarar.)
1342. İlıq söz – şäkär,
Sâvuk söz – zähär.
(Yumuşak söz, şeker; soğuk söz zehirdir.)
1343. İssıq kiyim tänni iltär,
İssıq söz cãni iltär.
(Sıcak elbise teni ısıtır, tatlı söz canı ısıtır.)
1344. Yol quvıgan ḥazinäga yolıqar,
Söz kuvğan bälâga.
(Yol kovalayan hazineye rastlar, söz kovalayan belaya.)

1345. Kişining özi yetmägan yerga sözi yetär.
(Kişinin kendinin gidemediği yere sözü gider.)
1346. Küç egmäganni söz egar.
(Gücün eğemediğini söz eğer.)
1347. Közdän közing tâysa,
Sözdän köngling tâyar.
(Gözden gözün kaysa, sözden gönlün kayar.)
1348. Köngilni qol bilän âvlamäsäng,
Til bilän âvla.
(Gönlü el ile avlayamazsan, dil ile avla.)
1349. Köngilsiz gapning keçikkäni yaḥşi.
(Gönülsüz sözün gecikeni iyidir.)
- [S83]
1350. Köp gap eşäkkä yük.
(Çok söz eşeğe yüküdür.)
1351. Mäzäli sözga qulâq çärçämäs.
(Tatlı sözden kulak bıkamaz.)
1352. Mayda gap katta işni ğarq qılär.
(Küçük söz büyük işi mahv eder.)
1353. Makul gapga qâruv yoq.
(Makul söze bekçi gerekmez.)
1354. Ming çeçänni bir ezmä yengar.
(Bin söz ustasını bir geveze yener.)
1355. Müzdän süv tâmar,
Sözämäldän – bâl.
(Buzdan su damlar, söz ustasından, bal.)

1356. Åvni – âzıq bilän,
 Ådämni –söz.
 (Avı yem ile adamı söz ile.)
1357. Åvqarni tuz mätzäli qılär,
 Ådämni söz.
 (Yemeği tuz tatlı yapar, adamı söz.)
1358. Ådäm sözi bilän sinälär,
 Åş tuzu bilän.
 (Adam, sözü ile sınanır; aş, tuzu ile.)
1359. Ådäm sözläşgünçä,
 Yılqı – kişnäşgünçä.
 (Adam söyleyince; yıldı at, kişneyince.)
1360. Ådäm sözläşib tanışar,
 Häyvân – hidläşib.
 (İnsan konuşup tanışır, hayvan koklaşıp.)
1361. Ådäm sözleşär,
 Häyvân yalaşar.
 (İnsan konuşur hayvan yalaşır.)
1362. Åz gapir – sâz gapir.
 (Az konuş, yerinde konuş.)
1363. Ålim sözi âz,
 Åz bolsä häm sâz.
 (Alimin sözü azdır, az olsa da yerindedir.)
1364. Årqadagi gap ağıldägi tezäk.
 (Arkadan söylenen söz ağıldaki tezektir.)
1365. Åçıq til âş yedirär,
 Aççık til tâş yedirär.
 (Açık söz aş yedirir, acı söz taş.)

1366. Ağizga kelgan söz arzân,
 Âvulga kelgan böz arzân.
 (Ağza gelen söz, mahalleye gelen bez ucuzdur.)

1367. Ağrigan câyga kol yügürär,
 Ağrittär sözga til yügürär.
 (Ağrıyan yere el gider, ağrıtır söze dil gider.)

[S84]

1368. Âq degani – âlqış,
 Qâra degani - qarğış
 (Ak söyleyene dua, kara söyleyene beddua.)

1369. Piçir – piçirdän ot çıkar.
 (Fısır – fısırdan(fısıltı) ateş çıkar.)

1370. Puling bolmäsa, bolmäsin,
 Şiring sözün bolsun.
 (Paran olmazsa, olmasın, tatlı dilin olsun.)

1371. Rus tili – dost tili.
 (Rus dili, dost dili.)

1372. Sabr qılğan mây aşâr,
 Âlkış âlğan köp yaşar.
 (Sabır eden yağ tutar, dua alan çok yaşar.)

1373. Säsigan ağizdan çirigan gap çıkqar.
 (Kokan ağizdan çürüyen söz çıkar.)

1374. Sevdorgan häm til,
 Bezdorgan häm til.
 (Sevdiren de dildir, bezdiren de.)

1375. Sel arıqni buzar,
Yâmân söz - dilni
(Sel arığı bozar, kötü söz dili.)
1376. Sen h m bir  gizdan,
Siz – h m,
(Sen de bir ağızdan, siz de)
1377. S vuq gap y r kni m zl t r.
(Soğuk söz yüreği dondurur.)
1378. S v  z yolını t par,
Söz  z egasını.
(Su kendi yolunu bulur, söz kendi sahibini.)
1379. S vin sevgan s v keltir r,
Sözni sevgan söz keltir r.
(Suyu seven su getirir, sözü seven söz getirir.)
1380. S ydirgan h m til,
K yd rgan h m til.
(Sevdiren de dildir, için için yakan da dildir.)
1381. S y ksiz til, s y k sindir r.
(Kemiksiz dil, kemik kırdırır.)
1382. Söz – bir, s yqal qırq.
(Söz birdir, gölgesi kırktır.)
1383. Söz k rki – maq l.
(Sözün g rkl s , atasözüdür.)
1384. Söz n yz d n  tkir.
(Söz mızraktan keskindir.)
1385. Söz  yaaqdan ilgari b rar.
(Söz ayaktan önce varır.)

[S85]

1386. Söz âcizi bolgunca,
Köz âcizi bol.
(Söz acizi olacağına, göz acizi ol.)
1387. Söz süyaqdän ötär,
Tayâq – etdän.
(Söz kemikten geçer; dayak, etten.)
1388. Söz çümçuq emäs,
Âğızdan çıksa, tutib bolmäs.
(Söz serçe değıldir, ağızdan çıkınca tutulmaz.)
1389. Söz emgak bolär,
Böz köyläk.
(Söz emek olur, bez gömlek.)
1390. Sözdä qanquv yâmân,
Därddä – sançuv.
(Sözde istihza, dertte, sancı kötüdür.)
1391. Sözdän sözning farqı bär,
Ottiz ikki nârĥı bär.
(Sözün sözden farkı var, otuz iki fiyatı var.)
1392. Sözdän söz çıqar,
Sözlämäsäng nä çıqar.
(Sözden söz çıkar, söylemesen ne çıkar.)
1393. Sözi nâdurustning, özi nâdurust.
(Sözü doğru olmayanın, kendisi de doğru değıldir.)
1394. Sözlägandän sözlämägan yaĥşırâq,
Sözläb edim, başimga tegdi tayâq.
(Söyleyenden söylemeyen iyicedir, söyler idim başıma değıdi sopa.)

1395. Sözni bir ezmädän sorä,
Bir – kezmädän.
(Sözü bir gevezeden sor, bir de gezginden.)
1396. Sözni söz açar.
(Sözü söz açar.)
1397. Sözning bâyliğı, âdämning çirâyliğı.
(Sözün zenginliğı, insanın güzelliğidir.)
1398. Sözning yâmânni – sançık,
Därdning yâmânni – quyânçıq.
(Sözün kötüsü, sancı; derdin kötüsü, epilepsi.)
1399. Sözning ânası – qulâq,
Süvning ânası – bulâq.
(Sözün anası kulak, suyun anası pınardır.)
1400. Tayâği yoğân birni urar,
Sözi yoğann mingni urar.
(Sopası kalın olan birine vurur, sözü kalın olan binine vurur.)
- [S86]
1401. Tânbällik – külfât,
Mâhmädänâlik, âfat.
(Tenbellik, afettir; bilgiçlik, afettir.)
1402. Taâm lâzzâti – özidä,
Âdâm lâzzâti – sözidä.
(Yemeğin lezzeti özünde, insanın lezzeti sözüdedir.)
1403. Taâm – tuz bilän,
Âdâm söz bilän.
(Yemek tuz ile, insan söz ile.)
1404. Til – aql bezägi.
(Di aqlın süsüdür.)

1405. Til aql ölçâvi.
(Dil aqlın ölçüsüdür.)
1406. Til bâr, bâl keltirâr,
Til bâr, bälâ keltirâr.
(Dil var bal getirir, dil var bela getirir.)
1407. Til – dil kâli.
(Dil, gönlün anahtarıdır.)
1408. Til – dil târcimâni.
(Dil, gönlün tercümanıdır.)
1409. Til – dil cârçisi.
(Dil, gönlün çerçesidir.)
1410. Til tıği qılıç tığinden ötkir.
(Dilin ucu kılıcın ucundan keskindir.)
1411. Til yügürigi bâşga,
Âyâq yügürigi âşga.
(Söz başa yürür, ayak aşa yürür.)
1412. Til yaşsisi bâr etâr,
Til yâmâni hâr etâr.
(Dilin iyisi var eder, dilin kötüsü hor eder.)
1413. Til tığdan ötkir.
(Dil tığdan keskindir.)
1414. Tilga etibar elga etibar.
(Dile itibar millete itibardır.)
1415. Tilga ehtiyât, elga ehtiyât.
(Dile tedbir, ele tedbirdir.)
1416. Tili nâpâk – özi nâpâk.
(Dili temiz olmayanın, özü de temiz değildir.)

1417. Tili şirinnig dosti köp.
(Dili tatlının dostu çoktur.)
1418. Tilingdâ bolsä bāling,
Kūlib turar ıqbāling.
(Dilinde olsa balın, gülüp durur ikbalin.)
- [S87]
1419. Tilnĭ bağla dil bilān,
Dilin bağla til bilān.
(Dili bağla gönülle, gönlü bağla dil ile.)
1420. Tıĭ carāhati bitār,
Til carāhati bitmez.
(Bıçak yarası kapanır, dil yarası kapanmaz.)
1421. Tāzä süvin yer ālar,
Yaĥşi sözni el ālar.
(Temiz suyu yer alır, iyi sözü halk alır.)
1422. Tuzsiz āşning epi āsān,
Tuzsiz gapning epi qıyin.
(Tuzsuz aşın yapımı kolay, tuzsuz sözün yapımı zordur.)
1423. Tüyä hām muāmalaga çökär.
(Deve bile davranışa göre çöker.)
1424. Toqsān āġiz sözining toqsānta tügüni bār.
(Doksan ağız sözünün doksan tane düğümü var.)
1425. Uzun til başga – toqmāq,
Boyniga sırtmāq.
(Uzun dil başa – tokmak, boyna urgandır.)
1426. Uzun til – ümr zāvālĭ.
(Uzun dil ömrün zevalidir.)

1427. Uzun tilim – üzgün tilim,
Qısqa tilim – tizgin tilim.
(Uzun dilim, üzgün dilim; kısa dilim, huzurlu dilim.)
1428. Fil kötärmägani til kötärär.
(Filin taşıyamadığını dil taşır.)
1429. Håbär – şâmâldän tez.
(Haber rüzgardan tezdir.)
1430. Hâtin sözini qândirär,
Er uruğidän tândirär.
(Hatun sözüyle kandırınca, koca soyunu inkar eder.)
1431. Huşhabärning qanâti bår.
(İyi haberin kanadı vardır.)
1432. Çin söz – motâbär,
Yaşsi söz – muhtäsär.
(Doğru söz muteberdir, güzel söz kısadır.)
1433. Şäkär hãm tildä,
Zähär hãm tildä.
(Şeker de dilde, zehir de dilde.)
1434. Şirin söz şäkärdän şirin.
(Tatlı söz şekerden tatlıdır.)
1435. Şirin söz ölikni hãm tiriltär.
(Tatlı söz ölüyü bile diriltir.)
1436. Şirin söz – qaymâqli ayrân,
Aççıq söz – boyningga arqân.
(Tatlı söz kaymaklı ayran, acı söz boynuna urgandır.)

[S88]

1437. Şirin sözli şâh kâsäsidadä süv içär.
(Tatlı sözlü olan şah kasesinden su içär.)
1438. Şirin – şirin sözläsäng,
İlân inidän çıkar.
Aççıq – aççıq sözläsäng,
Müsülmân dinidän çıkar.
(Tatlı tatlı konuşsan,
Yılan ininden çıkar.
Acı acı konuşsan,
Müslüman dininden çıkar.)
1439. Şirin yüzingdän şirin sözing alâ.
(Şirin yüzünden, tatlı dilin daha iyidir.)
1440. Egasiz qarğış egasini tâpar.
(Sahipsiz beddua sahibini bulur.)
1441. El bâr yerdä söz bâr.
(Kalabalığın olduğu yerde dedikodu vardır.)
1442. El qoşıq bilân tirik.
(Millet türkü ile canlıdır.)
1443. El ğaznâsi eski söz.
(Milletın hazinesi ata şçzleridir.)
1444. Eldägi gap – dildägi gap.
(Halkın sözü, gönlün sözüdür.)
1445. Elli gapdän belli gap yaşşi.
(Elli sözden, belli söz iyidir.)
1446. Elni sevsäng, elçä gapir.
(Halkı seviyorsan, halk gibi konuş.)

1447. Er b yligi – yolda,
Söz b yligi – tild .
(Er zenginliği yolda, söz zenginliği g n ldeyir.)
1448. Er – lafzıdan,
Qoy – boğzıdan.
(Er sözünden, koyun boğazından.)
1449. Er sözi – el sözi.
(Er sözü, milletin sözüdür.)
1450. Etigi y m n tor bulđar,
Ağzı y m n – el.
( izmeyi kötü t l kirletir, ağzı kötü el.)
1451. Yağşı gap bil n il n inid n  ıqar,
Y m n gap bil n pi  aq qnid n.
(Tatlı dil ile yılan ininden çıkar, kötü söz ile bıçak kınından.)
1452. Yağşı gapga qul q s l,
Y m n gapga ul q s l.
(İyi söze kulak ver, kötü söze ulak ver.)
1453. Yağşı gapning h m qul ğı b r,
Y m n gapning h m.
(İyi sözün de i iteni var, kötü sözün de.)
1454. Yağşı naql – t miri aql.
(Atasözünün damarı akıldır.)
- [S89]
1455. Yağşı  ş berg n , yağşı söz ber.
(Güzel  ş vereceğine, güzel söz ver.)
1456. Yağşı  ğizga –  ş,
Y m n  ğizga – t ş
(İyi  ğza  ş, kötü  ğza t ş.)

1457. Yaḥşi söz bâldan şirin.
(Güzel söz baldan tatlıdır.)
1458. Yaḥşi söz boldırâdi,
Yâmân söz kydirâdi.
(İyi söz oldurur, kötü söz felaket getirir.)
1459. Yaḥşi söz iydirâr,
Yâmân söz bezdirâr.
(İyi söz yaklaştırrır, kötü söz uzaklaştırrır.)
1460. Yaḥşi söz kldirâr,
Yâmân söz ldirâr.
(İyi söz güldürür, kötü söz öldürür.)
1461. Yaḥşi söz – köngil pâdşadı.
(Güzel söz, gönül padişahıdır.)
1462. Yaḥşi söz syintirâr,
Yâmân söz kyntirâr.
(Güzel söz sevindirir, kötü söz üzüntü verir.)
1463. Yaḥşi söz torga elter,
Yâmân söz – gorga.
(İyi söz baş köşeye götürür; kötü söz, mezara.)
1464. Yaḥşi söz yrâk yâĝı,
Yâmân söz yrâk dâĝı.
(Güzel söz yürek yaĝlar, kötü söz yürek daĝlar.)
1465. Yaḥşi söz – yrâkkâ mâlham,
Yâmân söz – yrâkkâ ĝâm.
(Güzel söz, yreĝe merhem, kötü söz yreĝe gamdır.)
1466. Yaḥşi söz qand yedirâr,
Yâmân söz pând yedirâr.
(İyi söz şeker yedirir, kötü söz nasihat aldırır.)

1467. Yaħşi sözga uçar kuşlar el bolär,
Yâmân sözga paşsa küçi fil bolär.
(Güzeli söze uçan kuşlar tabi olur, kötü söze sinek gücü fil olur.)
1468. Yaħşi sözdän – väfä,
Yâmân sözdän – väbä.
(Güzeli sözden vefa, kötü sözden veba.)
1469. Yaħşi sözdän mây eriydi,
Yâmân sözdän sây quriydi.
(Güzeli sözden yağ erir, kötü sözden vadi kurur.)
1470. Yaħşi sözning mäsäsini bilmägan,
Yâmân sözning izzäsini bilmäs.
(Güzeli sözün tadını bilmeyen, kötü sözün utancını bilmez.)

[S90]

1471. Yaħşining sözi – ältın,
Yâmânning sözi – bâlta.
(İyinin sözü altın, kötünün sözü baltadır.)
1472. Yaħşining sözi taşni eritär,
Yâmânning sözi başni çiritär.
(İyinin sözü taşı eritir, kötünün sözü başı çürütür.)
1473. Yaħşining sözi – qaymâq,
Yâmânning sözi – toqmaq.
(İyinin sözü kaymak, kötünün sözü tokmaktır.)
1474. Öz aqlıng aqldır,
Elning aqlı naqldır.
(Kendi aklın akıldır, başkasının aklı izahtır.)
1475. Özi sovuqning sözi sovuq.
(Kendi soğuk olanın sözü soğuktur.)

1476. Öziga bāqma söziga bāq.
(Özüne bakma sözüne bak.)
1477. On āğiz söz ming āğiz bolār.
(On āğiz söz bin āğiz olur.)
1478. Ötärçining näštāri yeng içidā,
Zāhār hātīn näštāri til içidā.
(Veterinerin neşteri yen, Kadının zehirli neşteri dil içindedir.)
1479. Ottiz tişdān çıqqan söz,
Ottiz uruqqa tārqalār.
(Otuz dişden çıkan söz, otuz sülaleye dağılır.)
1480. Oq birni öldirār,
Söz – mingni.
(Ok bir kişiyi öldürür, söz bin kişiyi.)
1481. Qargışning ikki uçı bolār.
(Bedduanın iki ucu olur.)
1482. Qattıq gap qarındāşığa hām yāqmās.
(Sert söz kardeşe de hoş gelmez.)
1483. Qızıl tilim tiyālmādim,
Qızimnikiga bārālmādim.
(Kızıl dilimi susturamadım, kızımın evine gidemedim.)
1484. Qulāqdan kirgan sovuq söz,
Köngilga bārīb muz bolār.
(Kulakdan giren soğuk söz, gönle varıp buz olur.)
1485. Quruq söz bāş āğritar,
Yāriq qoşıq āğiz yırtar.
(Kuru söz baş ağrıtır, kırık kaşık āğiz yırtar.)

1486. Qoyning qımmāti – yüngidä,
 Ädämning kımmāti – sözidä.
 (Koyunun kıymeti yününde, adamın kıymeti sözüdedir.)

1487. Qotir koldan yuqar,
 Bälä – tildän.
 (Hastalık elden bulaşır, bela dilden.)

[S91]

1488. Här meväning poçâği,
 Här sözning ölçävi bär.
 (Her meyvenin kabuğu, her sözün ölçęi vardır.)

1489. Hikmät – bir hâvuç âltın.
 (Hikmet bir avuç altındır.)

2.8. ÄDÄLÄT, İNSÄF vâ İNSÄFSİZLİK

1490. Ädävât emäs, ädälät yengar.
 (Düşmanlık değil, adalet yener.)

1491. Ädälät qılıçi kesgan qol ağrımäs.
 (Adalet kılıcının kestiği el acımaz.)

1492. Ädälät kılıçi keskin bolär.
 (Adaletin kılıcı keskin olur.)

1493. Ärzân bolsä, âluvçidän insâf ketär,
 Qımmät bolsä – sätuvçidän.
 (Ucuz olsa alıcıdan insaf gider; pahalı olsa, satıcıdan.)

1494. Bir yaħşıga bir yâmân här yerdä bär.
 (Bir iyiye bir kötü her yerde vardır.)

1495. Birâvni qargasäng, özingga urar.
 (Başkasına beddua edersen kendine gelir.)

1496. B yning gapi – ong,
Yoqning gapi – tong.
(Zenginin sözü kibar, fakirin sözü kabadır.)
1497. Buzilgan  yd n bul v i  lma.
(Bozulan evden bir şey alınmaz.)
1498. Vicd ndan ke gan yikil r.
(Vicdandan geçen yikilir.)
1499. D v gar s st bols ,
Q zi mutt h m bol r.
(Davacı susarsa, kadı sert olur.)
1500. D v garing h n bols ,
 rzingni  ll ga ayt.
(Senden davacı olan han olursa,  ikayetini Allah’a söyle.)
1501. Yetim – yetim dem ngiz,
Yetim haqqı yem ngiz.
(Yetim yetim demeyin, yetim hakkı yemeyin.)
1502. Yetimni yı latma.
(Yetimi a latma.)
1503. C brga c br  id m s.
(Zulme zulüm dayanmaz.)
1504. Cangal  zini b   ayl r.(?)
1505. C n berganga c y ber,
C y berganga c n ber.
(Can verene yer (makam) ver, yer (makam) verene can ver.)

[S92]

1506. Cån küydirmäsäng, cânâna qayda,
Tâqqa çıqmäsäng, dolana qayda.
(Can yandırmâsan, canan nerede, dağa çıkmazsan dolanmak nerede.)
1507. Zamâning âzgani – (?)
Âtdan eşäkning özgani.
(Zamanın geçip gitmesi, attan eşeğin geçip gitmesidir.)
1508. Zâr hâm zorniki,(?)
Zân hâm zorniki.
1509. İnsâf – säri bäräkâ.
(İnsaf – bereketin başıdır.)
1510. İnsâfi bârning bäräkâti bâr.
(İnsafi olanın bereketi olur.)
1511. İnsâfi yoqning imâni yoq.
(İnsafi olmayanın imanı yoktur.)
1512. İnsâfli âşını yer,
İnsâfsiz bâşını.
(İnsafli aşını yer, insafsız başını.)
1513. İş bitdi,
Eşäk lâyda ötdi.
(İş bitti, eşek çamurdan geçti.)
1514. Yıkılganni tepib ötmä, süyâb öt.
(Düşeni tepip geçme, sevip geç.)
1515. Ketmân âlsäng, zânglätmä,
Egasini qatnätmä.
(Kazma alsan, paslandırma, sahibine tekrar gitme.)

1516. Kimning mâli, puli bolsä,
 Ävliyâning ugli şul.
 Dünyâ, mâli bolmäsa,
 Tâmnî teşgan oğri şul.
 (Kimin malı, parası olsa,
 Evliyanın oğlu odur,
 Dünya malı olmasa.
 Damı delen hırsız odur.)
1517. Külni öz kumâçingga tårtma.
 (Külü kendi kumluğuna çekme.)
1518. Kömirni oğırlagan temirçi,
 Bälâga qâlgan kömirçi.
 (Kömürü çalan demirci, belaya düşen kömürcüdür.)
1519. Köpirsäng häm, tüpürmä.
 (Ağzından köpük çıksa da, tükürme.)
1520. Kör bolsäng häm, körnämäk bolma.
 (Kör olsan da, nankör olma.)
1521. Körgan küningni unutma,
 Hâm çarığingni quritmä
 (Gördüğün günü unutma, ham deriyi kurutma.)
1522. Nâinsâfğa erk bersäng, elni talar.
 (İnsafsıza güç verirsən, memleketi talan eder.)
- [S93]
1523. Nâinsâfni tüzkindä kör.
 (İnsafsızı yıkımda gör.)
1524. Nâşükürdä şükür bolmäs,
 Nânkördä – özr.
 (Şükretmeyende sükr olmaz, nankörde özür olmaz.)

1525. Nâhaq qân yerde yâtmäs.
(Haksız dökülen kan yerde kalmaz.)
1526. Âdil kişi âyday,
Âqıb turgan säyday.
(Adil kişi ay gibidir, uzanıp duran vadi gibidir.)
1527. Âtang – târâzi, ânang târâzi.
(Baban terazi, anan terazi.)
1528. Âtgan qâlmäs bälâga,
Aytgan qâlar bälâga.
(Atan belaya düşmez, konuşan düşer.)
1529. Âtdan bolgan ot yeydi,
İtdän bolgan et yeydi.
(Attan olan ot yer, itten olan et yer.)
1530. Palla – palla şu palla,(?)
Ädälätdä bir källä.
(Vakit vakit şu vakit, adalette bir kelle.)
1531. Pârä dözağ eşigini açar.
(Rüşvet cehennem kapısını açar.)
1532. Pârağor – bâyimäs,
Oğri – kâyınmäs.
(Rüşvetçi zenginleşmez, hırsız kaynamaz.)
1533. Pârağor beş qolini ağzığa tıqar.
(Rüşvetçi beş parmağını ağzına sokar.)
1534. Pârağor – harâmğor.
(Rüşvetçi haramkördür.)

1535. Páraḥorning tävbäsüdän qorq,
Muğâmbirning – yığısüdän.
(Rüşvetçinin tövbesinden kork, kurnazın ağlamäsından.)
1536. Páraḥorning qoli törttä,
Közi – beštä.
(Rüşvetçinin eli dörtte, gözü beştedir.)
1537. Semiz – körkäm,
Bây – çeçän.
(Semiz güzellik, zengin ustalık.)
1538. Sätuvçi säkkızga sätmaydı,
Âluvçi âltiga âlmaydı.
(Satıcı sekize satmaz, alıcı altıya almaz.)
1539. Süv keltirgan ħâru zâr,(?)
Köze sındırgan âziz.
- [S94]
1540. Tegirmân nävbäti bilän.
(Teğirmen sırası ile.)
1541. Tâmaşa körniki,
Zâmânä zorniki.
(Temaşa görenin, zaman güçlü olanındır.)
1542. Tâş qoygan tâş âlar,
Ğışt qoygan ğışt âlar.
(Taş koyan taş alır, tuğla koyan tuğla alır.)
1543. Tâğdan kelib bağdagini quvibdi.
(Dağdan gelip bağdakini kovar.)

1544. Türkistanda qoy bir s m²⁵,
Kel  – kel  on bir s m.
(Türkistanda koyun bir som, gele gele onbir som.)
1545. Tong zdan oq ayama.
(Domuzdan oku esirgeme.)
1546. Toyar – toym s  şı,
 ar g n  – ışı.
(Doyar doymaz  şı bırak, yorulunca ışı.)
1547. Hataning yold şı c z .
(Hatanın arkadaşı cezadır.)
1548. Y ribs n bu soqmaqqa,
 id rs n bu toqmaqqa.
(Y r rsen bu patikada, katlanırsın bu tokma a.)
1549. Y rs ng say q,
Yers n tay q.
(Y r rsen serseri, yersin dayak.)
1550. Ya şıga ip k il ş r,
Y m nga tik n il ş r.
(İyiye ipek yaraşır, kötüye diken.)
1551. Ya şıga k n yoq,
Y m nga b l .
(İyiye gün yok, kötüye bela.)
1552. Ya şıga tinim yoq,
Y m nga  lim yoq.
(İyiye dinlenme yok, kötüye  l m.)

²⁵ S m: Özbekistan para birimi

1553. Yaḥşıga yaḥşi bol,
Yâmânga yâmân bol.
(İyiye iyi ol, kötüye kötü.)
1554. Ölmâqning cüzâsi – kömmâk,
Yâmânning cüzâsi – urmâq.
(Ölmenin gereği gömülmektir, kötünün gereği dayaktır.)
1555. Ot bergan otini âlar,
Süv bergan – süvini.
(Ot veren otunu alır, su veren suyunu.)
1556. Otnuki –otga,
Süvniki – süvga.
(Otunki âta, suyunki suya.)
- [S95]
1557. Oqlâq oqtalganga toqmâq oqtâl
(Okla tehdit edeni tokmakla tehdit et.)
1558. Oğri bol, qarâqçi bol, insafli bol.
(Hırsız ol, eşkiya ol, ama insafli ol.)
1559. Oğrining üyi köp,
Toğrining uyi yoq.
(Hırsızın evi çok, doğrunun evi yok.)
1560. Qarz,qarzin beriş farz.
(Borcu ödemek farz.)
1561. Qaşqır tumşuğüdän ilinär.
(Kurt ağzından bağlanır.)
1562. Qâvunning sârâsini it yer,
Âlmaning sârâsini – qurt.
(Kavunun iyisini it yer, elmanın iyisini kurt.)

1563. Qoyni h m  z  y ğidan  sarlar, e kini h m.
(Koyunu da kendi ayağından asarlar, keçiyi de.)
1564. H r yerd   or z bir  ıl qıçqırar.
(Her yerde horoz bir başka  ter.)
1565.  ar kim feliga yara a bol r.
(Herkes yaptığına göre ya ar.)
1566.  ar kim qazgan  uquriga  zi yıqıl r.
(Herkes kendi kazdığı çukura d  er.)
1567. Haq c yid  qar r t par.
(Hak yerinde karar bulur.)
1568. Haq i ni  alq qollar.
(Doğru i i halk kollar.)
1569. Haq n haq bolmaz.
(Doğru yanlış olmaz.)
1570. Haq egil r, n haq sınar.
(Doğru eğıilir, yanlış kırılır.)
1571. Haq egilse h m, sınmaydi.
(Doğru eğıilse de kırılmaz.)
1572. Haq  z d ppisining t gıda.
(Hak kendi takkesinin altındadır.)
1573. Haq  t r, haqlık yutar.
(Hak geçer, haklı yutar.)
1574. Haq h mi     lib.
(Hak daima galiptir.)
1575. Haq haqqa  ıqar,
N haqning boyni sınar.
(Hak hakka çıkar, haksızın boynu kırılır.)

1576. Haqiqat – åsmånda,
Nårvåni – hæmyånda.
(Hakikat gökyüzünde, merdiveni cüzdandadır.)

1577. Haqiqat otda hæm küymås,
Süvdå hæm çökmås.
(Hakikat ateşte bile yanmaz, suda bile batmaz.)

[S96]

1578. Haqiqat qılı qırq yårar.
(Hakikat kılı kırk yarar.)

1579. Haqiqatning yüzi – yåruğ, kolı –uzun.
(Hakikatin yüzü, aydınlık, kolu uzundur.)

2.9. DOSTLİK ve DÜŞMÄNLİK - (DOSTLUK ve DÜŞMANLIK)

1580. Äblåh dost düşmåndan yåmån,
Ne hilye bilså, işletår åsån.
(Ahmak dost düşmandan yamandır, ne hile bilse kolaylıkla yapar.)

1581. Äcål ålib kelså yåv,
Öldir, bermå heç ayåv.
(Ecel alıp gelse düşman; öldür, verme hiç aman.)

1582. Äybsiz dost izlägan dostsiz qålar.
(Ayıpsız dost isteyen dostsuz kalır.)

1583. Arpa – buğdåy bir kününga yaraydi,
Sådıq dosttan ölgüningçå yaraydi.
(Arpa buğday bir günlüğüne yarar, sadık dost ölünceye kadar yarar.)

1584. Äsli düşmån dost bolmås,
Qaynab qånı qoşilmås.
(Eski düşman dost olmaz, kaynar kanı birleşmez.)

1585. Äsli düşmân yân bermäs,
Yân qâzıqdân sân bermäs.
(Eski düşman yan vermez, yan kazıktan sayı vermez.)
1586. Äsli düşmân el bolmaz,
Etäkni kessäng, yeng bolmäs.
(Geçmişte düşman tabi olmaz, eteğini kezesen yen olmaz.)
1587. Äsli qâra âqarmäs.
(Aslı kara ağarmaz.)
1588. Aqli köpni dâv âlmäs,
Dosti köpni yâv âlmäs.
(Akli çoğu dev, dostu çoğu düşman almaz.)
1589. Balıq süvsiz yaşamäs,
İnsân – dostsiz.
(Balık susuz yaşayamaz, insan dostsuz.)
1590. Bilägi alp birni yıqar,
Dosti köp – mingni.
(Bileği güçlü olan birini yıkar, dostu çok olan bini.)
1591. Bâstirmadan äyvan yaḥşi
Yâmân dostdan hayvân yaḥşi.
(Saraydan eyvan iyidir, kötü dosttan hayvan iyidir.)
1592. Bürgüt küçi âyâğıda,
Ädämning dostlikdä.
(Kartalın gücü ayağındadır, adamınki doslukta.)
- [S97]
1593. Börining Bäläsini börkingdä bâqsäng häm el bolmäs.
(Kurdun yavrusuna kalpağında baksan bile evcil olmaz.)

1594. Börining tãpgani böriga.
(Kurdun bulduğu kurda.)
1595. Vãfãlı dost yolga sãlar,
İğvãgar dost paydan âlar.
(Vefalı dost düzene sokar, kışkırtan dost payıdan alır.)
1596. Gadãning düřmãni – gadã,
řãhning düřmãni řãh.
(Dilencinin düşmanı dilencidir, boynuzun düşmanı boynuzdur.)
1597. Galga sãlgan dost emãs.
(Sıraya koyan dost değildir.)
1598. Ginãli dost – ädãvãtli düřmãn.
(Sitemli dost – kindar düşmandır.)
1599. Dãvlãting – dosting.
(Devletin, dostundur.)
1600. Daraht – ildizi bilãn,
Ådãm – dostları bilãn.
(Ağaç kökü ile adam dostları ile.)
1601. Darahtı tãmiri saqlar,
Ådãm ni – dostı.
(Ağacı damarı korur, adamı dostu.)
1602. Düç kelsã, düřmãn yer.
(Rastlasa, düşman yer.)
1603. Düřmãn bitsã hãm, düřmãnlık bitmãs.
(Düşman bitse de, düşmanlık bitmez.)
1604. Düřmãn bazãn küldirãr,
Onđay tãpsa, öldirãr.
(Düşman bazen güldürür, fırsat bulsa öldürür.)

1605. Düşmân dost ârasiddân çıkar.
(Düşman dost arasından çıkar.)
1606. Düşmân nimä demäs,
Tüşga nimä kirmäs.
(Düşman ne demez, düşe ne girmez.)
1607. Düşmân aşingni yer,
Songra bāşingni yer.
(Düşman senin aşını yer, sonra başını.)
1608. Düşmân siringni oğırlar,
Dost hatāngni toğrılar.
(Düşman sırrını çalar, dost yanlışını doğrular.)
1609. Düşmân terisidân dosting üçün postin biç.
(Düşman derisinden dostun için kürk biç.)
- [S98]
1610. Düşmân üyidä yaşagandän,
Dost üyidä ölgan yahşi.
(Düşman evinde yaşayan dan dost evinde ölen iyidir.)
1611. Düşmân çakırsa bârma,
Dost çakırsa qâlma.
(Düşman çağır sa gitme, dost çağır sa git.)
1612. Düşmân – şâd, dost – pây mâl.
(Düşman mutlu, dost eziktir.)
1613. Düşmân eşigini qâqqandan körä,
Dost üyini qâqlagan yahşi.
(Düşman kapısını kakana göre, dost evini kakan daha iyidir.)
1614. Düşmân ölär, dost qâlar.
Ösmä ketär, qâş qâlar.
(Düşman ölür, dost kalır, beze gider, kaş kalır.)

1615. Düşmân qoydi lâý tuzâq,
İlinsäng, bolding çolâq.
(Düşman kurar yağlı tuzak, değersen, olursun çolak.)
1616. Düşmân öldirib âftâbga taşlar,
Dost öldirib sâyaga.
(Düşman öldürüp güneşe bırakır, dost ödürüp gölgeye.)
1617. Düşmänga cânıngni bersäng häm, siringni bermä.
(Düşmana canını versen de, sırrını verme.)
1618. Düşmänga çâh qazigünçä,
Dostingga üy sâlıb ber.
(Düşmanına çukur kazıncaya kadar, dostuna ev yapıp ver.)
1619. Düşmänga ot ber,
Dostingga – süt.
(Düşmanına ot ver, dostuna süt.)
1620. Düşmäning dosti – mening düşmänim,
Düşmäning düşmäni - mening dostim.
(Düşmanımın dostu, benim düşmanımdır, düşmanımın düşmanı, benim dostumdur.)
1621. Düşmäningdän qorqma, munâfıqdan qorq.
(Düşmanından korkma, münafıktan kork.)
1622. Düşmäningni düşmân tanır.
(Düşmanını düşman tanır.)
1623. Düşmäningni pahtä bilän boęızlä.
(Düşmanını pamuk ile boğazla.)
1624. Düşmäningni qaręama, dostingga tegar.
(Düşmanına beddua verme, dostuna dokunur.)

1625. Düşmāningning ölimini tilägünçä,
Cāningning sağlığıni tilä.
(Düşmanının ölümünü dileyəcəğine, canının sağlığını dile.)

1626. Düşmānni bās,
Ziyān bersä, ās.
(Düşmanı bas, zarar verirse as.)

[S99]

1627. Düşmānning dānidān,
Dostning sāmāni yaḥşi.
(Düşmanın tahlılından, dostun samanı iyidir.)

1628. Düşmānning sāvğāsidadān qorq.
(Düşmanın hediyesinden kork.)

1629. Düşmānning süygenidān,
Dostning urganı yaḥşi.
(Düşmanın sevmesinden, dostun dayağı iyidir.)

1630. Düşmānning taşıda bolgunça, içidä bol.
(Düşmanın dışında olacağına, içinde ol.)

1631. Düşmānning özi qıldek,
Küçi fildek.
(Düşmanın kendi kıl gibi gücü fil gibidir.)

1632. Dost açıtıb sözlär,
Düşmān – küldirib.
(Dost acıtıp söyler, düşman güldürüp.)

1633. Dost bilān sırdaş bol,
İşga daim qoldāş bol.
(Dost ile sırdaş ol, işine daima omuz ver.)

1634. Dost başga bâqar,
Düşmân – âyâqqa.
(Dost başa bakar, düşman ayağa.)
1635. Dost bolsäng, dostingning äybini tuzat.
(Dost isen, dostunun ayıbını ört.)
1636. Dost giläga çâpar,
Düşmân – hiyläga.
(Dost acı söyler, düşman tatlı.)
1637. Dost dostga bâqar,
Süv säyga âqar.
(Dost dosta bakar, su dereye akar.)
1638. Dost dostga qalqan.
(Dost dosta kalkandır.)
1639. Dost dostni külfätdä sınar.
(Dost dostu zorlukta sınar.)
1640. Dost dostlikdä tâblanar.
Bilim – târtışuvda.
(Dost dostlukta pekiştirilir, bilim, tartışmayla.)
1641. Dost – dostning âynasi.
(Dost dostun aynasıdır.)
1642. Dost ziyânkâr bolmäs,
Ziyânkâr dost bolmäs.
(Dost zarar vermez, zarar veren dost olmaz.)
1643. Dost yıǵlatar, düşmân küldirär.
(Dost ağlatır, düşman güldürür.)

1644. Dost kengäşdä bilinär,
Semiz – tâbâqda.
(Dost toplulukta bilinir, semiz otu tabakta.)
- [S100]
1645. Dost küydirib aytar,
Düşmân – süydirib.
(Dost yakarak söyler, düşman sevindirip.)
1646. Dost küyinär,
Düşmân süyünär.
(Dost için için yanar, düşman sevinir.)
1647. Dost miing bolsä häm âz,
Düşmân bir bolsä häm köp.
(Dost bin olsa da azdır, düşman bir olsa da çoktur.)
1648. Dost âldindän gapirär,
Düşmân – ârqadan.
(Dost yüzüne karşı söyler, düşman arkadan.)
1649. Dost dost âltining,
Düşmân qâtiling.
(Dost altının, düşman katilindir.)
1650. Dost âtgân taş baş yärmäs.
(Dostun attığı taş baş yarmaz.)
1651. Dost – âşkâr, düşmân – yâşirin.
(Dost bellidir, düşman gizlidir.)
1652. Dost ağır kündä bilinär.
(Dost zor günde bilinir.)
1653. Dost sirini düşmândan pinhân tur.
(Dost sırrını düşmandan gizle.)

1654. Dost süyganning tusiga bâqma.
(Dost sevgisinin görünüşüne bakma.)
1655. Dost sözini taşlama,
Taşlab bâşing qaşlama.
(Dost sözünü yabana atma, yabana atıp sefil düşme.)
1656. Dost uzâqda bolsä häm, köngli yakin.
(Dost uzakta olsa da gönlü seninledir.)
1657. Dost – egiz,
Düşmân – säkkız.
(Dost ikız, düşman sekızdır.)
1658. Dost yüzidän bilinär,
Düşmân – izidän.
(Dost yüzünden bilinir, düşman izinden.)
1659. Dost yüzingga bâqar,
Düşmân – izingga.
(Dost yüzüne bakar, düşman ayağına.)
1660. Dost hisâbi – dildä.
(Dostun hesabı gönlündedir.)
1661. Dostga aytdım sözimni,
Düşmân bildi sirimni.
(Dosta söyledim sözümü, düşman bildi sırrımı.)
- [S101]
1662. Dostga düşmân bolış âsân,
Düşmänga dost bolış qıyin.
(Dosta düşman olmak kolay, düşmana dost olmak zordur.)
1663. Dostga yağlân, düşmänga çin gapirmä.
(Dosta yalan, düşmana doğru söyleme.)

1664. Dostga l l  bol,
D şm nga c l  bol.
(Dosta lale ol, düşmana yağmur ol.)
1665. Dostga hıyan t qılma,
D şm nga – ş fqat.
(Dosta hıyanet etme, düşmana şefkat.)
1666. Dostda d şm nning qul ği b r.
(Dostta düşmanın kulağı vadır.)
1667. Dosti k p bil n sıyl ş,
Dosti  z bil n sirl ş.
(Dostu çok ile dertleş, az ile sırrını paylaş.)
1668. Dosti n d ndan, d şm ni d n  yağşi.
(Cahil dosttan, akıllı düşman iyidir.)
1669. Dostning – b yliging,
(Dostun zenginliğindedir.)
1670. Dostning bols , b ğing  am ndir,
Dostning bolmagani, feling y m nir.
(Dostun varsa, bağın yeşillenir; dostun olmadığında işin kötüdür.)
1671. Dostning kels  d l nd  k t,
D şm n kels   yv nd .
(Dostun gelirse avluda bekle, d şmamın gelirse eyvanda.)
1672. Dostning z h r yut.
(Dostun için zehir yut.)
1673. Dostningga  tılğan kes kning  angi,
Sening k zingga t ş r.
(Dostuna atılan tezeğin tozu senin gözüne düşer.)

1674. Dostningga r st gapir,
D şm ningga – maqt nib.
(Dostuna düzgün, düşmanına  v n p konuş.)
1675. Dostningning  şini qasdingd n i .
(Dostunun aşını kastından i .)
1676. Dostlarimd n  zing saqla,
D şm nlarımni  zim bil m m.
(Dostlarımdan kendini koru, d şmanlarımı ben bilemem.)
1677. Dostlik – barça b ylikd n  fzal.
(Dostluk bütün zenginliklerden yeğdir.)
1678. Dostlik  ltinga satılm s,
Mehm n – pulga.
(Dostluk altına değişilmez, misafir, paraya.)
- [S102]
1679. Dostni  ğrıts ng, d şm n ş d bol r.
(Dostunu  zd ğ nde, düşmanın sevinir.)
1680. Dostning köngli q lgun a,
D şm nning boyni  zilsin.
(Dostun gönlü kırılacağına, düşmanın boynu kesilsin.)
1681. Dostsiz b şim – tuzsiz  şim.
(Dostsuz aşım, tuzsuz aşım.)
1682. Y vlaşmak –  s n, yaraşmaq – qıyın.
(Düşman olmak, kolay, dost olmak zordur.)
1683. Y m n dost – k l nk .
(Kötü dost, gölgedir.)
1684. Y m n dost – q ra bulut s y si.
(Kötü dost, kara bulut gölgesidir.)

1685. Yãmân dostdan qırda yâtgan tâş yaħşı.
(Kötü dosttan dağda yatan taş iyidir.)
1686. Yât – yeb - toyunça, dost – ölä – ölgünçä.
(Yabancı, yiyip, doyuncaya; dost, ölüp, ölünceye kadar.)
1687. Yât aşıngga qaräydi,
Dost başingga.
(Yabancı aşına bakar, dost başına.)
1688. Cãn ağrırgan dost bolmäs.
(Can ağrıtan dost olmaz.)
1689. Cãnga küygan cãnday dost,
Cãnga küymäs qanday dost.
(Cana yanan can gibi dosttur, cana yanmayan nasıl bir dosttur.)
1690. İkki härämzädä dost bolmäs.
(İki haramzade dost olmaz.)
1691. İş bilgänni âqıl deydilär,
Dostlikni üzgeni qatil deydilär.
(İş bilene akıllı derler, dostluğu kesene katil derler.)
1692. İşkãmbädän göşt bolmäs,
Düşmãn sirä dost bolmäs.
(İşkembeden et olmaz, düşman asla dost olmaz.)
1693. Kör – körni yetäklär,
Dost – dostni.
(Kör, körü sürükler; dost dostu.)
1694. Kezãngan yãvdan qaytmäs.
(Gezinen düşmandan kaçmaz.)

1695. Kiyimning yāngisi yaḥṣi,
Dostning eskisi.
(Elbiseninin yenisi, dostun eskisi iyidir.)
1696. Ming söming bolgunça,bir dosting bolsun.
(Bin somun olacağına, bir dostun olsun.)
- [S103]
1697. Muşugning qasdi sıçqānda,
Elning qasdi – düşmānda.
(Kedinin kastı fareyedir, milletin kastı düşmanadır.)
1698. Nācinsning sirli mehmānḥānasidān,
Dostingning sāmānḥānāsi yaḥṣi.
(Kötü huylunun misafirhanesinden, dostunun samanlığı iyidir.)
1699. Nāmārdni cāng sināydi,
Dosti – muhtāclik.
(Namerdi savaş sınar, dostu muhtaç olmak.)
1700. Ādām işini biliş qıyin,
Dost üstidān küliş qıyin.
(İnsan işini bilmek zor, dost üstünden gülmek zor.)
1701. Āz qayḡuni āş bāsar,
Köp qayḡuni dost bāsar.
(Az kederi aş bastırır, çok kederi dost.)
1702. Ālisdāgi düşmāndan,āngnib yūrgan dost yāmān.
(Uzaktaki düşmandan yürüyüp gelen dost kötü.)
1703. Ālāv küydirār tüşgan yerini,
Düşmān küydirār tüşgan yerini.
(Alev düştüğü yeri, düşman düştüğü yeri yakar.)

1704. Ånangni åtangga yãmãnlama,
Dostingni – dũşmãnga.
(Ananı babana, dostunu dũşmanına kõtũleme.)
1705. Årçangdagi dũşmãn –
Åldingdãgi dost.
(Arkandaki dũşmandır, önũndeki dost.)
1706. Åtasi yãv åt bermãs.
(Babası dũşman at vermez.)
1707. Piyãn ülfãt, ziyãn ülfãt.
(Sarhoş dost, zararlı dosttur.)
1708. Pul årttirgũnçã dost årttir.
(Para arttıracãğına dost arttır.)
1709. Rabãt sãlma, dost årttir.(?)
1710. Sinãlğan yãv uruşga yaħşî.
(Denenmiş dũşman savaşda iyidir.)
1711. Sinãlmãgan yãv yãmãn,(?)
Elãnmãgan dãv yãmãn.
1712. Sũv toħtãr, dũşmãn toħtãmãs.
(Su durur, dũşman durmaz.)
1713. Tikãn zãhri uçidã,
Dũşmãn zãhri içidã.
(Dikenin zehri ucunda, dũşmanın zehri içindedir.)
1714. Tirik bolsãk – bir yerdã,
Ölik bolsãk – bir gördã.
(Yaşayacaksak bir yerde, öleceksek bir mezarda.)

[S104]

1715. Tãmçi sel bolmäs,
Düşmãn el bolmäs.
(Damla sel olmaz; düşman dost.)
1716. Târ yer dostlar bilãn mâydan bolur,
Qeng yer düşmãn bilãn – zindan.
(Dar yer dostlar ile meydan olur; geniş yer düşman ile zindan.)
1717. Halk dostlığı – yurt bãylığı.
(Halk dostluğu, yurt zenginliğıdir.)
1718. Çin dost baringni aşırar,
Yoğingni yáširär.
(Gerçek dost varlığını artırır, yokluğunu gizler.)
1719. Çin dost yüz hizmätçidãn yahşı.
(Gerçek dost, yüz hizmetçiden iyidir.)
1720. Çâyning söngini dostingga ber.
(Çayın sonunu dostuna ver.)
1721. El âmânlik tilär,
Yáv – yâmânlik.
(Millet esenlik diler, düşman kötülük.)
1722. Elga eldâş bol,
Dostga – sırdaş.
(Vatana vatandaş ol, dosta sırdaş.)
1723. Eldâşingning âtı özgünçä,
Qurdâşingning iti özsın.
(Vatandaşının atı geride kalacağına, akranının iti geride kalsın.)
1724. Eski pahtâ böz bolmäs,
Äsli düşmãn dost bolmäs.
(Eski pamuk bez olmaz, aslı düşman olan dost olmaz.)

1725. Eşäk eti göşt bolmäs,
Sävdâgar heç dost bolmäs.
(Eşek eti et olmaz, tüccardan hiç dost olmaz.)
1726. Yügürük itni tülki süymäs,
Yügürük tülkini – it,
(İyi koşan iti tilki sevmez, iyi koşan tilkiyi, it.)
1727. Yüz söm pulning bolgunça,
Yüztä dosting bolsun.
(Yüz som paran olacağına, yüz tane dostun olsun.)
1728. Yulğunning otı bolmäs, sävdâgarning dosti.
(Yolucunun otu olmaz, tüccarın dostu.)
1729. Yängining nâdânlığı bâr,
Eskining qadrdânlığı.
(Yeninin bilgisizliği vardır, eskinin kadirşinaslığı.)
1730. Yağşi dost yüz qarindâşdan yağşi.
(İyi dost yüz kardeşten iyidir.)

[S105]

1731. Yağşi dosting küldirär,
Yâmân dosting küydirär.
(İyi dostun güldürür, kötü dostun yakar.)
1732. Yağşi körgan dostingga,
Yağşi körgan mألıngni ber.
(İyi bildiğın dostuna, iyi bildiğın malını ver.)
1733. Yağşi sözga âşnâga,(?)
Yüz ögırgın roşnâga.
(İyi söze arkadaş, yüz çevirene düşman ol.)

1734. Ortada burun bolmäsa,
Köz közni oyar.
(Oratada burun olmäsa, göz gözü oyar.)
1735. Öpkä, yüräk göşt emäs,
Hisâbläşgan dost emäs.
(Ciğەر, yürek et değıldir, hesaplaşan dost değıldir.)
1736. Ortâğing bâyuğli bolsä,
Turuşing väyränä.
(Arkadaşın zengin olursa, durumun virane olur.)
1737. Otni kâvlasäng öçär,
Dostni kâvlasäng keçär.
(Ateşi kötölesen söner, dostu kötölesen geçer.)
1738. Qadim dostlik zänglämäs.
(Kadim dostluk paslanmaz.)
1739. Qaytıb kelgan qız yâmân,
Qaytalab kelgan yâv yâmân.
(Dönüp gelen kız yamandır, dönüp gelen düşman yamandır.)
1740. Qarz bersäng dost köpâyär,
Tälöp qılsäng – düşmân.
(Borç versen dost çoğalır, istesen düşman.)
1741. Âvunni düşmänga kestir,
Göştüni – dostingga.
(Kavunu düşmana kestir, eti dostuna.)
1742. Qırda böri yoq emäs,
Ârada düşmân yoq emäs.
(Kırda kurt yok değıl, arada düşman yok değıl.)

1743. Qârın göşt bolmäs,
Sipâhi – dost.
(Karından et olmaz, askerden dost olmaz.)
1744. Quyâş havâni ısıtâr,
Dost – qalbni.
(Güneş havayı ısıtır, dost kalbi.)
1745. Ğamingni dostingga aytma küyünädi,
Düşmäningga aytma, süyünädi.
(Derdini dostuna söyleme içi yanar; düşmanına söyleme sevinir.)

[S106]

1746. Hâr kimni dostim demä,
Tendägi postim demä.
(Herkese dostum deme, bedendeki postum deme.)
1747. Hisâbdan adaşsäng häm, dostdan adaşma.
(Hesapta yanılсан da, dostta yanılma.)
1748. Hisâbli dost ayrılmäs.
(Hesaplı dost ayrılmaz.)

2.10. TİNÇLİK vâ NÂTİNÇLİK - (DİRLİK ve DİRLİKSİZLİK)

1749. Beğalva baş baş emäs.
(Dertsiz baş baş değildir.)
1750. Bir kün uruş bolgan üydän qırq kün bäräkä kötärilär.
(Bir gün kavga olan evden kırk gün bereket gider.)
1751. Bir künlik cancal qırq künlik rızqni âlar.
(Bir günlük kavga kırk günlük rızkı alır.)
1752. Bugün sizdän, ertäga bizdän.
(Bugün sizden, yarın bizden.)

1753. Boy – boylab,
Teng – tengläb.
(Boyu boyuna, dengi dengine.)
1754. Dâvul tursa, bulut quvar,
Yâv qutursa, yurt quvar.
(Tayfun esse, bulut kovar; düşman kudursa yurt kovar.)
1755. Dâd çıqsa, qoşni toplanar,
Yâv kelsä, el toplanar.
(Feryat çıksa komşular toplanır, düşman gelse millet toplanır.)
1756. Yâvning taşidä bolgunça, içidä bol.
(Düşmanın dışında olacağına, içinde ol.)
1757. Yâpıǵlık qâzân yâpıǵlık.
(Kapalı kazan kapalıdır.)
1758. Cancalli câyda âǵzıngni âçma.
(Kavgalı yerde aǵzını açma.)
1759. Cancalli üy – âzâbli gör.
(Kavgalı ev, azaplı mezardır.)
1760. Cân bâr câyda cancal bâr.
(Can olan yerde kavga vardır.)
1761. Mâlı tokning köngli toq.
(Gözü tokun gönlü toktur.)
1762. Mâlıngni oǵriga tâpşır,(?)
Qoşning âlândä bolsun.
(Malını hırsıza emanet et, komşuna dert olsun.)
1763. Âz – âşim ğavġâsiz bâşim.
(Az aşım kaygısız başım.)

[S107]

1764. Ālām tinç – hānām tinç.
(Alem dirlik içinde ise hanem dirik içindedir.)
1765. Āsāyıştālik – eng yaḥṣi mālḥām.
(Dirlik düzen, en iyi merhemdir.)
1766. Āç bol, āmān bol.
(Aç ol, esenlikte ol.)
1767. Āç yür, tinç yür.
(Aç yürü, huzur içinde yürü.)
1768. Āç qārnim – tinç qulāḡim.
(Aç karnım, huzurlu kulaḡım.)
1769. Tāmāṣa tāndir bāṣidā.
(Eğlence tandır başındadır.)
1770. Tinç elning bāḡı güllār.
(Huzurlu memleketin bāḡı güler.)
1771. Tinçliging – hūrliging.
(Huzurun, hūrlūḡündür.)
1772. Tinçlik – baḥt, sāḡlik – taḥt.
(Huzurun bahttır, sāḡlīḡın taht.)
1773. Tinçlik bilān el kōkārār,
Yāmḡir bilān yer.
(Barış ile memleket yeşerir, yağmur ile toprak.)
1774. Tinçlik uruṣni yengar.
(Barış savaşı yener.)
1775. Tinçlik – fārāvānlik yoldāṣi.
(Huzur, refahın kardeşidir.)

1776. Tüş uyqusi – quş uyqusi.
(Ögle uykusu, kuş uykusu.)
1777. Uruş bilän gap ârtar,
Gapdän inmä näf ârtar.
(Kavga ile söz artar, sözden gelen fayda artar.)
1778. Uruş ayırar,
Tinçlik tâpıştirär.
(Savaş ayırır, barış birleştirir.)
1779. Uruş bolsä, turiş yoq.
(Savaş olursa, huzur yok.)
1780. Uruş - âfät,
Tinçlik – färâğat.
(Savaş yıkımdır, barış huzurdur.)
1781. Uruş tāmāşābinga āsān.
(Savaş seyredene kolaydır.)
1782. Uruş – ħunpezlik.
(Savaş – kan getirir.)
1783. Uruş qurbānsiz bolmäs.
(Savaş kurbansız olmaz.)
1784. Uruşning bâşi – oyin,
Āħiri – ölim.
(Kavganın başı oyun, sonu ölümdür.)
- [S108]
1785. Uruşning kengaşi yoq.
(Kavganın nedeni olmaz.)
1786. Uruşlik üy – mazar.
(Kavgalı ev mezardır.)

1787. El âmân – yahşi zamân.
(Millet sağ olduğu sürece, devir iyidir.)
1788. Elning tinç, özing tinç.
(Milletin huzurlu, sen huzurlu.)
1789. Yurti tinçning eli tinç.
(Yurdu barış içinde olanın, milleti huzurludur.)
1790. Qarz tâvuş çıqarmäsa häm, uĥlagani qoymäs.
(Alacaklı ses çıkarmäsa da, uyumaya izin vermez.)
1791. Qırqdan qırġın yâmân.
(Kırktan bela kötüdür.)
1792. Qırġın daraĥt şâĥidä emäs,
Âdäm bâşidä yürer.
(Bela ağaç dalında değil, adam başında yürür.)
1793. Qârı erib, tâġı qâlar,
Uruş ötib, dâġı qâlar.
(Karı eriyip, daġı kalır; savaş geçer, yarası kalır.)
1794. Qoşning tinç – sen tinç.
(Komşun huzurlu, sen huzurlu.)
1795. Ğaming yoq bolsä, qudä qıl.
(Derdin yok ise, dünür ol.)

2.11.BÂTİRLİK vâ QORQÂQLIK - (CESURLUK ve KORKAKLIK)

1796. Alp – âtadan, zât – ânadan.
(Alplik babadan, soy anadan.)
1797. Arslân bäläsini tutmâq üçün,
Arslân üyäsiga kirmâq keräk.
(Aslan yavrusunu yakalamak için, aslan yuvasına girmek gerekir.)

1798. Arslân izidân qaytmäs,
Yigit – sözidän.
(Aslan izinden geri dönmez, yigit sözünden.)
1799. Arslânning bökirgani, sıçqânning ölgani.
(Aslanın kükreyeni, farenin öleni.)
1800. Bedänä bâtir bâvdan yer.
Bâtir yigit yâvdan yer.
(Cesurun cahili zenginden, yigidi düşmandan yer.)
1801. Beş qorqâqqa bir qarğa.
(Beş korkağa bir karga.)
1802. Arslânning öligi – sıçqânning tirigi.
(Arslanın ölüsü, farenin dirisi.)
- [S109]
1803. Bir başga – bir ölim.
(Bir başa, bir ölüm.)
1804. Bir yigit – bir elga rızq.
(Bir yigit bir millete şanstır.)
1805. Bir kün – tuğilmâq,
Bir kün – ölmâq.
(Bir gün doğmak, bir gün ölmek.)
1806. Bitmäs işning başıga,
Bâtir kelâr qâşıga.
(Bitmez işin başına, yigit gelir karşınma.)
1807. Bâtir bâtir emäs,
Cân saqlagan bâtir.
(Yigit, yigit değildir; can koruyan yigittir.)

1808. Bâtir bätqâqdan häm ötär,
Qâtqâqdan häm.
(Yiğit bataktan da geçer, kuru yerden de.)
1809. Bâtir başga bälâ teğmäs.
(Yiğit başa bela gelmez.)
1810. Bâtir bätqâllik qılmäs,
Qorqâq qâçıb qutulmäs.
(Cesur bakıp durmaz, korkak kaçıp kurtulmaz.)
1811. Bâtir yâvda bilinär,
Sözçi – dâvda.
(Yiğit düşman karşısında bilinir, avukat davada.)
1812. Bâtir yâvsız bolmäs.
(Yiğit düşmansız olmaz.)
1813. Bâtir cânı säbildir,
Yâmân cânı äzizdir.
(Yiğidin canı sebildir, kötünün canı kıymetlidir.)
1814. Bâtir işning başidä,
Yağşi kelär qâşiga.
(Yiğit işinin başında, iyilik gelir karşısına.)
1815. Bâtir miltksiz bolmäs,
Balıq – qıltıqsız.
(Yiğit tüfeksiz olmaz, balık kılçıksız.)
1816. Bâtir yäräsiz bolmäs.
(Yiğit yarasız olmaz.)
1817. Bâtir ölsä, nâmi qâlar,
Nâmärd ölsä, nimäsi qâlar.
(Yiğit ölse, namı kalır; namert ölse nesi kalır;)

1818. Bâtir ölsä, yapalâq baş kötärär.
(Yiğit ölse, baykuş baş kaldırır.)
1819. Bâtir ortâq – báy ortâq.
(Yiğit ortak, zengin ortaktır.)
1820. Bâtir qıyınıni yengar,
Nâmârd boyıning egar.
(Yiğit zoru yener, namert boynunu eğer.)
- [S110]
1821. Bâtir kılıçsız de bätir.
(Yiğit kılıçsız da cesurdur.)
1822. Bâtirga yarâq hâcät emäs.
(Yiğide silah gerekmez.)
1823. Bâtirga häm cân keräk.
(Yiğide de hayat gerekir.)
1824. Bâtirdan ölim häm qorqar.
(Yiğitten ölüm de korkar.)
1825. Bâtirdan << bätir >> çıqsa,
Âtası bilän âlışar.
(Yiğitten yiğit çıksa, babası ile savaşıır.)
1826. Bätirlik şähär âlar.
(Yiğitlik, şehir alır.)
1827. Bätirning külgani – elning külgani.
(Yiğidin gülmesi, milletin gülmesidir.)
1828. Bätirning muştı – işângan dosti.
(Yiğidin yumruğu, dosta güven verir.)
1829. Bätirnin muştı häm yarâq.
(Yiğidin yumruğu da silahtır.)

1830. Bâtirning qâni çıqqunça,
Qorqâkning câni çıkar.
(Yiğidin kanı çıkıncaya kadar, korkağın canı çıkar.)
1831. Bâtirsingan yigitni,
Yâv kelgandâ körämiz.
Çeçänsingan yigitni,
Dâv kelgandâ körämiz.
(Cesur olan yiğiti,
Düşman geldiğinde görelim.
Mahir olan yiğiti,
Dev geldiğinde görelim.)
1832. Buzilgan elni bâtir tüzätär.
(Bozulan memleketi, yiğit düzeltir.)
1833. Bolsäng ägar qorqâq,
Başingdâ oynar toqmâq.
(Olursan eğer korkak, başında oynar tokmak .)
1834. Böridän qorqqan âvga çıqmäs,
İlandan qorqqan süvga tüşmäs.
(Kurttan korkan ava çıkmaz, yılandan korkan suya girmez.)
1835. Böridän qorqqan toqayga kirmäs.
(Kurttan korkan bataklığa girmez.)
1836. Vähm tubi – dengiz,
Bâtasın- dä, ketäsän.
Tävâkkâl tubi – el qayıq,
Ötäsän- dä, ketäsän.
(Vehm dibi denizdir,
Batasın da, gidesin.
Tevekkül dibi kayık,
Geçip de gidesin.)

[S111]

1837. Dāvni dāngan bātir emäs,
Yāvni yenggan bātir.
(Devi yıkan yiğit değıldir; düşmanı yenen yiğittir.)
1838. Yāv qâçsa bātir köpâyär.
(Düşman kaçsa, yiğit çoğalır.)
1839. Yâvdan qorqqan yāvga dost,
Elni süygan elga.
(Düşmandan korkan düşmana dost olur, milletini seven milletine.)
1840. Yāvni äyāgan yärä yer,
Kaltagını särä yer.
(Düşmana acıyan, yara yer, dayağını başkaları yer.)
1841. Cäsür bolsäng, yāv qaytar.
(Cesur olursan, düşman kaçar.)
1842. Cäsür bolsäng, yāvga çâp.
(Cesur isen, düşmana vur.)
1843. Cäsür cängdä, sınalar.
(Cesur savaşta sınanır.)
1844. Cäsür cängdän qorqmäs,
Yâvdan sirä hürkmäs.
(Cesur canından korkmaz, düşmandan asla ürkmez.)
1845. İt qorqâqni tälär.
(İt korkağa saldırır.)
1846. İtni ävga bārganda sına,
Yigitni – yāvga bārganda.
(İti ava gittiğinde sına, yiğiti düşmana saldırdığında.)
1847. İştānsizning hädigi çöpdän.
(Şüphecinin kuşkusu çöptendir.)

1848. Yigit câni – bitte,
Qız câni – qırqta.
(Yiğidin canı, bir tane; kızın canı, kırk tane.)
1849. Yigit işi biçüvdä bilinär,
Tüyä – süv keçüvdä.
(Yiğit işi biçmede bilinir; deve, su geçerken.)
1850. Yigitning bätirini mäydanda sına.
(Yiğidin cesurunu meydanda sına.)
1851. Yölbärsdan qorqqân togayga kirmäs.
(Kaplandan korkan bataklığa girmez.)
1852. Yölbärsni yenggan emäs, cählni yenggan – bätir.
(Kaplanı yenen değil, öfkesini yenen, yiğittir.)
1853. Küçükdän qorqqan gadâ bolmäs.
(Enikten korkan dilenci olmaz.)
1854. Köz qorqâq, - qol – bätir.
(Göz korkak, el cesurdur.)
- [S112]
1855. Köp qayğurdim sil boldim,
Köp yälindim kul boldum.
(Çok kederlendim verem oldum, çok yalvardım kul oldum.)
1856. Mergan âvda bilinär,
Bätir – yâvda.
(Nişancı avda bilinir; yiğit, düşmanda.)
1857. Nâşud ketgandä maqtänär,
Bätir – qaytganda.
(İşe yaramaz, gittiğinde övünür; yiğit, geri döndüğünde.)

1858. Ådäm säfärdä bilinär,
Bâtir – ħatärdä.
(Adam yolculukta bilinir; yiğit, tehlike anında.)
1859. Ålâvdan qorqqan tütündän häm qâçar.
(Ateşten korkan dumandan da kaçır.)
1860. Åt bilän qurâl ega tanlamäs.
(At ile silah sahip seçmez.)
1861. Åt hürkkän yeridän ötmäs,
Er – qorqqan yeridän.
(At ürktüğü yerden geçmez, er korktuğu yerden.)
1862. Sävda ğavğäsiz bolmäs,
Pâlvân – gavdäsiz.
(Sevda kavgasız olmaz; pehlivan, bedensiz.)
1863. Sâvlät desäng, mendä bâr,
Ammâ cahân menga târ.
(Görünüş desen, bende var; amma dünya bana dardır.)
1864. Sen qorqmäsäng yâv qâçar.
(Sen korkmazsan düşman kaçır.)
1865. Sendän qorqqanim – qâra koydän qorqqanim.
(Senden korkan, kara koyundan da korsun.)
1866. Söz bätirliği tildä,
Er bätirliği beldä.
(Söz yiğitliği dildedir, er yiğitliği beldedir.)
1867. Tegirmândä tuğilgan sıçqân,
Mâmaqaldirâqdän qorqmäs.
(Değirmende doğan fare, gök gürültüsünden korkmaz.)

1868. Tiz çökib yaşagünçä,
Tik turib ölgan yahşi.
(Tiz çöküp yaşayıncaya kadar, dik durup ölen iyidir.)

1869. Tilingni bâtir qılma,
Özingni bâtir qıl.
(Dilini değil, kendini cesur kıl.)

1870. Târtışgan – er,
Târtışmagan - qâra yer.
(Tartışan erdir, tartışmayan kara yerdir.)

[S113]

1871. Tâğni bäländ demä,
Talâb qılsäng, çıqasan.
Yâvni küçli demä,
Ğayrät qılsäng, yıqasan.
(Dağa yüksek deme,
İstersen çıkarsın.
Düşmana güçlü deme,
Gayret etsen yıkarsın.)

1872. Tülkidän şer çıqmäs,
Qorqâqdan er çıqmäs.
(Tilkiden arslan çıkmaz, korkaktan er.)

1873. Ҳorozning süti yoq,
Qorqâqning quti yoq.
(Horozun sütü, korkağın bahtı olmaz.)

1874. Çıyki terini it târtar,
Çıyki erni yâv târtar.
(Korkak terini it çeker, korkak eri düşman alır.)

1875. Çöçigan çoqmâr kötärär.
(Korkak kişi küçük bir şeyden de korkar.)

1876. Şärpädän qorqqan şaqıldâq çalar.
(Hayaletten korkan, çığlık atar.)
1877. Şer bäläsi – ävni yengar,
Er Bäläsi – yâvni.
(Aslan yavrusu avını yener, er yavrusu düşmanı.)
1878. Şer himmâti biläk,
Er himmâti yüräk.
(Aslanın himmeti bilekte , erin himmeti yürekdir.)
1879. Şerni er yengar,
Erni şer yengâlmäs.
(Aslanı er yener, eri aslan yenemez.)
1880. Şerning urğaçisi häm şer.
(Aslanın dişisi de aslandır.)
1881. Şerning öligi häm ât hürkitär.
(Aslanın ölüsü de at ürkütür.)
1882. Er Bäläsi erdäy bolär.
(Er çocuğu er gibi olur.)
1883. Er bol, er bolmäsäng,
Qâra yer bol.
(Er ol, er olamazsan, kara toprak ol.)
1884. Er bolsäng, şer bol,
Şer bolmäsäng, yer bol.
(Er olur isen, aslan ol, aslan olamazsan toprak ol.)
1885. Er yigitga tâş häm qurâl.
(Er yiğide taş da silahtır.)

[S114]

1886. Er yigitni yâv üstidâ kör.
(Mert kişiyi düşman üstünde gör.)
1887. Erga nävbât – şerga nävbât.
(Ere nöbet, aslana nöbettir.)
1888. Erlik bilâkdâ emäs, yürâkdâ.
(Erlik bilekte değıl, yürekdedir.)
1889. Erlikdâ ħorlik yoq.
(Erlikte aşğılama yoktur.)
1890. Erning yürägi – şerning yürägi.
(Erin yüreğı, aslanın yüreğıdir.)
1891. Yüz qarğaga bir şunqâr.
(Yüz kargaya bir doğan.)
1892. Yürâkdâ bolsä, bilâkdâ bolär.
(Yürekde olursa, bilekte olur.)
1893. Yälingan qorqâq emäs,
YâQalâşgan qorqâq.
(Yalvaran korkak değıldir, dövüşen korkaktır.)
1894. Yantâqdan ätir çıqmäs,
Qorqâqdan – bâtir.
(Yabani ottan koku çıkmaz, korkaktan cesur.)
1895. Özing bâtir bolsäng,
Qurâlning kerägi yoq.
(Kendin cesur olursan, silahın gereğı yok.)
1896. Ölgandän qorqqan yâmân.
(Ölümden korkanın hali yamandır.)

1897. Ölimdän qorqqan ümr körmäs.
(Ölümde korkan ömür görmez.)
1898. Ottizidä er atangan,
Qırqında şer atanan.
(Otuzunda er denene, kırkında aslan denir.)
1899. Qıyğır uça, çumçuqni tirqışdä kör.
(Şahin uça, serçenin telaşını gör.)
1900. Qıyğırning qıyqırğani – tülkining ölgani.
(Şahinin bağırması, tilkinin ölmesidir.)
1901. Qârğılı it ävga yaramäs,
Yürägi yok yävga yaramäs.
(Tasmalı it ava, yüreksiz düşmana yaramaz.)
1902. Qâçğan yol tanlamäs.
(Kaçan yol seçmez.)
1903. Qâçğan qoşinga yäv köp.
(Kaçan orduya düşman çoktur.)
- [S115]
1904. Qâçqqa şäfqat yoq,
Qorqâqqa – hürmät.
(Kaçağa şefkat yok, korkağa hürmet.)
1905. Qâçqınga << häy >> kifayä.
(Kaçan kişiye “ hey ” demek yeterlidir.)
1906. Qâçqınga sıçqânning ini – ming tänga²⁶.
(Kaçana fare ini bin tengedir.)

²⁶ Kazakistan para birimi

1907. Quy n  z k l nk sid n h m qorqar.
(Tav san kendi gölgesinden de korkar.)
1908. Qorqding – tutulding,
Qorqmading – kutulding.
(Korkarsan yakalanırsın, korkmazsan kurtulursun.)
1909. Qorqış – yengilişning   pari.
(Korkmak, yenilginin göstergesidir.)
1910. Qorqm s kelin qoy b şid n qorqar.
(Korkmayan gelin koyun b şından korkar.)
1911. Qorq q evv l muşt k t r r.
(Korkak önce yumruk kaldırır.)
1912. Qorq q bolma, b tir bol,
 z elingga ş tir bol.
(Korkak olma, cesur ol; kendi milletine hizmetkar ol.)
1913. Qorq q itning quyr gi qısıq.
(Korkak itin kuyruğu kısıktır.)
1914. Qorq q k zid n malum.
(Korkak gözünden bilinir.)
1915. Qorq q – k r, n m rd h r.
(Korkak kördür, namert hordur.)
1916. Qorq q  t  z s y sid n h rk r,
(Korkak at kendi gölgesinden  rker.)
1917. Qorq q  lm sd n burun ölür,
 ligd n nim  kutib bol r.
(Korkak  lmeden önce ölür, ölüden ne beklenir?)
1918. Qorq q q ib qutulm s.
(Korkak kaçıp kurtulmaz.)

1919. Qorqâq qorqâqqa ortâq,
(Korkak korkağa ortaktır.)
1920. Qorqâq qorğân âlâlmäs.
(Korkak, kale alamaz.)
1921. Qorqâqda uyat bolmäs.
(Korkakta utanma olmaz.)
1922. Qorqâqni äcäl quvlar.
(Korkağı ecel kovalar.)
1923. Qorqâqni ursängi bâtir bolär.
(Korkağı vursan, yiğit olur.)
1924. Qorqâqning bâşidän muşt ketmäs.
(Korkağın başından yumruk eksik olmaz.)

[S116]

1925. Qorqâqning közü kättä,
Ahmâqning – sözi.
(Korkağın gözü büyüktür, ahmağın sözü.)
1926. Qorqâqning öz qurâli öziga yâv.
(Korkağın kendi silahı kendisine düşmandır.)
1927. Qorqâqning qâni çıqqani – câni çıqqani.
(Korkağın kanı çıkacağına, canı çıksın.)
1928. Qorqâqning qoli qısqa.
(Korkağın kolu kısadır.)
1929. Qorqâqqa ip ilân bolib körinär.
(Korkağa ip yılan olup görünür.)
1930. Qorqâqqa kölänkäsi – Äzrâil.
(Korkağa gölgesi, Azrail'dir.)

1931. Qorqâqqa gör h m t r, qır h m t r.
(Korkaĝa mezar da dardır, bozkır da dardır.)
1932. Qorq qqa qoy b şı koş k rin r,
Qomř ĝi bil n beş k rin r.
(Korkaĝa koyun başı çift görünür, koşumu ile beş görünür.)
1933. Qorqsa h m, qoy  l di,
Qorqm sa h m, qoy  l di.
(Korksa da, bırak ölsün, korkm sa da.)
1934. Qorqs ng – aytma,
Ayts ng – Qorqma.
(Korksan söyleme, söylesen korkma.)
1935. Qorquv  limd n qutqarm s.
(Korku ölümden kurtarmaz.)
1936. Qorqqan burun yulduz urar.
(Korkan önceden yıldız vurur.)
1937. Qorqqan it  c k n h r r.
(Korkan it  c gün  rer.)
1938. H r k ni  lgand n,
Bir k nd   lĝan yaĝı.
(Her gün  lenden, bir gün ölen iyidir.)

2.12. TENGLİK ve TENGSİZLİK - (EŞİTLİK ve EŞİTSİZLİK)

1939. Av tığa  av ti,(?)
Qum q z nĝa – l y tuv q.

1940. Ayâl yerdän çıqqan emäs,
 Erkäk Bäläsi.
 Erkäk kökdän tüşgan emäs,
 Ayâl Bäläsi.
 (Kadın yerden çıkan değil,
 Erkek evladır,
 Erkek gökten düşen değil,
 Kadın evladır.)

[S117]

1941. Älihöca – höcaäli,
 (Büyük hocadır, hoca büyüktür.)
1942. Atlas yamâğı – atlasga, şâl yamâğı – şâlga.
 (Atlas yaması atlasadır, şal yaması şaladır.)
1943. Bahtli bilän bahsläşmä,
 Tämlik bilän tengläşmä.
 (Şanslı ile bahse girme, her şeyi olanla yarışma.)
1944. Baqqâlda mening gapim,
 Qassâbda sening gaping.
 (Bakkalda benim sözüm, kasapta senin sözün.)
1945. Bel uşläşgandä, âtangni ayama.
 (Beli tutulduğunda, babana acıma.)
1946. Beş parmâq bärâbär emäs.
 (Beş parmak beraber değildir.)
1947. Beş päncä ten emäs.
 (Beş parmak denk değildir.)
1948. Beş qol bärâbär emäs.
 (Beş el beraber değildir.)

1949. Beşikdägiga tegmä, betingni yular.
(Beşiktekine dokunma, yüzünü yolar.)
1950. Bürgüt çivin tutmäs.
(Kartal sivrisinek tutmaz.)
1951. Gül – gülga,
Tikän – tikänga.
(Gül güle, diken dikene.)
1952. Yağ – yâqqa,
Göşt – göšta.
(Yağ yağa, et ete.)
1953. Yağ yâqqa tamar,
Mâşâbäga cız häm yoq.
(Yağ, yağa damlar, ekmeğe cız da yok.)
1954. Zamâni birning ämäli bir.
(Zamanı bir olanın, emeli de birdir.)
1955. Zamâni başqaning ämäli başqa.
(Zamanı başkanın, emeli başkadır.)
1956. İkki ât tepişsä,
Ortada eşek ölä.
(İki at tepişse, ortada eşek ölür.)
1957. İkki tüyä süykänsä,
Ortada çivin ölä.
(İki deve sürtünse, ortada sinek ölür.)
1958. İkki tentäk bir bolsä,
Sâğ Âdäm dây gaplaşär.
(İki aptal bir olsa, düzgün adam gibi konuşur.)

[S118]

1959. İkki yalanğaç hāmāmda tâpişär.
(İki çıplak hamamda buluşur.)
1960. İkki on beş – bir ottiz.
(İki onbeş, bir otuz eder.)
1961. İkki qırğançı bir tuqandä tâpişär.
(İki serseri bir dükkanda buluşur.)
1962. İlân tilini ilân tüşünär.
(Yılan dilini, yılan anlar.)
1963. İnni inga qoş,
Tengini – tengiga.
(Yuvayı yuvayla birləştir, dengini dengine.)
1964. İt Bäläsı itga yaḥşi,
Qui Bäläsı quşga yaḥşi.
(İt eniği, ite güzel, kuş yavrusu kuşa.)
1965. İt,
İtning ortağı bit.
(İt, itin ortağı bit.)
1966. İt itning quyrüğini bāsmäs.
(İt itin kuyruğına basmaz.)
1967. İt âydindä tâpişär.
(İt aydınlıkta buluşur.)
1968. İt çâpar, dep bit çâpar.
(İt koşar, diye bit koşar.)
1969. İtning basti – gadây.
(İtin gücünün yettiği, dilencidir.)

1970. Ítning b şini it yer.
(Ítin b şını it yer.)
1971. Ítning işi gad y bil n.
(Ítin işi dilenciyledir.)
1972. Ítning ortağı it.
(Ítin ortağı ittir.)
1973. Yoling bilib, yoldaş qıl,
Tenging bilib, tengdaŐ qıl.
(Yolunu bilip yoldaş edin, dengini bilip arkadaş.)
1974. K r k rni bil r,
Zor – zorni.
(Sağır sağırı bilir, zor zoru.)
1975. Kişi bil n kişi teng em s.
(Adam adam ile denk değildir.)
1976. K lm k s vga – sassıq alaf.
(  mlekte bekleyen su, kötü kokan ottur.)
1977. K p  ğiz k p gapir r.
( ok  ziz çok konuşur.)

[S119]

1978. K p qarining i id ,
Bir b l  d n  bol r.
K p b l ning i id ,
Bir qari b l  bolur.
( ok ihtiyarın içinde,
Bir  ocuk hakim olur.
Çok  ocuğun içinde,
Bir ihtiyar hakim olur.)

1979. K r k r bil n q r ngid  t pi ar.
(K r k r ile karanlıkta bulu ur.)
1980. K r – k rga,
 r –  rga.
(K r k re, yoku  yoku a.)
1981. K r – k rni t par,
S v –  uqurni.
(K r k r  bulur, su  ukuru.)
1982. Körgan bil n e itgan bir em s.
(Gören ile i iten bir değildir.)
1983. L y y riğiga – l y,
  ng y riğiga –   ng.)
( amur yariğina çamur, toz yariğina toz.)
1984. L li bil n küçük   .(?)
1985. M y berganga m y ber,
T y berganga – t y.
(Yağ verene yağ, tay verene tay ver.)
1986. N cinsning   nası bolm s.
(Cinsi bozuğun arkadaşı olmaz.)
1987.  d m bil n  dm tengmi,
Aris bil n b d m tengmi.
 d m  d mga o  ar,
M l – mülga.
(Adam ile adam denk mi?
Buğday tanesi ile badem bir mi?
Adam adama benzer,
Mal mala.)

1988. Åy bilän künday bol.
Hämmäga birday bol.
(Ay ile güneş gibi ol, bütüne bir gibi ol.)
1989. Ålma ålmadan räng ålar.
(Elma elmadan renk alır.)
1990. Åt bilän tepişgan tåyning engagi sinär.
(At ile tepişen tayın çenesi kırılır.)
1991. Åt täpkisi åtga ötmäs.
(Atın tepmesi ata geçmez.)
1992. Åt täpkisini åt kötärär.
(At tepiğini at kaldırır.)
1993. Åtang – bâzâr, ånang - bâzâr.
(Baban pazardır, anan pazardır.)

[S120]

1994. Åtlıq yoldâş bolärmi
Arbali bilän,
Yortâq yoldâş bolärmi
Yorğali bilän.
(Atlı yoldaş olur mu?
Arabalı ile
Büyük adım atıp yürüyen yoldaş olur mu?
Hızlı yürüyen ile.)
1995. Åtlıq piyädäga hämrâh bolmäs.
(Atlı, piyadeye yoldaş olmaz.)
1996. Åç bilän toqning nä işi bår.
(Aç ile tokun ne işi olur?)

1997. Åç bälä tok bälä bilän oynamäydi,
Tok bälä aç bälä bilän oynamäydi.
(Aç çocuk, tok çocukla; tok çocuk, aç çocukla oynamaz.)
1998. Åç qadrini tok bilmäs.
(Aç halini tok bilmez.)
1999. Paşsa bälga yâpişär,
Kämpir – çälga.
(Sinek bala yapışır; yaşlı kadın, ihtiyara.)
2000. Pes pes bilän qârânğıda tâpişär.
(Sedef hastası sedef hastayla karanlıkta buluşur.)
2001. Pesning çekiga mâhâv tuşibdi.
(Sedef hastasının payına cüzzam düşer.)
2002. Piyädä tüyädägi bilän bärâbär bolmäs.
(Yaya, devedeki ile bir değıldir.)
2003. Piyâz sâtganning murç sâtgandan hâbäri bär.
(Soğan satanın, biber satandan haberi vardır.)
2004. Pâlâpân – başıga,
Turumtây – töşiga.
(Doğan başına, şahin döşüne.)
2005. Puliga yäräşä duâsi.
(Parana uygun dua vardır.)
2006. Sâbäsiga yäräşä pişgagi.(?)
2007. Sävâlga – cävâb, sälâmga – älik.
(Soruya cevap gerek, selama karşılık gerek.)
2008. Sizdän uginä, bizdän buginä.
(Sizden o güne, bizden bu güne.)

2009. Siçqânga – ölim,
Müşükka – öyin.
(Fareye ölüm, kediye öğündür.)
2010. Sokır âtga qotir ât uyur.
(Kör ata uyuz at yardım eder.)
2011. Tängalik yerdâ tenglik yoq.
(Para olan yerde eşitlik yoktur.)
- [S121]
2012. Temirçining bir urgani,
Kömürçining ming urgani.
(Demircinin bir vuruşu, kömürçünün bin vuruşudur.)
2013. Teng bolmay, düç bolmäs.
(Eşit olmayan, yüz yüze gelmez.)
2014. Teng eganni tängri süyibdi,
Ârtıq egani ärvâh uribdi.
(Adaletli olanı Tanrı sever, fazlalık sahibini ervah döver.)
2015. Teng tengi bilän,
Tezäk qâpi bilän.
(Denk dengi ile tezek çuvalı ile.)
2016. Teng tengi bilän,
Ton yengi bilän.
(Denk dengi ile, gömlek yeni ile.)
2017. Tengini tâpsäng, tekin ber.
(Dengini bulursan, bedava ver.)
2018. Tenksiz bilän teng bolma.
(Dengin olmayan ile aynı seviyede olma.)

2019. Tãmdan tãrãşã tüşdi,
Boyimga yaraşã tüşdi.
(Damdan odun düştü, boyuma yaraşan düştü.)
2020. Tüyã tüzni sevãr,
Yigit qızni.
(Deve düzü sever, yiğit kızı.)
2021. Tüyã qançã bolsã, cihãzi – öşãnçã.
(Deve ne kadar olsa, takımı o kadardır.)
2022. Tüyã – qançã, yãrãsi şunçã.
(Deve ne kadar, yarası o kadar.)
2023. Tüyãning terisi hãm bir eşãkkã yük.
(Devenin derisi bile bir eşeğe yüküdür.)
2024. Fil yãrãsi filçã.
(Filin yarası, file göredir.)
2025. Çigal sãqãlga temir tarãq.
(Karışık sakala demir tarak.)
2026. Çumçuq hãm öz tãşicã bãtmãn.
(Serçe de kendi ağırlığı kadar ağırdır.)
2027. Özingdãn pãstga siringni autma.
(Kendinden başkasına sırrını söyleme.)
2028. Yügürükdãn yügürük çuqsa,
Åyağı – tıpır - tıpır.
(Yürüyenden yürüyen doğsa, ayağı kıpır kıpır olur.)
2029. Ördãk bilãn tãpişgan ħorãzning,
Kãtãgini süv bãsar.
(Ördek ile tepişen horozun, kümesini su basar.)

[S122]

2030. Ördäk ördäk bilän uçar,
Ğâz ğâz bilän.
(Ördek ördek ile uçar, kaz kaz ile.)
2031. Orâqçining ming örgani,
Bâltaçining bir urgani.
(Orakçının bin vuruşu, baltacının bir vuruşudur.)
2032. Oħşatmagünçä uçratmäs.
(Benzemezse bir araya gelmez.)
2033. Oğrining ħâtini öziga lâyıq.
(Hırsızın hanımı kendisine layıktır.)
2034. Qızga er täpilädi,
Yigitga yâr täpilädi.
(Kıza koca bulunur, yiğide yar.)
2035. Qâra üyga – âla bârgak,
(Kara eve, renkli süs.)
2036. Qudäng qul bolsä, quldek bol.
(Dünürün kul olursa, sen de ona kul gibi ol.)
2037. Quş tilini quş bilär.
(Kuş dilini kuş bilir.)
2038. Qol qolni tanir.
(El eli tanır.)
2039. Ğärib köngli – ğäribde.
(Garibin gönlü, gariptedir.)
2040. Ğışt mäscitga – yâğâç mezänä.
(Tuğla mescide, ağaç mağazaya.)

2041. Hämmä ädäm – bir ädäm,
Hämmä mähluk – bir mähluk.
(Bütün insanlık, bir insan; bütün mahlukat bir mahluk.)

2.13. DÂNÄLİK vâ NÂDÂNLIK - (BİLGELİK ve CAHİLLİK.)

2042. Ädäşgan aqldan âzar.
(Şaşırان akıl yönünden zayıflar.)
2043. Ädäşmagan til,
Tâyılmägan tüyâq yoq.
(Şaşıramayan dil, kaymayan ayak yoktur.)
2044. Ayälning hüsni pärdäzdä emäs, aqlidä.
(Kadının güzelliği makyajda değil, aklındadır.)
2045. Äybini yäşirmâq nâdânlar işi.
(Ayıbıyla övünmek cahillerin işidir.)
2046. Äynlining Bäläsi qarğaning tilini bilär.
(Baykuşun yavrusu karganın dilini bilir.)
2047. Ayrân aş bolmäs,
Nâdân – baş.
(Ayrandan aş olmaz, cahilden baş.)

[S123]

2048. Aytuvçi nâdân bolsä,
Tinlävçi dânä keräk.
(Konuşmacı cahil olursa, dinleyici alim olmalı.)
2049. Ämälga Qaräma, aqla Qarä.
(İşe bakma, akla bak.)
2050. Anqâv oyun buzar,
Tentäk – üyni.
(Avanak oyun bozar, aptal evi.)

2051. Açıǵıng áldin yürsä,
Aqling keyindän aşib kelsin.
(Acıman önden gitse, aqlın sonradan onu aşıp gelsin.)
2052. Açıǵıng çıqsa häm, aqling qaçmäsın.
(Acıma duygun ortaya çıksa da, aqlının önüne geçmesin.)
2053. Aql aynimäs, áltin çirimäs.
(Akıl bozulmaz, altın çürümez.)
2054. Aql aqlıdan kuvvat álar.
(Akıl, akıldan kuvvet alır.)
2055. Aql bilän ádáb egizäk.
(Akıl ile adap ikiz kardeş gibidir.)
2056. Aql bázarda satılmäs.
(Akıl pazarda satılmaz.)
2057. Aql – bášda,
Ğayrät – yášda,
Äsl – táşda.
(Akıl, başta,
Gayret, yaşta,
Asıl, dıştadır.)
2058. Aql bášdan çıkädi,
Äsl – táşdan.
(Akıl baştan çıkar, asıl taştan.)
2059. Aql bášlaydı,
Áyâq taşlaydı
(Akıl başlar ayak adım atar.)
2060. Aql boy bilän ölçänmäs.
(Akıl boy ile ölçülmez.)

2061. Aql boyda emäs, oydä.
(Akıl boyda değil, düşünce dedir.)
2062. Aql - yâşdan,
Âdâb – bâşdan.
(Akıl yaşta, edep baştadır.)
2063. Aql bâşlâbçi,
Tänä işlâvçi.
(Akıl başlar, beden çalışır.)
2064. Aql âzmäydi,
Teri tozmäydi.
(Akıl küçülmez, deri yıpranmaz.)
2065. Aql tâşi – insan bâşi.
(Akıl taşı, insan başı.)
- [S124]
2066. Aql - färâsät – nisbi kârâmät.
(Akıl ile sezgi, küçük bir keramettir.)
2067. Aql örgatgünçä, naql örgat.
(Akıl öğreteceğine, akıldakileri anlatmayı öğret.)
2068. Aql ölçâvi – söz,
Söz ölçâvi – naql.
(Akılın ölçüsü sözdür, sözün ölçüsü ifadedir.)
2069. Aqlga yândâş,
Cähldän qâç.
(Akla yaklaş, cehaletten kaç.)
2070. Aqldan ârtıq bâylik yoq.
(Akıldan daha fazla zenginlik yoktur.)

2071. Aqlidar bolsä yigitning hâtini,
Yaşşilikkä çıQarär yigitning âtni.
(Akıllı olsa yigidin hanımı, iyiliğe çıkarır yigidin adını.)
2072. Aqli kältä pänd yeydi,
Aqli terän – qand.
(Aklı kısa nasihat yer, akli derin şeker.)
2073. Aqli kältäning tili uzun.
(Aklı kisanın dili uzundur.)
2074. Aqli kämning äzâbi köp.
(Aklı azın ıstrabı çoktur.)
2075. Aqli kirmägan qaridän,
Ziyräk tuğilgan bälä yaşşi.
(Akli yetmeyen ihtiyardan, idraklı doğan çocuk iyidir.)
2076. Aqling bâridä el täni,
Küçing bâridä yer täni.
(Aklın varsa başka helkleri tanı, gücün varsa toprak tanı.)
2077. Aqling bolsä, âqılga ergaş,
Aqling bolmäsa – naqlga.
(Aklın varsa akıl yolunu izle, aklın yoksa anlatılanları.)
2078. Aqling kör bolsä, közdän ne fâyda.
(Aklın kör ise, gözden ne fayda.)
2079. Aqling peş – işing beş,
Aqling keç – işing heç.
(Kafan çalışırsa işin beş, kafan çalışmazsa işin yok olur.)
2080. Aqlingga aql qoş,
Cählingga – säbr.
(Aklına akıl topla, cehaletine sabır.)

2081. Aqllässäng, aql tâpasan.
(Başkalarından akıl alırsan, akıl bulursun.)
2082. Aqlli aqlliga yoldâş,
Yâmân yâmânga qoldaş.
(Akıllı akıllıya yoldaştır, kötü kötüye destek.)
- [S125]
2083. Aqlli baht tâpar,
Baht bilân taht tâpar.
(Akıllı baht bulur, baht ile taht bulur.)
2084. Aqlli Bâlâga mâl ne kerek.
(Akıllı çocuğa mal ne gerekir?)
2085. Aqlli başda saç turmäs,
(Akıllı başda saç durmaz.)
2086. Aqlli desäng ahmâqni,
Bâşga urar toqmâqni.
(Akıllı dersin ahmağı, başa vurur tokmağı.)
2087. Aqlli dost – râhat,
Aqlsiz dost – âfât.
(Akıllı dost rahat, akılsız dost afet getirir.)
2088. Aqlli iş sevär,
Aqlsiz – söz.
(Akıllı iş sever, akılsız söz.)
2089. Aqlli iş – qanâtli quş.
(Akıllı iş, kanatlı kuştur.)
2090. Aqlli işiga işânär,
Aqlsiz – tüşiga.
(Akıllı işine güvenir, akılsız düşünür.)

2091. Aqlli kengaş qılär,
Ahmâq – uruş.
(Akıllı danışarak iş yapar, ahmak dövüşerek.)
2092. Aqlli naqlab sözlär,
Aqlsız laqılläb sözlär.
(Akıllı doğrudan söyler, akılsız dolandırıp.)
2093. Aqlli âtını maqtär,
Ahmâq hâtınını.
(Akıllı atını över, ahmak hatununu.)
2094. Aqlli päkänä ahmâq dârâzdän yahşi.
(Akıllı kısa, ahmak uzundan iyidir.)
2095. Aqlli üzâqni közlär,
Ahmâq – yaqınnı.
(Akıllı uzağı gözler, ahmak yakını.)
2096. Aqlli qariyâ âqıb turgan dâryâ.
(Akıllı ihtiyara, akıp duran ırmaktır.)
2097. Aqlli oylängünçä tentäk Süvdän ötar.
(Akıllı düşününceye kadar aptal sudan geçer.)
2098. Aqlli kızni yığlatış häm qıyın,
Küldiriş häm.
(Akıllı kızı ağlatmak da zordur, küldürmek de.)

[S126]

2099. Aqlliga aytdim, angladi - bildi,
Aqlsızga aytdim, şaqılläb quldi.
(Akıllıya söyledim, anladı, bildi, akılsıza söyledim güldü geçti.)

2100. Aqlliga bir söz bäs,
Aqlsizga ming söz.
(Akıllıya bir söz yeter, akılsıza bin söz.)
2101. Aqlliga aytsäng, bilädi,
Aqlsizga aytsäng, külädi.
(Akıllıya anlatsan, anlar, akılsıza anlatsan, güler.)
2102. Aqlliga – hürmät, Aqlsizga – kaltak.
(Akılsıza saygı, akılsıza dayak.)
2103. Aqllidän el râzi,
Ahmâqdan dil nârâzi.
(Akıllıdan millet razıdır, ahmaktan gönül razı değildir.)
2104. Aqllining âtı häm hârimäs,
Toni häm tozimäs.
(Akıllının atı da kışnemez, üstü başı da yıpranmaz.)
2105. Aqllining kädri ahmâqning âldidä bilinär.
(Akıllının kıymeti, ahmağın önüdeyken bilinir.)
2106. Aqli beaqldän örgan.
(Akıllı akılsızdan ögren.)
2107. Aqllining közi, üzâqning közi.
(Akıllının gözü, uzağın gözüdür.)
2108. Aqllining tagı – naql,
Naqlning tagı – aql.
(Akılın dağı öğüt,
(Öğüdün dağı akıldır.)
2109. Aqlning ölçâvi – idrâq.
(Akılın ölçüsü, anlayıştır.)

2110. Aqlsiz bâş – nursiz çirâq.
(Akılsız baş, ışksız lambadır.)
2111. Aqlsiz gap taşır,
Âqıbättä bâş qaşır.
(Akılsız laf taşır, sonuçta başını kaşır.)
2112. Aqliz düşmändän bir saqlan,
Aqlsiz dostdän ming saqlan.
(Akılsız düşmandan bir kere, akılsız dosttan bin kere saklan.)
2113. Aqlsiz dostga külär,
Aqlli dostunu süyär.
(Akılsız, dostuna güler; akıllı dostunu sever.)
2114. Aqlsiz – cählli,
Cählsiz – aqlli.
(Akılsız, cahildir, cahil olmayan akıllıdır.)
2115. Aqlsiz ağzidäğini âldirär.
(Akılsız ağzındakini kaptırır.)
2116. Aqlsiz hâtin hüsnini köz - köz qılär,
Aqlli hâtin – aqlini.
(Akılsız hatun güzelliğini göz önüne serer, akıllı kadın, aklını.)
- [S127]
2117. Aqlsiz qoşnidän bittä himmät yahşi.
(Akılsız komşudan gelen bir tek himmet iyidir.)
2118. Aqlsizga ağa bolgandan,
Aqllining âlâvini yâqqan âfzal.
(Akılsıza ağa olandan, akıllının ateşini yakan yeğdir.)
2119. Aqlsizning aqlini it oğırlar.
(Akılsızın aklını it çalar.)

2120. Ahmâq aql örgatâr.
(Ahmak akıl öğretir.)
2121. Ahmâq ahmâq emäs,
Ahmâqni ahmâq qılğan ahmâq.
(Ahmak ahmak değıldir; ahmağı ahmak yapan ahmaktır.)
2122. Ahmâq ahmâqni tâpar.
(Ahmak ahmağı bulur.)
2123. Ahmâq bâşdan aql çıqmäs,
Aql çıqsa häm makul çıqmäs.
(Akılsız baştan akıl çıkmaz, akıl çıksa da yerinde çıkmaz.)
2124. Ahmâq dost yâvdan yâmân.
(Ahmak dost, düşmandan kötüdür.)
2125. Ahmâq âtdan tüşsä häm,
Egardän tüşmäs.
(Ahmak attan düşse de eğerden düşmez.)
2126. Ahmâq ağasını tanıması,
Toqmâq tağasını tanıması.
(Ahmak, ağasını tanımaz, sopa, dayısını tanımaz.)
2127. Ahmâq sözlär, aqlli tinglär.
(Ahmak konuşur, akıllı dinler.)
2128. Ahmâq toqmaq yığar.
(Ahmak tokmak yığar.)
2129. Ahmâq elçi ikki tarafni buzar.
(Ahmak elçi iki tarafın arasını bozar.)
2130. Ahmâq öz ayağıdän hârirär.
(Ahmak kendi ayağından yorulur.)

2131. Ahmâq özi bilmäs,
Bilgänning söziga kirmäs.
(Ahmak kendisi bilmez, bilenin sözüne girmez.)
2132. Ahmâq özi sözläb, özi külär.
(Ahmak kendisi anlatıp, kendisi güler.)
2133. Ahmâq özin bildirär,
Togaragin küldirär.
(Ahmak kendisini belli eder, herkesi güldürür.)
2134. Ahmâq özini maqtär,
Tentäk – qızını.
(Ahmak kendisini över, aptal kızını.)
- [S128]
2135. Ahmâq – oynaşda,
Yaşşi – oyläşdä.
(Ahmak, oynaşır; iyi düşünür.)
2136. Ahmâq hârimäs,
Kösä qarimäs.
(Ahmak yorulmaz, köse yaşlanmaz.)
2137. Ahmâqda âr bolmäs,
Dengizdä – güzär.
(Ahmakta ar olmaz, denizde şehir.)
2138. Ahmâqdan soräma, özi aytar.
(Ahmaktan sorma, kendisi anlatır.)
2139. Ahmâqdan – çaqmâq.
(Ahmaktan, gammaz.)

2140. Ahmâqlarga baş bolgunça,
Dânalarga yâş bol.
(Ahmaklara baş oluncaya kadar, bilgelere çirak ol.)
2141. Ahmâqni urma, sökmä – gapga sâl.
(Ahmağı dövme, sövme, düşünceye bırak.)
2142. Ahmâqniki – âğzidä,
Pâdşâniki – ğäznädä.
(Ahmağınki ağzında, padişahınki Gaznededir.)
2143. Ahmâqning aqli tüşdän keyin kirär.
(Ahmağın aklı ögleden sonra gelir.)
2144. Ahmâqning aqli – topığidä.
(Ahmağın aklı, topuğundadır.)
2145. Ahmâqning câni azâbda.
(Ahmağın canı azaptadır.)
2146. Ahmâqning kättä – kiçigi bolmäs.
(Ahmağın büyüğü küçüğü olmaz.)
2147. Ahmâqning âldıği tişi qımirlär.
(Ahmağın öndeki dişi oynar.)
2148. Ahmâqning sirini aç,
Urişsä, qâç.
(Ahmağın sırrını aç, dövüşürse kaç.)
2149. Ahmâqning öz bilgäni,
Gapirmäsä ölgani.
(Ahmağın kendi bildiği, söylemese öleni.)
2150. Ahmâqning şâhu butâği bolmäs.
(Ahmağın dalı budağı olmaz.)

2151. Ahmâqning özi bilmäs,
Özgani közga ilmäs.
(Ahmağın kendisi bilmez, başkasını dikkate almaz.)
- [S129]
2152. Ahmâqqa aytgan bilän gap uqmäs,
Hårdängga qâqqan bilän mıh ötmäs.
(Ahmağa söylesen de söz anlamaz, tersinden vurmak ile çivi batmaz.)
2153. Ahmâqqa salâm bedrim,
Beş tänga tãvân bedrim.
(Ahmağa selam verdim, Beş tenge bedel verdim.)
2154. Ahmâqqa sãn tegmäs,(?)
Sendän iştân qıyär.
2155. Ahmâqqa toytepä bir tâş.(?)
2156. Ahmâqqa – toqmâq.
(Ahmağa tokmak.)
2157. Ahmâqqa quvä bir tâş.(?)
2158. Beaqling âhi yoq,
Bâğlamâqqa şâhı yoq.
(Akılsızın ... yoq, bağlamaya dalı yoq.)
2159. Belgi bolsä yoldan adaşmäs,
Aql bolsä – sözdän.
(İşaret olsa yoldan ayrılmaz, akıllı olsa, sözden.)
2160. Besalâm âdäm – tong,
Beaql âdäm – güng.
(Selamsız adam – kabadır, akılsız adam dilsizdir.)

2161. Betämizdä uyat yoq,
Ahmâqda – niyät.
(Namussuzda utanma yoktur, ahmakta iyi niyet.)
2162. Bilgän sözni ayt,
Bilmäs sözdän qayt.
(Bildiğin sözü söyle, bilmediğin sözden kaçın.)
2163. Bilgän tâpip gapirär,
Bilmâgan – qâpib.
(Bilen, bulup söyler; bilmeyen, başkasından kapıp.)
2164. Birâvning hâliga külmâgin zinhâr,
Sening hâm hâliga külgüvçilär bâr.
(Başkasının haline gülme kesinlikle, senin de haline gülecekler var.)
2165. Bâtirdän yaḥşi iş qâlar,
Dânâdän – söz.
(Yiğitten iyi iş kalır; bilgeden, söz.)
2166. Baş bolmäsa, gavdä – lâş.
(Baş olmasa, gövde, leştir.)
2167. Bâşda aql bolmäsa, âyâqda tinim yoq.
(Başda akıl olmasa, ayağın rahatı yoktur.)

[S130]

2168. Bâşi yoqning âşı yoq.
(Aklı olmayanın aşısı olmaz.)
2169. Bâşlıq bolsäng, bâşli bol.
(Başkan olursan, akıllı ol.)
2170. Bâqqa bülbül yaraşar,
Âdäm ga – aql.
(Bağa bülbül yaraşır, adama akıl.)

2171. Bürgaga aççik qilib körpäga ot qoyma.
(Pireye kızıp yorganı ateşe verme.)
2172. Bulâqning süvi tınıq,
Dânaning – sühbâti.
(Pınarın suyu dinlendirir, bilgenin sohbeti.)
2173. Boyga bâqma, öyga bâq.
(Boya bakma, düşünceye bak.)
2174. Boying teng bilän yürmä,
Aqling teng bilän yür.
(Boyuna denk ile yürüme, aklına denk ile yürü.)
2175. Bolär bälä on beşidä,
<< başman >>, deydi,
Bolmağuri ottizidä
<< yaşman >>, deydi.
(Gelir çocuk onbeşine,
Delilanlıyım der,
Gelmeye görsün otuzuna,
Gencim der.)
2176. Bölmäganğä bölüşmä,
Balâning ortasıga tüşmä.
(Bölmeyenle bölüşme, belanın ortasına düşme.)
2177. Bäysaqı – elga düşmän.
(Geveze, millet düşmanıdır.)

2178. Gapni gapir uqqanga,
 Cāni cānga suqqanga.
 Gapni gapirip netāsān
 Ānāsi bemāhāl tuqqangga.
 (Sözünü söyle anlayana,
 Canı cana katana.
 Sözü söyleyip ne yaparsın,
 Anası vakitsiz doğurana.)
2179. Dāryānı mehnāt tosār,
 Ādām aqlđān ösār.
 (Nehrin suyunu çalışma keser, insan akılla gelişir.)
2180. Devār binā bolmās,
 Qari bolgan bilān dānā bolmās.
 (Duvar bina olmaz, her yaşlanan bilge olmaz.)
2181. Dānā aytsa, el aytgani,
 Elning ġāmni deb aytgani.
 (Bilge söylese, halkın söylediğini, halkın derdini diyip söyler.)
2182. Dānā aql sorāb hārmās,
 Nādān nāzni qilib bārmās.
 (Bilge akıl sormaktan yorulmaz, cahil naz edip akıl almaya gitmez.)
- [S131]
2183. Dānā aqli dār emās,
 Nādān aqli yār emās.
 (Bilge akıllı dar, cahil akıllı yar değildir.)
2184. Dānā bācārār işni,
 Nādān sindirār tişni.
 (Bilge becerir işini, cahil kırar dışını.)

2185. Dånâ bilân nâdân bir bulaqdan süv içmäs.
(Bilge ile cahil bir pınardan su içmez.)
2186. Dâna bilân yürsäng,
Dånâ boläsan,
Ahmaq bilân yürsäng,
Räsvä boläsan.
(Alim ile gezersen,
Alim olursun,
Ahmak ile gezersen,
Rezil olursun.)
2187. Dånâ – dånâga yâr,
Ahmaq dostga zâr.
(Alim alim ile yardır; ahmak, dosta muhtaçtır.)
2188. Dånâ ming yaşar,
Nâdân bir yaşar.
(Alim bin yaşar, cahil bir yaşar.)
2189. Dånâ naqli – häyât aqli.
(Alimin nasihati, hayat aklıdır.)
2190. Dånâ söziga binâ qoyar,
Nâdân öziga.
(Alim sözüne bina koyar, cahil kendisine.)
2191. Dånâ sözini tärğar,
Nâdân – közigi.
(Alim sözünü sakınır, cahil gözünü.)
2192. Dånâ oyläb aytar,
Nâdân oynab.
(Alim düşünüp söyler, cahil oynayıp.)

2193. Dånå qarısä häm, dånåligi qarimäs.
(Alim yaşlansa da, bilgeliği yaşlanmaz.)
2194. Dånå hikmät keltirär,
Nådån – külfät.
(Alim hikmet getirir, cahil külfet.)
2195. Dånåga ilm – ilm,
Nådånga esiz ilm.
(Alime ilim, ilimdir; cahile maalesef ilimdir.)
2196. Dånåga iş şånu şührät,
Nådångå iş ğamu külfät.
(Alime iş şan ve şöhattir; cahile iş gam ve külfettir.)
2197. Dånåga ergaşgan dāvåndan aşär,
(Alimi takip eden, çıkış yoluna ulaşır.)
- [S132]
2198. Dånåda mehr bolädi,
Nådånda – zähr.
(Alimde şefkat olur, cahilde zehir.)
2199. Dånålikning çeki yoq.
(Bilgeliğin sonu yoktur.)
2200. Dånåning gapi – tegadi näfi.
(Alimin sözünün, faydası dokunur.)
2201. Dånåning söziga bāq,
Yağşining – öziga.
(Alimin sözüne bak, iyinin özüne.)
2202. Dånåning sözidån häm qålma,
Yürgan izidån – häm.
(Alimin sözünden de kalma, yürüdüğü yoldan da.)

2203. D n ning  zini  lm s ng h m,
S zini  l.
(Alimin kendisini alm san da sözünü al.)
2204. Y  k tt ning gapin  kir, y  ki ikning.
(Ya b y g n sözüne gir, ya k  g n.)
2205. Y m nni ya şı qıldı – d n ning i i,
Ya şini y m n qıldı – d n ning i i.
(Kötüyü iyi yaptı, alimin i i, iyiyi kötü yaptı, cahilin i i.)
2206. Y rim b r deb y rm ,
Haqıqıy y r bolm sa,
Qızım b r deb kerilm ,
Eslı - hu lı bolm sa.
(Yarım var deyip yürüme,
Hakiki yar olmasa,
Kızım var deyip gerilme,
Aslı, iyi olmasa.)
2207. C v b  ltin bols , s v l – k m ş.
(Cevap altın ise, soru gümüştür.)
2208. C hil  lf t – b şingga k lf t.
(Cahil arkadaş, ba a külfettir.)
2209. C hild  k   k p bol r,
K  im degan tez ölür.
(Cahilde g   çok olur, g  l y m diyen tez ölür.)
2210. C hill r k m n bol r,
Mehrlil r –  m n.
(Cahiller keman olur; şefkatliler, gülistan.)
2211. C hill rd n c n  ıqar,
Q billikd n – d ng.
(Cahillikten can çıkar, kabiliyetten  n.)

2212. İdrāk – aqling cilâvi.
(İdrak, aqlın idare mekanizmasıdır.)

2213. İlân başını duşmân qoli bilân yâñç.
(Yılan başını düşman eli ile ez.)

2214. İnsân aqli bilân,
Dâna naqli bilân.
(İnsan akli ile bilge ögüdü ile.)

[S133]

2215. İnsan aqli – âlmâs.
(İnsan akli elmâstır.)

2216. İpni uzun qoy, qımirlâşini kör.
(İpi uzun bırak, kıvıldamasını gör.)

2217. İt yalağidâ bând bolmäs,
Ahmaq qulâğidâ – pänd.
(İt yalağında kulp olmaz, ahmak kulağında nasihat.)

2218. İş aqlini tâpar,
Aqlli – işni.
(İş akıllıyı bulur, akıllı işi.)

2219. Yigit arif bolsä, äslini sorämä.
(Yiğit arif olsa, aslını sorma.)

2220. Yigitning aqli – qozidä.
(Yiğidin akli, gözünden bellidir.)

2221. Yigitning zehnli bolgani,
Adaşmay yolidän yürgani.
(Yiğidin akıllı olanı, yolda yürürken yanılmaz.)

2222. Yıqılğan qâqılğanga külär.
(Düşen sendeleyene güler.)

2223. Yolda yürsäng, tüyä işlät,
Eldä yürsäng – miyä.
(Yolda yürüsen, deve çalıştır; halk içinde gezersen aklını.)
2224. Källä başqa, sällä başqa.
(Kelle başka, kavuk başkadır.)
2225. Källäm bär – bir köp tilläm bär.
(Aklım varsa birçok altınım var.)
2226. Kär bolsäng bol, kör bolma.
(Sağır olursan ol, kör olma.)
2227. Kar eşitganini qoymäs,
Kör tutganini.
(Sağır duyduğunu unutmaz, kör tuttuğunu.)
2228. Käsäl ga dävâ tâpilsa häm,
Anqâvga dävâ tâpilmäs.
(Hastaya deva bulunsa da, akılsıza çare bulunmaz.)
2229. Kättä däryâ hayqırmäs,
Aqlli kişi baqırmäs.
(Büyük ırmak haykırmaz, akıllı insan bağırılmaz.)
2230. Kättäda naql var,
Yaşşidä – aql.
(Büyükte izah var, iyide akıl.)
2231. Kelişingni öylämä, ketişingni öylä.
(Gelişini düşünme, gidişini düşün.)
2232. Kim gapirganga bâqma,
Nimä gapirganga bâq.
(Kimin söylediğine bakma, ne söylediğine bak.)

[S134]

2233. Kişi aqli bilän báy bolgunça,
Öz aqling bilän gadâ bol.
(Başkasının aklıyla zengin olacağına, kendi aklınla dilenci ol.)
2234. Kişi bahti tahtidä emäs, aqlidä.
(İnsanın bahtı makamından değil, aklındandır.)
2235. Küçiga işângan yıkılar,
Aqılga işângan yıqıtar.
(Gücüne güvenen yenilir, aklına güvenen yener.)
2236. Köz bilän kör, dil bilän bil.
(Göz ile gör, gönül ile bil.)
2237. Köz bâr kömâq üçün,
Aql bâr bilmâq üçün.
(Göz var görmek için, akıl var bilmek için.)
2238. Könglidägini qolidän bil,
Qolidän bilmäsäng, tilidän bil.
(Gönlündekini elinden bil; elinden bilmezsen, dilinden bil.)
2239. Köp bilgän âz sözlär,
Âz bolsä häm sâz sözlär.
(Çok bilän az söyler, az olsa da yerinde söyler.)
2240. Köp gap düşmänga maqul.
(Çok söz düşmana özgüdür.)
2241. Köp mâldan âz aql yaḥşi.
(Çok maldan az akıl iyidir.)
2242. Köp yaşagan köp bilmäydi,
Köp oqıgan köp bilädi.
(Çok yaşayan çok bilmez, çok okuyan çok bilir.)

2243. Köp öylä, bir söylä.
(Çok düşün, bir söyle.)
2244. Köp oqıgan âlim bolsä,
Köpni körgan dâna bolär.
(Çok okuyan alim olsa, çoğu gören bilge olur.)
2245. Kör siyläb tâpar,
Aqlli – öyläb.
(Kör, yoklayıp bulur; akıllı düşünüp.)
2246. Kör tâvuqqa här nârsä dän körinär.
(Kör tavuğa her şey darı görünür.)
2247. Marakaga ahmaq aralaşsa,
Buzilmäy qâlmäs.
Marakaga dâna aralaşsa,
Tüzälmäy qâlmäs.
(Merasime ahmak karışsa,
Bozulmadık iş kalmaz.
Merasime bilge karışsa,
Düzelmedik iş kalmaz.)
2248. Marakada tâpıb gapirgan - dâna
Özini tutib otirgan häm – dâna.
(Törende bulup konuşan bilgedir, Kendini tutup oturan da bilgedir.)
2249. Ming işçiga bir başçi.
(Bin işçiye bir lider.)
- [S135]
2250. Ming qoşçiga bir başçi.
(Bin leşbere bir lider.)
2251. Naynävning aqli – topıgidä.
(Boyu uzun olanın, akli topuğundadır.)

2252. Naql – ibrät oçağı,
Aql – filr pıçağı.
(İzah, ibret ocağı; akıl, fikir bıçağıdır.)
2253. Naql – kâni aql.
(İzah, akıl madenidir.)
2254. Naql tägi – aql.
(İzahın zemini, akıldır.)
2255. Naql qaydan çıqadi, öy bolmäsa,
Kigiz qaydan çıqadi, koy bolmäsa.
(İzah nereden çıkardı, akıl olmasa, yün elbise nereden çıkardı koyun olmasa.)
2256. Nâdân bilân sirdaş bolma.
(Cahil ile sırdaş olma.)
2257. Nâdân bilân şävlä yesäng
Äyâđingning tagi pişär.
(Cahil ile helva yesen, ayağının altı pişer.)
2258. Nâdân küzätär,
Dâna tüzätär.
(Cahil gözetler, bilge düzeltir.)
2259. Nâdân sözlär, dâna ibrät âlar.
(Cahil söyler, bilge ibret alır.)
2260. Nâdân öz äybini körmäy,
Kişi äybini qıdırär.
(Cahil kendi ayıbını görmeden, başkasının ayıbını arar.)
2261. Nâdânga – kaltak, dânağa işärät.
(Cahile sopa, alime işaret.)
2262. Nâdânga tek turmaq – cävâb.
(Cahile sessiz durmak, cevaptır.)

2263. Nådånga ülfät bolgan qån yutar.
(Cahile arkadaş olan kan içer.)
2264. Nådåndan aql kutma,
Beburddan – nâmus.
(Cahilden akıl bekleme, sözünde durmayandan namus.)
2265. Nådåndan başçı bolsä,
Cärga quläb ketäsän.
(Cahilden lider olsa, çukura düşersin.)
2266. Nådåning dili – tilidä,
Dånåning tili – dilidä.
(Cahilin gönlü, dilindedir; alimin dili, gönlündedir.)
2267. Nådåning külfäti köp,
Dånåning – hikmäti.
(Cahilin külfeti çoktur; alimin, hikmeti)
- [S136]
2268. Ådäm boldıgan bälä ålisga qarär.
(Adam olacak çocuk uzağa bakar.)
2269. Ådäm dan hiylä qâçib qutulmäs.
(Adamdan hile kaçıp kurtulmaz.)
2270. Ådämning tizgini – aql.
(Adamı dizginleyen akıldır.)
2271. Ådämning yüziga bāqma,
Söziga bāq.
(Adamın yüzüne bakma, sözüne bak.)
2272. Åz – åzdan örganib, dånå bolur,
Aqlıga bahå ber.
(Az, azdan öğrenip alim olur, aklına değer ver.)

2273. Åy nuri tünni yârutir
 Ådäm aqli hayâtni.
 (Ay ışığı karanlığı aydınlatır, insan akli hayatı.)
2274. Åydın tün adaşmäsğa yaḥşi.
 (Gündüz gece yanılmäsa iyidir.)
2275. Åldiga kelgenni yemäk
 Häyvânnıng işi.
 Åğzıga kelgenni demäk
 Nâdânnıng işi.
 (Önüne geleni yemek
 Hayvanın işidir.
 Ağzına geleni söylemek
 Cahilin işidir.)
2276. Åldıngdägini körıb fıkr qıl,
 Årkangdägini körüb şükr qıl.
 (Önündekini görüp düşün, arkandakini görüp şükret.)
2277. Ålim adaşsa, âläm qâqılär.
 (Alim hata yapsa, alem yıkılır.)
2278. Ålim aygani, âläm aytgani.
 (Alimin söylediği herkesin söylediğidir.)
2279. Ålim bolsäng, âläm seniki.
 (Alim olursan, alem senindir.)
2280. Ålimdän ât qâlâ
 Nâdândan – dâd.
 (Alimden ad kalır, cahilden feryat.)
2281. Åltmış yäşär ahmâqdan,
 Altı yäşär dâná yaḥşi.
 (Altmış yaşındaki ahmaktan, altı yaşındaki alim iyidir.)

2282. Åy tolganini bilmäs,
Yigit bolganini.
(Ay doğduğunu bilmez, yiğit olduğunu.)
2283. Åtalar sözi – aqlning közi,
Ånalar sözi – bahtning özi.
(Atalar sözü, aklın gözüdür; analar sözü, bahtın özüdür.)

[S137]

2284. Åtning yaħşisi tizidän ma'lum,
Ådämning yaħşisi – sözidän.
(Atın iyisi dizinden bilinir, adamın iyisi sözünden.)
2285. Åqıl cähildän pänd ålar.
(Akıllı cahilden nasihat alır.)
2286. Sigir özining buzâq bolganini bilmäs.
(Sığır, kendisinin buzağı olduğunu bilmez.)
2287. Sâhibkârdan bağ qâlar,
Dånâdan – kitâb.
(Mal sahibi olandan bağ kalır; alimden, kitap.)
2288. Sögat tâlga quş qonar,
Sözämälga – söz.
(Söğüt dalına kuş, söz ustasına laf yakıştır.)
2289. Söz bilmägan er, el başına yâv keltirär.
(Söz bilmeyen adam, milletin başına düşman getirir.)
2290. Sözlâvçi ahmâq bolsä,
Tinglâvçi dånâ keräk.
(Anlatıcı ahmak olursa, dinleyici alim olmalıdır.)
2291. Sömdan sävda qıldım,
Bâşımga ğavġâ keräk.
(Som ile ticaret yaptım, başıma iş aldım.)

2292. Söngak aş bolmäs,
Nådân baş bolmäs.
(Kemik aş olmaz, cahil lider olmaz.)
2293. Tãn pãrdãzi altmış gaçã
Aql pãrdãzi ölgünçã.
(Tenin solması altmış geçince, aklın solması ölünce.)
2294. Tentäk tentäkligini qoy söyib bildirmãz.
(Aptal, aptallıgını koyun derisi soyup bildirmez.)
2295. Tentäk törini bermäs,
Telbã tonini.
(Aptal makamını vermez, deli gömleğini.)
2296. Tentäk öylängünçã,
Aqlli Süvdän çıkar.
(Aptal düşününceye kadar, akıllı sudan çıkar.)
2297. Terãn dãryã tinç âqar.
(Derin derya sakin akar.)
2298. Tãy ât bolganini sezmäs,
Yigit âta bolganini sezmäs.
(Tay at olduğunu sezmez, yiğit ak olgunlaştığını olduğunu sezmez.)
2299. Tãtli süv tãřdan çıkar,
Yaşı aql – bãřdan.
(Tatlı su taştan çıkar; iyi akıl, baştan.)
- [S138]
2300. Tãğning kôrki tãř bilãn,
Ådãmning kôrki bãř bilãn.
(Dağın güzelliği taş iledir, adamın güzelliği başı iledir.)

2301. Turnadan qârâvul qoysäng,
Tepängdän qıyqıruv ketmäs.
(Turnadan bekçi koysan, tependen turna ötüşü eksik olmaz.)
2302. Tüyädäy boy bergünçä
Ninädäy aql bersin.
(Deve gibi akıl vereceğine, iğne kadar akıl versin.)
2303. Toqqızidä bolmagan aql,
Toqsännidä häm bolmäs.
(Dokuzunda olmayan akıl, dokzanında da olmaz.)
2304. Üyga cihâz yaraşar,
Âdäm ga – aql.
(Eve eşya yaraşır, adama akıl.)
2305. Uluğlik yaşda emäs, başda.
(Büyüklük yaşta değil, baştadır.)
2306. Uçgan oqning aqli yoq.
(Uçan okun akli yoktur.)
2307. Uqmägan uyätga qollar.
(Anlamayan utançta kalır.)
2308. Fikri rävsänning sözi rävsän.
(Fikri açık olanın, sözü de açıktır.)
2309. Fıqsız âdäm dan tâş yaşsi.
(Fikirsiz adamdan taş iyidir.)
2310. Fâzillär fâzilâti – häyât ziynâti.
(İhsan sahiplerinin fazileti, hayatın ziynetidir.)
2311. Fâlbınga ahmaq işânar.
(Falcıya ahmak güvenir.)

2312. Ҳудāга ишāниб ач қālма.
(Tanrıya гүвенип ач калма.)
2313. Чинārдек бойинг болгунча,
Тумārдек ақлинг болсун.
(Чинар gibi boyun olacağına, muska kadar aқlin olsun.)
2314. Чıqmagan гүнга ıсынма.
(Doğmayan гүне ıсынма.)
2315. Чālни кōриб бāбām демā.
(İhtiyarı гōрүп dedemdir deme.)
2316. Elānmāgin kālga,
Özi kelār halga.
(Alay etme kelle, sonra gelir başına.)
2317. Eçkining ecāli yetsā, qassābni süzār.
(Keçinin eceli gelse, kasabı boynuzlar.)
2318. Eçkining ölgisi kelsā, çopānning tayāđiga süykānār.
(Keçinin öleceği gelse, çobanın sopasına sürtünür.)
- [S139]
2319. Eşāk qırqqa kirkandā qılıq чıkQarār.
(Eşek kırka girdiğinde huy değiştirir.)
2320. Yüz işçiga bir başçi.
(Yüz işçiye bir şef.)
2321. Yağşi rāhbār – çin pādār.
(İyi lider, gerçek babadır.)
2322. Yağşining ҳatāsi yoq,
Nādānning – āşnasi.
(İyinin hatası yoktur, cahilin dostu.)

2323. Özini bilmägan haqını bilmäs.
(Kendini bilmeyen hakkını bilmez.)
2324. Ötgan bulutdan yâmğir kutma.
(Geçen buluttan yağmur bekleme.)
2325. Ölikkä yığlagan esiz közim,
Nâdânga sözlägan esiz sözim.
(Ölüye ağlayan gözüme yazık, cahile söylenen sözüme yazık.)
2326. Qarânguning közi kör.
(Karanlığın gözü kördür.)
2327. Qâqılsäng tâşdan öpkälämä.
(Taştan yıkılsan öfkelenme.)
2328. Hämä mullä – bir mullä,
Ming mullä – bir tillä.
(Her molla, bir molla; bin molla bir dilledir.)
2329. Här kim öz äybini bilsä, yârılib ölar.
(Herkes kendi ayıbını bilse, çatlayıp ölür.)
2330. Hiylä – âlti, aqkl – yetti.
(Hile altıysa, akıl yedidir.)
2331. Hâvürdä qurbaqa vakılläydi,
Nâdân – dâvrädä.
(Kurbağa zamanında vak vak eder, cahil her zaman.)
2332. Hüsn toydä keräk,
Aql – kündä.
(Süs düğünde gereklidir, akıl her gün.)
2333. Hüsnni köz bilär,
Aqlni – köngil.
(Güzelliği göz bilir; akı, gönül.)

2.14. İLM, KÄSB – HÜNÄR ve İLMSİZLİK- (İLİM, MESLEK – HÜNER ve İLİMSİZLİK)

2334. Ävväl bil, keyin qıl.
(Önce bil, sonra yap.)
2335. Ävväl örgan, keyin örgat.
(Önce öğren, sonra öğret.)
2336. Ävâm tâbib – âfâti cân.
(Acemi doktor, can afetidir.)
2337. Avrasäng âqıl bolär,
Bâvrasäng bâtir bolär.
(Kandırırsan akıllı olur, korkutursan cesur.)
- [S140]
2338. Aql köpga yetkâzär,
Hünär – kökkä.
(Akıl çoğa yetişir, hüner, göge.)
2339. Bäräkât – mağızda,
Hünärli qol âğızda.
(Bereket, içtedir, hünerli el ağızdadır.)
2340. Baht belgisi – bilim.
(Bahtın işareti, bilimdir.)
2341. Behünärning hünäri – yälqâvlik.
(Hünersiz hüneri, tembelliktir.)
2342. Bilägi zor birni yıqar,
Bilimi zor mingni.
(Bileği güçlü bir kişiyi yıkar; bilimi güçlü bin kişiyi.)
2343. Biläk bilän bitmägan,
Bilim bilän bitär.
(Bilek gücüyle aşılmayan, bilim gücüyle aşılır.)

2344. Bilgän bilgänin işlär,
Bilmägan barmâğın tişlär.
(Bilen bildiğini yapar, bilmeyen parmağını dişler.)
2345. Bilgän bitirär,
Bilmägan yitirär.
(Bilen bitirir, bilmeyen yitirir.)
2346. Bilgän ozar,
Bilmägan tozär.
(Bilen ilerler, bilmeyen geri kalır.)
2347. Bilgän oqır,
Bilmägan toqır.
(Bilen okur, bilmeyen uydurur.)
2348. Bildiriş üçün biliş keräk.
(Bildirmek için bilmek gerekir.)
2349. Bilim – aql çirâğı.
(Bilim, akıl ışığıdır.)
2350. Bilim baht keltirär.
(Bilim baht getirir.)
2351. Bilim дәvlätdän qımmät.
(Bilim zenginlikten kıymetlidir.)
2352. Bilim - küçdä
Küç – bilimdä.
(Bilim, güçte; güç, bilimdedir.)
2353. Bilimli – âlim,
Bilimsiz – zâlim.
(Bilimli alimdir, bilimsiz zalimdir.)

2354. Bilimliga dunyâ yâruğ,
Bilimsizga – qârânğu.
(Bilim sahibine dünya aydınlıktır, bilgisiz karanlık.)
- [S141]
2355. Bilimlining bilimi yuqar,
Bilimsizning nimäsi yuqar.
(Alimin bilgisi üstündür, cahilin nesi üstündür.)
2356. Bilişim,
Bilişimğa tüşär bir işim.
(Bildiğim, bildiğime düşer bir işim.)
2357. Bilimsiz kişige iş yoq,
İlimsiz kişige âş yoq.
(Bilgisiz kişiye iş yoktur, bilgisize aş yoktur.)
2358. Bilmägan ayb emäs,
Bilişga tirişmägan äyb.
(Bilmemek ayıp değil öğrenmeye çalışmamak ayıptır.)
2359. Bilimsiz mullädän üstiga yuq ârtılğan eşäk yağşi.
(Bilgisiz molladan, üstüne yük ardılan eşek iyidir.)
2360. Bilimsiz ħalfa – ekinsiz dälä.(?)
2361. Bilmägan işga urinma,
Urinib tuzâqqa ilinmä.
(Bilmediğin işe kalkışma, kalkışıp tuzağa düşme.)
2362. Bilmägandän bilgän yağşi,
Toğri işni qılğan yağşi.
(Bilmeyenden bilen iyidir, doğru işi yapan iyidir.)
2363. Bilmäganni soräb örgangan âlim,
Ârlanib sorämagan öziga zâlim.
(Bilmediğini sorup öğrenen alimdir, utanıp sormaya kendisine zalimdir.)

2364. Bilmäganning bilägi tålmäs.
(Cahilin bileği yorulmaz.)
2365. Bilmäs täbib cân ålar.
(Bilmeyen tabip can alır.)
2366. Bilmäsäng, bilgändän sorä.
(Bilmiyorsan, bilenden sor.)
2367. Bir yigitga yetmiş hünär åz.
(Bir yiğide yetmiş hüner azdır.)
2368. Bir yigitga qırq hünär åz.
(Bir yiğide kırk hüner azdır.)
2369. Bål tutgan barmåğini yalar,
(Bal tutan parmağını yalar.)
2370. Gözällik – ilmü marifätdä.
(Güzellik, ilim ve beceridedir.)
2371. Dåvlät tugar, bilim tugamäs.
(Zenginlik tükenir, bilim tükenmez.)
2372. Didli yigit – ilimli yigit.
(Kabiliyetli yiğit, ilimli yiğittir.)
- [S142]
2373. Dårbåz dårdan ölar.
Mårbåz – mårdan.
(İp cambazı ipten ölür, yılan cambazı yılandan.)
2374. Cåni bårning gami bår.
Kåsbi – qari, nåmi bår.
(Her canlının derdi vardır; işi, karı, namı var.)

2375. Zehn qoysa, âng qonar,
Hünär ârtsa, iş unar.
(Akıl verilse, bilinç gelişir; hüner artsa, iş büyür.)
2376. Zehn qoysäng bilimgä,
İlm tâmar dilinggä.
(Aklını bilime verirsen, gönlüne ilim damlar.)
2377. İlm – aql bulâği,
Aql yaşaş çirâği.
(İlim akıl pınarıdır, akıl yaşam çırasıdır.)
2378. İlm baht keltirär,
Bilim taht keltirär.
(İlim baht getirir, bilim taht.)
2379. İlim yâruğlık,
Cähâlât zulmät.
(İlim aydınlıktır, cehalet karanlıktır.)
2380. İlm izlägan yetär,
İzlemägan ketär.
(İlmi takip eden ulaşır, takip etmeyen gider.)
2381. İlm istäsäng, tâkrâr qıl.
(İlim istersen tekrar et.)
2382. İlm köp, ömr âz,
Kerägini oqı.
(İlim çok, ömür azdır, okumak gerekir.)
2383. İlm âliş – inne bilän quduq qaziş.
(Öğrenmek, iğne ile kuyu kazmaktır.)
2384. İlm âlişning ertä – keçi yoq.
(İlim öğrenmenin eri gecı olmaz.)

2385. İlm tâpmay, maqtänmä.
(Öğrenmedikçe, övünme.)
2386. İlm tubsiz quduq.
(İlim dipsiz kuyudur.)
2387. İlm – egarlängän ât,
Bilgänga – dost, bilmäganga – yât.
(İlim eğerlenen attır; bilene dost, bilmeyene yabancıdır.)
2388. İlm ölçävi – aql,
Zehn ölçävi naql.
(İlmin ölçüsü akıldır, zihnın ölçüsü ifadedir.)
2389. İlm qâğâz qatidä emäs, miyâ qatidä.
(İlim kağıt yanında değil, akıl yanındadır.)

[S143]

2390. İlmi bârni yâş demä,
İlmi yoqni bâş demä.
(İlimi olana toy deme, ilmi olmayana baş deme.)
2391. İlmi yoqning közi yumuq.
(İlmi olmayanın gözü kördür.)
2392. İlmi âdäm - ilikli süyäk.
(Bilgili insan, ilikli kemiktir.)
2393. İlmi âlar, ilmsiz âldirär.
(Bilgili alır, ilmsiz aldırır.)
2394. İlmi üy – çärâğân,
İlmsiz üy – zımistân.
(İlimli ev aydınlıktır, kış mevsimindedir.)

2395. İmlining sözi – oq,
İmlining sözi – yoq.
(Alimin sözü oktur, cahilin sözü yoktur.)
2396. İlmni mehnätsiz egalläb bolmä.
(İlme çalışmadan sahip olunmaz.)
2397. İlmning evveli aççık,
Songi tâtli.
(İlmin öncesi acı, sonu tatlıdır.)
2398. İmsiz bir yaşär,
İmli ming yaşär.
(Cahil bir yaşında, alim bin yaşındadır.)
2399. İmsiz baş qaşır,
Huşämädgöy gap täşir.
(Cahil baş kaşır, yaltaktır laf taşır.)
2400. İmsiz imândan tuhum qılmäydigan tâvuq yaşşi.
(İlimsiz imandan yumurta yapmayan tavuk iyidir.)
2401. İmsiz kişi ölimga yäkin.
(İlimsiz insan ölüme yakındır.)
2402. İmsiz âlim – toqımsiz eşäk.
(İlimsiz alim, semersiz eşek gibidir.)
2403. İmsizga işânç yoq,
Hünärsizga quvânç yoq.
(İlimsize inanç yoktur, hünersize güven yoktur.)
2404. İmsizgaiş yoq.
(İlimsize iş yoktur.)
2405. İlmü hikmät süvni yandırar.
(İlim ve hikmeti suyu yakar.)

2406. İlmü hünär yelga emäs, elga.
(İlim ve hüner yele değil, milletedir.)
2407. İmâni yoqning burdi yoq.
(İmanı olmayanın itibarı yoktur.)
2408. Yigit hüsni – hünär.
(Yiğidin güzelliği hünerdir.)
- [S144]
2409. Käs b – käs b, tubi – näsib.
(Meslek, meslektir, dibi nasiptir.)
2410. Käs bning yâmâni yoq.
(İşin kötüsü yoktur.)
2411. Kitâb – aql qayrâği.
(Kitap, aklın bileğisidir.)
2412. Kitâb körmâgan kälä –,
Giyâh unmâgan dälä.
(Kitap görmeyen kafa, ot bitmeyen tarladır.)
2413. Kitâbsiz aql – qanâtsiz quş.
(Kitapsız akıl, kanatsız kuştur.)
2414. Körib biliş yaqınni,
Okı b biliş uzâqni.
(Görerek uakın bilinir, okuyarak uzak.)
2415. Mârâs mâlı tözâdi,
Mârâs hünär özâdi.
(Miras malı geri gider, miras kalan hüner geliştirir.)
2416. Molla bilgänni okır,
Bözçi bilgänni tokır.
(Hoca bildiğini okur, bezci bildiğini okur.)

2417. Miltıq kötärğan bilän ävçi bolmäs,
Dağdağa sâlgan bilän – dâvçi.
(Silah almak ile avcı, kavga etmek ile haklı olunmaz.)
2418. Mulla bilgänni oqır,
Tâvuq körganni çökir.
(Hoca bildiğini okur, tavuk gördüğüne çöker.)
2419. Mulla bolsäng taqrar qıl,
Dehqân bolsäng, şudgâr qıl.
(Hoca olsan tekrar kıl, çiftçi olsan tarla sür.)
2420. Âğâhlikni kördän örgan,
Dânálıknı ilmdän.
(Haberdar olmayı körden öğren, bilgeliği ilimden.)
2421. Âz – âz örganib üstä bolur.
(Az az öğrenip usta olursun.)
2422. Âzdan yıǵilib dâryâ bolär,
Soräb – soräb dânä bolär.
(Azdan birikip derya olur, sorup sorup alim olur.)
2423. Âltın âlma, bilim âl,
Bilim âlsäng, bilib âl.
(Altın alma, bilim al, bilim alsan bilip al.)
2424. Âta kâsbi – dâvlät kâsbi.
(Ata mesleği, devlet mesleğidir.)
2425. Âta hünäri Bâlâğa meräs.
(Ata hüneri çocuğa mirastır.)
2426. Âtâlmagan yâı tanlar.
(Nam almayan yay seçilir.)

[S145]

2427. Átálmagan ávçi yáydán körär.
(Nam almayan avcı yaydan görür.)
2428. Piligi yoq çirâq yânmäs,
Biligi yoq yigit yaramäs.
(İpeği olmayan lamba yanmaz, bilgisi olmayan yiğit yaramaz.)
2429. Piring küçli bolgunça,
Biliming küçli bolsin.
(Pirin güçlü olacağına, bilimin güçlü olsun.)
2430. Pâhâldan sâ mân çıqmäs,
Qopâldan âlim çıqmäs.
(Saptan saman, kabadan alim çıkmaz.)
2431. Sävâ işi säyrämâq,
Hökiz işi – hırman yänçmâq.
(Kuşun işi ötmektir, Öküzün işi harman dövmektir.)
2432. Täsbeh ağıdarganning bări mulla emäs,
Tayâq tutganning bări çopân emäs.
(Tespih çekenin hepsi hoca değildir, sopa tutanın hepsi çoban değildir.)
2433. Tekin bâylik ahtargünçä,
Özingga bâp hünär tâp.
(Çalışmadan zenginlik arayınca kadar kendine bir ustalık bul.)
2434. Teşik idiş süvdä bilinär,
Bilimi âz kişi sinâvda.
(Delik kap suyla bilinir, bilgisi az insan sınavda.)
2435. Tikänsiz gül bolmäs,
Mäşaqqatsiz – hünär.
(Dikensiz gül olmaz, meşakkatsiz ustalık.)

2436. Til bilgän yolda qâlmäs.
(Dil bilen yolda kalmaz.)
2437. Tikkän çevär emäs,
Biçgan – çevär.
(Diken usta terzi değıldir, biçen usta terzidir.)
2438. Üstâ işni qılâr puhtâ.
(Usta işini sağlam yapar.)
2439. Üstâ körmägan şâgird
Här maqâmga yorğälär.
(Usta görmeyen çırak, her makama özenir.)
2440. Üstädän şâgird ozar.
(Çırak ustanın önüne geçer.)
2441. Üstâni şâgird sindirär,
Pistâni – pöçâq.
(Ustayı çırak kırar, fıstığı, kabuk.)
2442. Üstâz körgan hât tänir.
(Usta gören hat yazısını bilir.)
2443. Üstâzsiz şâgird – cânsiz kesäk.
(Ustasız çırak, cansız kesektir.)
- [S146]
2444. Uçışga qanât keräk,
Oqışga – tâqat.
(Uçmaya kanat gerekir, okumaya takat.)
2445. Uçqundan qorqqan temirçi bolmäs.
(Uçaktan korkan demirci olmaz.)

2446. Uquvsiz işbâşi bolsä,
Baqır - çaqırdän çıqmäs.
(Kabiliyetsiz işin başında olsa, bağırip çağırmaktan öteye gidemez.)
2447. Çalasavat – çirik rabât.(?)
2448. Çeçänning – tili,
Çevärning – koli.
(Söz üstadının dili, terzinin eli.)
2449. Çumçuq söysä häm, qassab söysin.
(Serçe kesse de kasap kessin.)
2450. Şäyhning hünäri bolmäsa, hânaqâh täng.
(täng: 1. zor, güç 2. riskli hânaqâh: anlamı bulunamamıştır.)
2451. Şâgird üstädän ötmäsä, iş yitär.
(Çıraq ustadan geçmezse, iş yiter.)
2452. Şâgirdiga tâş bergan tâş âlar,
Bâş bergan bâş âlar.
(Çırağına taş veren taş alır, baş veren baş alır.)
2453. Şâgirding âqıl bolsä, başingdägi tac,
Şâgirding erkä bolsä, başga tayâq.
(Taleben akıllı olursa, başındaki taçtır, taleben şımarık olursa başına dayaktır.)
2454. Şâgirdning befâräsäti,
Ustâzni müttâhäm qılär.
(Talebenin anlayışsızı, ustasını alçaltır.)

2455. Er yigit deb kim aytar,
 Yâvda yalâv yıqmâsa.
 Çeçänligin kim maqtâr,
 Dâvda üni çıqmâsa.
 (Er yiğit deyip kim söyler,
 Düşmana bayrak sallamâsa.
 Söz üstadını kim över,
 Davada sesi çıkmâsa.)
2456. Er körki – bilik,
 Süyäk körki – ilik.
 (Erin güzelliği, bilgisidir, kemiğin güzelliği, iliğidir.)
2457. Yüz tümän âltindän hünär yaḡşi.
 (Yüz tümen altından hüner iyidir.)
2458. Yüz hünärgi çala bilgändän,
 Bir hünärgi tola bil.
 (Yüz hüneri yarım yamalak bileceğine, bir hüneri tam bil.)
2459. Yüzga kirsäng, yüz yil oqı.
 (Yüz yaşına girsen, yüz yıl oku.)
2460. Yüzga kisäng häm, hünär örgan.
 (Yüz yaşına girsen de, hüner öğren.)
- [S147]
2461. Yüzüga Qarämä, bilimga qarä.
 (Yüzüne bakma, bilime bak.)
2462. Yämâqçining işini süvâqçı bilmäs.
 (Süvâk: süvaş va uniñ naticasida hâsil bolgan katlaş.)
2463. Yaḡşi bilsäng işingni,
 Yaḡşilär silär başingni.
 (İyi bilsen işini, iyiler siler başını.)

2464. Ölmägan qoşıqçı,
Erinmägan eşiqçı.
(Ölmeven ozandır, erinmeyen kapıcıdır.)
2465. Onğa âlgin, birga sât,
Âtınq çıqsa sävdâgar.
(Ona aldığını bire sat adın tüccara çıksın.)
2466. Örganiş bir hünär,
Örgatiş – ikki hünär.
(Öğrenemek bir hüner, öğretmek iki hünerdir.)
2467. Örganiş âsân, örgatiş qıyın.
(Öğrenmek, kolay, öğretmek, zordur.)
2468. Ördäk bolmay, ğâz bol,
Bilim âlib sâz bol.
(Ördek olma, kaz ol, bilim alıp doğru ol.)
2469. Oqıgan – gülistân.
Oqımägan – göristan.
(Okuyan gülistandır, okumayan mezarlıktır.)
2470. Oqıgan – yâruğ,
Oqımägan – çârık.
(Okuyan, aydınlıktır, okumayan çarıktır.)
2471. Oqıgan – âlim,
Oqımägan öziga zâlim.
(Okuyan alimdir, okumayan kendisine zalimdir.)
2472. Oqıgan oqdan âşâr,
Nâdân turtkidän şaşâr.
(Okuyan oku geçer, cahil dürtükten şaşar.)

2473. Oqıgan oqıgan emäs,
Oqqan – oqıgan.
(Okuyan okuyucu değildir, okuyan okuyandır.)

2474. Oqıgan oğıl áıadan uluğ.
(Okuyan oğul atadan uludur.)

2475. Oqıganning – özingga.
(Okuduğun, kendinedir.)

2476. Oqıganning áşı – pişiriğlik.
(Okuyananın aşı – pişmiştir.)

2477. Oqıganning áşıęi álçi.
(Álçi: sözcüğün anlamı bulunamamıştır.)

2478. Oqıganning tili – ikki.
(Okuyanın dili, ikidir.)

[S148]

2479. Oqımägan şu dämädä,
Turtınär här qaqdämädä.
(Okumayan bu zamanda, dürtülür her adımda.)

2480. Oqımägan - yalang áyâq,
Bääyni bir quruq tayâq.
(Okumayan yalın ayaktır, aynı kuru sopadır.)

2481. Oqımäy mulla bolgan
Çoqımäy qaręa bolär.
(Okumadan molla olan, çökemeyen karga olur.)

2482. Oqış bāřqa, oqış bāřqa.
(Okumak başka, okumak başkadır.)

2483. Oqış – cäfâli, keti – vâfâli.
(Okumak cefalıdır, gerisi vefalıdır.)
2484. Oqış yaqşî,
Uqış undan hâm yaqşî.
(Okumak iyidir, yetenek ondan da iyidir.)
2485. Oqıvi bâr ülgâyâr.
Uquvi yoq sarğayar.
(Okuması olan büyür, yeteneği olmayan sararır.)
2486. Qadâm qoy ästâ – ästâ,
Qadâm yetgünçâ ilm istâ.
(Adın at yavaş yavaş, adım yettikçe ilim iste.)
2487. Qarğaning hünâri bolsâ, tezäk yemäsdi.
(Karganın hüneri olsa, tezek yemezdi.)
2488. Qattıq baqırğan bilân qoşıqçı bolmäs.
(Sert bağırın ile türkücü olunmaz.)
2489. Qız bilâgini şımarar,
Türli ipäk himârâr.
(Kız kolunu sıvar, türlü ipek kıskanır.)
2490. Qıznıbg körki – nâz,
Yigitning körki – hünâr.
(Kızın güzelliği, nazıdır, yiğidin güzelliği, hüneridir.)
2491. Qırsız yer bolmäs,
Hünârsız er bolmäs.
(Kırsız yer olmaz, hünersiz er olmaz.)
2492. Quymä aql bolmäsa,
Türtmä aql heç bolâr.
(Dökme akıl olamäsa, dürtme akıl hiç olmaz.)

2493. Qunt bilän örgan hünär,
Hünärdän rizkin ünär.
(Çalışarak öğren hünər, hünərden rızkın artar.)
2494. Qoyungin qassábga söydir,
Ölikni mürdäşöga yüvdir.
(Koyununu kasaba yüzdür, ölünü ölü yıkayıcıya yüdür.)
2495. Qoyni qassáb söysin,
Åřni åřpaz pişirsın.
(Koyunu kasap yüzün, aşı aşçı pişirsın.)

[S149]

2496. Koli hünärsız – nân gadayı.
(Eli hünersız, ekmek dilencisidir.)
2497. Här iş öz üstäsıdän qorqar.
(Her iş kendi ustasından korkar.)
2498. Här işning bir üstası bår,
Här üstäning bir üstäzi bår.
(Her işın bir ustası, her ustanın bir üstadı vardır.)
2499. Här käsbnıng öz gaştı bår.
(Her mesleğın bir zevki vardır.)
2500. Här kimning işi emäs ulâq ulâmâq,
Mädräsäga bårıb tupraq yalamâq.
(Herkesın işi değıldır ek eklemek, medreseye varıp toprak yalamak.)
2501. Här kimning käsbi özıga.
(Her kesın işi kendinedir.)
2502. Här hünärning öz sırı bår,
Här işning öz yeri bår.
(Her hünərın öz sırrı vardır, her işın özyeri vardır.)

2503. Hünär aşatar,
Mehnät yaşnatar.
(Hünär arttırır, iş yaşatır.)
2504. Hünär – bir, pãrdãz – qırq.
(Hünär birdir, cılası kırktır.)
2505. Hünär bolsä qolingdä,
Nãn tãpilär yolingdä.
(Hünär olsa elide, ekmek bulunur yolunda.)
2506. Hünär – zãr, hünãrsiz ħar.
(Hünär altın, hünersiz hardır.)
2507. Hünär aşħorga aş berär,
Nãnħorga – nãn.
(Hünär aş yiyene aş verir, ekmek yiyene ekmek verir.)
2508. Hünär âqar bulâq,
İlm – yãnar çirâq.
(Hünär akan pınardır, ilim yanar ışktır.)
2509. Hünär tãgidä hünär bãr.
(Hünär altında hünør vardır.)
2510. Hünär – tüganmäs ħazinä.
(Hünør , bitmez hazinedir.)
2511. Hünär toyġizär,
Ât mindirib, ton kiygizär.
(Hünør doyurur, at bindirip, don giydirir.)
2512. Hünär örganüş üçün hãm hünør keräk.
(Hünør öġrenmek için de, hünør gerekir.)
2513. Hünør, hünördän ünär.
(Hünør, hünøerden çıkar.)

2514. Hünär, hünärdän ünär,
Hünäri bärning ältin bilägi bär.
(Hüner, hünerden çıkar, hüneri olanın altın eli vardır.)
- [S150]
2515. Hüneäi yoq kişidän,
Bigizi bär yämâqçı yaḥşi.
(Hüneri olmayan kişiden, bizi (alet) olan aşçı iyidir.)
2516. Hünäri yoq erkäkdän ignäsi bär ḥätin yaḥşi.
(Hüneri olmayan erkekden iğnesi olan kadın iyidir.)
2517. Hünärli yigit, mevâli daraḥt.
(Hünerli yiğit, meyvalı ağaçtır.)
2518. Hünärli kişi aç qâlmäs.
(Hünerli kişi aç kalmaz.)
2519. Hünärli mây âşär,
Hünärsiz lây âşär.
(Hünerli yağ arttırır, hünersiz çamur.)
2520. Hünärli er ḥâr bolmäs,
Dost düşmänga zâr bolmäs.
(Hünerli adam hor görülmez, dost düşmana ihtiyaç duymaz.)
2521. Hünärli ölmäs,
Hünärsiz kün körmäs.
(Hünerli ölmez, hünersiz kün görmez.)

2522. Hünärlining hünäri
Murâdiga yetkâzâr.
Hünärsizning yüräri,
Qarâ yerge yetkâzâr.
(Hünärinin hünäri,
Muradına ulaştırır.
Hünärsizin yürümesi.
Kara toprağa ulaştırır.)
2523. Hünärmändning nâni bütün.
(Zanaatçın ekmeği bütündür.)
2524. Hünärni örgan,
Örgan de, çirän.
(Hünäri ögren, ögren de, hırslan.)
2525. Hünärni örganib qoysäng,
Sendän aş – nân tilämäydi.
(Hünäri ögrenip koysan, senden aş etmek istemez.)
2526. Hünärsizning qırqımı uzun,
Hünärlining – biçimi.
(Hünärsizin kırkımı uzundur, hünärinin, biçmesi.)

2.15. MÄRD LİK ve NÂMÄRD LİK - (MERT LİK ve NAMERT LİK)

2527. Ädâşganni yolga sâlgan märd.
(Yanılanı yola salan merttir.)
2528. Äybiga ıqrâr märd kişi,
Yâşirmâq – qorqâq işi.
(Äyibına ikrarar etmek mert işidir, saklamak, korkak işidir.)

[S151]

2529. Ärsłân Bâläsi ärsłân bolur,
Siçqân Bâläsi siçqân bolur.
(Aslan yavrusu aslan olur, fare yavrusu fare olur.)
2530. Ärsłân äğzidän âv âlinmäs.
(Aslan ağzından av alınmaz.)
2531. Äsirlikdän ölim yaḡşı.
(Çok yaşamaktan ölüm iyidir.)
2532. Balıq süvning çuquruni,
Mârd işning qyinini izlär.
(Balık suyun derinini, mert işin zorunu izlär.)
2533. Baḡşining qadrini ḡalk bilär,
ḡalqning qadrini mârd bilär.
(Ozanın kadrini halk bilir, halkın kadrini mert bilir.)
2534. Bir erga nâvbât, bir – şerga.
(Bir ere nöber, bir, aslana.)
2535. Günâhning üzri – günâhdan âğir.
(Kabahatin özü, kabahatten ağırdır.)
2536. Göngqarḡa bolib ming yil yäşägandän,
Şer bolib bir yil yaşagan äfzal.
(Gübrece karga olup bin yıl yaşayacağına, aslan olup bir yıl yaşa.)
2537. Därmân bâr yerdä dârd bolmäs,
Erman bâr yerdä er ölmäs.
(Derman olan yerde dert olmaz, yiğit olan yerde er ölmez.)
2538. Dost külfâtdä sinälär,
Mârd küräşdä.
(Dost zorlukta sınıanır, mert güreşte.)

2539. Dostga zâr qılma.
Nâmârdga muhtâc.
(Dosta zar kılma, mamerde muhtaç.)
2540. Yer ekmâ, er ek.
(Toprak ekme, er ek.)
2541. Yâmân âdâm yâvdan qâçar,
Nâmârd âdâm siring âçar.
(Yaman adam düşmandan kaçır, namert adam sırrın açır.)
2542. Cândan keçmäy dâryâ keçmäs.
(Candan geçmeyen nehir geçemez.)
2543. Cömârd yoqligini bildirmäs,
Tulpâr toqligini bildirmäs.
(Cömert yokluğunu bildirmez, cins at tokluğunu bildirmez.)
2544. Ziyräkning aqli tâş yârar.
Nâmârdning muşdu bâş yârar.
(İdraklının aklı taşı yarar, namerdin yumruğu baş yarar.)
2545. Zâlim işi cäfâdır,
Mârdning işi vâfâdır.
(Zalimin işi cefadır, merdin işi vefadır.)
- [S152]
2546. İlikni mârd qâqıb, nâmârd yemäsın.
(İliği mert çıkarıp, namert yemesin.)
2547. Yigit bârki, yetti puştigaçä nâmi qâlar,
Yigit bârki, yetti kündä nâmi yoqâlar...
(puştigaçä: sözcüğün anlamı bulunamamıştır.)
2548. Yigit yigitning közgüsü.
(Yiğit yiğidin aynasıdır.)

2549. Yigit sözi – bittä.
(Yigit sözü, bitanedir.)
2550. Yigit – sözidän,
Qoy – boğzidän.
(Yigit sözünden, koyun boğazından.)
2551. Yigitga yığı yaramäs.
(Yigide ağlamak yakışmaz.)
2552. Yigitga märdlik yaraşar.
(Yigide mertlik yakışır.)
2553. Yigitni birsözlik bezär.
(Yigidi bir söz bezdirir.)
2554. Yıqılsäng, küçlidän yıqıl.
(Yıkılırsan, güçlüye yıkıl.)
2555. Yıqılsäng häm tüyädän yıqıl,
Biräv senga külmäsin.
(Düşersen de deveden düş, birisi sana gülmesin.)
2556. Yölbärs tülki izidän yürümäs.
(Kaplan tilki izinden yürümez.)
2557. Yoqdan qaçma, yamândan tånma.
(Yoksuldan kaçma, kötüden inkar etme.)
2558. Källängni ålsa märd åslin.
(Kelleni alırsa mert alsın.)
2559. Kek hätingayaraşar.
(Kin kadına yaraşır.)
2560. Kim märd bolsä söziga,
Åydır elning köziga.
(Kim mert olsa sözünde, söyler milletin gözüne.)

2561. Küräşdä âyangni âyama.
(Güreşda baban olsa acıma.)
2562. Märd aytmäş,
Aytsa qaqytmäş.
(Mert söz vermez, söz verse geri dönmez.)
2563. Märd berib hursänd qılär,
Nâmärd – âlıb.
(Mert verip memnun eder, namert alıp.)
2564. Märd bilän gürüngläşgan
Märd bolär.
Nâmärd bilän hiringläşgan
Pärt bolär.
(Hiring ve pärt sözcüklerinin anlamı bulunamamıştır.)
- [S153]
2565. Märd bir yıl aç,
Nâmärd hämişä aç.
(Mert bir yıl açtır, namert her zaman açtır.)
2566. Märd başını qılıç kesmäş.
(Merdin başını kılıç kesmez.)
2567. märd yetimga yeng bolär.
(Mert yetime yen olur.)
2568. Bolmaganga – boy.
(Olmayana, boy.)
2569. Märd, iş üstidä bilinär,
Nâmärd – aş üstidä.
(Mert iş başında bilinir, namert, aş başında.)

2570. Märd işi – märd,
Nämärdniki därd.
(Mert işi, merttir, namert işi derttir.)
2571. Märd yigit izini satar,
Nämert yigit özini.
(Mert yigit izini satar, namert yigit kendisini.)
2572. Märd yigitga sevgi sinâv.
(Mert yigitde sevgi sinavdir.)
2573. Märd yigitning dâd degani – ölgani,
Dâd demäsdän bet uçurgani – qorqqani.
(Mert yigitdin feryat edeni, olenidir, feryat etmeyenden yüzsüzü, korkanıdır.)
2574. Märd yıqılsa, mäydânda qâlar.
(Mert düşse ortada kalır.)
2575. Märd yolidä ğâv qâlmäs.
(Mert yolunda engel kalmaz.)
2576. Märd yigitning läbi yağlık,
Dängasännig başı qanlık.
(Mert yigitdin dudağı yağlıktır, haylazın başı kanlıktır.)
2577. Märd – küräşdä, dost – täşvişdä,
Dâna ğazäbdä sinälär.
(Mert, güreşte, dost kederde, alim öfkede sinanır.)
2578. Märd mäydânda bilinär,
Nämärd- işdä.
(Mert meydanda bilinir, namerd işte.)
2579. Märd märdni deydi,
Nämärd – nämärdi.
(Mert, merdi söyler, namert, namerdi.)

2580. Märd muhtâc beşigi,
Elga açiq eşigi.
(Mert muhtaç beşigidir, herkese açıktır kapısı.)
2581. Märd nâmärdgatiz çökmäs.
(Mert namerde diz çökmez.)
- [S154]
2582. Märd âra bilän sözlär.
Nâmärd – pâra bilän.
(Mert ara ile söyler, namert para ile.)
2583. Märd tüzär, nâmärd buzar.
(Mert yapar, namert bozar.)
2584. Märd hâtinin qaritmäs,
Bâtir âtni hâritmäs.
(Mert hanımını kocatmaz, yiğit atını yormaz.)
2585. Märd özidän körär,
Nâmärd – özgadän.
(Mert kendisinden fayda görür, namert başkalarından.)
2586. Märd ölä, nâmi qâlar.
(Mert ölür namı kalır.)
2587. Märd qalbi gül,
Nâmärdniki – kül
(Mert kalbi güldür, namerdinki küldür.)
2588. Märd qıyinni yengar,
Nâmärd boynini egar.
(Mert zoru başarır, namert boynunu eğer.)
2589. Märdga mänzil köp.
(Merde menzil çoktur.)

2590. Märdga taqlid et,
Nämärdni tänqıd et.
(Merde özen, namerdi eleştir.)
2591. Märdän ät qälur,
Nämärdän – däd.
(Mertten nam kalır, namertten, feryat.)
2592. Märdlik yıqıtmâk emäs, turğizmâq.
(Mertlik yıkmak değil, yerine koymaktır.)
2593. Märdlik – kişinnig hüsni.
(Mertlik, insanın güzelliğidir.)
2594. Märdlik – mängülik.
(Mertlik ebedidir.)
2595. Märdlik sâtib âlinmäs.
(Mertlik satılıp alınmaz.)
2596. Märdni maqtämäsäng häm – märd,
Nämärdni maqtämäsäng häm – därd.
(Merdi övsen de merttir, namerdi övsen de derttir.)
2597. Märdni mehnät yengâlmäs.
(Merdi iş yenemez.)
2598. Märdni hâr etmä
Nämärdga zâr etmä.
(Merde yazık etme, namerde muhtaç etme.)
2599. Märdni el sevär,
Nämärdni kim sevär.
(Merdi halk sever, namerdi kim sever.)

[S155]

2600. Märdni öldirär firâq,
Nâmärdän nâmus yirâq.
(Merdi öldürür firak, namertten namus ırak.)
2601. Märdning işi mehnätdä,
Nâmärdning küçi âğizdä.
(Merdin işi çalışmadadır, namerdin gücü ağzındadır.)
2602. Märdning nâni – bütün.
(Merdin ekmeği tamdır.)
2603. Märdning özi ölsä häm, nâmi qâlar.
(Merdin kendisi ölse de, namı kalır.)
2604. Märdning öligi – nâmärdning tirigi.
(Merdin ölmesi, namerdin yaşamasıdır.)
2605. Mäslähätni märdän sorä.
(Tavsiyeyi mertten al.)
2606. Maraka märdniki,
Ziyâfät – halqniki.
(Tören merdin, ziyafet halkındır.)
2607. Mergan âvda keräk,
Märdlik yâvda.
(Nişancı avda gerektir, mertlik düşmanda.)
2608. Mâl – märd, egasi – nâmärd.
(Mal mert fakat sahibi namert.)
2609. Nâligan – nâmärd,
Bir gapirgan märd.
(Sızlanan namert, bir söyleyen merttir.)

2610. Nâliş bilân iş bitmäs,
Mârd nâmârdga tiz çökmäs.
(Sızlanma ile iş bitmez, mert namerde diz çökmez.)
2611. Nâmârd bolib köpge kirkünçä,
Mârd bolib ölgan yaḥşi.
(Namert olup çoğa karışincaya kadar, mert olup ölen iyidir.)
2612. Nâmârd düşmân körsä, ḡussadan ölä.
(Namert düşmân görse kederden ölü.)
2613. Nâmârd dostdan mârd düşmân yaḥşi.
(Namert dosttan mert düşmân iyidir.)
2614. Nâmârd yâvga yälinär.
Mârd küciḡa süyinär.
(Namert düşmana yalvarır, Mert gücüne güvenir.)
2615. Nâmârd işing bilmäsın,
Bilib baḡring tilmäsın.
(Namert işini bilmesin, bilip baḡrını delmesin.)
2616. Nâmârd nân üstidä hâm nâlişini qoymäs.
(Namert ekmek üstünde bile sızlanmayı bırakmaz.)

[S156]

2617. Nâmârdga zâr bolgandan
Qarä dâryâḡa ḡarq bol.
(Namerde muhtaç olacaḡına, kara deryaya gark ol.)
2618. Nâmârdga işi tüşmäḡan,
Merdning qadrini bilmäs.
(Namerde işi düşmeyen, merdin kıymetini bilmez.)

2619. Nâmârdga söz bergünçä,
Mârdga köz ber.
(Namerde söz vereceğine, merde gözünü ver.)
2620. Nâmârdga yâlingünçä ,
Cömârdga yâlin.
(Namerde yalvarıncaya kadar, cömerde yalvar.)
2621. Nâmârdä nâmus bolmäs.
(Namerde namus olmaz.)
2622. Nâmârdän nâcat kütmä,
İtdän – hâcät.
(Namertten çare bekleme, itten hacet dile.)
2623. Nâmârdän yârdäm sorämä,
Yüzigga sâlar.
(Namertten yardım isteme, yüzüne vurur.)
2624. Nâmârdning köprigidän ötgandän,
Däryâda ğarq bolgan yaĥşi.
(Namerdin köprüsünden geçinceye kadar ırmakta boğulan iyidir.)
2625. Nâmârdning pâlâvidän,
Mârdning yâvğân âşi yaĥşi.
(Namerdin pilavından, merdin yavan aşı iyidir.)
2626. Nâmârdning ĥâtini bolgunça,
Mârdning bevâsi bol.
(Namerdin karısı olacağına, merdin dulu ol.)
2627. Âlgan mârd emäs,
Bergan – mârd.
(Alan mert değildir, veren merttir.)

2628. Åt küçini kârvânda kör,
Mârd küçini – mäydânda.
(Atın gücünü kervanda gör, merdin gücünü, meydanda.)
2629. Åta oğul râhmât bolur.
(Baba oğul rahmet olur.)
2630. Åtni hâm mäydânda sinä,
Erni hâm mäydânda sinä.
(Atı da meydanda sına, eri de meydanda sına.)
2631. Åğır yükkä nâr keräk,
Yâv tälâşda er keräk.
(Ağır yüke erkek deve gerekir, düşman kapışmada er gerekir.)
- [S157]
2632. Åğır yuqni nâr kötärär,
El âğirin er kötärär.
(Ağır yükü erkek deve götürür, millet ağırını er götürür.)
2633. Piyâzni märt ärtsin,
Säbzini nâmärd.
(Soğanı mert silsin, sebzeyi namert.)
2634. Süv keltirär märd kişi,
Süv bermägan nâmärd.
(Su getiren mert kişidir, su vermeyen namerttir.)
2635. Suhan dür bolär,
Äsling gapi bir bolär.
(Söz inci olur, gerçeğin sözü bir olur.)
2636. Tängri berganning oğli tört bolär,
Biri nâmärd bolsä, biri märd bolär.
(Tanrı verdiğinde oğul dört olur, biri namert olsa biri mert olur.)

2637. Tāğ ārquān bilān egilmās
Mārd nāmārdgateng bolmās.
(Dağ urganla eğilmez, mert namerde denk olmaz.)
2638. Ur degandā nāmārd qāçar.
(Kavga diyende namert kaçır.)
2639. Urişsāng, mārd bilān uruş.
(Savaşırsan mert ile savaş.)
2640. Çigit bolsāng hām, yigit bol.
(Çekirdek olsan da, yiğit ol.)
2641. El tutganini er tutar.
(Halkın tuttuğunu er tutar.)
2642. Er yigit el äybini açmās.
(Er yiğit halk aybını açmaz.)
2643. Er qayerdā bolsā, şer pāncāsi oşā yerdā.
(Er nerede olsa, aslan pençesi şu yerededir.)
2644. Yüz nāmārdđān yüz qaytar,
Bir mārdni hār kim maqtār.
(Yüz namertten yüz çevir, bir merdi herkes över.)
2645. Yaḥşi it öligini körsātmās.
(İyi köpek öldüğünü göstermez.)
2646. Yaḥşilikkā yaḥşilik –
Hār kişining işidir.
Yāmānlikkā yaḥşilik –
Mārd kişining işidir.
(İyiliğe iyilik
Her kişinin işidir.
Kötülüğe kötülük
Mert kişinin işidir.)

2647. Öz äybini bilgän – märd.
(Kendi ayıbını bilen, merttir.)

[S158]

2648. Öldirsä häm, märd öldirsin.
(Öldürse de, mert öldürsün.)

2649. Qıldan qıçıq qıdirmä.
(Kıldan küçük arama.)

2650. Qolingni ber, märd bolsäng,
Qaçä ber, nāmärd bolsäng.
(Kolunu ver, mert olsun, kaçıver, namert olsun.)

2651. Ğälibning nāmi öçmäs,
(Galibin namı kaybolmaz.)

2652. Ğälibning yäräsı tez bitär.
(Galibin yarası çabuk iyileşir.)

2.16. TÄRBİYÄ vā ÄDÄT - (TERBİYE ve ADET)

2653. Ayğır qanday bolsä, ät şunday.
(Aygır nasıl olsa, at böyledir.)

2654. Beşikdä tekkän, käfändä ketär.
(Beşikte hareketsiz olan, kefende gider.)

2655. Bir kättäning gapidä kir.,
Bir kiçikning.
(Bir büyüğün sözüne gir, bir küçüğün.)

2656. Bir qılğan – mädäd,
İkki qılğan – ädät.
(Bir yapan, yardımdır, iki yapan adettir.)

2657. Bălă bằqqandan ăláv yằqqan yađđı.
(Çocuk bakandan ateş yakan iyidir.)
2658. Bălă– yằđıdân,
Hằtin – bằđıdân.
(Çcucuđu kűcűkken, eđını bađtan űđret.)
2659. Bălă– lằy, ána – kűlăl.
(Çocuk, çamur, ana, çamur ustasıdır.)
2660. Bălă tuqqaniki emăs, tərbiyălэгanniki.(?)
2661. Băláni sűksäng, beti qằtar,
Ursäng – eti qằtar.
(Çocuđa sűvsen yűzű sertleđir, vursan, eti sertleđir.)
2662. Bằđing bolsä, kűre qıl,
Oğling bolsä, mulla qıl.
(Bađın olsa, űzűm yap, ođlun olsa hoca yap.)
2663. Buzıđga űrganmä, tűziđga űrgan.
(Bozmayı űđrenme, dűzeltmeyi űđren.)
- [S159]
2664. Buzıqı qarısä hằm, đằmzäsi qarimäs.
(Buzağı yağlansa da, gamzesi yağlanmaz.)
2665. Bűkrini đűr tuzằtar.
(Kamburu mezar dűzeltir.)
2666. Darađtdan mevä ălaman desäng,
Nihálligidân pằrvəriđ qıl.
(Ağaçtan meyve alayım dersen, fidanlığına bakım yap.)
2667. Dằrd ketằr, ằdät qằlar.
(Dert gider, adet kalır.)

2668. Deryä tola süv bolsä häm,
 İt tili bilän süv içär.
 (İrmak dolusu su olsa da, köpek dili ile su içer.)
2669. Deryâ çüçük – arik çüçük,
 Deryâ aççık – arik aççık.
 (İrmak tatlıysa, arik da tatlıdır, ırmak acıysa, arik da acıdır.)
2670. Yetti yâşga yetgünçä,
 Yer toqmağın yersän.
 Yetmiş yâşga yetgünçä,
 El toqmağın yersän.
 (Yedi yaşına ulaşincaya kadar,
 Er tokmağını yersin.
 Yetmiş yaşına ulaşincaya kadar,
 Halk tokmağı yersin.)
2671. İgnä qayâqqa yürsä,
 İp häm, şu yâqqa yürär.
 (İğne hangi yöne gitse, ip de o yöne gider.)
2672. İllät ketär, âdät ketmäs.
 (Hastalık gider, alışkanlık gitmez.)
2673. İt irilläşni ânasidän örganär.
 (İt şımarmayı anasından öğrenir.)
2674. İtni qapağân qılğan – egasi.
 (Köpeği saldırgan yapan, sahibidir.)
2675. Kättä arava qaydan yürsä,
 Kiçik arava şundan yürür.
 (Büyük araba nereden giderse, küçük araba oradan yürür.)
2676. Kättä bâşlar, kiçik taşlar.
 (Büyük yükseltir, küçük düşürür.)

2677. Kişi yoq deb sözlämä,
 Ağzing yamân organär.
 (Kimse yok diyip söyleme, ağzın kötü alışır.)
2678. Âdäm bolär yigit âdätidän ma'lum,
 Tulpâr bolär qulün – müçäsüdän²⁷.
 (Adam olacak yigit huynadan bellidir, cins at olacak tay, müçesinden belli olur.)
2679. Âdäm âdämduan qutular,
 Öz felindän qutulmäs.
 (Adam adamdan kurtulur, kendi yaptığında kurtulmaz.)
- [S160]
2680. Âdät bir,täbiät başqa.
 (Adet aynı, huy ayrı.)
2681. Âlti kün aç qâlsäng häm,
 Âtang âdätini koyma.
 (Altı gün aç kalsan bile babanın adetini bırakma.)
2682. Tana süti bilän kirmäs.
 (Ana sütüyle girmeyen, dana sütüyle girmez.)
2683. Ânadan körgan ton biçär,
 Âtadan körgan oq oynar.
 (Anadan gören don biçer, babadan gören ok oynar.)
2684. Ât bilän bolsä eşäkning âxuri,
 Rängi yuqmäs, fe'li yuqar âxiri.
 (At ile eşeğin ahırını bir olsa rengi ulaşmaz, işi bulaşır.)
2685. Ât bolsäng, çâparsan,
 İt bolsäng, qâparsan.
 (At olsan koşarsın, it olsan kaparsın.)

²⁷ Müçäsüdän: Erkeklik organı.

2686. Āta ġayrāti bolsä,
Bälä ibrätli bolär.
(Baba gayretli olursa, çocuk ibret alır.)
2687. Ātadan — oġil, onadan — qız.
(Babadan oġul, anadan kız öġrenir.)
2688. Ātasi buzuqning biri — buzuq,
Ānasi buzuqning bāri — buzuq.
(Babası bozuġun biri, anası bozuġun hepsi bozuktur.)
2689. Ātasi tentäkning birisi — tentäk,
Ānasi tentäkning bārisi — tentäk.
(Babası aptalın biri, anası aptalın hepsi aptaldır.)
2690. Ātning fe'li egasiga ma'lum.
(Atın işi sahibine malumdur.)
2691. Semiz qozining göşti yaġshi,
Āqıl onaning — qızı.
(Semiz kuzunun eti, akıllı ananın kızı güzeldir.)
2692. Suv bilän ekin osar,
Tärbiyä bilän — ādām.
(Su ile ekin, terbiye ile insan gelişir.)
2693. Suv başidän läyqa.
(Su başından bulanır.)
2694. Suv başidän yaġshi,
Hāsıl²⁸ — tägidän.
(Su başından iyidir, hasıl kökünden.)
2695. Süt bilän kirgan cān bilän çıqar.
(Süt ile giren can ile çıkar.)

²⁸ Hasıl: 1. Yeni başak tutmaya başlamış yeşil ekin. 2. Yeşilken hayvanlara yedirilmek için erken ekilen ekin. 3. Tahıl sapı. 4. Kavun, karpuz, salatalık gibi bitkilerin kökenleri.

2696. Soksäng — sokuvingda,
Ursäng — uruvingda.
(Soksan soktuğunda, vursan vurduğunda.)
2697. Tayaq ayıqni häm mulla qılär,
Tayâq mäymunga namâz oqıtär.
(Dayak ayıyı bile efendi yapar, maymuna namaz öğretir.)
2698. Tayâq oğrini toğrilär,
Gör bukrini toğrilär.
(Dayak hırsızı, mezar kamburu düzeltir.)
- [S161]
2699. Tananing turqı tuqqaniga ma'lum.
(Dananın derisi anasından malumdur.)
2700. Tärki âdät — âmri mähâl.
(Adetin terk edilmesi, zamanın emridir.)
2701. Teräkkä Qaräb, tâl osar.
Ânaga Qaräb, qız osar.
(Kavağa bakıp, dal anaya bakıp kız büyür.)
2702. Tâyni ât qılğunça,
Egasi it bolär.
(Tayı at yapıncaya kadar, sahibi it olur.)
2703. Tâyni ât qılğunça,
Egasi eşäk bolär.
(Tayı at yapıncaya kadar, sahibi eşek olur.)
2704. Tâğ yerdän osib çıqar,
Âdäm — âta-ânan.
(Dağ topraktan olur, insan ana babadan.)

2705. Tulpâr — biyädân,
Mârd — enädân.
(İyi at kısraktan, mert anadan olur.)
2706. Tulpâr tubiga târtar.
(İyi at aşığı atar.)
2707. Toqqızidâ qandây — toqsânidâ şundây.
(Dokuzunda ne ise, doksanında da aynıdır.)
2708. Üstâ qandây — şâgird şundây.
(Ustası ne ise çırağı odur.)
2709. Üstâz bilimli — şâgird ilimli.
(Üstat bilimli ise talebe ilimlidir.)
2710. Üstâz – garang — şâgird – fârâng.
(Üstat sağır ise talebe kördür.)
2711. Hâtin âlsäng, yaşdan âl,
Cilâvini bâşdan âl.
(Hanım alırsan, gençten al, sözünü baştan dinlet.)
2712. Çârḥni buzgan — pârrâsi,
Qızni buzgan — ânasi.
(Pervaneyi bozan yaprağı, kızını bozan anasıdır.)
2713. Egasiga körâ biyâsi.
(Sahibine göre atı vardır.)
2714. Eğri butâqni nihâlida tâbini âl.
(Eğri dalı fidandan zamanında al.)
2715. Er bâlâsi — er,
Şer bâlâsi — şer.
(Er evladı er, aslan yavrusu aslan olur.)

2716. Erkä tutsa ânasi,
 Taltayadi bäläsi.
 Toğri tutsa ânasi,
 Yurtga ega bäläsi.
 (Şımarık büyütse anası,
 Kendini kaybeder çocuğu.
 Doğru yetiştirse anası,
 Yurda ağa olur çocuğu.)

[S162]

2717. Erkä oğul yāvga yaramäs,
 Erkä qız işga.
 (Şımarık oğul düşmana yaramaz, şımarık kız işe.)

2718. Eşigi yâmânnıng üyige bârma,
 Ânasi yâmânnıng qızıǵı alma.
 (Kapısı kötünün evine varma, anası kötünün kızını alma.)

2719. Yügansiz âtin örgatib bolmäs.
 (Gemsiz atı öğretmek olmaz.)

2720. Yaramäs âdät köp bolär,
 Eng yâmâni küñçilik.
 (Yaramaz adet çoktur, en kötüsü kinciliktir.)

2721. Yağşi kişi Bäläsi,
 Yuqâridän siy tâpar.
 Yâmân kişi bäläsi,
 Tuyädä häm it qâpar.
 (İyi insan çocuğu,
 Yukarıdan hediye bulur,
 Kötü insan çocuğunu,
 Devede de it ısırır.)

2722. Özing pişirgan âş – ,
Äylänib iç, örgülüb iç.
(Kendi pişirdiğin aşı, dolaşıp iç, oturup iç.)
2723. Örgangan köngil örtänsä qoymäs.
(Öğrenen gönül tutuşsa yanmaz.)
2724. Qarğani bâqqan bilän kuş bolmäs.
(Karga bakım ile kuş olmaz.)
2725. Qız bersäng âtasiga qaräb ber,
Qız âlsäng, ânasiga qaräb âl.
(Kız verirsen babasına göre ver, kız alırsan anasına göre al.)
2726. Qızni ânasi tıysin,
Oğılını – âtasi.
(Kızını anası yetiştirsin, oğlu babası.)
2727. Qân bilän girgan cân bilän çıkar.
(Kan ile giren can ile çıkar.)
2728. Qârindägi qılıq qâra yerdä qâlar.
(Karındaki huy kara toprakta çıkar.)
2729. Quş üyäsidadä körganni qılär.
(Kuş, yuvasında gördüğünü yapar.)

[S163]

2730. Qozi qoçqârdan nişân,
Oğıl – âtadan.
(Kuzu koçtan bellidir, oğul babadan.)
2731. Ğayrätlining bäläsı tämbäl bolär.
(Çalışkanın çocuğu tembel olur.)

2732. Hökizning otini yeb,
Qoyning qılığını qılma.
(Öküzün yediğini yiyip, koyunun huyunu yapma.)

2.17. ÂDÂB VE ÂDÂBSİZLİK - (EDEP ve EDEPSİZLİK)

2733. Ävâl salâm, badâz kâlâm.
(Önce selam, sonra kelam.)
2734. Ämri pädâr arşdân alâ.
(Baba emri arştan aladır.)
2735. Bir kättâni bil,
Bir kiçikni bili.
(Bir büyüğünü bil, bir küçüğünü.)
2736. Bâlâ äziz – âdâbi undan äziz.
(Çocuk kıymetli, adabı ondan kıymetlidir.)
2737. Bälâning erkâsi – bitning sikâsi.
(Çocuğun şımarığı, bitin sirkesi.)
2738. Baş bolmagan üydä
Ätasi turib oğlı sözlär.
(Baş olmayan evde, babası dururken oğlu konuşur.)
2739. Yälğiz bäläga indämäsäng, köppäyär.
(köppäyär: sözcüğün anlamı bulunamamıştır.)
2740. İnsân âdâbi bilän,
Äsmân – äftâbi bilän.
(İnsan edebi ile, gökyüzü güneşi ile.)
2741. Kättäga kättä bol,
Kiçiklä kiçik.
(Büyükle büyük ol, küçükle küçük.)

2742. Kättäga salâm ber,
Kiçikkä – kälâm.
(Büyüğe selam ver, küçüğe kelam.)
2743. Kättädä izzät yoq,
Kiçikdä hızmät yoq.
(Büyükte izzet yoktur, küçükte hizmet yoktur.)
2744. Kättä izzätdä –
Kiçik hızmätdä.
(Büyük izzette, küçük hizmette bilinir.)
2745. Kättäni kättäga desäng, özidän ketär,
Kiçikni kättä desäng, kättäga yetär.
(Büyüğe büyüksün desen, kendinden geçer; küçüğe, büyük desen, büyüğe yeter.)
2746. Kättäning uyaglisi kelsä, kiçikkä tegar.
(Büyüğün utanması gelse, küçüğe değer.)
- [S164]
2747. Kättäning hürmäti – qarz,
Kiçikkä salâm farz.
(Büyüğe hürmet borçtur; küçüğe, selam farzdır.)
2748. Köp oynägan bälä,
El közidä âla.
(Çok oynayan çocuk, el gözünde iyidir.)
2749. Âdâb bâzârda sâtılmäs.
(Edep pazarda satılmaz.)
2750. Âdâb – kişining zebü ziynäti.
(Edep, kişinin süsü ve ziynetidir.)
2751. Âdâb âltindän qımmät.
(Edep, altından kıymetlidir.)

2752. Ādāb – peşādä,
Günāh – teşādä.
(Edep, yaradılıştadır, günah keserdedir.)
2753. Ādābli bālā elga mänzur.
(Edepli çocuk halk tarafından sevilir.)
2754. Ādābli kelinning süpürgüsi haşäk âstidä turar.
(Edepli gelinin süpürgesi çöp içinde durur.)
2755. Ādābli oğıl – kökdägi yulduz,
Ādābli qız – yâqadägi qundüz.
(Edepli oğul, gökteki yıldız; edepli kız, yakadaki posttur.)
2756. Ādāblilik belgisi –
Eşilib sālām bergani.
Yaqınlilik belgisi –
Kelib – ketib turgani.
(Edepliliğin işareti,
Eğilip selam vermektir.
Yakınlığın işareti,
Gelip gidip durmaktır.)
2757. Ādābni beādābdan örgan.
(Edebi edepsizden öğren.)
2758. Ādābning başı – til.
(Edebin başı, dildir.)
2759. Ādābsiz betga çâpar.
(Edepsiz yüze vurur.)
2760. Āltin âlmay, ādāb âl,
Ādāb âltin emäsmi.
(Altın almadan edep al, edep altın değil midir?)

2761. Ånangga başingni hām qıl,
Åtangga gapingni kām qıl.
(Anneye akılsız ol, babana sözünü az et)
2762. Ånasi maqtāgan qızni ålma,
Yāngasi maqtānān qızdan qålma.
(Anasının övdüğü kızı alma, yengesi övülen kızdan kalma.)
2763. Åta bolış åsān, ådāb beriş qıyin.
(Baba olmak kolay, edep vermek zordur.)
2764. Åta åldidā kek urma,
Ådābingga çek urma.
(Babanın önünde saygısızlık etme, edebini bırakma.)
- [S165]
2765. Åta åldindān ötmā,
Ådāb åldindān ketmā.
(Babanın önünden geçme, edep önünden gitme.)
2766. Åtang bālāsi bolma,
Ådām bālāsi bol.
(Babanın evladı olma, adam evladı ol.)
2767. Åtang tāzirini almay desāng,
Ådām tāzirini ål.
(Babandan ders almayayım dersen, adamdan ders al.)
2768. Åtasi tentākning biri tentāk,
Ånasi tentākning bāri tentāk.
(Babası aptalların biri aptaldır, anası aptalların hepsi aptaldır.)
2769. Åř kättādān, süv kiçikdān.
(Aş büyükten, su küçükten.)

2770. Åş kelsä yegin,
Söz kelsä degin.
(Åş gelse ye, söz gelse söyle.)
2771. Åğani körib ini ösär,
Ånani körib – singil.
(Åğabeyini görüp kardeşi büyür, anasını görüp kız büyür.)
2772. Päyğämbär qızı bolma,
Åtang qızı bol.
(Peygamber kızı olma, babanın kızı ol.)
2773. Rähm yemä yetimğa,
Yetim urar betingga.
(Yetime acımazsan, yetim yüzüne vurur.)
2774. Sadaqasiga qaräb sävâbi,
Söziga qaräb cävâbi.
(Sadakasına göre sevabı, sözüne göre cevabı.)
2775. Sälâm – kättädän,
Älif – nuktädän.
(Selam – büyükten, elif noktadan.)
2776. Süvga tüpürgän – kâski,
Quduqqa tüpürgän – kâfir.
(Suya tüküren münafık, kuyuya tüküren kafirdir.)
2777. Söz kişining özägi,
Ådâb kişining bezägi.
(Söz, kişinin özüdür; edep kişinin süsüdür.)
2778. Tegirmânni süv buzar,
Ådâm ni âdâm buzar.
(Değirmeni su bozar, adamı adam bozar.)

2779. Tek turgannä şäytân tayâq tutkâzâr.
(Sessiz durana şeytan sopa tutar.)

[S166]

2780. Turki buzuqdan hülki buzuq yâmân.
(Yüzü bozuktan huyu bozuk kötüdür.)

2781. Uruğingga söz aysäng,
Ârasini üzib ayt.
(Akrabana söz söylesen, arasını kesip söyle.)

2782. Âtang işga büyürsa,
Namâzingni buzub ayt.
(Baban iş buyursa, namazını bozup söyle.)

2783. Üstâ bâridä qolingni tiy,
Üstâd bâridä tilingni.
(Usta geldiğinde eline hakim ol, üstat geldiğinde diline sahip ol.)

2784. Üstâzinga tik qaräsäng, tozasan,
Hürmât qılsäng, asta- asta ozäsân.
(Ustana dik bakarsan kaybolur gidersen; hürmet edersen, kat kat büyüsün.)

2785. Üstâ bolsäng, üstâzingni unutma .
(Usta olursan, üstadını unutma.)

2786. Çäkki yürsäng, däkki yersäng.
(däkki: sözcüğünün anlamı bulunamamıştır.)

2787. Çopânni yayâğidân bil,
Kelini – âyâğidân.
(Çobanı sopasından bil, gelini, ayağından.)

2788. Şälp yürsäng, şäpäki yersân.
(Gevşek yürürsen, şamarı yersin.)

2789. Şämälimni sökmä,
Tuzimni yerge tökmä.
(Rüzgarıma sövme, tuzumu yere dökme.)
2790. Şäpälâq bilän yüz qızarar.
(Şamar ile yüz kızarır.)
2791. Yağşı bälä yağ keltirär,
Yâmân bälä dâğ keltirär.
(İyi çocuk yağ, kötü çocuk leke getirir.)
2792. Yağşı bälä nâm keltirär,
Yâmân bälä ğam keltirär.
(İyi çocuk nam, kötü çocuk gam getirir.)
2793. Yağşı bälä âtaga quvvät,
Yâmân bälä uqubät
(İyi çocuk babaya kuvvet, kötü çocuk cezadır.)
2794. Yağşı bälä– suyk,
Yâmân bälä– kuyuk.
(İyi çocuk sevimli, kötü çocuk sinirlidir.)
2795. Yağşı bälä– törga târtar.
Yâmân bälä– görga.
(İyi çocuk baş köşeye çeker; kötü çocuk, mezara.)
2796. Yağşı bälä şân keltirär,
Yâmân bälä – qân keltirär.
(İyi çocuk şan, kötü çocuk kan getirir.)
- [S167]
2797. Yağşı Bälâdan rähmät,
Yâmân Bälâdan länät.
(İyi çocuktan hayır dua gelir, kötü çocuktan lanet gelir.)

2798. Yaḥşi ḥulk – kişning hüsni.
(İyi huy, insanın güzelliğidir.)
2799. Yaḥşi yarâqsız bolâr,
Yâmân qulâqsız bolâr.
(İyi silahsız olur, kötü kulaksız.)
2800. Yaḥşi qız ertâ, tutib saç tarar,
Yâmân qız ertâ tutib nân sorâr.
(İyi kız sabah kalkıp, saç tarar; kötü kız, sabah kalkıp ekmek sorar.)
2801. Oynâqı qozi âyna sindirâr.
(Oynak gözü ayna kırar.)
2802. Oynâqı buzâq ot bâsar.
(Oynak buzağı ota basar.)
2803. Örinsiz qılıqdân örinli yumruq yaḥşi,
(Yersiz huydan, yerinde atılan yumruk iyidir.)
2804. Oğılga oğıl bolmäsäng,(?)
Üvig tegar bâşingga.
Kelingga kelin bolmäsäng,
Kelisân tegar bâşiga.
2805. Oğirlik âş bedänga yuqmäs,
Yâmân bâlä âta – ânaga bâqmäs.
(Hırsızlıktan gelen aş bedene yaramaz, kötü çocuk ana babaya bakmaz.)
2806. Qaynänâli kelin – qarqarâ²⁹ kelin,
Qaynänäsiz kelin – mäsḥarâ kelin.
(Kaynanalı gelin karkara gelindir, kaynanasız gelin mäskaradır.)

²⁹ Qarqarâ: Boynu bacakları uzun bir kuş türü.

2807. Qız bälä üydä yaḥşi,
Er bälä eldä yaḥşi.
(Kız evlat evde iyidir, erkek evlat halk arasında.)
2808. Qızım bâr deb kerilmä,
Eslî – huşli bolmäsa.
(Kızım var deyip gerilme, aslı temiz olmasa.)
2809. Qızni erkälätsäng, eringga tepär,
Oḡlını erkälätsäng, burningga tepär.
(Kızını şımartırsan, namusunu teper, oḡlunu şımartırsan, burnunu teper.)
2810. Qızning erkäsi – eçkining serkäsi.
(Kızın şımarıḡı, keçinin tekesi.)
- [S168]
2811. Qızning qılıḡı küçädä bilinär.
(Kızın huyu sokakta bilinir.)
2812. Qâbil fârzänd – cänga nayvänd.
(Muktedir evlat, cana baḡlı olandır.)
2813. Qâvun qâvundan räng âlar.
(Kavun kavundan renk alır.)
2814. Koyni – serkä,
Oyinni erke başlar.
(Erkek koyunun, oyunu nazlı başlar.)
2815. Hay-hay sening yürüşing,
Bârdır sening bir işing.
(Hay hay senin yürüyüşün, vardır senin bir işin.)
2816. Hüsn ḡulqı bilän çirâyli,
Hüsn hüsn emäs, âdâb hüsn.
(Güzel, güzel huy ile nurlanır; güzel, güzel deḡildir, edep güzeldir.)

2817. Höl yığaçni egmägin,
Tegmäganga tegmägin.
(Yaş ağacı kesmeyin, değmeye değmeyin.)

2.18.MEHMÂN ve MEHMÂNDOSTLİK-(MİSAFİR ve MİSAFİRPERVERLİK)

2818. Betämiz mehmân mezbânni qıstâr.
(Kötü misafir ev sahibine acele ettirir.)
2819. Birinçi kün mehmân – âltin mehmân,
İkinçi kün mehmân – kümüş.
Üçinçi kün mehmân – mis,
Üçdän ötsä – pes.
(Bir günlük misafir, altın misafir,
İki günlük misafir, gümüş misafir.
Üç günlük misafir, bakır misafir,
Üç günü geçerse, bıkkınlık veren misafirdir.)
2820. Bârini bergan uyälmäs.
(Varını veren utanmaz.)
2821. Yolli kişining mehmâni bir kelär.
(Yolcunun misafiri bir gelir.)
2822. Yoqçäyä gürüç aş bolädi,
Mehmân köngli şäd bolädi.
(Yoksula pirinç aş olur, misafir gönlü şad olur.)
2823. Kelgünçä mehmân uyälar,
Kelgandän song mezbân uyälar.
(Gelinceye kadar misafir, geldikten sonra ev sahibi utanır.)
2824. Keliş mehmândan, ketiş mezbândan.
(Gelmek misafirden, uğurlamak ev sahibinden.)

[S169]

2825. Kelmâq ihtiyâr bilân,
Ketmâk icâzât bilân.
(Gelmek iradeyle, gitmek müsaade iledir.)
2826. Mezbân bârni qoysa,
Mehmân âzga sanamäs.
(Ev sahibi varını ortaya koysa, misafir aza saymaz.)
2827. Mehmân – âziz, mezbân - lâziz.
(Misafir, aziz; ev sahibi lezizdir.)
2828. Mehmân – atâyi ħudâ.
(Misafir, tanrı vergisidir.)
2829. Mehmân câyi köz üstidâ.
(Misafir baş göz üstünerdir.)
2830. Mehmân izzâtdâ, mezbân ħızmdâ.
(Misafir izzette, ev sahibi hizmette.)
2831. Mehmân kelâr eşikdân,
Rizki kelâr teşikdân.
(Misafir gelir kapıdan, rızkı gelir ardından.)
2832. Mehmân kelgan üy – bäräkâli.
(Misafir gelen ev bereketlidir.)
2833. Mehmân kelgan üyning çirâġi rävşân.
(Misafir gelen evin lambası parlaktır.)
2834. Mehmân kelsä, pätga tüş,
Pälâv bermâq ähdga tüş.
(Misafir gelse, aşıġı in, pilav vermek ahde düşer.)

2835. Mehmân kelsä uçtäkkinä,
Uçib ketsä quşdäkinä.
(Misafir gelse uçarcasına, uçup gitse kuş gibicesine.)
2836. Mehmân kelsä çaptirär,
Bâr yoğingni taptirär.
(Misafir gelse koşturur, varını yokunu buldurur.)
2837. Mehmân kelsä, et pişär,
Et bolmäsa, bet pişär.
(Misafir gelse et pişer, et yoksa yüz pişer.)
2838. Mehmân körki – dästürhan.
(Misafir güzelliği, sofradır.)
2839. Mehmân mezbânga äziz,
Mezbân – mehmânga.
(Misafir ev sahibine kıymetlidir, ev sahibi misafire.)
2840. Mehmân mehmânçi sevmäs,
Mezbân hämmäsini sevmäs.
(Misafir üstüne gelen misafiri sevmez, ev sahibi hiçbirini sevmez.)
2841. Mehmân nâsi üç kündän keyin säsir.
(Misafir nazı üç günden sonra çekilmez olur.)
2842. Mehmân âz otirär, köp körär.
(Misafir az oturur, çok görür.)
- [S170]
2843. Mehmân âz otirsä häm köp sinär.
(Misafir az otursa da, çok sınar.)
2844. 2812, Mehmân âtangdan – uluğ.
(Misafir babadan, uludur.)

2845. Mehmân – üy egasining buzaği.
(Misafir, ev sahibinin buzağıdır.)
2846. Mehmân – üyning ziynāti.
(Misafir evin ziynetidir.)
2847. Mehmânga aş qoy,
İkki kolini boş qoy.
(Misafire aş koy, iki elini boş koy.)
2848. Mehmânga şirin söz ber,
(Misafire tatlı söz söyle.)
2849. Mehmânni siylägan itiga süyäk taşlar.
(Misafire saygı gösteren ite kemik ver.)
2850. Mehmânning itini tur demä.
(Misafirin itine kalk deme.)
2851. Mehmânni ketişini soräma,
Kelişini sorä.
(Misafirin gidişini sorma, gelişini sor.)
2852. Mehmânni äldidä müşügingni pişt demä.
(Misafirin önünde kedine pist deme.)
2853. Mehmânni ätini äsl derlär,
Üç kündän song säsir derlär.
(Misafirin atına asil derler, üç günden sonra saygısı gider derler.)
2854. Mehmânning özi häm mehmân,
Sözi häm mehmân.
(Misafirin özü de misafirdir, sözü de misafirdir.)
2855. Mehmânhanäng tär bolsä ham,
Meñri diling keng bolsun.
(Misafirhanen dar olsa da, gönül muhabbetin geniş olsun.)

2856. Åçiq yüz – aşdan şirin.
(Güler yüz, aştan tatlıdır.)
2857. Åş mehmân bilân âziz.
(Yemek, misafir ile azizdir.)
2858. Åş – egasi bilân şirin.
(Yemek, sahibi ile tatlıdır.)
2859. Süpürilmägan üyga mehmân kelär.
(Süpürülmeyen eve misafir gelir.)
2860. Sühbät sevmägan tegirmân qurdirär,
Mehmân sevmägan Bäläsini urar.
(Sohbet sevmeyen, değırmen kurdurur; misafir sevmeyen, çocuğına vurur.)

[S171]

2861. Çaqrılmägan mehmân –
Säriq itdän yâmân.
(Çağırlmayan misafir, sarı itten kötüdür.)
2862. Çaqrılmägan qonâq –
Yönälmägan tayâq.
(Çağırlmayan misafir, yontulmamış sopadır.)
2863. Şirin çaying bolmäsa.
Şirin tiling bolsun.
(Tatlı çayın olmasa, tatlı dilin olsun.)
2864. Şirmân nâningni bermä,
Şirin sözingni ber.
(Tatlı ekmeğini verme, tatlı sözünü ver.)
2865. Şirin aşing bolmäsa,
Şirin sözing bolsun.
(Tatlı aşın olmasa, tatlı sözün olsun.)

2866. Ertä bårsäng, et pişär,
Keçga qâlsäng, bet pişär.
(Erken varsan, et pişer, gece kalsan, yüz pişer.)
2867. Eşikdän kelganni it qâpmäs.
(Kapıdan geleni it ısırılmaz.)
2868. Özi kelgan mehmân – atâyi ħudâ,
Çaqrırib kelgan mehmân – gadâyi ħudâ.
(Kendi gelen misafir, Tanrı misafiridir, çağrılıp gelen misafir, Tanrı dilencisidir.)
2869. Qongunçä qonâk uyâlar,
Qongandan keyin – üy egasi.
(Oturuncaya kadar misafir utanır, oturduktan sonra, ev sahibi.)
2870. Qonaq bir gün konsa – qut,
İkki kün qonsa – yut.
(Misafir bir gün kalsa baht, iki gün kalsa sıkıntıdır.)
2871. Qonaq âşi yolga yaĥşi.
(Misafir aş yola iyidir.)
2872. Qonaq toydim deydi,
Üy egasi yâqtirmädi deydi.
(Misafir doydum der, ev sahibi beğenmedi der.)
2873. Qonaq koydan häm yüväş,
Mây bersäng häm yeyevärädi.
(Misafir koyundan da sakindir, yağ versen de yiyiverir.)
2874. Qonaqqa âş ber, âtıga – yem.
(Misafire aş ver, atına yem.)
2875. Hüreğen it egasiqa qonaq keltirär.
(Havlayan it sahibine misafir getirir.)

[S172]

2.19. SAĞİYLİK ve BAĞİLİK - (CÖMERTLİK ve CİMRİLİK)

2876. Äsl quşning Bâlâsi
Äldiga qoymäy aş yemäs.
(Asil kuşun yavrusu, önüne konmadıkça aş yemez.)
2877. Äsling ĥätäsi yoq,
Näkäsning ätasi.
(Asilin hatası yoktur; cimrinin, iyiliği.)
2878. Ahmâqdä aql bolmäs,
Aqlli bağli bolmäs.
(Ahmakta akıl olmaz, akıllı cimri olmaz.)
2879. BâĖil bilgänin büklär,
Tâpğanin taĖlär.
(Cimri bildiğini katlar, bulduğunu yığar.)
2880. BâĖil ävliyä bolmäs,
Ävliyä BâĖil bolmäs.
(Cimri evliya olmaz, evliya cimri olmaz.)
2881. Bâğil bâyga bârgunça,
Kärämli tâqqa bâr.
(Cimri zengine varacağına, iyilik sever dağa var.)
2882. BâĖil bârini qıymäs,
Yoq uni tâpalmäs.
(Cimri varına kıymaz, yok onu bulamaz.)
2883. BâĖil, bolmaydi ähil.
(Cimriyle iyi geçinilmez.)
2884. Bâğil bolma, sağıy bol,
Ösmâğingga toğri yol.
(Cimri olma, cömert ol; gelişmene doğru yol.)

2885. Bähil tâpsa, bâsib yer,
Saħıy tâpsa, bärçä yer.
(Cimri bulsa, sıkıp yer, cömert bulsa, bütün yer.)
2886. Bähil toymäs,
Bähilligini qoymäs.
(Cimri doymaz, cimriliğini bırakmaz.)
2887. Bähil ehsândan qâçar,
Hâsis mehmândan qâçar.
(Cimri ihsandan kaçır, cimri misafirden kaçır.)
2888. Bähildän bâş bolmäs,
Ähilga sirdäş bolmäs.
(Cimriden lider olmaz, geçimliye sırdaş olmaz.)
2889. Bähildän âmânät acär,
Kärimdän hıyânät acär.
(Cimriden emanet şaşirtır, kerimden hıyanet şaşirtır.)
2890. Bähildän tâş sorägünçä,
Gädäydän âş sora.
(Cimriden taş soracağına, dilenciden aş sor.)
- [S173]
2891. Bähilniki dâim yoq,
Saħıy yoq bolsä häm toq.
(Cimride her zaman yoktur, cömert yok olsa da toktur.)
2892. Bähilning bağri qattıq.
(Cimrinin gönlü katıdır.)
2893. Bähilning közäsidaği Süvdän nä fâyda.
(Cimrinin matarasındaki sudan ne fayda vardır.)

2894. Bähilning baği kökarmäs,
Kökärsä häm mävä bermäs.
(Cimrinin bahçesi yeşermez, yeşerse de meyve vermez.)
2895. Bähilning müşügi bâr,
Sıçkan kirmäs üyiga.
(Cimrinin kedisi vardır, fare girmez evine.)
2896. Bähilning tuzi tatimäs.
(Cahilin tuzunda tat olmaz.)
2897. Bähilning tüynügidän yel kirmäs,
Eşigidän el.
(Cimrinin evdeki deliğinden yel girmez, kapısından kimse girmez.)
2898. Bähilning şämi âqsa,
Közining yâşi âqar.
(Cimrinin mumu aksa gözünün yaşı akar.)
2899. Bähilning qoli sıqıq,
Qolidän häm dili sıqıq.
(Cimrinin eli sıkı, elinden de gönlü sıkıdır.)
2900. Bähilning qolidä ây bolsä,
Älämni yâritmäs
(Cimrinin elinde ay olsa, alemi aydınlatmaz.)
2901. Bähilning hürmäti bolmäs.
(Cimrinin değeri olmaz.)
2902. Berärdän häm bir sora,
Bermäsdän häm bir sora.
(Verenden de bir iste, vermeyenden de bir iste.)

2903. Berärmänga beşäv köp,
 Ålarmänga åltäv åz.
 (Verene beş şey çoktur, alana altı şey azdır.)
2904. Berägän qolim – ålağan.
 (Veren elim, alır.)
2905. Berganga bir häm köp,
 Ålganga on häm åz.
 (Verene bir bile çok, alana on da az.)
2906. Berganga – qoşa - qoşa.
 Bermäganga – oşa - oşa.
 (Verene, çiftler çiftler; vermeyene, eskisi gibi.)
- [S174]
2907. Berganning bir yumurtqa,
 Öldirding turta – turta.
 (Verdiğin bir yumurta, öldürdün dürte dürte.)
2908. Bermäganni berib uyältir.
 (Vermediğini verip utandır.)
2909. Bermäs keliga süv quyar.
 (Vermeyen kel başına su döker.)
2910. Bermäsning åşi pişmäs,
 Pişsä häm oçaqdan tüşmäs.
 (Vermeyenin aşı pişmez, pişse de ocaktan inmez.)
2911. Beş pencängni åğzingga tıqma.
 (Beş parmağını ağzına sokma.)
2912. Bir künga hökiz ölmäs,
 İkki künga egasi bermäs.
 (Bir günde öküz ölmez, iki güne sahibi vermez.)

2913. Birāvga bersäm – esiz aşım,
Üydä tursa, sasir aşım.
(Başkasına versem, yazık aşım; evde dursa, kokar aşım.)
2914. Bâý bolsäng, alak kiy,
Kambağal bolsäng – ipäk.
(Zengin olsan, düzgün bezden giyin; fakir olsan, ipek giy.)
2915. Bâý tâpsa, bâsib yer,
Bâtir tâpsa, barça yer.
(Zengin bulsa, sıkıp yer, yiğit bulsa bütün yer.)
2916. Bâýning mâlini Bâhil qızğanar.
(Zenginin malını cimri kıskanır.)
2917. Bâr bolub yemäganning ur tişiga,
Yoq bolub yeymân deganning ur içiga.
(Var olup yemeyenin vur dişine; yok olup yemem deyenin vur karnına.)
2918. Bâr bolsä, körälmäydi,
Yoq bolsä, berälmäydi.
(Var olsa, görülmezdi, yok olsa, veremezdi.)
2919. Bölüb yegän börtib çıkar,(?)
Bütün yegän turtib çıkar.
(Bölerek yiyen şişerek çıkar, bütün yiyen itip çıkar.)
2920. Gül – däsä-däasä.
Gül bermegan nâkästä.
(Gül, deste destedir, gül vermeyen cimridir.)

[S175]

2921. Donänännig tayıli bolmäs,
Nâkäsning – bayıli.
(At gibi devenin taylığı olmaz, cimrinin, zenginliği.)

2922. Yemä, içmä, bol Bähil,
Bây bolmäsäng, men käfil.
(Yeme, içme, ol cimri; zengin olmazsan, ben kefilim.)
2923. Yemäs yerga ot bitär,
İçmäs yerga süv bität.
(Yenmeyen toprakta ot biter, İçilmeyen toprakta su çıkar.)
2924. Yemäs yerdä yumuş yoq.
(Yenmeyen yerde iş yoktur.)
2925. Yerdän sädâ çıqsa çıqar,
Bähildän sädâ çıkmäs.
(Topraktan ses çıksa çıkar, cimriden ses çıkmaz.)
2926. Yetimçädän bây çıqsa,
Ayran bermäs içärgä,
Tiküvçidän bây çıqsa,
Qayçi bermäs biçärgä.
(Yetimden zengin çıksa,
Ayran vermez içmek için.
Terziden zengin çıksa,
Makas vermez biçmek için.)
2927. Zäng temirni kemirär,
Häsäd ädämni.
(Pas demiri kemirir, haset adamı.)
2928. Kämbağälning toyi tokin bolär,
Bâyning toyi yupün bolär.
(Fakirin düğünü bol olur, zengini düğünü perişan olur.)
2929. Keng bolsän, käm bolmaysan.
(Geniş olursan ol, az olmayasın.)

2930. Kiygan toning eskirär,
Kiydirganning eskirmäs.
(Giydiğin elbise eskir, giydirdiğin eskimez.)
2931. Köngli açığıning yoli – açığı.
(Gönlü açığın yolu açıktır.)
2932. Köngli açığıning qoli – açığı,
Köngli açığıning – yoli.
(Gönlü açığın eli açıktır, gönlü açığım, yolu.)
2933. Köngling keng bolsä, hücrä häm sâray.
(Gönlün geniş ise, hücre de saraydır.)
2934. Maqtäsäng, sağıyni maqtä,
Täptäsäng, Bähilli täptä.
(Översen, cömerdi öv; çığnesen, cimriyi çığne.)
2935. Meniki bitsin, seniki yitsin.
(Benimki bitsin, seninki yitsin.)
2936. Ming qoy berädigan yigitning,
Peşänäsikä bir qoyning izi bolädi.
(Bin koyun verdiğin yiğidin, ardında bir koyunun izi olur.)

[S176]

2937. Äl, desäng, süyänär,
Ber, desäng, küyänär.
(Äl desen, sevinir; ver desen gücenir.)
2938. Älarda – kirär cânım,
Ber, desäng – çıkar cânım.
(Alırken girer canım; ver desen, çıkar canım.)
2939. Älarda – älmän, berärdä – bezgak,
(Alırken, alırım, verirken, sıkılırım.)

2940. Ålîmsâğîn bolsä – bolsun,
Berîmsâğîn bolmäsîn.
(Alacağın olursa olsun, vereceğın olmasın.)
2941. Ålarda hisâbî – toqqız,
Berärdä sänâğî – ottiz.
(Alırken hesabı dokuz, verırken hesabı otuzdur.)
2942. Ålışdä: - bismillâ,
Berîşdä: - Åstâfurillâ.
(Alırken, bismillah, verırken Estağfurullah.)
2943. Ålışdä: - cay-cay,
Berîşdä: - vâ-y-vây.
(Alırken, yalvar yakar, verırken, vay vay.)
2944. Ål – âlçining dostu köp,
Ber – berçining dosti yoq,
(Al, alıcının dostu çok; ver, vericinin dostu yoktur.)
2945. Åşhänäng keng – görhänäng keng.
(Aşhanen genişse, mezarın geniştir.)
2946. Åqqan arikdän süv aqar.
(Akan arıktan su akar.)
2947. Pätirdän qıl çıqmäs,
Bähildän pul çıqmäs.
(Hämurdan kıl çıkmaz, cimriden para çıkmaz.)
2948. Pişiq bolib netärsän,
Sâddä yetär başigga.
(Tutumlu olup ne yapacaksın, sadelik yeter sana.)
2949. Sağıy bilän Bähil bir bulâqdan süv içmäs.
(Cömert ile cimri bir pınardan su içmez.)

2950. Saħıy bilän Bähilli eşäginging tökimi bildirär.
(Cömert ile cimriyi eşeginin eğeri bildirir.)

2951. Saħıy bolmäsa, Bähil harâm bolär.
(Cömertlik olmasa, cimrilik haram olur.)

2952. Saħıy tâpsa, sâçib yer.
Bähil tâpsa, bâsib yer.
(Cömert bulsa, saçıp yer, cimri bulsa, sıkıp yer.)

[S177]

2953. Saħıy tâpsa, ortädä,
Bähil tâpsa, ħaltädä.
(Cömert bulsa, ortadadır; cimri bulsa, çuvaldadır.)

2954. Saħıy ħâr bolmä, s,
Bähil behiştga kirmäs.
(Cömert küçük düşmez, cimri cennete girmez.)

2955. Saħıyning işiga Bähilning tişi kamaşır.
(Cömerdin işine cimrinin dişi kamaşır.)

2956. Saħıyning öng qoli berär,
Çap qoli bilmäs.
(Cömerdin sağ eli verir, sol eli bilmez.)

2957. Saħıyning ħayriga Bähilning başı ağrır.
(Cömerdin hayrına cimrinin başı ağrır.)

2958. Sağäy däsäng, süti yoq,
Qırqay desäng, cüni yoq.
(Sağayım desen, sütü yok; kırkayım desen, yünü yok.)

2959. Süv içirmäsga süt içir.
(Su içirmeyene süt içir.)

2960. Süvsiz yerdä tâl bolmäs,
Qâvâqaridä bâl bolmäs.
(Susuz yerde söğüt olmaz, kavaklıkta bal olmaz.)
2961. Suqutdä hikmät köp,
Bulutda – himmät.
(Sükutda hikmet çoktur; bulutta, himmet.)
2962. Soräb bergünçä, urib ber.
(Sorup vereceğine, vurup ver.)
2963. Tängriining mâlini şäytân qızğänär.
(Tanrının malını, şeytan kıskanır.)
2964. Täntiga tänbäh yoq.
(Şımarığa azarlama yoktur.)
2965. Taqlidçiga tâle yâr,
Häsädçiga – hâlâkät.
(Taklitçiye şans ver; hasetçiye, ölüm.)
2966. Tegirmändä tuğilgan siçqánnıng feli keng.
(Değirmende doğan farenin işi çok olur.)
2967. Tikädigan bekä bolsın,
Kiyädigan çöri bolsın.
(Dikmeyi bilen hanım olsun, giymeyi bilen kul olsun.)
2968. Tâğ belgisi tâş bilän,
Bây belgisi âş bilän.
(Dağın belirtisi kaya ile, zenginliğin belirtisi aş iledir.)
2969. Tuğmäs hâtinga ignä häm dävlat.
(Düğme dikmeyen kadına iğne de zenginliktir.)

2970. Üying târ bolsä häm,
Köngling keng bolsin.
(Evin dar olsa da, gönlün geniş olsun.)
- [S178]
2971. Ҳайр қилсäng, бүтүн қил.
(Hayır yaparsan, tam yap.)
2972. Ҳайр ҳам – Ҳайр,
Дәләләт ҳам һайр.
(Hayır yapmak da, hayra vesile olmak da hayırdır.)
2973. Ҳайрли қол қайрilmäs.
(Hayırlı el бүкүлmez.)
2974. Ҳасис тоу қилса, аққини янидә.
(Cimri дүгүн yapsa, ақинин yanındadır.)
2975. Ҳасис һайъасиз боләр,
Yeri giyâsiz боләр.
(Cimri utanmaz olur, toprağı ağaçsız olur.)
2976. Ҳасисдән туһум а́лсäng, сәриғи чiqmäs.
(Cimriden yumurta alsan, sarısı çıkmaz.)
2977. Ҳасисning pulidән yulduz yaқın.
(Cimrinin parasından yıldız yakındır.)
2978. Ҳаşäk oti һәнәни күydirär,
Hasäd oti тәнәни күydirär.
(Ot ateşi evini yakar, hasetlik ateşi tenini yakar.)
2979. Çerçidән pädşâ bolsä,
İnâmi ignä боләр.
(Çerçiden padişah olsa, bağışı iğne olur.)

2980. Çümsâhga çömiç tegsä, çömiçdän qâqar.(?)
2981. Çolâqning säyri yoq,
 Ҳasisning – Һayri.
 (Topalın gezmesi yok, cimrinin hayrı.)
2982. Şäbnämga quduq tolmäs,
 Dunyâga Bâhil toymäs.
 (Gece kırağısı ile kuyu dolmaz, dünyaya cimri doymaz.)
2983. Eşäk bolsin, Һayri bolsun.
 (Eşek olsun, hayrı olsun.)
2984. Yaḥşi tâpsa, elga yâyar,
 Yámán tâpsa, görğa yâyar.
 (İyi bulsa, halka yayar, kötü bulsa mezara atar.)
2985. Yaḥşining köngli – tâğ,
 Bâhilning köngli – dâğ.
 (İyinin gönlü, dağdır; cimrinin gönlü, yaralıdır.)
- [S179]
2986. Yaşirib yegänning qârni toymäs.
 (Saklayp yiyenin karnı doymaz.)
2987. Özi yemäs, itga bermäs.
 (Kendi yemez, ite vermez.)
2988. Öziga Bâhillik qılğan
 Özgaga caḥıylık qılmäs.
 (Kendisine cimri olan, başkasına cömert olmaz.)
2989. Ördäk bergan ğâz âlar.
 (Ördek veren kaz alır.)
2990. Qaynananiki ortada,
 Kelninki Һaltada.
 (Kaynananinki ortada, gelininki çuvalda.)

2991. Qallábning bálidän,
Saħıyning zähri yaħşı.
(Düzenbazın balından, cömertin zehri iyidir.)
2992. Qamiş süvga toymäs,
Häsıs – pulga.
(Kamiş suya, cimri paraya doymaz.)
2993. Qarnâği yoq üyidä,
Âdäm i yok toyidä.
(Çalgısı yok evinde, adamı yok düğünde.)
2994. Qızğanganning qızıl itga yem bolär,
(Kiskanın kızıl ite yem olur.)
2995. Qımmäti âz – himmäti az.
(Parası az, himmeti az.)
2996. Qâra süv çanqqâq qândirmäs.
(Kara su susayını kandırmaz.)
2997. Quş – qanâti bilän,
Er – himmäti bilän.
(Kuş, kanadı; er, himmeti ile.)
2998. Koy bergan kişi ipidän qâçmäs,
Qız bergan kişi – sepidän.
(Koyun veren adam ipinden kaçmaz; kız veren adam, çeyizinden.)
2999. Qolim âçıq – yüzim âçıq.
(Elim açık, yüzüm açık.)
3000. Qolingdän bermäsäng, yolingdän ber,
Yolingdän bermäsäng, qolingdän ber.
(Elinden vermesen, yolundan ver, yolundan vermesen, kolundan ver.)

3001. Qoçqar bolär qozining
 Peşânäsi dong bolär.
 Ağa bolär yigitning
 Peşânäsi keng bolär.
 (Koç olacaq kuzunun
 Alnı yumru olur.
 Ağa olacaq yiğidin
 Alnı geniş olur.)

[S180]

3002. Här kim himmätiga yaraşa tâpâr.
 (Herkes himmetine yaraşanı bulur.)

3003. Haris bolgan haqır bolär.
 (Aç gözlü olan hakir olur.)

3004. Hasäd köçätini eqqan
 Bälâ meväsini yer.
 (Hasetlik fidanını eken, bela fidanını yer.)

3005. Hasäd kılma, häväs qıl.
 (Hasetlik yapma, heves et.)

3006. Himmät – erdän, ervâh – gördän.
 (İyilik erden, ruhlar mezardan.)

3007. Himmäti yoqning hurmäti yoq.
 (Himmeti olmayanın, hürmeti olmaz.)

3008. Himmätli kökkä kötärilär,
 Himmätsiz yerga kömilär.
 (İyilik sever göğe çıkarılır, iyilik sevmeyen yere gömülür.)

3009. Himmätli himmätlidän tâpâr,
 (İyilik sever iyilik severden bulur.)

2.20. GÖZÄLLİK vâ HUNÜKLÜK - (GÜZELLİK ve ÇİRKİNLİK)

3010. Aqlli hâtin – üy görki,
Çirâyli hâtin – köçä körki.
(Akıllı hanım evin güzelidir, süslü hanım sokağın.)
3011. Bâzârga – bâqqâl,
Yigitga – sâqqâl.
(Pazara bakkal, adama sakal yaraşır.)
3012. Bağ körki – bådâm,
Dunyâ körkü – âdâm.
(Bağın güzelliği, badem; dünyanın güzelliği insandır.)
3013. Bağ çirâyî gül bilen.
(Bağın güzelliği gül iledir.)
3014. Bağ özini tâğ eylär,
Tâğ özini – bağ.
(Bağ kendisini dağ yapar, dağ kendisini bağ.)
3015. Gül össä –yerning körki.
Qız össä – elning körki.
(Gül büyüse toprağın güzelliğidir, kız büyüse toplumun güzelliğidir.)
3016. Gülning toni – qırq yamâk, ammâ huşboy.
(Gülün elbisesi kırk kattır, ama güzel kokuludur.)
3017. Gülning hâm tikäni bâr.
(Gülün de dikenidir.)
- [S181]
3018. Gözäl körış – közga sävâb.
(Güzel görmek, göze sevaptır.)

3019. Daraht - yer ziynäti,
Kiyim – er ziynäti.
(Ağaç toprağın, giyim yiğidin süsüdür.)
3020. Darahtning hüsni – bärği bilän meväsü.
(Ağacın güzelliği, yaprağı ile meyvesidir.)
3021. Didsiz otirgan yerini häm çängitär.
(Oturduğı yerden zevk almayan toz kaldırır.)
3022. Yetmiş gözällikning bittäsi – mehnät.
(Yetmiş güzelliğın biri, emektir.)
3023. İnsân qoli – gül.
(İnsanın eli güldür.)
3024. İpâr³⁰ isi sandik ketmäs.
(İpar otunun kokusu sandıktan gitmez.)
3025. İpâr isini yäşirib bolmäs.
(İpar otunun kokusu saklanmaz.)
3026. İt desä quyrüği yoq,
Sıgir desä – mügüzi.
(İt desen kuyruğı yok, sığır desen boynuzu.)
3027. Yigit körki ât-yarâğ.
(Yiğidin güzelliği atı ile silahıdır.)
3028. Yigit çirâyi – arğumağı,
Kelin çirâyi – çaqaläği.
(Yiğidin güzelliği atı, gelinin güzelliği bebeğidir.)
3029. Yırtıq tonga – zâr yamâq.
(Yırtık dona altın yama)

³⁰ İpâr: Karanfil.

3030. Käl başıga – şaşmâd tarâq.
(Kel başa tahta tarak.)
3031. Kämtârlık hâm hüsn.
(Alçak gönüllülük de güzelliştir.)
3032. Kâpälâk gülni deydi,
Bülbül – küyini.
(Kelebek gülünü söyler, bülbül şarkısını.)
3033. Kiyikli tâğ – süyükli tâğ.
(Geyikli dağ, sevilen dağdır.)
3034. Kir küynâkkâ – cün yâqa.
(Kirli gömleğe, yün yaka.)
3035. Kişining çirâyi yüzidä.
(İnsanın güzelliği yüzündedir.)
3036. Külgi çehrä yâritâr.
(Gülmek yüzü nurlandırır.)
3037. Közga yaqın – köngilga yaqın.
(Göze yakın olan, gönle de yakındır.)
- [S182]
3038. Körä-körä körkâm bolâr,
Yürä-yürä çeçän bolâr.
(Göre göre güzellik olur, yürüye yürüye usta olur.)
3039. Mäydân körki – yâğış,
Gilâm körki – naqş.
(Meydanın güzelliği yağmurdandır, halının güzelliği nakşındadır.)
3040. Nâzsiz hâtin – yâlıqsız otin.
(Nazsız hanım, alevsiz ateştir.)

3041. Nátavan köngilga – kötir câmaşâv.(?)
3042. Âdämga lafz, gösäläga – düm.(?)
3043. Âdämning yüzi quyâşni uyältirär.
(İnsanın yüzü güneşi utandırır.)
3044. Ây suluvi – nur,
Sây suluvi – süv.
(Ayın güzelliği, ışıdır;derenin güzelliği sudur.)
3045. Âyda häm dâğ bâr.
(Ayda da leke vardır.)
3046. Âydindä âq kiygan kölänkädä kök kiyär.
(Aydınlıkta beyaz giyen karanlıkta gök giyer.)
3047. Âlmâqning körki - bermâq.
(Almanın güzelliği, geri vermektir.)
3048. Ânangi âtangga bepärdâz körsätmä.
(Anneni babana makyajız gösterme.)
3049. Âtni yahşi köstertgan –
Tüyâqdägi taqasi.
Tonni yahşi köstertgan –
Yengi bilen yâqasi.
(Atı güzel gösteren,
Ayağındaki nalıdır.
Gömleği güzel gösteren,
Kolu ile yakasıdır.)
3050. Âq köngillikning yüzi körkäm.
(Temiz gönüllünün yüzü güzeldir.)

3051. Pãrdãz qılğan çirâyli,
Ammâ hüsni bir âyli.
(Makyaj yapan güzeldir, ama güzelliği kısa sürelidir.)
3052. Pãrdãzlini üydä kör,
Hâtiningni toyda kör.
(Makyajlıyı evde gör, hanımını düğünde gör.)
3053. Pãrdãzni pãrdãz buzar.
(Makyajı makyaj bozar.)
3054. Pes hãm öz yoliga,
Hüsni hãm öz yoliga.
(Sedef hastalığı da kendi yoluna, güzellik de yoluna.)
- [S183]
3055. Sãzli târdan – nãzli sãdã.
(Teli çift olan tardan nazlı ses çıkar.)
3056. Suluv suluv emäs,
Süygan suluv.
(Güzel güzel değildir, sevilen güzeldir.)
3057. Suluvdan ciluvi yaḥşi.
(Güzelden idareli iyidir.)
3058. Sümbül taqımdã,
Yigit közi unda.
(Sümbül tefimde, yiğidin gözü ondadır.)
3059. Süpürgi yerning hüsni,
Kãmtãrlık erning.
(Süpürge, yerin güzelliğidir; alçak gönüllülük, adamın.)
3060. Soqma bolsã hãm yol yaḥşi,
Suqır bolsã hãm qız yaḥşi.
(Patika olsa da yol güzeldir, aç gözlü olsa da kız güzeldir.)

3061. Söz körki maqâl,
Gözär körki – baqqâl.
(Sözüñ güzeli atasözündedir, kalburun güzeli bakkaldadır.)
3062. Soqır közga sürmäning kerägi yoq.
(Aç göze sürme gereksizdir.)
3063. Taşıga Qaräma, içiga Qarä.
(Dışına bakma, içine bak.)
3064. Teräk häm bağ ziynäti.
(Kavak da bahçe süsüdür.)
3065. Tâvus tănäsiga Qaräb yäyräydi,
Âyâğiga Qaräb yığläydi.
(Tavuz kuşu bedenine bakıp sevinir, ayağına bakıp ağlar.)
3066. Tâz – tänişdän,
Qotir – qamişdän.
(Kellik tanıdıktan, uyuz kemişdan.)
3067. Tağning körki – lälä bilän,
Üyning körki – bälä bilän.
(Dağın güzelliği lale ile, evin güzelliği çocuk ile.)
3068. Turk başqayü, körk başqa.
(Görünüş başka, güzellik başkadır.)
3069. Üyga pâlas yaraşar,
Hâtinga libâs.
(Eve kilim yaraşır, hanıma giysi.)
3070. Ümr özar, hüsn tozär.
(Ömür geçer, güzellik biter.)
3071. Hâl – câyidä äziz.
(Ben yerinde değerlidir.)

[S184]

3072. Ҳунүкдән Ҳудә bezâr.
(Çirkinden Tanrı bıkar.)
3073. Ҳушҳулқлик – cämâl,
Kämtärlik kämâl.
(Güzel huy güzellitir, alçak gönüllülük, olgunluktur.)
3074. Çirây toyda keräk.
(Güzellik düğünde gerekir.)
3075. Çirây hüsn ü cämâlde emäs, fazl u kämâlde.
(Güzellik yüzde değil, olgunluktur.)
3076. Çirâyga nân bätirib yeb bolmäs.
(Güzelliğe ekmek bandırıp yemek olmaz.)
3077. Çirâyli qızning nâzi bâr.
(Güzel kız nazlı olur.)
3078. Çirâylik murâd emäs,
Ҳунүклик уyat emäs.
(Güzellik amaç değil, çirkinlik ayıp değil.)
3079. Çâpmäsäng häm ât yaḥşi,
Quçmäsäng häm qız yaḥşi.
(Binmesen de at güzeldir, kucaklamäsan da kız güzeldir.)
3080. Çöldä ösgan giyâh häm çölga hüsn.
(Çölde büyüyen ot da çölün güzelliğidir.)
3081. Çötirning häm öz hüsnü bâr.
(Yüzdeki pütürün de kendine has güzelliği vardır.)
3082. Şähärdä bir ḥätin bolsä,
Zärgar açdan ölmäs.
(Şehirde bir kadın olsa, kuyumcu acından ölmez.)

3083. Egri bolsä häm yol yaħşi,
Qari bolsä häm qız yaħşi.
(Eğri olsa da yol iyi, yaşlı olsa da qız güzel.)
3084. Eşaqqa – toqım, âdämga libâs.
(Eşeğe çul, adama libas yaraşır.)
3085. Yüz – otdan ıssıq.
(Yüz, ateşten sıcaktır.)
3086. Yaħşi qız – yâqadagi qunduz,
Yaħşi yigit – kökdägi ulduz.
(Güzel kız, boyundaki kürktür, güzel yiğit, gökteki yıldızdır.)
3087. Yaħşi qâmat – yârim âmad.
(Güzel boy, yarı şanstır.)
3088. Yaħşi hüsn – yârim baħt.
(Geçici güzellik yarım şanstır.)
3089. Yaħşining yüzidä zülük häm hâl bolib körenär.
(Güzelin yüzünde sülük de ben gibi görünür.)
3090. Öziga bâqmagan özgaga yâqmäs.
(Kendine bakmayan başkasını beğenmez.)

[S185]

3091. Oyidä bâru, boyidä yoq.
(Fikrinde var ama boyunda yok.)
3092. Öyin – sâz bilän,
Qız – nâz bilän.
(Fikir saz ile, kız naz iledir.)
3093. Ördäk öziga ârâ bersä häm âqquş bolâlmäs.
(Ördek kendisini süslese de akkuş olmaz.)

3094. Qarı bolsä qız häm yaḥşi,
Açıgan bolsä häm – qımız.
(Yaşlansa da kız, acı olsa da kımız yine güzeldir.)
3095. Qız bälä – gül-lälä.
(Kız çocuğu, gül laledir.)
3096. Qız bälä – üy ziynäti.
(Kız çocuk, ev güzelliğidir.)
3097. Qız bälä erdä yaḥşi,
Er älmäsa gördä yaḥşi.
(Kız çocuk kocada güzel, koca almäsa mezarda güzel.)
3098. Qız bär qıręiz qävâqli,
Qız bär – qarçığäy qanätli.
(Kız var, Kırgız şapkalı; kız var, şahin kanatlı.)
3099. Qız qılıçı bilän ıssıq.
(Kız, huyu ile sıcaktır.)
3100. Qız hüsni – yürägidä.
(Kızın güzelliği, kalbindedir.)
3101. Qızni kim sevmäs,
Qımızni kim içmäs.
(Kızı kim sevmez, kımızı kim içmez.)
3102. Qızning isi – gülning isi.
(Kızın kokusu, gülün kokusudur.)
3103. Qızning közi – qızilda,
Yaşning közi – yaşıldä.
(Kızın gözü kırmızıda, delikanlının gözü yeşilde.)

3104. Qızning qılıği yağı,
Sütning ılıği.
(Qızın huyu güzel, sütün ılıği.)
3105. Qırqqaça kösä yağı,
Qırqdan song ölsä yağı.
(Kırkı gelinceye kadar köse güzeldir, kırktan sonra ölse iyidir.)
3106. Qâzi pişväsiz bolmäs,
Qız işväsiz bolmäs.
(Kadı pişvasız³¹, kız işvesiz olmaz.)
3107. Qâzân qayda – süv şunda,
Suluv qayda – köz şunda.
(Kazan nerde su orda, güzellik nerde göz orda.)
3108. Qâri bolmäsa – qış hunük,
Yâri bolmäsa – qız hunük.
(Karı olmasa kış çirkin, yari olmasa kız çirkin.)

[S186]

3109. Qulâq söz üçün,
Âläm köz üçün.
(Kulak ses, alem göz içindir.)
3110. Hävâning täftiga bâq,
Âdämning äftiga bâq.
(Havanın sıcaklığına, adamın yüzüne bak.)
3111. Här bâğning güli,
Här çarbâğning – bülbüli.
(Her bağın gülü, her bahçenin bülbülü.)

³¹ Pişva: Reis, başkan

3112. Hār gülning hidi başqa.
(Her gülün kokusu başkadır.)
3113. Hār kimning didi başqa.
(Herkesin zevki başkadır.)
3114. Hār nārsāning yaraşığı bār.
(Her şeyin yakışığı vardır.)
3115. Hār quşning kânatı öziga yaraşa.
(Her kuşun kanadı kendisine yarar.)
3116. Hüsn gah bâht keltirär,
Gâh – külfät.
(Güzellik bazen mutluluk getirir, bazen sıkıntı.)
3117. Hüsn – yärim дәvlät, yärim âfät.
(Güzellik, yarı şans, yarı beladır.)

2.21. KÄMTÄRLİK ve MÄNMÄNLİK - (ALÇAK GÖNÜLLÜLÜK ve KİBİRLİLİK)

3118. Adändän cây tåpilsa, torga ötmä.
(Adenden yer bulunsa, başına geçip oturma.)
3119. Azlarning köngli qurtåva³² tilär.
(Eskilerin gönlü kurtava ister.)
3120. Ämäl özdürär,
Ämälga mäğrur bolsäng, tozdirär.
(Emel geliştirir, emelinde mağrur olursan geri bırakır.)
3121. Ämäl tegdi ħundiga,
Båşini sukdi mündiga.
(İş düşse arsız, başını sokar hanımının donuna.)
3122. Arğumâğim cirtaq åtdi,

³² Kurtava: Kaynar suda yapılan ayrandan koyu içecek, yoğurt çorbası.

Lâyni körüb täpä yâtdi.

(Cins atım sözdinlemezdi, çamuru görüünce yatıverdi.)

3123. Baq-baq etgan tākāni,
 Yāmğir yâqqanda kör.
 Şak-şak etgan kelini,
 Sigir sâqqanda kör.
 (Bak bak eden tekeyi,
 Yağmur yağdığında gör.
 Şak şak eden gelini,
 Sığır sağdığında gör.)

[S187]

3124. Baq-baq etgan tākāni,
 Qâr bâsganda kör.
 Mānmān degan yigitni,
 Yāv bâsganda kör.
 (Bak bak eden tekeyi,
 Kar bastırdığında gör,
 Bencilik eden yiğidi,
 Düşman bastığında gör.)
3125. Baqırâq sigir sütsiz bolär.
 (Bağıran sığır sütsüz olur.)
3126. Bilgän kişi bildim demäs,
 Bildim desä – bilgän emäs.
 (Bilen adam bildim demez, bildim derse bilen olmaz.)
3127. Bir közi kör,
 Häybäti zor.
 (Bir gözü körün, heybeti kaybolmuştur.)
3128. Birni bilgän birni bilmäs.
 (Birini bilen birini bilemez.)

3129. B yib kets ng b kirm ,
Yol y rgand  s kinm .
(Zenginliğe ulaşsan böbürlenme, yolda yürürken kendine s vd rme.)
3130. B r bols ng,  şma,
Yoq bols ng ş şma.
(Varlıklı olsan, aşırıya kaçma, yoksulluğa düşersen şaşırma.)
3131. B rlikd  maqt nm ,
Yoqlukda qayęurma.
(Varlıkta  v nme, yoklukta kederlenme.)
3132. Bir v bilg nini maqt r,
Bir v – k rganini.
(Birisi bildiğini  ver, birisi gördüğünü.)
3133. B şing  sm nga yetse h m,
Yerga Qar b y r.
(Başın gökyüzüne değse de, yere bakıp yürü.)
3134. B qqanning ikki eki,
 şqırqaning yer tebr t r.
(Baktığın iki keçi, azarladığında yeri sallar.)
3135. Boş tegirm n k ldir r.
(Boş değirmen güldürür.)
3136. Gavd siga mağrur tuy  m  lga kirm y k libdi.
(Gövdesine güvenen deve damızlık olmaz.)
3137. Gapni k tt  gapirm ,
N nni k tt  tişl m .
(Sözünü büyük söyleme, ekmeği büyük ısıрма.)

3138. Dävlät bitsä yâmânga,
Özin sanar hâqânga.
(Kötünün yüzüne talih gülse, kendisini hakan zanneder.)

[S188]

3139. Dabsär – täriq, sisär – hayqırıq.(?)

3140. Dâng târtganning toyini kör,(?)
Mâng urganning üyini kör.

3141. Dostingga sir ayt,
Mänmänlikdän qayt.
(Dostuna sır söyle, bencillikten uzak dur.)

3142. Yerin süv buzar,
Âdâm ni pul.
(Toprağı su bozar, adamı para.)

3143. Yâmğir özin sel sanar,
Kölmäk özin – köl.
(Yağmur kendisini sel sanır, gölet kendisini göl.)

3144. Yânidä bir puli yoq,
Tuyäning tişini körär.
(Yanında bir parası yok, devenin dişini görür.)

3145. Yânidä bir puli yoq, Ğirvânga hâkim.
(Yanında bir parası yok, Şirvana hakim olur.)

3146. Cangal özini bağ sanar.(?)

3147. Câm qâzânning tâti çıkar,
Maqtânçâqning – mâti.
(Cam tencerde pişen yemeğin tadı çıkar, övünenin oyunu.)

3148. İt üyasidä özini Yölbärs sanar.
(Köpek, yuvasında kendisini kaplan sanır.)
3149. İt qutursa egasini çâpar,
Çumçuq qutursa, bürgüte çâpar.
(Köpek kudursa, sahibini ısırır; serçe kudursa kartala çatar.)
3150. İtning äcâli yetse, mehrâbga otirâr.
(Köpeğin eceli gelse, mihraba oturur.)
3151. İçmäga âşi yoq,
İtining âti Bâytevât.³³
(İçmeye çorbası yok, köpeğinin adı baytevat)
3152. İş başlagandä maqtänmä,
İş bitgandä maqtän.
(İş başladığında övünme, iş bittiğinde övün.)
3153. İşni qılladi asbâb,
Egasi uradi lâf.
(İşi alet yapar, sahibi övünür.)
3154. Yırtıq âğiz tirti ağzga külâr.
(Yırtık ağız, yirik ağıza güler.)

[S189]

3155. Yoq nârsä bâr bolâr, kâmtâr bolsäng,
Bâr nârsä yoq bolâr, mänmân bolsäng.
(Yok olan var olur, mütevazı olursan, var olan yok olur, bencil olursan.)
3156. Käl tegdi, kör nâz qıldı.
(Kel değince, kör naz eder.)

³³ Bâytevât: Büyük köpek

3157. Kälning nimäsi bår
 Temir tarâği,
 Körning nimäsi bår,
 Eski tayâği.
 (Kelin nesi var,
 Demir tarağı dışında,
 Körün nesi var,
 Eski asası dışında.)
3158. Kämlikning kämâli bår.
 (Alçak gönüllünün olgunluğu var.)
3159. Kämtär bolding – gavhär bolding.
 (Mütevazı oldun, cevher oldun.)
3160. Kämtär bolsäng, âbru bår,
 Mänmän bolsäng, ensä qâtär.
 (Mütevazı olursan, itibarın olur, bencil olursan, ensen sertleşir.)
3161. Kämtär bolsäng, aş köp,
 Mänmän bolsäng taş köp.
 (Mütevazı olursan, aş çok,bencil olursan taş.)
3162. Kämtär yetär murâdga,
 Mänmän qâlar uyatga.
 (Mütevazı isteğine ulaşır, bencil ayıpta kalır.)
3163. Kämtär kämâlga yetär,(?)
 Becärb âyâqdan yitär.
3164. Kämtär kerilmäydi,
 Mâl-dünyäga berilmäydi.
 (Mütaevazı gerinmez, dünya malına kendini verilmez.)

3165. Kämtärga – kämâl,
Mänmänga – zävâl.
(Mütevazıya olgunluk, bencile ölüm.)
3166. Kämtärga egil,
Mänmänga keril.
(Mütevazıya eğil, bencile geril.)
3167. Kämtärlük – kättä dävlät.
(Mütevazılık büyük zenginliktir.)
3168. Kämtärlük kökkä kötärär,
Mänmänlik yerga kiritär.
(Mütevazılık göge çıkarır, bencillik yerin dibine sokar.)
3169. Kättä yesäng häm, kättä gapirmä.
(Büyük yesen de, büyük konuşma.)

[S190]

3170. Kekkäygangä kekkäygin,
Enkäygangä enkäygin.
(Böbürlenene böbürlen, eğilene eğil.)
3171. Kekkäyniş teräkkä yaraşar.
(Böbürlenmek kavağa yakıştır.)
3172. Kelinni kelär yıldä kör.
(Gelini gelecek yıl gör.)
3173. Kelinni kelgandä kör,
Sepini yâyganda kör.
(Gelini geldiğinde gör, çeyizini saçtığında gör.)
3174. Kerilgan köçäga sığmäs.
(Gerinen sokağa sığmaz.)

3175. Kerilganning toyiga bår,
Maqtånganning üyiga.
(Gerinenin düğününe git, övünenin evine.)
3176. Kerilmä ğâz, hünäring âz.
(Gururlanma kazsın, hünerin azdır.)
3177. Kün körmägan kün körsä,
Kündüz çirâq yandırâr.
(Güneşi görmeyen güneşi görse, gündüz lamba yaktırır.)
3178. Köz-köz qılma köz tegar,
Maqtänçâqqa söz tegar.
(Göz göz etme göz değer, övünene söz değer.)
3179. Kökkä bâqqan yıkilâr.
(Göğe bakan düşer.)
3180. Mänmänga – bälâ, yügürükkä – tumâr.
(Bencile bela, koşucuya muska.)
3181. Mänmänga – zävâl, yâmânga – äcäl.
(Bencile zeval, kötüye ecel.)
3182. Mänmänlägan hâtinni beşikligidä sinä.
(Bencilleşen hanımı beşik başında sına.)
3183. Mänmänlikni netärsän ,
Äbroyingdän ketärsän.
(Bencilliği ne yaparsın, itibarından olursun.)
3184. Maqtängen pänd yeydi,
Kämtärin qand yeydi.
(Övünen nasihat, mütevazı şeker yer.)
3185. Maqtängen qız toyda buzilâr.
(Övünen kız düğünde bozulur.)

3186. Mäktänganningbürdi ketär,
Äsl niyätiga kämtär yetär.
(Övünenin itibarı gider, asıl niyetine mütevazı ulaşır.)
- [S191]
3187. Maqtänçâq quruq poçâq.
(Övünen kuru kabuktur.)
3188. Mähmädânädän mäslähät qutma.
(Ukaladan ögüt alma.)
3189. Meväli daraht yerga engaşär,
Meväsiz daraht kökkä tırmaşar.
(Meyveli ağaç yere eğilir, meyvesiz ağaç göğe yükselir.)
3190. Meväsiz darahtning başı – tuman.
(Meyvesiz ağacın başı dumanlıdır.)
3191. Mâling köp bolsä, maqtänmä,
Üstâning âldidä – qolingni.
(Malın çok olsa, malınla, ustanın önünde maharetinle övünme.)
3192. Mullaning âldidä tilingni tiy,
Üstâning âldidä – kolingni.
(Hocanın önünde diline, ustanın önünde eline sahip ol.)
3193. Namı – uluğ, süpräsi – quruq.
(Namı büyük, sofrası küçük.)
3194. Nâğârâning içi pok, âvâzi bäländ.
(Kudümün içi kof, sesi çoktur.)
3195. Âyâğidä hınâsi bâr,
Yerni bâsib yürmäydi.
(Ayağında kınası var, toprağa basıp yürümez.)

3196. Åldin özingga bâq,
Songra nåğârâ qâq.
(Önce kendine bak, sonra kudüme vur.)
3197. Åldin özingni tüzät,
Keyni birâvni küzät.
(Önce kendini düzelt, sonra başkasını gözet.)
3198. Åt körmâgan ât körsä,
Åthânada ât çâpar.
(At görmeyen at görse, ahırda at keser.)
3199. Åt mingan âtasini tanimäs.
Tây mingan – âğasini.
(Ata binen babasını tanımaz, taya binen ağabeyini.)
3200. Åtasiz oğilning âğzi kättä.
(Babasız oğlanın ağzı büyük olur.)
3201. Aç nimä yemäs,
Toq nimä demäs.
(Aç ne yemez, tok ne demez.)
3202. Åqsâq tek turmäs,
Sâqâv – cim.
(Aksak sakın, dilsiz sessiz durmaz.)
3203. Åqsâqning âhıriga bâq,
Maqtänçâqning – mâräkäsiga.
(Aksağın sonuna bak, övünenin merasimine.)

[S192]

3204. Åğzi bilän oraq urgan,
Åyâği bilän mâşâq terâr.
(Ağzı ile orakvuran, ayağı ile çalgıcı toplar.)

3205. Åġirlikni yer kötärär,
Semizlikni qoy kötärär.
(Ağılıġı yer kaldırır, semizliġi koyun.)
3206. Pismıq yâtib püt kötärär,(?)
Şaldır-şuldır ât kötärär.
(Bencil yatarak ayak kaldırır, şaldır şuldur adını kaldırır.)
3207. Pışıqmän dep kerilmä,
Sâddä yetär başingga.
(Zenginim diye güvenme, yoksul yetişir sana.)
3208. Sâyâz dâryâ şaşqın âqar,
Çuqur dâryâ sâqın âqar.
(Sıġ nehir hızlı akar, derin nehir sakın akar.)
3209. Sän özingni maqtämä,
Seni biräv maqtäsin.
(Sen kendini övme, seni başkası övsün.)
3210. Siz turubsiz tikkäyib,
Biz turubmiz tikkäyib.
Yerga tüşgan qamçini
Kim âladi enkäyib.
(Siz dikilip dururken,
Biz dikilip dururken.
Yere düşen kamçıyı,
Kim alır eğilip?)
3211. Sırlı sandıqning içi boş.
(Gizemli sandıġın içi boştur.)
3212. Sırtı yältirâqning – içi kaltirâq.
(Üstü parlak olanın, içi titrektir.)

3213. Sıçkân sıǵmäs iniga,
Ğälvir bağlar dümiga.
(Fare sıǵmaz inine, kalbur bağlar kuyruǵuna.)
3214. Sâçib maqtänmä, yıǵıb maqtän.
(Daǵıtıp övünme, toparlayıp övün.)
3215. Sâqâv köp gapirär.
Çolâq köp yügürär.
(Dilsiz çok konuşur, topal çok yürür.)
3216. Süpräsidä üni yoq,
Tâm başidä qoş tändir.
(Sofrasında unu yok, dam başında çifte fırını var.)
3217. Sütsiz sigir köp märär.
(Sütsiz sığır çok bağırır.)
3218. Sorab bilgän – kämtärlik,
Sörämagan – ħumpärlik.
(Sorup öğrenen alçak gönüllü, soramayan tehdit edici.)

[S193]

3219. Sokır köp körär,
Çolâq köp yürär.
(Âmâ çok görür, aksak çok yürür.)
3220. Tâzä yasâvul köz çıQarär.
(Yeni muhafız göz çıkarır.)
3221. Tâvuqning uçgani, tãmgaçä.
(Tavuğun uçabileni, çatıya kadar uçar.)
3222. Tuǵilmâgan tilâvga tillä beşik.
(Doğmayan çocuǵa altın beşik.)

3223. Tolä yoĝân pölä bolär.(?)
3224. Toqâl tākä süzişdä yengilär.
(Boynuzsuz teke süsüşmede yenilir.)
3225. Üyidä iştân biçälmägan,
Dälädä ton biçär.
(Evinde külot biçemeyen, tarlada don biçer.)
3226. Üyidä umaç kesmägan,
Küçädä ugra kesär.
(Evinde hamur kesmeyen, sokakta hamur artığı keser.)
3227. Üyidä yoq ugrralik,
Özganinkidä qılär törälik.
(Evinde uğralık unu yok, kendisini ağırdan satar.)
3228. Uluĝ bolsäng kekkäymä,
Öz elingga çekçäymä.
(Ulu olsan kasılma, kendi halkına küçük düşme.)
3229. Ülfätینگ nāvça bolsä, päst bol,
Päst bolsä, ħas bol.
(Arkadaşın uzun boylu olursa, sen küçük ol, küçük olursa, saman çöpü kadar ol.)
3230. Üstäsi – salmâqçı,
Şâgirdi säyrâqçı.
(Hünərli ustanın öğrencisi övünür.)
3231. Ĥaşäk âqar yüzidä,
Kumi qâlar tagidä.
(Pislik akar yüzünde, kumu kalır altında.)
3232. Çaqımçı yetkâzär, maqtänçäk öldirär.
(Dedikoducu laf taşır, övünen öldürür.)

3233. Şer kutursa, âyga sâpçir.
(Arslan kudursa, aya saldırır.)
3234. Şühretpäräst – hämişä pästkâş.
(Şöhret düşkünü daima küçük düşer.)
3235. Şühretpäräst el bolmäs,
Kölmäk Süvdän köl bolmäs.
(Şöhret düşkünü, dost olmaz; bir çömlek; sudan göl olmaz.)

[S194]

3236. El seni aqlli desä,
Sen eldän aql örgan.
(Başkaları sana akıllı dese, sen başkalarından akıl öğren.)
3237. Erib aytgan eritär,
Kerilib aytgan hâritär.
(Ermiş olup söyleyen eritir, kasılıp söyleyen yorar.)
3238. Erim urmäydi demä,
Bäläm sıymäydi demä.
(Kocam vurmaz, çocuğum saygı göstermez deme.)
3239. Eşäk mäslähätläşib hängirmäs.
(Eşek akıl danışıp anırmaz.)
3240. Eşäk maqtänib tulpâr bolmäs,
Qarğa maqtänib şünqâr bolmäs.
(Eşek övünmekle cins at, karga övünmekle doğan olmaz.)
3241. Eşäk hängräydi sâyda,
Mälum bolädi lâйда.
(Eşen anırır vadide, malum olur çamurda.)

3242. Eşäkkä mugüz bitsä,
 Ât qarnini yârar.
 (Eşekte boynuz çıksa, atın karnını yarar.)
3243. Tüyäga qânat bitsä,
 Tâmingni buzar.
 (Devede kanat çıksa, damını bozar.)
3244. Eşäkkä mugüz bitsä,
 Egasini süzâr.
 (Eşekte boynuz çıksa, sahibini süser.)
3245. Yüvâş yöğânläsä, eşikkä sıgmäs.
 (Sakin sinirlense, kapıdan sığmaz.)
3246. Yürişni bilmäsäng, saqrâşga ürinmä.
 (Yürümeyi bilmiyorsan, sıçramaya kalkma.)
3247. Yântâq özini bağ eylär,
 Ahmâq özini tâğ eylär.
 (Yalaka kendisini bağ yapar, ahmak kendisini dağ.)
3248. Yapalaq quş maqtänsä,
 Cärdän küyân âdlim der.
 Yâmân kişi maqtänsä,
 Yağşining yâqasidän âldim der.
 (Kartal övünse,
 Uçurumdan tavşan aldım der.
 Kötü insan övünse,
 İyinin yakasını tutup aldım der.)
3249. Yasançâq märdâna bolmäs,
 Kâpäläk pârvänä bolmäs.
 (İyi giyinen mert olmaz, kelebek pervane olmaz.)

3250. Yaşsi epi bilän sözlär,
Yâmân – sepi bilän.
(İyi hüneri ile konuşur, kötü çeyizi ile.)
3251. Özgaga külgünçä, özingga kül.
(Başkasına güleceğine, kendine gül.)
- [S195]
3252. Özgadä nuqsân körsäng,
Özingni benuqsân demä.
(Başkasında eksik görersen, kendini eksiksiz sayma.)
3253. Özgani buğdây bilsäng,
Özingni sâ mân bil.
(Başkasını buğday bilsen, kendini saman bil.)
3254. Özi pâsmândäning könli âsmânda.
(Kendisi mütevazı olanın gönlü asumandadır.)
3255. Özim bilämân degan ölä,
Köp bilämân degan külär.
(Ben bilmiyorum deyen ölür, çok bilmiyorum deyen güler.)
3256. Özim bilämâm degan örga tüşär.
(Ben bilmiyorum deyen ateşe düşer.)
3257. Özing âsmânda bolsäng häm,
Âyağing yerdä bolsin.
(Kendin gökyüzünde olsan da, ayağın yere bassın.)
3258. Özinggâ Qaräma, âlämgä Qarä.
(Kendine bakma, herkese bak.)
3259. Özingni ây bilsäng,
Özgani sây bil.
(Kendini ay bilsen, başkasını vadi bil.)

3260. Özingni er bilsäng,
Özgani şer bil.
(Kendini yiğit bilirsən, başkasını arslan bil.)
3261. Özingni özing maqtämä,
Seni biräv maqtäsin.
(Kendini kendin övme, seni başkası övsün.)
3262. Özini aka degan,
Ekçisini tākä der.
(Kendisine ağa deyen, keçisine teke der.)
3263. Özini maqtägan ölimning qârâvulu.
(Kendisini öven, ölümün bekçisidir.)
3264. Özinikidä cinçirâq yâqmagan,
Birävnikidä şamçirâq yâqar.
(Kendi evinde çinili lamba yakmayan, başkasının evinde mumlu lamba yakar.)
3265. Özinikidä qırmâç yegän,
Birävnikidä quyrüq sorar.
(Kendi evinde tencere dibini sıyırıp yiyen, başkasının evinde kuyruk sorar.)
3266. Özläri – hân,
Kölänkäläri – mäydân.
(Kendileri oda kadar, gölgeleri meydan.)
3267. Ölänni toy kötärär,
Semizliği – qoy.
(Öleni düğün, semizliği koyun kaldırır.)
3268. Ölärmänning cäni säbil.
(Öleceğin canı sebildir.)
- [S196]
3269. Ördäk yoq köldä lâyhöräk – hân.
(Ördek olmayan gölde lir kuşu, han olur.)

3270. Ötgan küningni nutma,
Hâm çariğingni quritmä.
(Geçmiş gününü unutma, ham çariğini kurutma.)
3271. Ötmäs piçâqqa âltin sâp.
(Kesmez bıçağa altın sap.)
3272. Ötmäs teşä ötkir bolsä,
Bâlta dästäsini qırqar.
(Kesmez keser keser olsa, balta destesini kırar.)
3273. Qarğa qanât yâzib qarçığäy bolmäs.
(Karga kanat açıp şahin olmaz.)
3274. Qaqıllägan hâtinni qız bergandä kör.
(Gülüp oynayan kadını kız verdiğinde gör.)
3275. Qızıl etiklidän kelmäydi,
Kön etikliga bermäydi.
(Kızıl çizmeli den gelmez, deri çizmeliye vermez.)
3276. Qızım bâr deb kerilmä,
Zeb-ziynätga berilmä.
(Kızım var deyip kasılma, süse ziynete verme.)
3277. Qılışi bittä tuhumü,
Qa-qaläşi yurt buzar.
(Yaptığı bir yumurta, gıdaklaması yurt bozar.)
3278. Qâra tâvuq qaqıldäydi,
Âq tâvuq şaqıldäydi.
(Kara tavuk kakıldar, ak tavuk şakıldar.)
3279. Quv yegänini maqtâr,
Bäççä – kiyganini.
(Kurnaz yediğini över, çocuk giydiğini.)

3280. Qulni maqtänsin desäng, älisga sât.
(Övünsün dersen, köleyi uzağa sat.)
3281. Qulân quduqqa qulasa,
Çöl bukasi ayğır bolär.
(Eşek kuyuya düşse, çöl sığırı aygır olur.)
3282. Qulân quduqqa qulasa,
Qulâğidä qurbaqa qurillär.
(Eşek kuyuya düşse, kulağında kurbağa vıraklar.)
3283. Qurâl işlär, qol maqtänär.
(Alet işler, el övünür.)
3284. Quruq yerdän yel çıkar.
(Kuru yerden yel çıkar.)
3285. Quruq yağaç egilmäs.
(Kuru ağaç eğilmez.)
3286. Quruq sävlätdän quruq sävät yaħşi.
(Kuru gövdeden kuru sepet iyidir.)

[S197]

3287. Quruqning otiga höl küyär.
(Kurunun yanında yaş da yanar.)
3288. Quyun özin sel sanar,
Qorqaq özin er sanar.
(Kasırğa kendisini sel sanır, korkak kendisini er.)
3289. Quyuşkändän ziyäd küçänmä.
(Atın yularını fazla çekme.)
3290. Qorqaqning âti maqtänmaq.
(Korkağın atı övünmektir.)

3291. Ğurur – ğurbät,
Kämtärlik – hürmät.
(Gurur gurbet, mütevazılık saygı getirir.)
3292. Ğurur ğürbetga sâlar.
(Gurur gurbete düşürür.)
3293. Haddidän âşsa kişi,
Maqtäniş olar işi.
(İnsan haddini aşarsa, tek işi övünmek olur.)
3294. Hâr quş öz âvâzidän huş bolär.
(Her kuş kendi sesinden zevk alır.)

2.22. BAHT, ÂMAD vâ BAHTSİZLİK - (TALİH, ŞANS ve TALİHSİZLİK)

3295. Abdülhâkim âvga çıqdi,
Ârқasidän ğavĝâ çıqdi.
(Abdülhakim ava çıktı, arkasından kavga çıktı.)
3296. Ävvälini bergünçä, âhirini bersin.
(Evvelini verinceye kadar, sonrasını versin.)
3297. Azâbli qulni ât üstidä it qâpar.
(Acı çeken insanı at üstünde köpek ısırır.)
3298. Aĝtarganda tâpilmäs,
Keräkmäsdä zâr-zâr.
(Aradığında bulunmaz, gerekmediğinde gözünün önündedir.)
3299. Baht külgü bâr üyga kirär.
(Baht sevinci zengin evine girer.)
3300. Baht – sändıkdä, käliti âsmânda.
(Baht sandıkta, anaharı göktedir.)
3301. Bahtli âvçıga çolâq kiyik yolikär.
(Şanslı avcıya topal geyik rast gelir.)

3302. Bahtsız kişini tüyäning üstidä it qâpar.
(Talihsiz adamı devenin üstünde köpek ısırır.)
3303. Bahtsız quduqqa kirsä, qum yâğar.
(Bahtsız kuyuya girse, kum yağar.)
3304. Bahtsızlıkdä âltin häm hıra.
(Bahtsızlıkta altın da sönük kalır.)
3305. Bemâr tüzälgisi kelsä,
Tâbib öz âyâği bilän kelär.
(Hasta iyileşecek olsa, doktor kendi ayağıyla gelir.)

[S198]

3306. Beâbro bel bağlasa,
Beçârä boyun egar.
(Güçlü istese, biçare boyun eğer.)
3307. Berämän degan quliga
Undan-bundan yetkâzär.
Bermäymän degan qulining
Bâr-yoğini ketkâzär.
(Veririm diyen kuluna
Ondan bundan bulup verir.
Vermem diyen kulunun
Varını yoğunu giderir.)
3308. Berämän degan quliga,
Çıqarib qoyädi yoliga.
(Veririm diyen kuluna, çıkarıp koyar yoluna.)
3309. Âlaman degan kulidän,
Târtib âladi qolidän.
(Alıyorum diyen kulundan, çekip alır kolundan.)
3310. Biz qallıqqa bârganda, ây yâruğ bolär.
(Biz kız kaçırmaya çıktığımızda, ayın aydınlık olur.)

3311. Biz oğirlikka çıqsaq, âydin bolâr.
(Biz hırsızlığa çıksak, aydınlık olur.)
3312. Birâv süv tâpalmaydi içgani,
Birâv süv tâpalmaydi keçgani.
(Biri içmeye su bulamaz, biri geçmeye.)
3313. Birâv – tâcdar,
Birâv – bâcdar.
(Biri taç sahibidir, biri vergi.)
3314. Birâv ölâmân desä,
Birâv külâmân deydi.
(Biri ölüyorum dese, biri gülüyorum der.)
3315. Bâzârgqa bâr, bahtindân kör.
(Pazara var, bahtından gör.)
3316. Bâlta ursam, tegdi tâşga,
Qaytib tegdi münqluq bâşga.
(Balta vursam değer taşa, seker gelir kederli başa.)
3317. Bârga bälâ yâpişmäs.
(Varlıklıya bela yapışıp kalmaz.)
3318. Bâşim bälâ içidä,
Âyâğim cäfâ içidä.
(Başım bela, ayağım cefa içindedir.)
3319. Dävlät qâçar, mehnät quvar.
(Zenginlik kaçır, çalışmak kovalar.)
3320. Dävlät häm egiz-egiz,
Mehnät häm egiz-egiz.
(Zenginlik de iki iki, çalışmak da.)

3321. Dävring kepti, sür begim,
 Dävraning kepti ur begim.
 (Devrin sefasını, sür beyim, devranın sefasını vur beyim.)

[S199]

3322. Devânäning işini Hudâ onglär.
 (Divanenin işini Tanrı düzeltir.)

3323. Dâying mirâb bolgunça,
 Yering öy bolsun.
 (Dayın su yolu bekçisi oluncaya kadar, bahçen suyun gelmesine uygun olsun.)

3324. Yetim qızning toyini yamğır buzar.
 (Yetim kızın düğününü yağmur bozar.)

3325. Yâ dânging çıksın,
 Yâ – canning.
 (Ya namın çıksın, ya canın.)

3326. Yâ yering serâb bolsin,
 Yâ âtang mirâb bolsun.
 (Ya bahçen geniş olsun, ya baban su yolu bekçisi olsun.)

3327. Yâ cân çıqsın,
 Yâ – nâm.
 (Ya can çıksın, ya nam.)

3328. Yâ lāvullab yân,
 Yâ birätölä oç.
 (Ya alevlenip yan, ya tamamıyla sön.)

3329. Yâ – âstidä,
 Yâ – üstidä.
 (Ya altında, ya üstünde ol.)

3330. Yâ âting çıqsın,
Yâ – öting.
(Ya adın çıksın, ya ödün patlasın.)
3331. Yâ pâşşâ buzar,
Yâ – paşa.
(Ya sivrisinek bozar, ya paşa.)
3332. Yâğ içidâ yäyrämägan qâra büyräk.
(Yâğ içinde yaşayamayan kara böbrek.)
3333. Cücäning ıqbâli bolsä,
Tâvuqning emçägi bolär edi.
(Cıvcivin şansı olsa, tavuğun memesi olurdu.)
3334. Yigit bâşidän дәvlät yirâq emäs.
(Yigit başından talih uzak değildir.)
3335. Yigit mâlı – yerdä.
(Yiğidin malı yerdedir.)
3336. Yıqılğanning üstüga yulduruq.
(Düşenin üstüne tekme.)
3337. Yığläganning âldidän ingrägan çıkar.
(Ağlamanın önünden inlemek çıkar.)
3338. Yoli bolgan yigitga yoldan yoldaş qoşılär.
(Yolu açık olan yiğide yolda yoldaş katılır.)
- [S200]
3339. Yoli bolgan yigitning yängasi âldidän çıkar.
(Yolu açık olan yiğidin, yengesi önüne çıkar.)

3340. Yoling çärâğan bolsä,
Turmuşing fârâvan bolär.
(Yolun aydınlık olursa, hayatın refah ve varlık içinde olur.)
3341. Käl qızning bahtini kör,
Otirgan tahtını kör.
(Kel kızın bahtını gör, oturduğu tahtını gör.)
3342. Kambağal qız qaltiräydi,
Peşânası yältiräydi.
(Fakir kız titrer, alını terden parlar.)
3343. Kambağalni ât üstidä it qâpar.
(Fakiri at üstünde köpek ısırır.)
3344. Kambağalning Yâlğiz közisiga qaşqır tegar.
(Fakirin yalnız tek gözünü de kurt oyar.)
3345. Kambağalning âş üstidä burni qânar.
(Fakirin yemek yerken burnu kanar.)
3346. Kambağalning âvi yürmäs,
Âvi yürsä häm, dâvi yürmäs.
(Fakirin avı rast gitmez, avı rast gitse de, hakkını alamaz.)
3347. Kambağalning käsäli âlisda bolsä,
Tabib häm bârmäs.
(Fakirin hastası uzakta olsa, doktor da gitmez.)
3348. Kambağalning âğzi âşga yetgandä,
Bâşi tâşga tegar.
(Fakirin ağzı pilava uzansa, başını taşa vurur.)
3349. Kämânsizga kiyik uçrar.
(Yay olmayana geyik rast gelir.)

3350. Kel-keli kelse, kelinden ävväl qız tuğar.(?)
(İstemeye gelecekse, gelinden evvel kız doğar.)
3351. Kel-keli kelse, it häm sälahätli bolär.
(gelesi gelecek, köpek de kabiliyetli olur.)
3352. Kel-keli kelse, bulamıq tiş sındırar.(?)
3353. Kelişmäganning kelişi oğri.
(Uyumsuzun iyi geçindiği hırsızdır.)
3354. Kümüş künga qonsa,
Ältin öz äyâği bilän kelär.
(Gümüş güneşe konsa, altın kendi ayağıyla gelir.)
3355. Küning küni bolganda,
Çörtän balıq teräk başidä süzär.
(Günü günü olduğunda, yırtıcı balık kavak başında yüzer.)
3356. Körniki kündä qıyâmät.(?)
3357. Laqayning küyâv bolgani – bek bolgani.
(Kaynı olmayan damat, bey olur.)
- [S201]
3358. Mängläyimdä bolsä, körärmän,
Ayamda bolsä, yalarmän.
(Anlımda yazılıysa, yaşarım, avcumda olsa yalarım.)
3359. Ming qoylining qoyi qâldi,
Bir qoylining qoyi ketdi.
(Bin koyunu olanın koyunu kaldı, bir koyunu olanın koyunu gitti.)

3360. Måling Һora bolsä,
Berdi Һudå.
Һåtining Һora bolsä,
Urdı Һudå.
(Malın değersiz ise,
Tanrı verdi.
Hanımın değersiz ise,
Tanrı vurdu.)
3361. Åvi yürganing dåvi yürür.
(Avı rast gidenin av niyeti devam eder.)
3362. Åvçining åşi – åyåğidå,
Qoyçivånning bahtı – qoyidå.
(Avcının nasibi ayağında, çobanın bahtı koyundadır.)
3363. Åyda-yildå bir bâzår,
Üniyåm yamğır buzar.
(Ayda yılda bir Pazar, unu yağmur bozar.)
3364. Åmadi kelse, sıçqån filni yengar.
(Şansı olursa, fare fili yener.)
3365. Åmadning şişåsi temirçining,
Dandåning sındırar.
(Şanslının cam şişesi demircinin demirini kırar.)
3366. Årıq åtga çång yuqar.
(Zayıf ata toz bulaşır.)
3367. Årıq åtga çöp ilåşar.
(Zayıf ata küçük dal ilişir.)
3368. Årıq åtga qamçi yåv,
Teşik tåmga tåmçi yåv.
(Zayıf ata kamçı, delik dama damla düşman.)

3369. Āt bāzārı – baht bāzārı.
(At pazarı, baht pazarıdır.)
3370. Āta bilān qālgan – şüm yetim,
Āna bilān qālgan gül yetim.
(Babası ile kalan uğursuz, anası ile kalan gül yetimdir.)
3371. Ātangning çārvāğidā qālgunça,
Ānangning oymāğidā qāl.
(Babanın çiftliğinde kalacağına, ananın oymağında kal.)
3372. Ātasi urmagan qonğızni,
Bālāsı urar tongğızni.
(Babası vuramaz böceği, çocuğu vurur domuzu.)
3373. Ātdan āla hām tuğar, qāra hām.
(Attan güzel de doğar, çirkin de.)

[S202]

3374. Ātīng yaḥşi bolsä,
Bu dünyāning fārāğlī,
Ḥātining yaḥşi bolsä,
Bu dünyāning çārāğlī.
(Atın iyi olsa,
Bu dünyanın zenginliğidir.
Hanımın iyi olursa,
Bu dünyanın ışığıdır.)
3375. Āç qārınga āççıq ayrān.
(Aç karna acı ayran.)
3376. Āq kündä āQarārsan,
Qāra kündä Qarāyarsan.
(Ak günde ağarısın, kara günde kararısın.)

3377. Tävakkälni tâşga ur,
Bahtindän kör.
(Tevekkül edip taşa vur, kaderinde ne varsa onu gör.)
3378. Tävakkälning eşäğini böri yemäs.
(Riski göze alanın eşęini kurt yemez.)
3379. Tävakkälçining kemäsi bätmäs.
(Tevekkül edenin gemisi batmaz.)
3380. Tayâqsizga tâvuşqan uçrar.
(Sopası olmayana tavşan rast gelir.)
3381. Täläk urganni fäläk urar.
(Boşanana felek de vurur.)
3382. Tanlab- tanlab tâzga uçrâbdi.
(Seçe seçe tazıya rast gelir.)
3383. Tânlâğan tülkiga yolıqar.
(Seçen tilkiye rastlar.)
3384. Tahting külgünçä, bahting külsün.
(Tahtın gülünceye kadar bahtın gülsün.)
3385. Temir qarmaqqa âltin balıq.
(Demir oltaya altın balık.)
3386. Temirçi taqaga yâlçimäs.
(Demirci nala tamah etmez.)
3387. Tilâb âlgan bälâmni eçki süzib öldirär.
(Dilekle sahip olduğum çocuğumu keçi süsüp öldürür.)
3388. Tâleim tâldan ekän,
Buyruğim kaldan ekän.
(Talihim söğüt ağacındanmış, buyruğum keldenmiş.)

3389. Tāşsız tärâzining şâyini sınıq.
(Taşsız terazinin kulpu kırıktır.)
3390. Tul hâtinning başıga turna tezâklâr.
(Dul kadının başına turna pisler.)
3391. Tut yahşisi – yerga,
Qız yahşisi – körga.
(Dutun iyisi yere, kızın iyisi köre düşer.)

[S203]

3392. Usta piçâqqa yälçimäs,
Etikdöz – bigizga.
(Usta bıçağa tamah etmez, kunduracı bize.)
3393. Hâridning sâthını tilägünçä, bahtini tilä.
(Müşterinin gelmesini dileyeceğine, bahtını dile.)
3394. Hızır nazar qılmäsa,
Eşäk bâzâridä дәlläl häm bolmaysan.
(Hızır nazar kılmäsa, eşek pazarında simsar da olamazsın.)
3395. Hân tahtidän qorqar,
Qız – bahtidän.
(Han tahtından korkar, kız bahtından.)
3396. Hâtin bahti – eridä bolâr,
Yetim bahti – yerdä.
(Hanımın bahti kocasında olur, yetimin bahti toprakta.)
3397. Hudâ urganni päyğämbär häm,
Hässäsi bilän türtâr.
(Tanrının vurduğunu peygamber de asası ile iter.)
3398. Şäm yârugi tübiga tüşmäs.
(Mum ışığı dibine düşmez.)

3399. Şorga tüşgan şori qurir.
(Tuza düşenin tuzu kurur.)
3400. Şörlikkâ yol oyilür.
(Biçareye yol kazılır.)
3401. Etikdöznüng etigi yırtık.
(Kunduracının kundurası yırtıktır.)
3402. Eşägim çolâq boldi
Mänzilim yırâq boldi.
(Eşegim topal oldu, gideceğim yer uzak oldu.)
3403. Eşâklığa tülki uçrar.
(Eşekliye tilki rast gelir.)
3404. Eşikdän baht kirsä,
Fälâqat teşikdän qâçar.
(Kapıdan baht girerse, felaket delikten kaçır.)
3405. Yürgangayorgä yolıqar.
(Yürüyene yorga rast gelir.)
3406. Yarâqlığa yâv yilikmäs.
(Yararlı olana düşman ilişmez.)
3407. Özim uzin bolsäm häm, taleim päst.
(Kendim uzun olsam bile, talihim kısadır.)
3408. Ölganning üstiga tepgan.
(Ölenin üstüne teperler.)
3409. Ölganning üstüga on tayâq.
(Ölenin üstüne on sopa.)
3410. Otırib edim ğamsız,
Buzâğim tuğdi dümsiz.
(Oturuyordum gamsız, buzağım doğdu kuyruksuz.)

[S204]

3411. Qayğu yoğidä qayğu –
Qaynanamning ölgani.
(En son üzüleceğim şey kaynanamın ölmesidir.)
3412. Qarimtäning üstiga qâr yağmäs.
(Yapılan iyiliğin üstüne kar yağmaz.)
3413. Qızga ältindän taht emäs,
Bärmäqdäy baht tilä.
(Kıza altından taht değil, parmak kadar baht dile.)
3414. Qızning bahtı – erning dävläti.
(Kızın bahtı, kocasının zenginliğidir.)
3415. Qımârbâz häm yutar, häm yutqazär.
(Kumarbaz hem kazanır, hem kaybeder.)
3416. Qârdan qutilgan yâmğirä tutilär.
(Kardan kurtulan yağmura tutulur.)
3417. Quduq tübiga quyâş tüşmäs.
(Kuyu dibine güneş ışığı düşmez.)
3418. Qorçälägan közga çöp tüşär.
(Sakınılan göze çöp batar.)
3419. Här yigitga bir âmad.
(Her yiğide bir şans.)
3420. Här nârsäning vaqtı bâr,
Här bir qızning bahtı bâr.
(Her şeyin bir vakti var, her kızın bir kısmeti var.)
3421. Här âqşâmning bir tângi bâr.
(Her gecenin bir sabahı vardır.)

3422. Hüsning bolgunça, bahting bolsun.
(Güzelliğın olacağına bahtın olsun.)

2.23. EPÇİLİK ve NÂŞUDLİK - (BECERİKLİLİK ve BECERİKSİZLİK.)

3423. Äbcir bolsä färzäding,
Çöldän nân terär.
Yalqâv bolsä färzäding,
Yerdän dän termäs.
(Becerikli olsa çocuğın,
Çölden ekmek toplar.
Tembel olsa çocuğın,
Yerden kırıntı toplamaz.)

3424. Baytal çâpib pâyga âlmäs.
(Dişi at koşup yarış kazanmaz.)

3425. Balaq turilmäy, bälıq tutilmäs.
(Paça sıvamadan, balık tutulmaz.)

3426. Bebärârlık bolmäsa,
Kelin tüşdä gapirmäs.
(Beraberlik olmasa, gelin düşünde konuşmaz.)

[S205]

3427. Bilämän – dedim, tutildim,
Bilmäymän – dedim, kutildim.
(Biliyorum dedim, tutuldum; bilmiyorum dedim, kurtuldum.)

3428. Bilgän adm qoli bilän quyân âvlar.
(Bilen adam eli ile tavşan avlar.)

3429. Bilmäganga bit öldiriş qıyın.
(Bilmeyene bit öldürmek zordur.)

3430. Bir şâltâqning işini yigirmi epçil eplây olmäs.
(Bir beceriksizin yaptığı işi yirmi becerikli düzeltemez.)

3431. Bâzâr bilgän aç qâlmäs,
Yol tanigan keç qâlmäs.
(Pazar bilen aç kalmaz, yol bilen geç kalmaz.)
3432. Bürğa tutiş üçün häm barmâqni hölläş keräk.
(Sülük tutmak için de parmağını ıslatmak gerekir.)
3433. Gadâyçilikkä häm uquv keräk.
(Dilencilik için de okumak gerekir.)
3434. Däryä çâpar, çaqqân tâpar.
(Nehir akar, amacına ulaşan kimse bulur.)
3435. Dud demäkkä dudâq keräk,
Sirkä tilämäkkä – usül.
(Dud demeye dudak gerekir, sirke istemeye usül.)
3436. Yer yüzini baḡmal âlsa häm,(?)
Anqâvga tākirlik tāgmäs.
3437. Yâ eşäkni yükkä elt,
Yâ yükni eşäkkä.
(Ya eşeği yüke gönder, ya yükü eşeğe.)
3438. Yâmân дәlläl yānidän tolar,(?)
Yâmân kāsib bigiz tanlar.
3439. Yānmäsa, otin yāmân,
Yâqālmäsa – ḡätin.
(Yanmazsa, odun kötüdür, yakamäsa hanım kötü.)
3440. Yâtgan yâtar, qıdirgan tâpar.
(Yatan yatar, arayan bulur.)
3441. Yâḡaç qāzân tägi küyär.
(Ağaç kazan dahi için için yanar.)

3442. Yâğaçning bâşini qurt yer,
 Âdâmning yumuşâğini – it.
 (Ağacın başını kurt yer, adamın yumuşağını it.)
3443. Câyi kelgandä, yâmânga yâlin,
 Câyi kelgandä, källäsini qayir.
 (Yeri geldiğinde, kötüye yalvar; yeri geldiğinde, boynunu eğdir.)

[S206]

3444. Cümüş ökirib biyik bolmäs,
 Eçki yügürüb – kiyik.
 (Manda böğürüb dana olmaz, keçi koşup geyik olmaz.)
3445. Zamâning tülki bolsä, sen tâzi bol.
 (Zamanın tilki olursa, sen tazı ol.)
3446. İt bolış üçün hâm bir qarç quyrüq keräk.
 (Köpek olmak için bile bir karış kuyruk gerekir.)
3447. İş bilgän tüzär,
 Bilmägan – buzar.
 (İşi bilen düzeltir, bilmeyen bozar.)
3448. İşbilmäsäng, gap bil.
 (İş bilmezsen laf bil.)
3449. Yıqılsäng, âlib tur,
 Çöntägingga sâlib tur.
 (Düşersen alıp kalk, cebine koyup kalk.)
3450. Yorgä âtning yoli bolär,
 Cörtäkning şöri bolär.
 (Hızlı atın yolu olur, binek atın salyası olur.)
3451. Yoqni bârdan qıl,
 Bârni bâldäy qıl.
 (Yoğu var et, varı bal gibi yap.)

3452. Kişi qoli bilän ip eşilmäs.
(Başkasının eliyle ip eğrilmez.)
3453. Küräş bilmägan âtasini yıqtâr.
(Güreş bilmeyen babasını yıkar.)
3454. Küçängan bilän qol qavärmäs,
Baqırgan bilän bir iş bitmäs.
(Var gücünle çalışmakla elin nasır tutmaz, sürekli şikayet edenle bir iş bitmez.)
3455. Köngillägan çopân tākādän süt sağar.
(Gönlü olan çoban tekeden süt sağlar.)
3456. Köp bolsä sepläb kör,
Âz bolsä – epläb.
(Çok ise saçıp dur, az ise becerip dur.)
3457. Mergan âvda bilinär,
Sözçi – dâvda.
(Nişancı avda bilinir, savcı davada.)
3458. Mâlni bâqsäng, toq bolur,
Bâqâlmäsäng, yoq bolur.
(Mala bakarsan, tok olur; bakamâsan, yok olur.)
- [S207]
3459. Nonâq mergan âqsâq küyän izlär.
(Sakar avcı topal tavşan izler.)
3460. Âv âlgan tâzi burundan malum.
(Av bulacak tazı burundan bilinir.)
3461. Âvçi âvçılıqni qançä bilsä,
Ayık hâm qâçışni şunga bilär.
(Avcı avcılığı ne kadar bilirse, ayı da kaçmayı o kadar bilir.)

3462. P z nd ning g c sid n  ş  ıqar,
N şudning p l vid n t ş  ıqar.
(Aşçıbaşının kırık buğdayından çorba çıkar, beceriksizin pilavından taş.)
3463. P d çi k p bols  m l har m bol r.
(S r s  çok olursa mal haram olur.)
3464. Pul  tang kim,  nang kim dem ydi.
(Para baban kim anan kim sormaz.)
3465. Puht  boyniden ilin r,
G l –  y ğid n.
(Hesaplı ensesinden bilinir, saf ayağından.)
3466. S vd laşuv – s vd ning y rmi.
(Pazarlık yapmak ticaretin yarısıdır.)
3467. S ndiği tol  sepi bolgunça,
Yur gi tol  epi bolsun.
(Sandık dolusu çeyizi oluncaya kadar, yüreği dolu sevgisi olsun.)
3468. S t ng bir iş qıl lm ydi,
Qılsa h m k p bil lm ydi.
(Gösteriş meraklısı bir iş yapamaz, yapsa bile çok bilemez.)
3469. Sepli bolgunça, epli bol.
( eyizin oluncaya kadar, becerin olsun.)
3470. Sigir oğırl gan kutuldi,
B şv q  şl gan tutildi.
(Sığır çalan kurtulur, yular tutan yakalanır.)
3471. Sıh h m k ym sin, k b b h m.
(Şiş de yanm sın kebab da.)
3472. S nsiz h tining  yi s nga kirm s.
(Hesapsız hanımın evi hesaba katılmaz.)

3473. Sâçib qâçgunça, âlib qâç.
(Dağıtıp kaçıncaya kadar, alıp kaç.)
3474. Sudrâlgan kâltâk yer.
(Yapacağını geciktiren sopa yer.)
3475. Süzâ bilmâgan öz hâvuzidâ ğarq bolâr.
(Yüzme bilmeyen kendi havuzunda boğulur.)

[S208]

3476. Söz bilmâgan kişidân
Hürâ bilgân it yahşi.
(Söz bilmeyen adamdan, havlamayı bilen köpek iyidir.)
3477. Sörây-sörây bilib âlibdi,
Uyala- uyala keyin qâlibdi.
(Sora sora öğrenip alır, utana utana sonra kalır.)
3478. Soqâlmâgan söyil kötârâr,
(Ayağa kalkamayan sopa ile vurur.)
3479. Tävâkkâl tâğni yıqar.
(Tevekkül dağı yıkar.)
3480. Tävâkkâl erning yoldâşi.
(Tevekkül yiğidin yoldaşdır.)
3481. Târiqni yegân çumçuq,
Bâlâga qâlgan bedânâ.
(Buğdayı yiyen serçedir, belaya düşen bıldırcındır.)
3482. Taqlid bilân tâng âtmäs.
(Taklit ile tan ağarmaz.)
3483. Tentâk öylâgünçâ,
Tevâkkelçi Süvdân ötâr.
(Aptal düşününceye kadar, tevekkül eden sudan geçer.)

3484. Tirik bolib bázârda yoq,
Ölik bolib mâzârda.
(Diri olup pazarda değil, ölü olup mezarda değil.)
3485. Tâz tarangünçä, toy târ qar.
(Kel taranincaya kadar düğün biter.)
3486. Tâş kelsä, kemir,
Süv kelsä, simir.
(Taş gelse, kemir, su gelse, iç.)
3487. Tülkining ming bir hünäri bâr,
Hämmäsindän âhırgisi uluğvâr.
(Tilkinin binbir hüneri var, hepsinden sonuncusu muhteşemdir.)
3488. Tülkining hiyläsi köp,
Yaşşisi qaçmâq.
(Tilkinin hilesi çoktur, en iyisi kaçmaktır.)
3489. Turip ölgünçä, urib öl.
(Yatıp öleceğine, savaşıp öl.)
3490. Tüyä – kättä, yağrini – undan häm kättä.
(Deve büyük ama, hörgücü ondan da büyük.)
3491. Tutgan tutganiki,
Åşıq – yutganiki.
3492. Tüyä oyun tüşsä, qar yağar.
(Deve oyuna dalsa, kar yağar.)
- [S209]
3493. Tüyäliga bâstirmä,
İtlikkä qâptirma.
(Develiye ezdiime, köpekiye ısıttırma.)

3494. Tüyäning kättäsi köprikdä tayâq yer.
(Devenin büyüğü köprüde dayak yer.)
3495. Tuğuluq soramâqning häm ämäli bâr.
3496. Ton – kiyganniki.
Ât – minganiki.
(Gömlek giyenin, at binenin.)
3497. Törkini yaqinning töşäği yığılmäs.(?)
3498. Üddäsidän çıqmäsäng, ürinmä.
(Üstesinden gelemeyeceksen, kalkışma.)
3499. Uzâkdan ärävälägünçä,
Yaqındän törvälä.
(Uzaktan iş bekleyeceğine, yakındakini torbaya koy.)
3500. Ura bilmägan uzun kâsâv kötärär.
(Kavga bilmeyen, uzun demir çubukla vurur.)
3501. Ura bilmägan uzun oqlâv kötärär.
(Kavga bilmeyen, uzun oklavayla vurur.)
3502. Uringan hâtin oğil tuğar.
(Gayret eden hanım oğul doğurur.)
3503. Uyälgan büyürgandän quruq qâlar.
(Utanan buyurandan zayıf kalır.)
3504. Uyälgan yigit kızdän quruq qâlâr.
(Utanan yiğit kızdän zayıf kalır.)
3505. Uquvi bâr ulğayar,
Uquvi yoq sarğayar.
(Okumäsı olan büyür, okumäsı olmayan sararıp solar.)

3506. Çaqqân çärä tãpâr.
Bepärvã – bãhãna.
(Becerikli çare bulur, pervasız bahane.)
3507. Çivin hãm anqãvning âğzini pãylâr.
(Sivrisinek de avanağı azarlar.)
3508. Çolâq bolsãng hãm, nonâq bolma
(Çolak olsan da, sakar olma.)
3509. Eläk soraşga hãm âğiz keräk.
(Elek sormaya da ağız gerekir.)
3510. Elänmäsãng, el qayda,
Yälinmäsãng, pul qayda.
(Elenmesen, el nerede, yalvarmãsan para nerede?)
3511. Emini qılgunçã, epini qıl.(?)
- [S210]
3512. Eplãgan ikki âşãr.
(Beceren iki kat arttırır.)
3513. Eplãşga ep keräk,
Bãğlaşga — ip.
(Becermeye beceri gereklidir, bağlamaya ip.)
3514. Epli hãtin üyni tutar ârasta,
Epsizdã üy tori latta-putta.
(Becerikli hanım evine sahip çıkar, beceriksiz ev makamı bezden ipten ibarettir.)
3515. Epli qızdãn qãlma,
Sepli qızni âlma.
(Becerikli kızıdan geri kalma, çeyizli kızını alma.)
3516. Epsiz sãzãnda sãzin çözãr.
(Beceriksiz sazende sazını bozar.)

3517. Epçil hâtin qâr Qalâb qâzân qaynatar.
(Becerikli kadın kar üstünde kazan kaynatar.)
3518. Erinçâqning ishi bitmäs,
Epsizning — hâcâti.
(Tembeline işi bitmez, beceriksizin isteği.)
3519. Et yeydigan quş hâm bâr,
Etini yeydigan quş hâm bâr.
(Et yiyen kuş da var, eti yenilen kuş da.)
3520. Eşikni keyin kirgan yâpar.
(Kapıyı son giren kapatır.)
3521. Yumşâq yâğâçga qurt tüşâr.
(Yumuşak ağaca kurt düşer.)
3522. Yutganning tãmâğiga Qarâma,
Yurganning — âyâgiga.
(Yutanın ağızına bakma, yürüyenin ayağına.)
3523. Yağşi buzâq ikki ânani emâr.
(İyi buzağı iki anayı emer.)
3524. Yağşi hâtin göşt quritâr,
Yâmân hâtin göşt sasitâr.
(İyi hanım eti kurutur, kötü hanım eti kokutur.)
3525. Özing üçün öl yetim.
(Kendin için yetim öl.)
3526. Özlâri âydây,
Qılğan işlâri lâydây.
(Kendileri ay gibi, yaptıkları işler balçık gibi.)

3527. Oyçi oyiga yetgünçä,
Tävakkälçi bärüb kelär.
(Düşünen düşününceye kadar, tevekkül eden varıp gelir.)
3528. Oyçining oyi bitgünçä,
Tävakkälçining toyi bitär.
(Düşünenin düşünmesi bitinceye kadar, tevekkül edenin düğünü biter.)
3529. On märtä şap-şap degünça,
Bir märtä şäftäli degan yaħşi.
(On defa şap şap deyinceye kadar, bir defa şeftali diyen iyidir.)
- [S211]
3530. Ongmäganning iti
Oğri ketgandan song Hürär.
(İşi rast gitmeyenin köpeği, hırsız gittikten sonra havlar.)
3531. Ongmäganning oqı qıyâ ketär.
(İşi rast gitmeyenin oku eğimli gider.)
3532. Örgimçäkdek örmälä,
Bedänädek yörgälä.
(Örumcek gibi ağ ör, bıldırcın gibi sekerek yürü.)
3533. Örnü kelsä, örâq ör.
(Öreceğın gelirse, örgü ör.)
3534. Oti çıqqanning âti yurmäs.
(Ödü patlayanın atı yürümez.)
3535. Ötkir suqulganni teşär.
(Keskin olan yaklaşanı deşer.)
3536. Oçâqdägi otım öçmäsin desäng,
Qori bäridä häräkät qıl.
(Ocaktaki ateşim sönmesin dersen, kuru sürekli eşele.)

3537. Oğil bolsin, qız bolsin,
Qo1-âyâgi tez bolsin.
(Oğul olsun kız olsun eli ayağı tez olsun.)
3538. Oğil tuğmäs hâtin bolmäs,
Mâl tâpmäs yigit bolmäs.
(Oğul doğurmayan hanım olmaz, mal bulmayan yigit olmaz.)
3539. Oğri qutular,
Toğri tutilar.
(Hırsız kurtulur, doğru yakalanır.)
3540. Qamişni boş tutsäng, qolingni qiyär.
(Kamışı boş tutarsan, elini keser.)
3541. Qarägan tâpmäs, soragan tâpar.
(Bakan bulamaz, soran bulur.)
3542. Qari qız âvga çiqar, Ketidän gavgâ çiqar.
(Kadın kız ava çiksa arkasından kavga çıkar.)
3543. Qari qız yäsängünçä, toy ötär.
(Kadın kız süsleninceye kadar düğün biter.)
3544. Qatıq içgan qutular,
Hurmäçä yalagan tutilär.
(Yoğurt yiyen kurtulur, hurma yalayan tutulur.)
3545. Qırq, yuzning Bäläsi
On tortidä baş bolär.
Çiyirlining Bäläsi
On säkkızdä yaş bolär.
(Kırk, yolu olanın çocuğu,
On makamda baş olur,
Bir yolu olanın çocuğu,
On sekzinde genç olur.)

3546. Q z n oĝirl gan qutular,
  zmi  u l gan tutilar.
 (Kazan çalan kurtulur, kepçe tutan yakalanır.)

[S212]

3547. Q l qdan  ol q ya  i
 (Beceriksizden  olak iyidir.)

3548. Q  gan quy n y tgan quy nni  la q  ar.
 (Ka an tav an yatan tav anı alıp  alar.)

3549. Q  gan qutular,
 Turgan tutil r.
 (Ka an kurtulur, duran yakalanır.)

3550. Q   qoyaman deb, k z  ıqarm .
 (Kaç yapayım deyip, göz  ıkarma.)

3551. Quy n  t lm ganning B l si arsl n  tibdi.
 (Tav an vuramayanın  ocuĝu arslan vurur.)

3552. Qoydek yuvv   bol,
  tdek — yuguruk.
 (Koyun gibi sakin ol, at gibi ko ucu.)

3553. Qoli k lt ning tili qısqa.
 (Eli kisanın dili kısadır.)

3554. Qoli sust k sibd n  y gi ild m gad y ya  i.
 (Eli aĝır kasaptan ayaĝı hızlı dilenci iyidir.)

3555.  at- at qılğan karn y i,
 Bal ga qılğan surn y i.
 (G m g m çalan davulcu, belaya d  en zurnacıdır.)

3556. H r  bilmagan it qoraga bori keltirar.
 (Havlamayı bilmeyen köpek avluya kurt getirir.)

3557. Hökizga küçi yetmäğan arşinini töbälär.
(Öküze gücü yetmeyen işini kendisi görür.)

3558. Qâlâqdan çolâq yaḥşi.
(Aptaldan, çolak iyidir.)

2.24. TOĞRI SÖZ ve YÂLGÂNÇİLİK - (DĞRU SÖZ ve YALANCILIK)

3559. Äräfä küni yâlgân gapirganning
Namâz küni yüzi qâra.
(Arife günü yalan söyleyenin, bayram günü yüzü kara olur.)

3560. Betga aytganning zähri yoq.
(Yüzüne söyleyenin kötü niyeti yoktur.)

3561. Başingga qılıç kelsä häm,
Toğri sözlä.
(Başına kılıç vursalar da, doğru söyle.)

3562. Vâ'dä — âltından qımmät.
(Söz altından değerlidir.)

3563. Vâ'dä — quruq, bəcäriksä — uluğ.
(Söz vermek boştur, yerine getirilince uludur.)

3564. Vâ'däga väfä — märdning işi,
Vâ'däsiz — subutsiz kişi.
(Verilen söze vefa merdin işi, vefa göstermeyen sözünde durmayan kişidir.)

3565. Gap kelganda âtangni ayama.
(Söz geldiğinde babanı söyleme.)

3566. Yâv mäkrini yâlgân yäşirär.
(Düşman hilesini yalandan gizler.)

[S213]

3567. Yâlgân aytgan kişining,
 Hâtari bâr işining.
 (Yalan söyleyen kişinin, tehlikesi vardır işinin.)
3568. Yâlgân aytib fâyda körsäng,
 Âhırı zarar tâpârsân.
 Râst aytib zarar korsäng,
 Âhırı fâyda tâpârsân.
 (Yalan söyleyip fayda görsen,
 Sonunda zarar bulursun.
 Doğru söyleyip zarar görsen,
 Sonunda fayda görürsün.)
3569. Yâlgân — bâşga tayâq,
 Âşga — süyäk.
 (Yalan, başa dayak; aş kemiktir.)
3570. Yâlgân gap yâqadan çıkar.
 (Yalan söz yakadan çıkar.)
3571. Yâlgân gapirib yaşägandän,
 Râst gapirib ölgan yahşi.
 (Yalan söyleyip yaşayandan, doğru söyleyip ölen iyidir.)
3572. Yâlgân gapning çuvi çıkar.
 (Yalan sözün yalanı çıkar.)
3573. Yâlgân yetmiş yıl yerdä yâtsa häm,
 Yâlini çıkar.
 (Yalan yetmiş yıl yerde yatsa da, ortaya çıkar.)
3574. Yâlgân yâ fârzändga urar,
 Yâ — dâvlätga.
 (Yalan ya çocuğa vurur, ya zenginliğe.)

3575. Yâlgân yândirar,
Haqıqat qândirar.
(Yalan yakar; hakikat kandırır.)
3576. Yâlgân râstdan yengilâr,
Toğri eldä tanilar.
(Yalan doğruya yenilir, doğru elde tanınır.)
3577. Yâlgân uzâqqa ketsä häm,
Haqıqat quvib yetär.
(Uzağa gitse de, hakikat koşup yetişir.)
3578. Yâlgân uyaltirär,
Râst süyüntirär.
(Yalan utandırır, doğru sevindirir.)
3579. Yâlgân-yaşıq gapirma,
Song uyalib otirmä.
(Yalan yanlış konuşma, sonra utanıp oturma.)
3580. Yâlgânga yâ yalqâv inânar,
Yâ — anqâv.
(Yalana ya tembel inanır, ya aptal.)
3581. Yâlgânning butünidän
Râstning sinigi äfzal.
(Yalanın bütününden, doğrunun kırığı yeğdir.)
3582. Yâlgânning ümri — qısqa.
(Yalanın ömrü kısadır.)
3583. Yâlgânçi gavhärni hâr qılâr.
(Yalancı süsünü diken yapar.)
3584. Yâlgânçi yâlçimäs,
Oğri bâyimäs.
(Yalancı istediğini alamaz, hırsız zenginleşmez.)

3585. Yâlgânçi yârilib ölar.
(Yalancı çatlayıp ölar.)
3586. Yâlgânçi kişi emäs,
Yâlgân aytmaq eränlär işi emäs.
(Yalancı adam değil, yalan söylemek erkekler işi değil.)
3587. Yâlgânçi torga bir ötar,
İkkinçi ötmäs.
(Yalancı makama bir kere oturur, ikinciye geçemez.)
3588. Yâlgânçi çin deyaâlmäs,
Çin desa häm, el inânmäs.
(Yalancı doğru söylemez, doğru söylese de el inanmaz.)
3589. Yâlgânçi yalab aytar,
Yalamaçi — yasab.
(Yalancı ağzı sulanıp anlatır, yalaka süsleyip.)
3590. Yâlgânçi ölikni güvâh qılär.
(Yalancı ölüyü şahit gösterir.)
3591. Yâlgânçi — qallâp, oğri — allâp.
(Yalancı düzenbaz, hırsız arsızdır.)
3592. Yâlgânçi hârimäs,
Oğri qarimäs.
(Yalancı küçük düşmez, hırsız yaşlanmaz.)
3593. Yâlgânçiga işânç yoq.
(Yalancıya inanmak olmaz.)
3594. Yâlgânçiga tâng âtmäs.
(Yalancıya şaşılmaz.)

3595. Yâlgânçiga qoşilma,
Toğri sözing yaşirma.
(Yalancıya katılma, doğru sözünü saklama.)
3596. Yâlgânçida âr bolmäs,
Toğri sözli hâr bolmäs.
(Yalancıda ar olmaz, doğru söyleyen hakir görülmez.)
3597. Yâlgânçidan şân qâlmäs,
Nâmıdan nişân qâlmäs.
(Yalancıdan şan kalmaz, adından eser kalmaz.)
3598. Yâlgânçining guvâhi yânidä yürär.
(Yalancının şahidi yanında yürür.)
3599. Yâlgânçining güvâhi — qasäm.
(Yalancının şahidi yalan yemindir.)
3600. Yâlgânçining yânidän ötma,
Râstgöyning yânidän ketma.
(Yalancının yanından geçme, doğru söyleyenin yanından ayrılma.)
- [S215]
3601. Yâlgânçining râst sözi häm yâlgân.
(Yalancının doğru sözü de yalandır.)
3602. Yâlgânçining tili — kältä.
(Yalancının dili kısadır.)
3603. Yâlgânçining şährida şâh bolgunça,
Râstgöyning çarbâğida giyâh bol.
(Yalancının şehrinde şah oluncaya kadar, doğrucunun bahçesinde ot ol.)
3604. İkki yâlgân — bir qasäm.
(İki yalan bir yemindir.)

3605. İkki çin söz — bir yalgʻanning yelimi,
İkki yalgʻan — bir yigitning ölimi.
(İki doğru söz bir yalanın tutkalı, iki yalan bir yiğidin ölümüdür.)
3606. İkki qasäm — bir ölim.
(İki yemin bir ölümdür.)
3607. Yırtıq üyni yel tâpar,
Yalgʻân sözni çin tâpar.
(Eski evi yel bulur, yalan sözü doğru.)
3608. Körgan yoq bolsä,
Eşitgan — güvâh.
(Gören olmazsa, işiten şahit olur.)
3609. Körganni eşitgan yengar.
(Göreni işiten yener.)
3610. Mäddâhning väziga işänma,
Fâlbining — söziga.
(Meddahın vaazına inanma, falcının sözüne.)
3611. Râmçining râmidan
Özingning hâm hayâling yaḥşi.
(Boyun eğenin boyunduruğundan, kendi ham hayalin iyidir.)
3612. Râst aytdim — dârs aytdim.
(Doğru söyledim ders verdim.)
3613. Râst gap aytgan yengilmäs.
(Doğru söz söyleyen yenilmez.)
3614. Râst gapga zävâl yoq.
(Doğru sözün suçu yoktur.)

3615. Râst gapirgan toğri,
Yâlgâncı — oğri.
(Doğru söyleyen doğrudur, yalancı hırsızdır.)
3616. Râst söz haqqa qarâr tâpar.
(Doğru söz Hakka ulaşır.)
3617. Râst sözni ayt,
Yâlgân sözdän qayt.
(Doğru sözü söyle, yalan sözden vazgeç.)
3618. Râstgâylik — baht,
Yâlgâncı — bädbaht.
(Doğrucu bahtlıdır, yalancı bedbahttır.)
- [S216]
3619. Râstlik — dostlik,
Yâlgâncılık — körgilik.
(Doğruluk dostluk, yalancılık alışkanlıktır.)
3620. Râstlik — muhâbbät elçisi.
(Doğruluk muhabbet elçisidir.)
3621. Râstni aytgan şân yutar,
Yâlgân aytgan qân yutar.
(Doğruyu söyleyen şan alır, yalan söyleyen kan yutar.)
3622. Sâvdâgardä imân yoq, orni sâtar,
Yâlgâncıda imân yoq, cänni sâtar.
(Tüccarda iman yoktur, yerini satar, yalancıda iman yoktur, canını satar.)
3623. Savdâgarning yâmân mâli yoq.
(Tüccarın kötü malı olmaz.)

3624. Süvni çim tohtätär,
Yâlgânni — çin.
(Suyu çim durdurur, yalanı doğru.)
3625. Söziga Qaräsäng, toq,
Köziga Qaräsäng, aç.
(Sözüne bakarsan, doyarsın; gözüne bakarsan aç kalırsın.)
3626. Sözning başı qattıq bolsä,
Âhıri tâtlik bolär.
(Sözün başı sert olursa, sonu tatlı olur.)
3627. Til bilän tügilgan tügüm,
Tiş bilän yeçilmäs.
(Dil ile düğümlenen dügüm, diş ile çözülmez.)
3628. Til yâmâni — boyinga sirtmâq.
(Dilin kötüsü boynuna günahdır.)
3629. Til kiçik bolsä häm dünyâni buzar.
(Dil küçük olsa da dünyayı karıştırır.)
3630. Til tuğsa, tiş yeçâlmäs.
(Dil düğümlerse, diş çözemez.)
3631. Tildan çıqqani — dildän çıqqani.
(Dilden çıkan, gönülden çıkandır.)
3632. Tüyäning buvräsi yaḥşi,
Sözning tuvräsi yaḥşi.
(Devenin yavrusu, sözün kıçası iyidir.)
3633. Tühmat tâş yârar,
Tâş yârmäsa, baş yârar.
(İftira taşı yarar, taşı yarmazsa baş yarar.)

3634. Tühmätning ümri — qısqa.
(İftiranın ömrü kısadır.)

3635. Tühmätçi tühmätän ölä.
(İftiracı iftiradan ölü.)

[S217]

3636. Tühmätçiğa ölik — guvâh.
(İftiracıya ölü şahittir.)

3637. Tomtâq cumbâq aytişma,
Yâlgân gapga qâtişma.
(Zor bilmece ile yarışma, yalan söze katılma.)

3638. Toğri gap tuqqaningga yâqmäs.
(Doğru söz kendini yakmaz.)

3639. Toğri söz aççıq bolär.
(Doğru söz acı olur.)

3640. Toğri söz köz oyar.
(Doğru söz göz oyar.)

3641. Toğri söz tâşni yârar,
Egri söz — bâşni.
(Doğru söz taş, eğri söz başı yarar.)

3642. Toğri söz tutâqtırar.
(Doğru söz sinirlendirir.)

3643. Toğri söz qılıçdän ötkir.
(Doğru söz kılıçtan keskindir.)

3644. Toğri söz qulâqqa yâqmäs.
(Doğru söz kulağa hoş gelmez.)

3645. Toğri sözga fil çökär.
(Doğru söz ile fil çöker.)

3646. Toğri sözlāgan ādām tuğışganingdān āfzal.
(Doğru söyleyen adam doğuştan üstündür.)
3647. Toğri sözlining toni yırtıq.
(Doğru sözlünün elbisesi yırtıktır.)
3648. Toğri sözning zähri yoq.
(Doğru sözün zehri yoktur.)
3649. Toğri sözning toqmāğ bār.
(Doğru sözün tokmağı vardır.)
3650. Toğri tilim tiyālmādim,
Tuqqanim bilān turālmādim.
(Doğru dilimi tutamadım, kendim ile duramadım.)
3651. Uyalmay desāng, yālgān gapirmā.
(Utanmayayım dersen, yalan söyleme.)
3652. Hōrāz tāngda çäkirār,
İğvāgar zimdān baqırār.
(Horoz tan ağarınca öter, kışkırtıcı gizlice bağırır.)
3653. Çakımçi bir guvala,
Yerga qoyib uvala.
(Dedikoducuyu bir kovala, yere yatırıp ufala.)
3654. Çakımçi — nişhord kişi.
(Dedikoducu kendini bilmez adamdır.)
- [S218]
3655. Çakımçi — çipār ilān,
Zähri — ilāndan yāmān.
(Dedikoducu ala yılandır, zehri yılandan beterdir.)

3656. Çakımçığa — çâräk oq,
 Qaytib kelsä, u häm yoq.
 (Dedikoducuya çeyrek ok, dönüp gelse o da yok.)
3657. Çakımçining äfti — çârıq.
 (Dedikoducunun yüzü köseledir.)
3658. Çakımçining câyi — cähännäm.
 (Dedikoducunun yeri cehennemdir.)
3659. Çakımçining tilidän ilân häzär qılär.
 (Dedikoducunun dilinden yılan iğrenir.)
3660. Çirâyli maqtâvdän
 Hünük haqıqat yahşı.
 (Abartılı övgüden, nahoş hakikat iyidir.)
3661. Egri otirsäng häm, toğri gapir.
 (Eğri otursan da, doğru konuş.)
3662. Eçkining tävbäsi yoq.
 (Keçinin tövbesi yoktur.)
3663. Öz sözli yigit — kün yüzli yigit.
 (Öz sözlü yiğit, gün yüzlü yiğit.)
3664. Özi başqa, sözi başqa.
 (Özü başka, sözü başkadır.)
3665. Örinli söz oqdän ötkir.
 Ötirik gap canga qasd,
 (Yerde söz oktan sivridir, öfkeli söz cana kasıttır.)
3666. Ötkir piçâq — qınga.
 (Keskin bıçak kınma.)

3667. Otirik söz örga barmäs.
(Öfkeli söz yokuş aşmaz.)
3668. Otirikning dumi — bir tutam.
(Öfkelinin kuyruğu bir tutam.)
3669. Qâfiyäsi kelgandä, âtangni ayama.
(Sırası geldiğinde, babanı kayırma.)
3670. Giybät yaqınni yât qılär,
Tätuvni — araz.
(Giybet yakını yabancı, iyi geçineni dargın yapar.)
3671. Giybätkäşning qâzâni qaynamäs.
(Giybet yapanın kazanı kaynamaz.)
3672. Giybetsiz söz qızimäs.
(Giybetsiz söz kızmaz.)
3673. Haq gap tâş kesär.
(Doğru söz taşı keser.)
3674. Haq gap haqıqdän qımmät.
(Doğru söz akikten kıymetlidir.)

2.25. SÄBR-QANÂAT vâ SÄBRİSİZLİK - (SABİR-KANAAT vâ SABİRSİZLİK)

[S219]

3675. Azâb körmäy, râhat yoq.
(Cefa çekmeden rahat yok.)
3676. Azâbga bardâş keräk, Hämişä yoldâş keräk.
(Cefaya sabır gerek, her zaman yoldaş gerek.)
3677. Arğumâq birdä yolli, birdä yolsiz,
Er yigit birdä mâlli, birdä mâlsiz.
(İyi at bir yollu, bir yolsuzdur; er yiğit bir mallı bir malsızdır.)

3678. Argumâqda yol yoq deb,
Yolga taşlab ketmânglär.
Er yigitda mâl yoq deb,
Yâvga taşlab ketmânglär.
(İyî ata yol yok deyip,
Yola bırakıp gitmeyin.
Er yiğide mal yok deyip,
Düşmana bırakıp gitmeyin.)
3679. Asl bâylik — qanâat.
(Gerçek zenginlik kanaattir.)
3680. Aççıq yutiş — tâğ yutiş.
(Öfkeyi yutmak dağı yutmaktır.)
3681. Aççığing kelsä, burningni tişlä.
(Öfkelenirsen, burnunu ısır.)
3682. Bardâşliga yâğlik âş,
Säbrsizga âş hâm tâş.
(Sabırlıya yağlı aş, sabırsıza aş da taş.)
3683. Barça yükni kötargan tüyâ
Çömiçni hâm kötärär.
(Bütün yükü taşıyan deve, kepçeyi de taşır.)
3684. «Berdi»sini aytgunça, belini bükmä.
(“Verdi ”sini söyleyinceye kadar, belini bükme.)
3685. Besäbrning nâfsi şaşâr,
Tüsägani küzdä pişâr.
(Sabırsızın nefsi şaşar, istediği güzün olgunlaşır.)
3686. Bir aççıqning bir çuçuği bâr.
(Bir acının bir tatlısı vardır.)

3687. Bir bolgan ikki bolmay qâlmäs,
İkki bolgan üç bolmay qâlmäs,
Üç bolgan dâim bolmay qâlmäs.
(Bir olan ikinci sefere olmayabilir,
İki olan üçüncü sefere olmayabilir,
Üç olan her zaman olmayabilir.)
3688. Bir yâmân künning bir yaḥşi küni bâr.
(Bir kötü günün bir iyi günü vardır.)
3689. Bir yâmanning bir yaḥsisi bâr.
(Bir kötünün bir iyisi vardır.)
3690. Bir terida qoy neça semirib, neça ozar.
(Bir deride koyun nasıl semirip, nasıl büyür.)
3691. Bir qâşiq âşim —
Ĝalväsiz başım.
(Bir kaşık aşım, kaygısız başım.)
- [S220]
3692. Bâl bâr yerdä bäläri bâr.
(Bal olan yerde bal arısı da olur.)
3693. Bälä şaşär,
Tut vaqtidä pişär.
(Çocuk şaşar, tut vaktinde olgunlaşır.)
3694. Bâlta bolsäng, ur,
Kündä bolsäng, çida.
(Balta olsan vur, testere olsan sabret.)
3695. Bâriga râzi bol,
Yoğiga säbr qıl.
(Elinde olana razı ol, yokluğa sabret.)

3696. Bugungi cahlni ertäga qoy.
(Bu günkü kıvgınlıgını yarına bırak.)
3697. Buzâqdan âldin qâzıq qâqılmäs.
(Buzağıdan önce kazık çakılmaz.)
3698. Böri ârıqlıgını bildirmäs.
(Kurt zayıflıgını belli etmez.)
3699. Gapning «berdi»sini eşit.
(Sözüñ yankısını işit.)
3700. Gül tikänsiz bolmäs,
Dür — sädäfsiz.
(Gül dikensiz, inci sedefsiz olmaz.)
3701. Gül tikänsiz bolmäs,
Säfä — cäfäsiz.
(Gül dikensiz, sefa cefasız olmaz.)
3702. Gül tilägan hâr cäfäsin çekär.
(Gül dileyen diken cefasını çeker.)
3703. Gülñi sevgan tikäniga çidäydi.
(Gülü seven dikenine katlanır.)
3704. Gülçi bir gülñi âstirgünçä,
Yüz tikan zährini târtadi.
(Gülcü bir gülü yetiştirinceye kadar yüz dikenin zehrini çeker.)
3705. Cäbrga säbr yoq.
(Zulme sabır yok.)
3706. Cähl — cäningga cäbr.
(Öfke canına zulümdür.)
3707. Cähl duşmäni — säbr.
(Öfkenin düşmanı sabırdır.)

3708. Cinnining cirtäkkä tâbi yoq,
Şâgirdning — pirtäkkä.
(Yağ lambası yağa benzeyenle yanmaz, öğrenci hocaya benzeyenle.)
3709. Zamânaning zindâni hâm, hândâni hâm bâr.
(Zamanın zindanı da, neşesi de vardır.)
3710. İndâmäsäng, üydäy bälâdan qutulasan.
(İlemezsen, ev kadar beladan kurtulursun.)
- [S221]
3711. İp qança uzun bolmäsin, uçı tâpilär.
(İp ne kadar uzun olursa olsun ucu bulunur.)
3712. İpäk bilân başlab, ip bilân tügatmä.
(İpek ile başlayıp, ip ile tüketme.)
3713. İtdän aç yoq,
İtdän tinç yoq.
(İtten aç yoktur, itten sağlam yoktur.)
3714. Kämâli imân — säbr.
(İmanın olgunluğu sabırdır.)
3715. Kärâmât bilân kâräm pişmäs,
Qanâat bilân qârin toymäs.
(Keramet ile asalet olgunlaşmaz, kanaat ile karın doymaz.)
3716. Kättä tâpğanini kiyâr,
Kiçik — suyganini.
(Büyük, bulduğunu giyer; küçük, beğendiğini.)
3717. Kättä toqâç pişgünçä,
Kiçik toqâç küyibdi.
(Büyük pide pişinceye kadar, küçük pide yanar.)

3718. Kaşta qimmat, säbr ärzân.
(Nakış kıymetli, sabır ucuzdur.)
3719. Keyingi tuyaning yuki ogir.
(Sondaki devenin yükü ağır olur.)
3720. Küräş qurbânsız bolmäs.
(Güreş kurbansız olmaz.)
3721. Kütganga kün uzâq.
(Bekleyene gün doğmaz.)
3722. Kütganning kuni otmäs.
İşçinin işi bitmäs.
(Bekleyenin günü geçmez, işçinin işi bitmez.)
3723. Kütılğan qâzân qaynamäs.
(Beklenen kazan kaynamaz.)
3724. Nân pişgünçä, külçä küyär.
(Ekmek pişinceye kadar, küçük ekmek yanar.)
3725. Ädämning bâşi — säyning tâşi.
(Adamın başı, vadinin taşı.)
3726. Ädâb bilân baht tâpilär,
Säbr bilân — taht.
(Edep ile baht, sabır ile taht bulunur.)
3727. Äldin angla, keyin tangla.
(Önce anla, sonra seç.)
3728. Ängniganni kütgan yengar.
(Olgunlaşmayı bekleyen yener.)
3729. Ät bolgunça, tây häm bolär.
(At olunca, tay da olur.)

3730. Aç özini otga urar.
(Aç kendisini ateşe atar.)
3731. Açıqqan ölmäs, aşıqqan ölä.
(Acıkan ölmez, acele eden ölür.)
- [S222]
3732. Aşıqmägan âvçi humâ âvlar.
(Acele etmeyen avcı huma kuşu avlar.)
3733. Aşıqmägan âlisga yetär.
(Acele etmeyen uzağa yetişir.)
3734. Aç bolsäng häm toqdäy bol,
Miltıqdän çıqqan oqdäy bol.
(Aç olsan da tok gibi ol, silahtan çıkan kurşun gibi ol.)
3735. Ağır bäsilgünçä, yengil kötärilär.
(Ağır basılncaya kadar, hafif kaldırılır.)
3736. Ağır kârvân ağır köçär.
(Ağır kervan yavaş göçer.)
3737. Ağır tâşni süv eltmäs.
(Ağır taşı su götürmez.)
3738. Piş qâzânim beş ây,
Otir qızim âlti ây.
(Piş kazanım beş ay,
Otur kızım altı ay.)
3739. Pâdadan âldin çäng kâtarma.
(Sürüden önce, toz kaldırma.)
3740. Pâklik sağlıqni, aql säbrni saqlar.
(Temizlik sağlığı, akıl sabrı korur.)

3741. Râhatni körgan azâbiga hâm çidâydi.
(Rahatını gören cefasına da katlanır.)
3742. Säbr — aççıq, mevâsi — şirin.
(Sabır acıdır ama meyvesi tatlıdır.)
3743. Säbr bilân mehnât qılğan bây bolär.
(Sabır ile çalışan zengin olur.)
3744. Säbr bilân hâr gülistân bolär,
Şor zamin bâğ ilä bostân bolär.
(Sabır ile diken gülistan olur, kuru toprak bağ ile bostan olur.)
3745. Säbr songgi — sôm oltin.
(Sabırın sonu som altındır.)
3746. Säbr tägi — rahmân,
Şaşğan işi — şäytân.
(Sabırın altı rahmettir, acelecilik şeytan işidir.)
3747. Säbr tagi — sari âltin,
Säbr bilân çıkar âting.
(Sabırın altı sarı altın, sabır ile çıkar namın.)
3748. Säbr tâğni yıqıtar.
(Sabır dağı yıktırır.)
3749. Säbr — ümr hâzinasi.
(Sabır ömür hazinesidir.)
- [S223]
3750. Säbr — şädlik käliti.
(Sabır mutluluğun anahtarıdır.)
3751. Säbr etgan yetär murâdga,
Besäbr qâlar uyatga.
(Sabreden muradına ulaşır, sabırsız utanca düşer.)

3752. Säbr etgan — murâdga yetgan.
(Sabır eden muradına ulaşandır.)
3753. Säbr qılğan mâý âşâr,
Âlqış âlğan köp yaşar.
(Sabreden yağ yer, dua alan çok yaşar.)
3754. Säbr qılsäng, tüyäning yükini bota kötärär.
(Sabredersen, devenin yükünü yavrusu götürür.)
3755. Säbrli bolsäng, ozarsan,
Säbrsiz bolsäng, tozärsan.
(Sabredersen gelişirsin, sabretmezsen yok olursun.)
3756. Säbrli kişining işi sâz.
(Sabırlı adamın işi yolundadır.)
3757. Säbrli ming yaşar,
Säbrsiz âz yaşar.
(Sabırlı bin yaşar, sabırsız az yaşar.)
3758. Säbrli çidar,
Säbrsiz yânar.
(Sabırlı katlanır, sabırsız yanar.)
3759. Säbrli qul murâdiga yetär.
(Sabırlı kul muradına ulaşır.)
3760. Säbrlining başıga âlma bitar,
Säbrsizning başıga — gavğâ.
(Sabırlının başına elma, sabırsızın başına kavga düşer.)
3761. Säbrsiz balıq sâğasidän ilinar.
(Sabırsız balık solungacından yakalanır.)
3762. Säbrsizning bir közi cirtlaş bolär.
(Sabırsızın bir gözü yaşlı olur.)

3763. Sävlätlidän säbâtli zor.
(Heybetliden sebatlı güçlüdür.)
3764. Sälâbâtli bolma, sabâtli bol.
(İhtişamlı olma, sebatlı ol.)
3765. Sirât keçmay, qah-qah külmä.
(Köprüyü geçmeden, kahkaha atma.)
- [S224]
3766. Sâqâv sözining songini küt.
(Dilsizin sözünün sonunu bekle.)
3767. Süv körmäy, etik yeçma.
(Suyu görmeden, çizmeyi çıkarma.)
3768. Süvdän ilgari buğât sâlma.
(Sudan gelmeden kuyu kazma.)
3769. Soragan adaşmäs,
Oylâvçi şaşmäs.
(Soran yanılmaz, düşünen şaşırmaz.)
3770. Tävâkkälning bâşi — käl.
(Tevekkülün başı keldir.)
3771. Tävâkkälning tagi — tağır.
(Tevekkülün altı temizliktir.)
3772. Tävâkkälning tubi tâş,
Bâşingni ursäng yârilar.
(Tevekkülün dibi taştır, başını vursan yararılır.)
3773. Taylâqni taylâq demä,
Taylâq tüyä bolär.
(Taylağa taylak deme, taylak sonra deve olur.)

3774. Tez bitgan, tez yitar.
(Tez çıkan, tez kaybolur.)
3775. Tez kirişgan, båt qaytar.
(Hızlı başlayan, çabuk bırakır.)
3776. Tez sözlär tez püşäymän bolär.
(Çabuk konuşan çabuk pişman olur.)
3777. Tek yürgan, toq yürär.
(Sakin yürüyen, tok yürür.)
3778. Tây mingân ât häm minär.
(Taya binen ata da biner.)
3779. Tâmçi tāmib bolgunça,
Daryâ âqıb bolädi.
(Damla damlayana kadar, nehir akar gider.)
3780. Tâş — qattıq,
Tâşdan häm baş qattıq.
(Taş serttir ama taştan da baş serttir.)
3781. Tâqat qılsäng, tâg eğilär,
Säbr qılsäng, bâğ eğilär.
(Sabretsen, dağ eğilir; sabretsen, bağ eğilir.)
3782. Tâqatlıga tâglar egar başını,
Betâqatning itlär yeyâr lâşını.
(Sabredene dağlar başını eğer, sabretmeyenin köpekler leşini yer.)
3783. Hāmır qärmäsdan, tandirga ot yâqma.
(Hamur karmadan, tandıra ateş yakma.)
3784. Hām terini iyläsäng, ultân bolur,
Näfsini tiygan kişi sultân bolur.
(Ham deriyi işlesen, pençe olur; nefsinin tutan kişi sultan olur.)

3785. Çıdamli er lâçin tutar.
(Sabreden er şahin tutar.)
3786. Çâpib bârgan yerga,
Yürüb bârsa hâim bolâr.
(Koşup varılan yere, yürüyüp varsan da olur.)
- [S225]
3787. Çuçvarani hâim sanama.
(Mantıyı da sayma.)
3788. Şäytânga — hay.
(Şeytana kışt.)
3789. Şâşgan zulük şâli pâyasini tişlâr.
(Acele eden sülük pirincin sapını dişler.)
3790. Şâşgan zulük yapraqqayâpişâr.
(Acele eden sülük yaprağa yapışır.)
3791. Şâşgan işga şäytân qâşilar.
(Acele işe şeytan karışır.)
3792. Şâşgan kelin erini «âyi» debdi.
(Sabırsız gelin kocasına ayı der.)
3793. Şâşgan kişi, hâim bâşi bilân yürâr,
Hâim — âyâgi bilân.
(Acele eden, hem başı ile hem ayağı ile yürür.)
3794. Şâşgan paşşa sûtga qânar.
(Acele eden sinek süte doyar.)
3795. Şâşgan şâmâl bilân bârâbar.
(Aceleci rüzgarla beraberdir.)

3796. Şaşgan şaşilib yıqlâr,
Çâpgan etägiga — oralib.
(Acele eden acele edip düşer, koşan eteğine takılıp.)
3797. Şaşgan er üyiga yetâlmäs.
(Acele eden kişi evine ulaşamaz.)
3798. Şaşgan ördäk häm başi bilän şönğiydi,
Häm — dümi bilän.
(Şaşkın ördek hem başı ile, hem kuyruğu ile batar.)
3799. Şaşgan qız erga yâlçimäs.
(Acele eden kız kocaya varamaz.)
3800. Şaşganda labbay tâpilmäs.
(Aceleci buyurun demez.)
3801. Şaşganning işi ongmäs.
(Acelecinin işi düzgün olmaz.)
3802. Şaşib süringandän
Asta yurib âtdan ozgan yahşi.
(Acele edip sürünenden, attan inip yürüyen daha iyidir.)
3803. Şaşılğan — lâyga bätgan.
(Acele eden çamura saplanır.)
3804. Şaşılğan yıqlâr,
Şaşmagan âyga çiqar.
(Acele eden düşer, acele etmeyen aya çıkar.)
3805. Şaşmagan arava quyânga yetar.
(Acele etmeyen araba tavşana yetişir.)
3806. Şaşmagan er âqquş tutar.
(Acele etmeyen kişi doğan yakalar.)

[S226]

3807. Şaşmäsäng, tez yetäsän,
Şaşgandan ozib ketäsän.
(Acele etmezsen, çabuk yetişirsin; aceleciden ileri gidersin.)
3808. Şaşqalâq toğramçı qolini kesar.
(Acele eden doğramacı elini keser.)
3809. Ekinni kütsäng — ekin.
(Ekini beklesen bile ekindir.)
3810. Er boynida qıl arqân çirimäs.
(Er boynunda kıl urgan çürümez.)
3811. Eşäk oyini — qırq yıldä,
İt oyini — här yıldä.
(Eşeğin oyunu kırk yılda birdir, köpeğin oyunu her yıldır.)
3812. Yuvvâş âtning mängläyi qattıq.
(Yumuşak atın çiftesi serttir.)
3813. Yüzga çidägan, mingga häm çidäydi.
(Yüze katlanan, bine de katlanır.)
3814. Yük ağırini nâr kötärär,
Därd ağırini — er.
(Yükün ağırını erkek deve kaldırır, derdin ağırını er.)
3815. Yaşşi ât keyin çâpar.
(İyi at sonradan koşar.)
3816. Âz aşım — gavğäsiz boşım.
(Az aşım ağrısız başım.)
3817. Öz üyingdä aşing bolsä,
Kişi üyida qasding bolmäsin.
(Kendi evinde aşın var ise, başkasının evinde kastın olmasın.)

3818. Ölmä eşäğim, arpa pişär.
(Ölme eşëğim, arpa yersin.)
3819. Otir qızım, örin tâp.
(Otur kızım, yer bul.)
3820. Otirgan qız üy tâpar.
(Oturan kız ev bulur.)
3821. Ottiziga çidagan
Ottiz birga häm çidar.
(Otuza katlanan otuz bire de katlanır.)
3822. Qand yeding häm indämä,
Pänd yeding häm indämä.
(Şeker yediğini de, azar yediğini de söyleme.)

[S227]

3823. Qanâat — qızıl âltin.
(Kanaat kırmızı altındır.)
3824. Qanâat qılsäng, qârning toyar,
Beqanâat âtini söyär.
(Kanaat edersen karnın doyar, kanaatsiz atını keser.)
3825. Qanâat qârin toydirär.
(Kanaat karın doyurur.)
3826. Qızning câni — qırqta.
(Kızın canı kırktadır.)
3827. Qıyından qâçma,
Yoldan adaşma.
(Zordan kaçma, yoldan ayrılma.)
3828. Qılıç suğurgünçä, qaytarişni oylä.
(Kılıç çekilince, kaçmayı düşün.)

3829. Qulân başıga iş tüssä,
 Quyrüğiga sir aytmä.
 (Eşeğin başına iş gelse, kuyruğuna sır söylemez.)

3830. Qorqqandan hâvlıqqan yâmân.
 (Korkaktan acele eden kötüdür.)

3831. Gazab — âldında, aql — keyindä.
 (Gazap öndedir, akıl arkadadır.)

3832. Galvirni Süvdän kötärgandä kör.
 (Kalburu sudan kaldırdığında gör.)

3833. Hâr çopânning bir tayâq kötarişi bâr.
 (Her çobanın bir değnek kaldırışı vardır.)

3834. Hâvlıqqan müşük kör tuğar.
 (Acele eden kedi kör doğar.)

3835. Hovlıqqanga siçqân teşigi ming tangga.
 (Acele edene fare deliği bin tengedir.)

2.26. MEHR-ÂQİBÂT vâ ÂQİBÂTSİZLİK (ŞEFKAT – MÜRÜVVET ve MÜRÜVVETSİZLİK)

3836. Äyâl iffâti – hürmäti.
 (Kadının iffeti hürmetidir.)

3837. Aytgan câyga erinmä,
 Aytmagan câyga körinmä.
 (Çağrılan yere erinme, çağrılmayan yerde görünme.)

3838. Bet körgandän hâl sor.
 (Yüzünü görenden hatır sor.)

3839. Bir üy tola cânsan,
 Bir-biringga mehmânsan.
 (Bir ev dolusu cansın, birbirine yoldaşsın.)

3840. Bälä — hızmätdä, âta — izzätdä.
(Çocuk hizmette, baba izzettedir.)

[S228]

3841. Bälälilar baş bolär,
Bäläsizlar yâş bolär.
(Çocuklular baş olur, çocuksuzların gözü yaşlı olur.)

3842. Bärning eşigini el âçar,
Yoqning tuynugini yel âçar.
(Zenginın kapısını başkası açar, fakirin evindeki deliği yel açar.)

3843. Dävlät bolsä — sävlät,
Sävlät bolsä — hurmät.
(Zenginlik olursa ihtişam, ihtişam olursa saygı vardır.)

3844. Dävlät üçün erga tekkändän, yerga teg.
(Zenginlik için kocaya varmaktansa toprağa var.)

3845. Dostingga qoşıq ayt,
Mehringni qoşib ayt.
(Dostuna koşuk söyle, sevdiğini koşup söyle.)

3846. Yerni sevmägan özini sevmäs.
(Yurdunu sevmeyen kendisini sevmez.)

3847. Baqırâq tüyä — nâring,(?)
Baqırâq âta — mädâring.

3848. Zärrädäy câydan köngil tolar,
Zärrädäy câydan köngil qâlar.
(Zerre kadar yerden gönül dolar, zerre kadar yerden gönül kalır.)

3849. İzzät qılsäng, hurmät köräsän.
(Saygı gösterirsen, saygı görürsün.)

3850. İzzätga ärzimägan mehman töşäk bulğar.
(İkrama tamaht etmeyen misafir döşek kirletir.)
3851. İlinganga ilik tut.
(Bağlanana ilik ver.)
3852. İt izzätni bilmäs,
Eşäk — tärbiyätni.
(Köpek ikramı bilmez, eşek terbiye.)
3853. İt izzätni bilmäs,
Hökiz — hürmätni.
(Köpek ikramı bilmez, öküz saygıyı.)
3854. İt egasiga hürmäs.
(Köpek sahibine havlamaz.)
3855. İtning källäsini tâvâqqa sâlsäng,
Yumalab ketär.
(Köpeğin kellesini tabağa koysan, yuvarlanıp gider.)
3856. Yigit mehri — közda.
(Yiğidin sevgisi gözündedir.)
3857. Yol berganga qol ber.
(Yol verene elini ver.)
3858. Kättäni maqtä, kiçikni saqla.
(Büyüğü öv, küçüğü koru.)
- [S229]
3859. Kättäga — hürmät,
Kiçikka — şäfqat.
(Büyüğe saygı, küçüğe şefkat.)

3860. Kättäga hürmätdä bol,
Kiçikka — izzatda.
(Büyüğe saygıda bulun, küçüğe ikramda.)
3861. Keksäga yol ber,
Özing häm qartayasan.
(İhtiyara yol ver, sen de bir gün yaşlanacaksın.)
3862. Kişining hürmäti öz qolidä.
(İnsanın saygı görmesi kendi elindedir.)
3863. Küçük tãnga çıqsa häm,
Egasidan kättä bolmäs.
(Enik dama çıksa da, sahibinden büyük olmaz.)
3864. Köz közga tüşsä, mehr qozğalar.
(Göz göze bakarsa aşk ortaya çıkar.)
3865. Köz körganini qılär,
Käsäv — tutganini.
(Göz gördüğünü yapar, maşa tuttuğunu.)
3866. Köz körmäsa, köngil sevmäs.
(Göz görmese gönül sevmez.)
3867. Köz qayerdä bolsä,
Mehr häm oşa yerdä.
(Göz nerede olursa, sevgi de o yeredir.)
3868. Közdän nari — köngildän nari.
(Gözden irak olan gönülden iraktır.)
3869. Közdan tüşgan tildän häm tüşär.
(Gözden düşen, gönülden de düşer.)

3870. Krmgan yt sezilr,
Krişmsng uyat bolr.
(Görünmeyen uzak hissedilir, grşmesen ayıp olur.)
3871. Krpng qayerd — kngling şu yerd.
(Yorganın nerede olursa gönlün oradadır.)
3872. Mt dngi biln bz tdi,
ta dngi biln qız tdi.
(Kumaş şanı ile bez geçer, babasının şanı ile kız.)
3873. Meniki deganning mehri ıssıq.
(Benimki diyenin sevgisi sıcaktır.)
3874. Mehr bilms qarindşdan,
Mehr bilgn yt yaşışı.
(şefkat bilmeyen kardeşten, şefkat bilen yabancı iyidir.)
3875. Mehr — gl, qahr — tikn.
(Sevgi gl, kahr dikendir.)
- [S230]
3876. Mehr şazinsi — til.
(şefkatin hazinesi dildir.)
3877. Mehri brning sehri br.
(şefkatin olanın sihri vardır.)
3878. Mehrli dm — sevimli.
(şefkatli insan sevimlidir.)
3879. Ml egasining kzidan sv ir.
(Mal sahibinin gözünden su içer.)
3880. Mülga egasining közi dri.
(Mala sahibinin gözü ilaçtır.)

3881. Mürüvvät — mehrning tuzâği.
(İnsanlık şefkatin tuzağıdır.)
3882. Müşük süyganidan öz bäläsini yer.
(Kedi sevgisinden kendi yavrusunu yer.)
3883. Âdäm izzätga semirär.
(İnsan özen göstererek gelişir.)
3884. Âdäm âdäm bilän äziz.
(İnsan insan ile değerlidir.)
3885. Âdäm qulâqdan âzar,
Köngildän semirär.
(İnsan kulağından zayıf düşer, gönülden gelişir.)
3886. Âdämga etibâr — âlämga etibâr.
(İnsana saygı, aleme saygıdır.)
3887. Âdämning täftini âdäm âlar.
(İnsanın hararetini insan olur.)
3888. Âdämning yüzi — âlmâsdan ötkir.
(İnsanın yüzü elmâstan keskindir.)
3889. Âdämning yüzi quyâşni ilitär.
(İnsanın yüzü güneşi ısıtır.)
3890. Âtangni körsäng, âtdan tüş.
(Babanı görürsen attan in.)
3891. Âtasi siylämäganni bäläsi siylämäs.
(Babasına saygılı olmayanı, çocuğu saymaz.)
3892. Aç âtasini tanimäs.
(Aç babasını tanımaz.)

3893. Åş-tāvāging keräk emäs,
Qâş-qavāging keräk.
(Pilav tabağın gerek değıl, kaşın yüzün gerek.)
3894. «Seniki — meniki» — kongil torligi.
(Seninki ile benimki gönlün başköşesidir.)
- [S231]
3895. Sening gaping — şorva,
Mening qulâgim — torva.
(Senin sözün çorba, benim kulağım torba.)
3896. Sigir süv içgandä,
Buzâq muz yalar.
(Sığır su içerken, buzağı buz yalar.)
3897. Siylägan siy körär.
(Saygı gösteren saygı görür.)
3898. Siylägan sigimli bolär.
(Saygı gösteren samimi olur.)
3899. Siylägani puling bolmäsa,
Siypägani tiling bâr.
(Sana saygı duyuracak paran yoksa da, kendini sevdirecek dilin olsun.)
3900. Siylamäsäng siylama, ammâ ħorlama.
(Değer vermezsen verme ama hor görme.)
3901. Siylängan âtning tişiga Qarälmäs.
(Değer verilen atın dişine bakılmaz.)
3902. Tanigan yerdä boy siyli,
Tanimägan yerdä ton siyli.
(Tanınan yerde boy saygı görür, tanınmayan yerde giyim.)

3903. Tanimäsni siylämäs.
(Tanımadığa değer verilmez.)
3904. Toygan yerga toqqız kün — ta'zim.
(Doyduğun yere dokuz gün hürmet et.)
3905. Târ yerdä tâpişgan,
Keng yerdä körişär.
(Dar yerde buluşan, geniş yerde görüşür.)
3906. Üyga kelganni it qâpmäs.
(Eve geleni köpek ısırmaz.)
3907. Üstâz mehri — âta mehri.
(Hoca sevgisi, baba sevgisidir.)
3908. Uyat yäzdä bolär,
Mehr — közdä.
(Utanç yüzde, sevgi gözde olur.)
3909. Fâydası yoq yârdan ıssıq oçâq yahşi.
(Faydası olmayan sevgiliden sıcak ocak iyidir.)
3910. Hâtin hürmät qılsa, hürmät körädi,
Er hürmät qılsa, ne'mät körädi.
(Hanım hürmet etse, hürmet görür; koca hürmet etse, nimet görür.)
3911. Egasini siylägan itiga süyäk taşlar.
(Sahibine değer veren, itine kemik verir.)
3912. Egasini hümät qılsäng, itini sökmä.
(Sahibine değer veriyorsan, köpeğine sövme.)
- [S232]
3913. Elda er atansäng,
El senga âltin tâvâqda âş berär.
(Memlekette er adını alırsan, halk sana altın tabakta pilav verir.)

3914. Er siylägan yerdä äziz.
(İnsan, saygı gördüğü yerde değerlidir.)
3915. Yüz-yüzga tüşär,
Mehr — közga.
(Yüz yüze düşer, sevgi göze.)
3916. Yüz — yüzning hürmäti.
(Yüz yüzün hürmetidir.)
3917. Yüzi yoqning közi yoq.
(Yüzü olmayanın gözü yoktur.)
3918. Yalangâçni heç kim siylämäs.
(Yalancıya kimse saygı göstermez.)
3919. Yaşşığa bersäng aşingni,
Yaşşılär silär başingni.
Yâmânga bersäng aşingni,
İtga taşlar başingni.
(İyiye versen aşını,
İyiler siler başını.
Kötüye versen aşını,
Köpeğe atar başını.)
3920. Öz äybingni açsäng,
Elning mehri qâçar.
(Kendi ayıbını açarsan, halkın sevgisi gider.)
3921. Özingdän zorlar çıqsa,
Közingdän şârlar çıkar.
(Kendine sıkıntı verirsen, gözünden yaşlar çıkar.)
3922. Özini bilgän özgani häm bilär.
(Kendisini bilen başkasını da bilir.)

3923. Qari-qari demängiz,
Qarini quruq qoymangiz.
(Yaşlı maşlı demeyin, yaşlıyı mahrum bırakmayın.)
3924. Qoşni âşi qârin toydirmäs,
Mehru âqıbätni âşirär.
(Komşu pilavı karın doyurmaz, sevgi ve itibarı arttırır.)
3925. Hürmät — bitmäs bâylik.
(Saygı bitmeyen zenginliktir.)
3926. Hürmät qılsäng, hürmät köräsän.
(Saygılı olursan, saygı görürsün.)

2.27.QADR-QİMMÄT vâ QADRSİZLİK-(DEĞER-KIYMET ve DEĞERSİZLİK)

3927. Ävväl — heş, keyin — dârveş.(?)
3928. Acragan acrıqqa zor.
(Ayrılan ayrıldığına üzülür.)
3929. Acragan bir-birini izlar.
(Ayrılan birbirini izler.)
- [S233]
3930. Aytgan yerdän qâlma,
Aytmagan yerga bârma.
(Çağrıldığı yerden kalma, çağrılmadığın yere varma.)
3931. Ayılmägan yerga — yönilmägan tayâq.
(Söylenmeyen yere giden, yontulmayan sopadır.)
3932. Arava sinsa — otin,
Hökiz ölsä — göşt.
(Araba kırılrsa odun, öküz ölse et çıkar.)

3933. Ärzân beillät bolmäs,
Qımmät — behikmät.
(Ucuz. illetsiz olmaz; kıymet hikmetsiz.)
3934. Ärzân âldim — armân âldim.
(Ucuza aldım ama pişman oldum.)
3935. Ärzâning şorvası tatimäs.
(Ucuz şeyin çorbası tatlı olmaz.)
3936. Arpa-bugdây âş bolär,
Âltin-kümüş tâş bolär.
(Arpa buğday aş olur, altın gümüş taş olur.)
3937. Asl parçaning bahâsi bolmäs,
Âta-ânaning — qarisi.
(Asıl parçanın pahası, ana babanın yaşlısı olmaz.)
3938. Balıq — âyda, källä — yilda.
(Balık ayda bir, kelle yılda bir.)
3939. Bahmal bilän banâtning kohnaligi bolmäs,(?)
Âta bilän ânaning — qariligi.
3940. Baqa bätqâgini qomsär,
Balıq — kölini.
(Kurbağa bataklığını özler, balık gölünü.)
3941. Baqırâq tüyä — nâring,(?)
Baqırâq âta — mädâring.
(Bağırkaç deve erkeğın, bağırkaç baba, annenin.)
3942. Baqırâq tüyäning bâri yahşi,
Baqırrib turgani yänä yahşi.
(Bağırkaç devenin olması iyidir, bağırıp durması daha iyidir.)

3943. Bedänäning häm öziga yaraşa bätmäni bär.
(Bıldırcının da kendine göre ağırlığı vardır.)
3944. Bemäzä qâvunning urugi köp.
(Tatsız kavunun tohumu çok.)
3945. Bemâr bemârning qadriga yetär.
(Hasta hastanın kadrine ulaşır.)
3946. Bâylık murâd emäs,
Yoqlık uyat emäs.
(Zenginlik murat değil, fakirlik ayıp değildir.)
- [S234]
3947. Bâl ham bâl,
Bahâsi ham bâl.
(Bal da bal; fiyatı da bal.)
3948. Bâlni bâl deydi,
Bâlni tanıgan yeydi.
(Bala bal der, balı tanıyan yer.)
3949. Bârar yerga keçikmä,
Bârmäs yerga içikmä.
(Gidilecek yere gecikme, varılmayacak yere yüzünü çevirme.)
3950. Bâş — başqa, börk — başqa.
(Baş başka, şapka başkadır.)
3951. Bâş ketdi, tănä — hayrân.
(Baş gitti, gövdeye hayran.)
3952. Bâqmäsäng mâling ketär,
Hörłasäng — hâtining.
(Bakmazsan malın gider, horlarsan karın.)

3953. Båĝbån bolmay bilmäs gülning qadrini,
Ari båqmay bilmäs bålning qadrini.
(Bahçıvan olmayan bilmez gülün kadrini, arı bakmayan bilmez balın kıymetini.)
3954. Båĝda bitgan gilåsim,
Åtamdan qålgan meråsim.
(Baĝda biten kirazım, babamdan kalan mirasım.)
3955. Bålbul uçgandan song
Åltin qafåsni ot ålsin.
(Bålbul uçtuktan sonra, altın kafesi ateş alsın.)
3956. Gavhår balçıqqa tuşgan bilån
Qımmåti özgarmås.
(Cevher balçıĝa düşmek ile, değeri azalmaz.)
3957. Gavhår yerdå yåtmås.
(Cevher yerde kalmaz.)
3958. Gavhår köp bolså, qadri qålmås.
(Cevher çok olsa, kıymeti olmaz.)
3959. Gavhår qadrini kör bilmås.
(Cevherin kıymetini kör bilmez.)
3960. Gügürt arzån bolså hån, oti — qımmat.
(Kibrit ucuz olsa da, ateşi kıymetlidir.)
3961. Gül qadrini bulbul bilår.
(Gül kıymetini bålbul bilir.)
3962. Gül ĝunçåligida hårdir,
Åçilsa, özgalårga yårdir.
(Gül goncalıĝında dikendir, açılrsa, başkalarına yarıdır.)

3963. Dävlät ketgandän keyin
Özingni sãmânḥânada kör.
(Zenginlik gittikten sonra, kendini samanlıkta bulursun.)
3964. Dävlätini sinäsäng, küncit ek,
Åbrayingni sinäsäng, kömakka ayt.
(Zenginliğini sınavacaksan, ay çiçeği ek, itibarına sınavacaksan yardıma çağır.)
- [S235]
3965. Däm — ğanimät, diydâr — ganimät.
(Zaman ganimet, yüz güzelliği ganimettir.)
3966. Därd çekmägan dâri qadrini bilmäs.
(Dert çekmeyen ilacın kıymetini bilmez.)
3967. Därdlining dârdini dârsiz nä bilär.
(Dertlinin derdini dertsiz ne bilir.)
3968. Dunyâ mâli — qolning kiri.
(Dünya malı, elin kiridir.)
3969. Yer ävlâq bolsä, tongiz tepäga çiqar.
(Yer avlak olsa domuz tepeye çıkar.)
3970. Yetim bolmay, âta qadrini bilmäs.
(Yetim olmayan, baba kıymetini bilmez.)
3971. Yetti yaşar säfärdän kelsä,
Yetmiş yaşar körgani kelär.
(Yedi yaşındaki seferden gelse, yetmiş yaşındaki görmeye gelir.)
3972. Yâ er bol,
Yâ ering ḥızmatida bol.
(Ya adam ol, ya adamın hizmetinde ol.)

3973. Yâli semiz eşâkdän
Yağır bolsä häm ât yağşi.
Qadr bilmäs qarindâşdan
Yaqındagi yât yağşi.
(Yelesi büyük eşekten,
Eğer yarası olsa da at iyidir.
Kıymet bilmez kardeşten,
Yakındaki yabancı iyidir.)
3974. Yâmânnıng özi nimäyu, sözi nimä.
(Kötünün özü ne ki, sözü ne olsun.)
3975. Cäfâ çekmägan säfâ qadrini bilmäs.
(Cefa çekmeyen sefanın kadrini bilmez.)
3976. Cân-cân, özimning cânım.
(Can can ama önce kendi canım.)
3977. Cân cânga kuyär,
Becân kimga kuyär.
(Can cana merhamet eder, cansız kime merhamet eder.)
3978. Zamâna âhır bolsä,
Pir muridini izlar.
(Ahir zaman olduğunda, pir müridini izler.)
3979. Zamâna âhır bolsä,
Eçkining âti — Abdukärim.
(Ahir zaman geldiğinde, keçinin adı Abdülkerim olur.)
3980. Zamânani horladilär,
Otib ketgaç maqtädilar.
(Zamani horladılar, geçip gidince övdüler.)

[S236]

3981. Zär qadrini zärgar bilär,
Dür qadrini — savdâgar.
(Altının kadrini kuyumcu bilir, incinin kadrini tüccar.)
3982. Zär qadrini zärgar bilär,
Çilângar neni bilär.
(Altının kadrini sarraf bilir, demir ustası ne bilir.)
3983. Zärgar işini misgar öngäy sanar.
(Kuyumcu işini bakır ustası kolay sanır.)
3984. Zärräni qadr etmägan
Zärni häm qadr etmäş.
(Zerreye kıymet vermeyen, altına da kıymet vermez.)
3985. Zimistän körmägan bülbül
Gülistân qadrini bilmäs.
(Kışığı görmeyen bülbül, gülistanın kıymetini bilmez.)
3986. İt izzätga ärzimäs,
Eşäk — tärbiyäga.
(Köpeğe ikram, eşeğe terbiye boşunadır.)
3987. İt iskägan süvni Yölbärs içmäs.
(Köpeğin yaladığı suyu kaplan içmez.)
3988. İtdän bolgan qurbânlikkä yaramäs.
(Köpekten doğan kurbana yaramaz.)
3989. İtli mehmân âvulga sığmäs.
(Köpekli misafir mahalleye sığmaz.)
3990. İtning âvqati — yuvindi.
(Köpeğin avukatı piredir.)

3991. İç yağı yağ örniga ötmäs.
(İç yağı, yağ yerine geçmez.)
3992. İçküyâvdän it äfzäl.
(İçgüveyiden it iyidir.)
3993. Yol uzâq, köngil yaqın.
(Yol uzak, gönül yakındır.)
3994. Yorganing qadri yelgandä bilinär,
Yaşşining qadri ölgandä bilinär.
(Yorganın kıymeti soğukta, iyinin kıymeti öldüğünde bilinir.)
3995. Yoqâlgan bisât tâpilär,
Yoqâlgan baht tâpilmäs.
(Kaybolän servet bulunur, kaybolän baht bulunmaz.)
3996. Yoqâlgan buzâqning arqâni — qımmät.
(Kaybolän buzağının urganı kıymetli olur.)
3997. Yoqâlgan mälning egasi — vali.
(Kaybolän malın sahibi vali olur.)
3998. Yoqâlgan piçâqning sâpi — âltin.
(Kaybolän bıçağın sapı altın olur.)
3999. Yoqâtganingni yoqlab tâpasan.
(Kaybettiğini yoklayıp bulasın.)
4000. Kârvânsız yol hârâb,
Âqsâqâlsız el hârâb.
(Kervansız yol harap olur, evliyasız el.)
- [S237]
4001. Kelişiga yaraşa ketişi.
(Gelişine uygun gidişin olsun.)

4002. Keräkli mâlning bahâsi yoq.
(Gerekli olan malın pahalısı olmaz.)
4003. Keräkli tâşning âğiri yoq.
(Lazım olan taşın ağırı olmaz.)
4004. Kiçikni yâş demä,
Kesäkni — tâş.
(Küçüğe genç deme, keseğe taş.)
4005. Köldä yürgen qonğir ğâz
Çöl qadrini nä bilsin.
Çöldä yürgen tüvâlâq
Köl qadrini nä bilsin.
(Gölde gezen gri kaz
Çöl kadrini ne bilsin?
Çölde gezen iri av kuşu
Göl kadrini ne bilsin?)
4006. Kölmäk süvning qadri yoq.
(Gölet suyunun kıymeti yoktur.)
4007. Köngil pulga tâpilmäs.
(Gönül para ile alınmaz.)
4008. Körlikkä kongan ħorlikkä konmäs.
(Körlüğe razı olan, horlanmaya razı olmaz.)
4009. Kötärä sumbat — bir pulga qımmät.
(Toptan satışta dış görünüş bir para kıymetindedir.)
4010. Köçädä qâlgan süyäkni qaysi it ğacimäs.
(Sokakta kalan kemiği hangi köpek almaz ki?)
4011. Mäydânda sinâlgan eldä äziz.
(Meydanda sınanan halk içinde kıymetlidir.)

4012. Märvärid ignä emäs.
(İnci iğne değıldir.)
4013. Mäst keldi — päst keldi.
(Sarhoş geldi rezil geldi.)
4014. Mästlik — pästlik.
(Sarhoşluk rezilliktir.)
4015. Men — äziz, âtam — mendän äziz.
(Ben azizim ama babam daha azizdir.)
4016. Ming ignäni yiğnäsäng, tügmä bolmäs,
Ming ammani yiğnäsäng, âna bolmäs.
(Bin iğneyi toplasan, düğme; bin halayı toplasan ana olmaz.)
4017. Minnät yerdä qâlsa ham,
Mehnät yerdä qâlmäs.
(Gönül borcu yerde kalsa da, emek yerde kalmaz.)
- [S238]
4018. Minnätli asaldan beminnät Käsäl yaḥşi.
(Minnet edilerek gelen baldan minnet etmeyen hasta iyidir.)
4019. Minnätli tuyädän beminnät toqli afzal.
(Minnet eden deveden minnet etmeyen kuzu iyidir.)
4020. Minnätli tillädän beminnät çaqa yaḥşi.
(Minnetle gelen altından minnet etmeden gelen demir para iyidir.)
4021. Mây sasimäs, qız qarimäs.
(Yağ kokmaz, kız yaşlanmaz.)
4022. Mâl-dunyâ tâpîlär, âdäm tâpilmäs.
(Her türlü zenginlik bulunur, adam bulunmaz.)

4023. Mål tãpgunça, qadr tãp.
(Zenginlik bulacağına, saygı bul.)
4024. Mãldan mãlning farqı bår,
Ottiz ikki nãrhı bår.
(Maldan malın farkı var, otuz iki fiyatı var.)
4025. Mãling ketsã-ketsin, qadring ketmãsin.
(Malın giderse gitsin itibarın gitmesin.)
4026. Mãlingga açinmä, qadringga açin.
(Malına acıma, itibarına acı.)
4027. Mulla bolding — tillã bolding.
(Okuyan olursan, değerli olursun.)
4028. Muqaddäs cãy boş yãtmãs.
(Mukaddes yer boş kalmaz.)
4029. Nimãni qılsãng ħor,
Oşanga bolãsan zor.
(Neyi horla isen, ona ihtiyaç duyarsın.)
4030. Nãz qıl nãz bardãringga,
Ħarid qıl ħaridãringga.
(Nazının geçtiğine naz et, satın alabileceğini satın al.)
4031. Nãzni kõtãrganga qıl.
(Nazı kaldırabilene yap.)
4032. Nãn bolsã bas,
Özgasi hävãs.
(Ekmek olsa yeterlidir, başkası hevestir.)
4033. Nãn qadrini aç bilãr,
Kiyim qadrini — yalangãç.
(Ekmeğin kıymetini aç bilir, elbisenin kıymetini çıplak.)

4034. Nån qân bolsä, qân — cån.
(Ekmek kan olsa, kan da candır.)
4035. Nån hãm nãn, uşägi hãm nãn.
(Ekmek de ekmektir, kırıntısı da ekmektir.)
4036. Nånvâyga nån äziz,
Tegirmânçıga - un.
(Fırınıya ekmek, değirmenciye un kıymetlidir.)
- [S239]
4037. Nânga e'tibâr — elga e'tibâr.
(Ekmeğe saygı vatana saygıdır.)
4038. Nânga hurmät — elga hurmät.
(Ekmeğe hürmet, vatana hürmettir.)
4039. Âvlâq köldä baqa — hân.
(Avlak gölde kurbağa han olur.)
4040. Âdäm bäläsi — elning läläsi.
(Adam evladı milletin lalesidir.)
4041. Âdäm bårdır, âdämlarning naqşidur,
Âdäm bårdır, hayvân undan yaħşidur.
(İnsan vardır, insanların hasıdır, insan vardır hayvan ondan iyidir.)
4042. Âdäm — âdäm bilän,
Yer — süv bilän.
(İnsan insan ile toprak su ile.)
4043. Âdäm âdämga ganimät,
Cån — gavdüga.
(İnsan insana ganimettir, can bedene.)
4044. Âdäm — âmânat, diydâr — ganimät.
(Adam emanet, görüşmek ganimettir.)

4045. Ådämning kuyugi bolgunça,
Ormanning kiyigi bol.
(Adamın kuyusu olacağına, ormanın geyiği ol.)
4046. Åladigan mäl åltin bolib körinar.
(Alacağıın mal altın gibi görünür.)
4047. Åldingdan åqqan süvning qadri yoq.
(Önünden akan suyun kıymeti yoktur.)
4048. Ålmäs yerdä qålmäs.
(Elmäs yerde kalmaz.)
4049. Åltin — balçıqdä häm åltin.
(Altın balçıkta da altındır.)
4050. Åltin başli hâtından
Çeläk başli er yahşi.
(Altın başlı hanımdan, kova başlı er iyidir.)
4051. Åltin yerdä qålmäs,
Yahşilik — yolda.
(Altın yerde, iyilik yolda kalmaz.)
4052. Åltin yerdä qålsa häm,
Bilimli yolda qålmäs.
(Altın yerde kalsa da, ilim sahibi yolda kalmaz.)
4053. Åltin yerdä, hünär çöldä qålmäs.
(Altın yerde, hüner çölde kalmaz.)
4054. Åna — åläm fahridir.
(Ana dünya kıvancıdır.)
- [S240]
4055. Åna tilim — dånå tilim.
(Ana dilim bilge dilimdir.)

4056. Åt åtdan qålsa, qulågini kesår.
(At ata yenilse kulağını keser.)
4057. Åt ĥorlagan tåy minår,
Tåy ĥorlagan — tayåq.
(Atı horlayan taya biner, tay horlayan deyneğe.)
4058. Åt qadrini bilmågan yayåv ötår,
Yår qadrini bilmågan — yesir.
(At kıymetini bilmeyen yaya kalır, yar kıymetini bilmeyen dul.)
4059. Åt qadrini bilmåså, yayåv körår cåzåsin,
El qadrini bilmåså, yåvlar berår cåzåsin.
(At kıymetini bilmezse, yaya olarak görür cezasını, vatan kıymetini bilmezse düşmanlar verir cazasını.)
4060. Åt qarisa, devånaga tüşår.
(At yaşlansa deliye kalır.)
4061. Åta bolmay, åta qadrini bilmås,
Åna bolmay, åna qadrini bilmås.
(Baba olmadan, baba kıymetini bilmez, ana olmadan ana kıymetini bilmez.)
4062. Åta-åna — dåvlåting,
Fårzåndlåring — sævlåting.
(Ana baba kısmetin; evlatların itibarındır.)
4063. Åta-ånang ölså-ölsin,
Qadrdåning ölmåsin.
(Anan baban ölürse ölsün, itibarın ölmesin.)
4064. Åtangning mål-dunyåsi bilån qålgunça,
Ånangning piltå-såvåti bilån qål.
(Babanın dünya malı ile kalacağına, ananın küçük sepeti ile kal.)

4065.  tini ayagan yolda qolm s,
Elini siyl gan —  old .
(Atını esirgeyen yolda kalmaz, milletine saygılı olan  olde.)
4066.  çlik az bini  ekm gan,
N n qadrini bilm s.
(Açlığın acısını çekmeyen, ekmeğin kıymetini bilmez.)
4067.  ş —  vliy , n n — p ygamb r.
(Pilav evliya, ekmek peygamberdir.)
4068.  ş h r yerd  b r,
K yv ni bir yerd  b r.
(Aş her yerde var, sofrada bir yerde.)
4069.  ğil tola e akdan
 rıq bols  h m  t yahşi.
(Ağıl dolusu e ekten, zayıf da olsa at iyidir.)
4070.  ğrıq qadrini s ğ bilm s,
 ç qadrini — toq.
(Ağrının kadrini sağlıklı bilmez, ağlığın kıymetini tok.)
4071.  ğrıqsız b ş yer  stida ker k.
(Ağrısız b ş toprak altında gerekir.)
- [S241]
4072. Puli b rning n zi b r.
(Parası olanın nazı olur.)
4073. Pulni  d m t par,
 d mni pul em s.
(Parayı adam bulur, adamı pul değil.)

4074. Sepli kelib kerildim,
Sepsiz kelib sidrildim.
(Çeyizli gelip gerindim, çeyizsiz gelip sıyrıldım.)
4075. Sâ mân-u haşakning bâzârî bâr,
Lâlâ-yu gülning haridâri bâr.
(Saman ve çöpün pazarı, lale ve gülün müşterisi var.)
4076. Sânda bâr, sanâqda yoq.
(Sayıda var, hesapta yok.)
4077. Sağ sânging qadriga yetmäs.
(Sağ sağın kadrine yetmez.)
4078. Sultân süyâgini horlamäs.
(Sultan, kemiğini horl görmez.)
4079. Sütsiz sigir — siysiz sigir.
(Sütsüz sığır kıymetsiz sığırdır.)
4080. Söz qadrini bilmâgan öz qadrini bilmäs.
(Söz kadrini bilmeyen kendi kadrini bilmez.)
4081. Sözi ölganning özi ölä.
(Sözü ölenin kendisi ölür.)
4082. Sözing qaytar câydan özing qayt.
(Sözü'nün döndüğü yerden kendin dön.)
4083. Talâbing bolmäsa-da, talabgâring bolsin.
(Talebin olmasa da, talibin olsun.)
4084. Taşlaganga tâş tegmäs.
(Taş atana taş değmez.)
4085. Tez kelgan dâvlätning qadri yoq.
(Çabuk gelen zenginliğin kıymeti yoktur.)

4086. Tezakçining tengi bår,
Orâqçining örne bår.
(Tezekçinin dengi var, çiftçinin yeri var.)
4087. Teşik munçâq yerdâ qâlmäs,
Yerdâ qâlsa, kimlär âlmäs.
(Delik gerdanlık yerde kalmaz, yerde kalsa, kimler almaz?)
4088. Tirigiga küygünçä, öligiga küy.
(Dirisine yanacağına, ölüsüne yan.)
4089. Tirigini siylägan biy bolär,
Öligini siylägan bây bolär.
(Dirisini öven bey olur, ölüsünü öven zengin olur.)
4090. Tirik ilân insiz qâlmäs,
Polat piçâq — qınsız.
(Diri yılan insiz kalmaz, çelik bıçak kınsız.)

[S242]

4091. Tâşdan tâşning farqı bår,
La'1-yâqutning nârñı bår.
(Taştan taş fark var, parlak kırmızı yakutun pahası var.)
4092. Tülkining özi emäs, terisi pul.
(Telkinin kendisi değil, derisi paradır.)
4093. Uvâl bilmäsning uvâli yoq.
(Günahı bilmeyenin günahı olmaz.)
4094. Ümr qarzga berilmäs,
Âltınga sâtilmäs.
(Hayat borca verilmez, altına satılmaz.)
4095. Ustâz — âtangdan ulug.
(Üstat babandan uludur.)

4096. Fil ölsä häm, tişi ölmäydi.
(Fil ölse de, dişi ölmez.)
4097. H̄orlik ölimdän yâmân.
(Horluk ölümden kötüdür.)
4098. Çaqrılğan yerning uzâgi yoq.
(Çağrılan yerin uzağı olmaz.)
4099. Çaqrımäsa, b̄aruv yoq,
Çaqrılisa, q̄âluv yoq.
(Çağrılmäsa varmak, çağrılınca kalmak olmaz.)
4100. Çirâq kötârgan todädän ârqada yürmäş.
(Kandili kaldıran gruptan arkada yürümez.)
4101. Şaqalga yem bolgunça,
Börining âğziga tüş.
(Çakala yem olacağına, kurdun ağzına düş.)
4102. Şâh-gadâning farqı yoq,
Insân — ulug, nârhı yoq.
(Şah ile dilencinin farkı yok; insanın büyüklüğünün fiyatı yok.)
4103. Egasi ürgan it keçäsi sanqır.
(Sahibi üren köpek gece serbest dolaşır.)
4104. El âlmäsa ellik yıl yâtar.
(El almäsa elli yıl yatar.)
4105. El siylägan eşikdä otirmäs.
(El öven kapıda oturmaz.)
4106. El qadrini bilmägan,
Öz qadrini bilmäs.
(El kadrini bilmeyen kendi kadrini bilmez.)

4107. El qadrini el bilär,
Süv qadrini — yer.
(El kadrini el bilir, su kadrini toprak.)
4108. El qadrini er bilär,
Ormân qadrini şer bilär.
(El kadrini insan olan bilir, orman kadrini arslan.)
4109. El Qarämäsa, er Qarämäs.
(Millet bakmazsa, er bakmaz.)
- [S243]
4110. Eldä âbroying bolsä,
Yolda yüking qâlmäs.
(Memlekette itibarın olsa, yolda yükün kalmaz.)
4111. Er aytilgan câyda äziz.
(Er anlatıldığı yerde kıymetlidir.)
4112. Er yigitni el süyär.
(Er yiğidi millet sever.)
4113. Er yigitning sözi olgunça,
Özi ölgani yaḥşi.
(Er yiğidin sözü olacağına, kendisi öleni iyidir.)
4114. Er tilägan yerdä äziz.
(İnsan istenilen yerde kıymetlidir.)
4115. Er elidä äziz,
Gül — yeridä.
(İnsan memleketinde, gül toprağında kıymetlidir.)
4116. Er qadrini âğasi emäs, el bilar.
(Er kadrini ağası değil, halk bilir.)

4117. Er qadrini er bilär,
Er bilmäsä, el bilär.
(Er kıymetini er bilir, er bilmezse millet bilir.)
4118. Erlik körsätganni el unutmäs.
(Yiğitlik göstereni halk unutmaz.)
4119. Eski çâpânni it qâpar.
(Eski kaftanı köpek kapar.)
4120. Eski şâyi eşäkkä häm toqım bolmäs.
(Eski ipek eşeğe de semer olmaz.)
4121. Eçki egasiga qotân yoq.
(Keçi sahibine koyun sürüsü olmaz.)
4122. Eçkining bâşi bolgunça,
Qoyning quyrügi bol.
(Keçinin başı olacağına, koyunun kuyruğu ol.)
4123. Yük kötârgan yüzäga çıqar.
(Yük kaldıran belli olur.)
4124. Yük kötârganning yüzi — yâruğ.
(Yük taşıyanın yüzü nurludur.)
4125. Yaşılık — yağaç başıda,
Yâmânlık — âyâq âstida.
(İyilik ağaç başında, kötülük ayak altında.)
4126. Öz qadrini bilmägan,
Özga qadrini nä bilsin.
(Kendi kıymetini bilmeyen, başkasının kıymetini ne bilsin.)
4127. Özi yoqning közi yoq.
(Özü olmayanın gözü olmaz.)

4128. Özing tãpmagan málning qadri yoq.
(Kendi bulmadıǵın malın kıymeti yoktur.)

4129. Üyidä häzi yoqning
Tuzda salâbati yoq.
(Evinden haz almayanın tuzunda ihtişamı olmaz.)

[S244]

4130. Öligidä äzäsi yoq,
Tirigidä — mązäsi.
(Ölüde matemi, saǵlıǵında tadı yok.)

4131. Ölik bolib gördä yoq,
Tirik bolib torda yoq.
(Ölü olmuş, mezarda yok, diri olmuş baş köşede yok.)

4132. Ölik bärini it tişlämäs.
(Ölünün malını köpek ısırmaz.)

4133. Ätin ayirgan bálta mäydânda qálar.
(Atı kesen balta meydanda kalır.)

4134. Qadr-qımmat sâılmäs.
(Kadir kıymet satılmaz.)

4135. Qadr qámätga Qarämäs.
(Kıymet endama bakmaz.)

4136. Qardån — qırq yillik,
Qımmatdån — qırq künlük.
(Kadirli kırk yıllık, kıymetli kırk günlük.)

4137. Qadring qâçgan câydan qâç.
(Kadrinin kaçtığı yerden kaç.)

4138. Qadringga yetganni bil,
Qadrläbdi, hürmät qıl.
(Kıymetini bileni bil, değer verene hürmet et.)
4139. Qadrlasäng qadring aşär,
Qadsızdan hamma qâçar.
(Değer verirsen değerin artar, kadir bilmezden herkes kaçır.)
4140. Qaytgan sözning qadri yoq.
(Geri dönen sözün kıymeti yoktur.)
4141. Qamiş baş kötärdi — böyrä boldi.
(Kamiş baş kaldırdı, hasır oldu.)
4142. Qarşining arpasini yegän eşäk,
Sämärqanddän hängräb kelär.
(Karşı köyün arpasını yiyen eşek, Semerkant'dan anırıp gelir.)
4143. Qarga qafäsda bâqılmäs.
(Karga kafeste beslenmez.)
4144. Qız qalini — qırq yilda.
(Kızın başlık parası kırk yıldadır.)
4145. Qız qalinsiz bolsä häm,
Qadasiz bolmäs.
(Kız başlıksız olsa da, dertsiz olmaz.)
4146. Qızı bärning näzi bär,
Oğli bärning — örne.
(Kızı olanın nazı vardır, oğlu olanın yeri.)
4147. Qızni soraganga ber,
Qımızni — süvsaganga.
(Kızı isteyene ver, kımızı susayana.)

[S245]

4148. Q pning gardi ketsa-ketsin,
  d mning b rdi ketm sin.
 ( uvalın tozu giderse gitsin, adamın itibarı gitmesin.)
4149. Q rninga yiglam ym n,
 Qadrimga yiglaym n.
 (Karnıma ağlamam, kaderime ağlarım.)
4150. Qumdan qorđan bolm s,
 Kuyovdan — ogil.
 (Kumdan tepe olmaz, damattan oğul.)
4151. Qoldagi  ltinning qadri yoq.
 (Koldaki altının kıymeti yoktur.)
4152. Garib bolm y, bilm s elning qadrini,
 Mehn t qılm y, bilm s pulning qadrini.
 (Garip olmadan, bilmez elin kıymetini; emek vermeden, bilmez paranın kıymetini.)
4153. H r n rs   z yerid  qadrli.
 (Her Şey kendi yerinmde kıymetlidir.)

2.28. M H BB T v  BEV F LİK - (SEVGİ ve VEFASIZLIK)

4154. Ayrılıq  limd n qattıq.
 (Ayrılık ölümden acıdır.)
4155. Bev f  dostdan tay q yağşi,
 Beb hr  g ld n — yapr q.
 (Vefasız dosttan değnek iyidir, faydasız g lden yaprak.)
4156. Bev f  y r — c ningga d r.
 (Vefasız yar canına dar eziyettir.)
4157. Bev f  y rdan v f d r it yağşi.
 (Vefasız y rdan vefalı köpek iyidir.)

4158. Bevâfâ yârdan âsilgan dâr yahşi.
(Vefasız yârdan asıldığın dar ağacı iyidir.)
4159. Bevâfâda hayâ yoq,
Hayâsızdâ riyâ yoq.
(Vefasızda haya, hayasızda yüz yok.)
4160. Bevâfâning âsli köngli begâna,
Bevâfâga köngil qoygan devâna.
(Vefasızın gönlü yabancı, vefasıza gönül koyan divanedir.)
4161. Bildingki, bevâfâdir,
Köngil qoymâq hatâdir.
(Bildin ki, vefasızdır; gönül koymak hatadır.)
4162. Bir etikkâ ikki âyâq sığmâs,
Bir yürâkkâ — ikki muhâbbât.
(Bir çizmeye iki ayak sığmaz, bir gönüle iki sevgi.)
4163. Birga vâfâ — mingga vâfâ.
(Bir kişiye vefa bin kişiye vefadır.)
- [S246]
4164. Birâv pârini sevibdi,
Birâv — qurbaqani.
(Birisi peri sever, birisi kurbağa.)
4165. Vâfâ qılğan vâfâ tâpar,
Câfâ qılğan câfâ tâpar.
(Vefalı olan vefa bulur, cefa kılan cefa bulur.)
4166. Vâfâli qul — câfâli qul.
(Vefalı kul cefalı kuldur.)
4167. Vâfâsizga berilmâ,
Vâfâlidân ayrilmâ.
(Vefasıza sadık kalma, vefalıdan ayrılma.)

4168. Väfäsizdä hayâ yoq,
Hayâsızda vâfâ yoq.
(Vefasızda haya, hayasızda vefa yoktur.)
4169. Vâ'dä — vâfâsi bilân gözâl.
(Verilen söz yerine getirilirse güzeldir.)
4170. Vâ'däga — vâfâ,
Väfäsizga — cäfâ.
(Verilen söze vefa göstermek, vefasıza cefa gerek.)
4171. Gül — bähânä, diydâr — ğanimät.
(Gül bahane, güzel yüz ganimettir.)
4172. Gül — häyât bezäği,
Sevgi — insân bezäği.
(Gül hayatın, sevgi insanın süsüdür.)
4173. Gülga bâq, tikänni kör,
Yârga bâq, cäfâni kör.
(Güle bak, dikenini; yara bak cefasını gör.)
4174. Gülsiz bulbul — yârsiz bulbul.
(Gülsüz bülbül yarsız bülbüldür.)
4175. Dävâsiz dârd — muhâbbät.
(Çaresiz dert aşktır.)
4176. Dârdi yoq — kesäk,
İşqı yoq — eşäk.
(Derdi olmayan taştır, aşkı olmayan eşektir.)
4177. Yâlgizlikdä yâr yağşı.
(Yalnızlıkda yar iyidir.)

4178. Yârim bâr deb yârilma,
Haqıqıy yâr bolmäsa.
(Yarım var deyip övünme, hakiki yar olmasa.)

4179. Yâşlikda bergan köngil,
Ayrilmäs bälâ bolur.
(Gençlikte verilen gönül, ayrılmaz bela olur.)

4180. İkki yârning uruşgani — oynaşgani.
(İki yarin kavgası, oynaşmak içindir.)

[S247]

4181. İkki piçâq bir qınga sıgmäs,
İkki sevgi — bir köngilga.
(İki bıçak bir kına sığmaz, iki sevgi bir gönüle.)

4182. İkki süyük bir köngilga sıgmäs.
(İki sevgili bir gönüle sığmaz.)

4183. İnsân bolsäng vâfâ qıl,
Vâfâsızlık — hatâ, bil.
(İnsan isen vefa kıl, vefasızlığı hata bil.)

4184. İnsân sevgi bilân tirik.
(İnsan sevgi ile diridir.)

4185. İntizârlık ölimdän yâmân.
(Hasretlik ölümden beterdir.)

4186. İp kiysä hâm vâfâdâr bolsin.
(İpten elbise giyse de vefalı olsun.)

4187. İt — vâfâ, hâtin — câfâ.
(İt vefalıdır, hanım cefalıdır.)

4188. Işq bilän oynaşib bolmäs.
(Aşk ile oyun olmaz.)
4189. Işq başqa, häväs başqa.
(Aşk başka, heves başkadır.)
4190. Işq — muqaddäs ot,
Häväs — lâyqa süv.
(Aşk kutsal ateş, heves çamura sudur.)
4191. Işqı bär oynar,
Därdi bär yiğlär.
(Aşkı olan oynar, derdi olan ağlar.)
4192. Işqı bärning imâni bär.
(Aşkı olanın imanı vardır.)
4193. Işqsiz köngil — egasiz üy.
(Aşksız gönül sahipsiz evdir.)
4194. Işqsiz köngil — otsiz oçâq.
(Aşksız gönül ateşsiz ocaktır.)
4195. Köz qarisä häm, köngil qarimäs.
(Göz yaşlansa da, gönül yaşlanmaz.)
4196. Köngil gülini sevgi süvi suğârar.
(Gönül gülünü sevgi suyu sular.)
4197. Köngil köngildän süv içär.
(Gönül gönülden su içer.)
4198. Ma'şuq qayda bolsä,
Âşiq şunda bolär.
(Maşuk nerede ise, aşık orada olur.)

4199. Muhäbbät — bir söz, manâsi — dunyâ.
(Aşk bir sözdür, manası dünyadır.)

[S248]

4200. Muhäbbät — bittä, köz — törttä.
(Aşk bir tane, göz dört tanedir.)

4201. Muhäbbät bâylikka bâqmäs.
(Aşk zenginliğe bakmaz.)

4202. Muhäbbät — dil mevâsi.
(Aşk gönül meyvesidir.)

4203. Muhäbbät yaş tanlamäs.
(Aşk yaş seçmez.)

4204. Muhäbbät ketsä, nâfrät kelär.
(Aşk gitse, nefret gelir.)

4205. Muhäbbät muhäbbätni tuğdirär.
(Sevgi sevgiyi doğurur.)

4206. Muhäbbät — üy pâydevâri,
Vafâ — ustüni.
(Sevgi evin temeli, vefa çatısıdır.)

4207. Muhäbbät çirây tanlamäs,
Uyqu — cây.
(Aşk güzel seçmez, uyku yer.)

4208. Muhäbbätning közi — kör.
(Aşkın gözü kördür.)

4209. Muhäbbätsiz umr — ot âlmäs kömir.
(Aşksız ömür, ateş almaz kömürdür.)

4210.  ltin zanglamas,
Sevgi qarimas.
(Altın paslanmaz, aşk yaşlanmaz.)
4211.  çlik aş tanlatmas,
Aşıklık yaş tanlatmas.
(Açlık aş, aşıklık yaş seçtirmez.)
4212.  şiq bilan oynasang,
Oşingga ot tüşär.
Ma'suq bilan oynasang,
Qaşingda tutlar pişär.
(Aşık ile alay etsen,
Kemiğine ateş düşer.
Sevgili ile alay etsen,
Önünde dutlar pişer.)
4213. Pärvana — öz aşigining qurbani.
(Pervane kendi aşığının kurbanıdır.)
4214. Polat alavda, sevgi hicranda sinälär.
(Çelik alevde, aşk ayrılıkta sınanır.)
4215. Râşkning közi — kör.
(Kıskançlığın gözü kördür.)
4216. Sevgan bilan qošiliş —
Dütarga tär taqqanday.
Sevmägan bilan qošiliş —
Zähärli ilan çaqqanday.
(Seven ile beraber olmak,
İki saz teline bir telin değmesi gibidir.
Sevmeyen ile beraber olmak
Zehirli yılan sokması gibidir.)

[S249]

4217. Sevgan sevganini deydi,
Sevmägan kimni deydi.
(Seven sevdiğini söyler, sevmeyen kimi söyler.)
4218. Sevganga — sultânsan,
Sevmäganga — ultânsan.
(Sevene sultansın, sevmeyene kösele.)
4219. Sevganing — âltından äziz.
(Seni seven altından kıymetlidir.)
4220. Sevganingga sevgingni ber,
İstäganga — etingni.
(Seni sevene sevgini ver, isteyene etini.)
4221. Sevgi bâzârda sâtilmäs.
(Sevgi pazarda satılmaz.)
4222. Sevgi — bir, mäkân — ikki.
(Aşk bir, mekan ikidir.)
4223. Sevgi degan ikki közdä.
(Sevgi birbirine değen iki gözdedir.)
4224. Sevgi yârdamçı tilämäs.
(Sevgi yardımcı istemez.)
4225. Sevgi pulga sâtilmäs,
Köngil pulga tâpilmäs.
(Sevgi paraya satılmaz, gönül parayla bulunmaz.)
4226. Sevgi qarimäs, asl çirimäs.
(Sevgi yaşlanmaz, gerçek çürümez.)

4227. Sevgidä zârlık bâr,
Zorlık yoq.
(Sevgide teklif var, ısrar yoktur.)
4228. Sevging âz — umring âz,
Sevging sâz — umring sâz.
(Sevgin az ise ömrün az, sevgin yerinde ise hayatın yolunda .)
4229. Sevging tâzâ — umring tâzâ.
(Sevgin temiz ömrün temiz.)
4230. Sevgining äslini bulbuldan sora,
Gülzâr qadrini — güldän.
(Aşkın aslını bülbülden sor, gül bahçesinin kıymetini gülden.)
4231. Sevgining bahâri bilän şadlanma,
Yâz-u qışı hâm bârdır.
(Sevginin baharı ile sevinme, yaz ve kışı da vardır.)
4232. Sevgining közi ayb körmäs.
(Aşkın gözü ayıp görmez.)
4233. Sevgisiz köngil — väyränä.
(Sevgiden yoksun gönül viranedir.)
4234. Sevdim deb maqtänmä,
Sevildim deb maqtän.
(Sevdim deyip övünme, sevildim deyip övün.)
4235. Sevimsiz yârdan kezimlik ât alâ.
(Sevimsiz yârdan gezimlik at iyidir.)
- [S250]
4236. Sevikli qul sekirâr.
(Sevgili kul Allah katında yükselir.)

4237. Sinädingmi — sev,
Sinämädingmi — qoy.
(Sınadıysan sev, sınımadıysan bırak.)
4238. Sinalgan sevgi bukilmäs,
Bukilsa häm sökilmäs.
(Sınanan sevgi eğilmez, eğilse de sökülmez.)
4239. Sâf sevgi sâtilmäs,
Yâ kesäkdek âtilmäs.
(Saf sevgi satılmaz veya kesek gibi atılmaz.)
4240. Sâhta âşiq ısq-sevgidän lâf urar,
(Sahte aşık aşk ve sevgiden söz eder.)
4241. Sâçingni kündä tara,
Yâringga kündä Qarä.
(Saçını her gün tara, yarine her gün bak.)
4242. Süvsiz hayât bolmäs,
Väfäsiz — âila.
(Susuz hayat olmaz, vefasız aile.)
4243. Süygan yârdan köz ketmäs.
(Seven yardan göz ayrılmaz.)
4244. Süyganımning köngli üçün
Süymäsimni süyärmän.
(Sevdiğimin gönlü için sevmediğimi severim.)
4245. Süymäganga süykänmä.
(Sevmeyene güvenme.)
4246. Sülöv bolgan bilän yâr bälä âlmäs,
Tüyä bolgan bilän nâr bälä âlmäs.
(Güzel olan ile yar çocuk almaz, deve olan ile erkek deve çocuk almaz.)

4247. Tåg tåg bilån qavuşmäs,
 Ådäm ådäm bilån qavuşar.
 (Dağ dağ ile kavuşmaz, insan insan ile kavuşur.)

4248. Tåğning körki qâr bilån,
 Erning körki yâr bilån.
 (Dağın güzelliği kar ile adamın güzelliği yar ile.)

4249. Tütünsiz ot bolmäs,
 Yârsiz — yigit.
 (Dumansız ateş olmaz, yarsiz yiğit.)

4250. Toy öpkäsiz bolmäs,
 Yâr — firâqsiz.
 (Dügün sorunsuz olmaz, yar ayrılıksız.)

[S251]

4251. Çin sevgining tili bolmäs.
 (Gerçek aşkın sözü olmaz.)

4252. Çirâyli çirâyli emäs,
 Süyganing — çirâyli.
 (Güzeli güzel değil, senin sevdiğin güzeldir.)

4253. Er sevmäsä, el sevmäs.
 (Er sevmese halk sevmez.)

4254. Yüräk yüräkkä däräk berär.
 (Gönül gönüle haber verir.)

4255. Yurt sevganni qız sevär.
 (Memleketin sevdiğini kız sever.)

4256. Yağşi yâr yâddan çıqmäs.
 (İyi yar akıldan çıkmaz.)

4257. Öz süyganing özingga sülöv.
(Kendi sevdiğin kendine güzeldir.)
4258. Özi kelgan yâr-yâr,
Özi ketâr yâr-yâr.
(Kendisi gelen yar, yar; kendisi giden yar, yar.)
4259. Ontäning yâr-yâri bolgunça,
Bittäning väfâdâri bol.
(On tanenin yari olacağına bir tanenin vefalı ol.)
4260. Oçâqdagi ot bâşqa,
Yüräkdägi ot bâşqa.
(Ocaktaki ateş başka, kalpteki ateş başkadır.)
4261. Qalbga qarimâq yoq,
Sevgiga — ölim.
(Kalbe yaşlanmak yok, aşka ölüm.)
4262. Qarz — muhabbatning qayçisi.
(Borç sevginin makasıdır.)
4263. Qızil gül ekkänning hırmâni bolmäs,
Yaşşini süyganning armâni bolmäs.
(Kızıl gül ekenin harmanı olmaz, iyiyi sevenin isteği gerçekleşmez.)
4264. Qızıng kimni süysä, küyâving şu.
(Kızın kimi severse, damadın odur.)
4265. Qızni kim sevmäs,
Qımızni kim içmäs.
(Kızı kim sevmez, kımızı kim içmez?)
4266. Qızni âşigiga ber.
(Kızını aşığına ver.)

4267. Qızni tanlaganga ber.
(Kızı beğendiğine ver.)
4268. Qımız kimniki — içganniki,
Qız kimniki — süyganniki.
(Kımız kimindir? İçenindir; kız kimindir? Sevenindir.)
4269. Qâlgan köngil — çıqqan cân.
(Ayrılan gönül çıkan candır.)
4270. Quş uçädi qanâti bilän,
Yigit yaşaydi vafâsi bilän.
(Kuş uçar, kanadı ile; yiğit yaşar, vefası ile.)
- [S252]
4271. Hämme dârdga bâr dävâ,
Âşıklık dârdi — bedävâ.
(Bütün dertlere vardır deva, aşıklık derdi devasızdır.)
4272. Här kim beyârdir — bemârdir.
(Yarsız olan herkes hastadır.)
4273. Här dilning sevgisi bâr.
(Her gönlün sevgisi vardır.)
4274. Här kim süygan âşini içar.
(Herkes sevdiği aşı yer.)
4275. Här kim — süyanining quli.
(Herkes sevdiğinin kuludur.)
4276. Här kimniki öziga
Ây körinâr köziga.
(Herkesinki kendisine, ay görünür gözüne.)

4277. Hār aşıqqa beş kün дәvr.
(Her aşığa beş gün yüz yıldır.)
4278. Haqıqıy aşıqlık — ikki yâqdan.
(Hakiki aşıklık iki taraftandır.)
4279. Hüsñ toyda keräk,
Muhäbbät — kündä.
(Güzellik düğünde gereklidir, sevgi her gün.)
4280. Hökiz hopda semirär,
Qız — quçâqda.
(Öküz sabanda gelişir, kız kucakta.)

2.29. ÄİLÄ vâ QOŞNIÇİLİK - (AİLE ve KOMŞULUK)

4281. Ayälning säriştäsi —
Rozğärning fariştäsi.
(Kadının düzenlisi, evin meleğidir.)
4282. Ayälning sunbuli — yigitning dili.
(Kadının saçı yiğidin gönlü.)
4283. Bevä hâtinga Buğârâdan it hürär.
(Dul kadına Buhara'dan it ürer.)
4284. Beş bälä ustiga bârsäng bâr,
Kündâş üstiga bârma.
(Beş çocuk üstüne varırsan var, nikahlının üstüne kuma gitme.)
4285. Bir qızga yetti qoşni — âta-âna.
(Bir kıza yedi komşu ana babadır.)
4286. Bir qınga ikki piçâq siğmäs,
Bir üyga — ikki hâtin.
(Bir kına iki bıçak, bir eve iki hanım siğmaz.)

4287. Biyäning yügürigi yaşsi,
 Hâtinning — epçili.
 (Kısrağın yürüyüşü güzeldir, kadının beceriklisi.)

[S253]

4288. Bâý ämr etmäsä,
 Bâvçä hamir etmäş.
 (Koca emir etmezse, hanımı hamur açmaz.)

4289. Bâlâ süysäng — beşikdä,
 Hâtin süysäng — töşäkdä.
 (Çocuğın seveceksen beşikte, kadını seveceksen döşekte.)

4290. Bâlâga tegmä, bälâsi çıqar,
 Hâtinga tegmä, qasâsi çıqar.
 (Çocuğın dokunma, belası; hanıma dokunma, intikamı ortaya çıkar.)

4291. Bâlâli üy — bâzâr,
 Bâlâsiz üy — mâzâr.
 (Çocuklu ev pazar, çocuksuz ev mezardır.)

4292. Bâlâli üy — cännät,
 Bâlâsiz üy — minnät.
 (Çocuklu ev cennet, çocuksuz ev minnettir.)

4293. Bâlâli üy — handân,
 Bâlâsiz üy — zindân.
 (Çocuklu ev neşeli, çocuksuz ev zindandır.)

4294. Bâlâli üydä gap yâtmäs.
 (Çocuklu evde söz kalmaz.)

4295. Bâlâli üydä cancal bolsä häm,
 Gurbät bolmäs.
 (Çocuklu evde kavga olsa da, küslük olmaz.)

4296. B l li  yda sir y tm s.
( ocuklu evde sır kalmaz.)
4297. B l li  yd  oğrilik yoğ.
( ocuklu evde hırsızlık olmaz.)
4298. B l li  yd  ğiyb t yoğ.
( ocuklu evde gıybet olmaz.)
4299. B l li  yd  ğurb t yoğ.
( ocuklu evde küslük olmaz.)
4300. B ş ikk v bolmay,
M l ikk v bolm s.
(Baş iki olmadan, mal iki olmaz.)
4301. B şim ikki — m lim ikki.
(Başıım iki malım iki.)
4302. B z yaktak qıçit r,
Yağşı h tin tinçit r.
(Bez yatak kaşındırır, iyi hanım dinç tutar.)
4303. Boldir digan h m h tin,
 ldir digan h m h tin.
(İnsanı adam eden de hanımdır, öldüren de.)
4304. B ri h m s yasiga  la Qar m s.
(Kurt bile gölgesine iyi bakmaz.)
4305. Gil m s ts ng, qoşningga s t,
Bir  etid   zing  tir s n.
(Halı satsan, komşuna sat; bir kenarında kendin oturursun.)
4306. Dosting h m — ering,
Duşm ning h m — ering.
(Dostun da, düşmanın da kocandır.)

[S254]

4307. Er — quyâş yoldâşi,
Hâtin — ümr yoldâşi.

(Koca güneş yoldaşı, hanım ömür yoldaşdır.)

4308. Yâmân hâtin âlganning yâvi üyidä,
İkki hâtin âlganning dâvi üyidä.

(Kötü hanım alanın düşmanı, iki hanım alanın davası evindedir.)

4309. Yâmân hâtin eriga dözağ qılâr.

(Kötü hanım kocasına cehennem azabı yaşatır)

4310. Yâmân hâtin ölsä, keng töşäk qâlar,
Yağşi hâtin ölsä, mehnât-gam qâlar.

(Kötü hanım ölse geniş döşek kalır, iyi hanım ölse gamı kederi kalır.)

4311. Yâmân hâtin hayitdä eridan çıkar.

(Kötü kadın bayramda kocasından çıkar.)

4312. Yâmân hâtinning oynäşi köp.

(Kötü hanımın oynası çoktur.)

4313. Yâmân qoşni yâvdan yâmân.

(Kötü komşu düşmandan beterdir.)

4314. Yân qoşni — cân qoşni.

(Yakın komşu can komşudur.)

4315. Yağmäs bulut elni aldar,

Yâmân hâtin — erni.

(Yağmayan bulut milleti aldatır, kötü hanım kocasını.)

4316. Cân küydirmäsäng, cânâna qayda,

Hâtin âlmäsäng, qaynâna qayda.

(Can yakmâsan, sevgili, hanım almâsan, kaynana nerede?)

4317. İkki sigir ålganning ayråni bår,
İkki hâtin ålganning väyråni bår.
(İki sığır alanın ayranı, iki hanım alanın viranesi vardır.)
4318. İkki hâtin ålibsån,
Bir bålåga qålibsån.
(İki hanım almışsan, bir belaya kalmışsın.)
4319. İkki hâtinlikning qulåği tinmås,
Eşak minganning — åyåği.
(İki hanımlının kulağı, eşek binenin ayağı rahat etmez.)
4320. İnåq åilådå beşik boşamås.
(İyi geçinen ailede beşik boşalmaz.)
4321. İtning yåvi — devånå,
Kelinning yåvi — qaynåna.
(İtin derdi deli, gelinin derdi kaynanadır.)
4322. İtning yåmånı tōşakdågidån umid qılår.
(İtin kötüsü döşektekinden ümit eder.)
4323. İçküyåv – it küyåv
(İçgüveyi it güveyidir.)
4324. Kåttå — kelin üydå,
Kiçik kelin — toyda.
(Büyük gelin evde, küçük gelin düğünde.)
- [S255]
4325. Kelin bilån qaynåna — ot bilån süv.
(Gelin ile kaynana ateş ile su gibidir.)
4326. Kelin boyini yåşirår,
Tåvuşini tåvdan åşirår.
(Gelin boyunu gizler, sesini dağdan aşırır.)

4327. Kelin boldim — qaynânamga yâqmadim,
 Qaynâna boldim — kelinimga yâqmadim.
 (Gelin oldum kaynanama ısınmadım, kaynana oldum gelinime ısınmadım.)
4328. Kelin yâmân emäs,
 Kelin kelgan yer yâmân.
 (Gelin kötü değil, gelin gelinen yer kötüdür.)
4329. Kelin kelsä uzâqdan,
 Arba-arba âş kelär.
 Kelin kelsa yaqından,
 Arba-arba söz kelar.
 (Gelin gelse uzaktan,
 Araba araba aş gelir.
 Gelin gelse yakından,
 Araba araba söz gelir.)
4330. Kelin kimhâb kiyär,
 Qaynâna qarğab küyär.
 (Gelin ipek giyer, kaynana beddua edip için için yanar.)
4331. Kelin kirgan üyga nur kirär.
 (Gelin giren eve nur girer.)
4332. Kelin — qaynâna supürgisi.
 (Gelin kaynananın süpürgesidir.)
4333. Kelinim bär deb kerilmä,
 İş büyürsä, erinmä.
 (Gelinim var deyip gerinme, iş buyursa, erinme.)
4334. Kelinim eläkli boldi,
 Elägi — tiläkli boldi.
 (Gelinim elekli oldu, eleği dilekli oldu.)

4335. Kelinimning yığlägani —
Eşägimning hängrägani.
(Gelinimin ağlaması, eşëğimin anırmäsıdır.)
4336. Kelining bittä bolsä, otirib yeysän,
İkkita bolsä, turib yeysän,
Üçtä bolsä, yürüb yeysän,
Törttä bolsä, yorğalab yeysän.
(Gelinin bir tane olsa, oturub yersin,
İki tane olsa, durub yersin,
Üç tane olsa, yürüyüp yersin,
Dört tane olsa, yorulub yersin.)
4337. Kelining yaşsi bolsä, berdi hudâ,
Kelining yâmân bolsä, urdi hudâ.
(Gelinin iyi olsa, verdi Allah, gelinin kötü olsa, vurdu Allah denir.)
4338. Kelining qayerlik bolsä,
Mehmâning şu yerlik.
(Gelinin nereli ise, misafirin oralıdır.)
- [S256]
4339. Kelinning tili yoq
Qaynânaning — imâni.
(Gelinin dili yok, kaynananın imanı.)
4340. Kümüş hâtin kündä — käsäl,
Âltin hâtin âyda — käsäl.
(Gümüş hanım her gün hasta, altın hanım ayda bir.)
4341. Kündä uruş bolsin desäng, kündâş qıl.
(Hergün kavga olsun dersen, kuma al.)
4342. Kündâş başingdä — tâş,
Közingdä — yâş.
(Kuma, başında taş, gözünde yaştır.)

4343. Kündâş hâtin kündä âğrıq.
(Kuma hanım her gün ağrıdır.)
4344. Kündâşing bolsä-bolsin,
Kündâşbâççang bolmäsin.
(Birkaç hanımın olursa olsun, kuma bahçen olmasın.)
4345. Kündâşli üydä kündä uruş.
(Kumalı evde her gün kavga.)
4346. Kündâşli üydä tâ'zim yoq.
(Kumalı evde saygı yoktur.)
4347. Kündâşlik — köngil ğaşlik.
(Kumalık gönül sıkıntısıdır.)
4348. Kündâşlikkä kün tuğmäs,
Tuğsa häm, bütün tuğmäs.
(Kumalığa gün doğmaz, doğsa da, bütün doğmaz.)
4349. Kündâşning kuli häm kundâş.
(Kumanın kulu da kumadır.)
4350. Kündâşning kuli häm urişär.
(Kumanun kulu da kavga eder.)
4351. Kündâşning âti qursin,
Saksâvulning oti qursin.
(Kumanın adı kurusun, saksavulun³⁴ otu kurusun.)
4352. Köçä sevgisi üyni bärbâd etär.
(Sokak sevgisi evi berbat eder.)
4353. Âvul aylâği bilän,
Bâta taylogi bilän.
(Mahalle meydanı ile, deve yavrusu tay ile.)

³⁴ Saksavul: Çölde yetişen bir ağaç türü.

4354. Åvulga aytsäng, åşär,
Qoşniga aytsäng, qoşar.
(Mahalleye söylesen aşar, komşuya söylesen koşar.)
4355. Åvuldâşimning âti özgünçä,
Hamsâyamning tâyi ozsin.
(Hemşehrinin atı öne geçeceğine, komşumun atı geçsin.)
4356. Åilä tinç — yurt tinç.
(Aile dinç ise yurt da dinçtir.)
4357. Åilä — qoş üstünli äyvân.
(Aile iki direkli eyvandır.)
- [S257]
4358. Ålis yol âtni sinar,
Åğır kün — hâtinni.
(Uzak yol atı sinar, ağır gün hanımı.)
4359. Ålâvga teğsäng, öçär,
Qoşningga teğsäng, köçär.
(Aleve dokunsan söner, komşuna dokunsan yıkılır.)
4360. Ånalik üyning âri bâr,
Åtalik üyning — zari.
(Analı evin arı var, babalı evin zarı var.)
4361. Åppâq bolgan âq üyim,
Åş-nâni yoq qâq üyim.
(Akpak olan ak evim, aş ekmeği yok kuru evim.)
4362. Åta — aql, âna — idrâk.
(Baba akıl, ana idraktır.)
4363. Åta — biläk, âna — yüräk.
(Baba bilek, ana yürek.)

4364. Aş örniga — ayrân,
Kündâşli uy — vayrân.
(Aş yerine ayran, kumalı ev viran.)
4365. Aşsiz üy bâr-u cancalsiz üy yoq.
(Aşsız ev var ama kavgasız ev yoktur.)
4366. Aqbâşdan otin bolmäs,
Oynaşdan — hâtin.
(Akbaştan odun olmaz, oynaştan hanım.)
4367. Rozğâr ziynâti — otin,
Üy ziynâti — hâtin.
(Ev işinin ziyneti odun, ev ziyneti hanımdır.)
4368. Rozğâr tüşdi başga,
Qol teğmädi aşga.
(Ev işi düştü başa, el değmedi aş.)
4369. Rozğâr ölçäv bilän,
Bâylik tecäv bilän.
(Ev işi ölçü ile zenginlik iktisat iledir.)
4370. Rozğâr, ottiz ikki ağzi bâr.
(Ev işinin, otuz iki ağzı vardır.)
4371. Rozğâr — ğâr.
(Ev işi mağaradır.)
4372. Rozğâri kättäning täşvişi häm kättä.
(Ev işi çok olanın tasası da büyüktür.)
4373. Rozğârning nimäsi yoq — bözdän hâltäsi.
(Ev işinin nesi yok bezden çuvalı yok.)
4374. Sâriştäli üy — färiştäli üy.
(Düzenli ev melekli evdir.)

4375. Tuzdagi bilän emäs, üydägi bilän bol.

(Dışarıdaki ile değıl, evdeki ile ol.)

[S258]

4376. Üyga cihâz yaraşar,

Ĥâtinga — libâs.

(Eve eşya yaraşır hanıma elbise.)

4377. Üying târ bolsä,

Dunyâning kengligi bilinmäs.

(Evin dar olursa, dünyanın genişliğı bilinmez.)

4378. Üylängan — oğıl-qızgä quvângan.

(Evlenen oğıl kıza sevinmek gerekir.)

4379. Üyni üy qılğan erning tâpişiyu

Ĥâtinning — körpä işi.

(Evi ev yapan kocanın işi, hanımın yorgan işidir.)

4380. Uluğ üyga ne keräk,

Kiçik üyga şu keräk.

(Büyük eve ne gerek ise, küçük eve o gerekir.)

4381. Ümr sävdâsi — qıyin savdâ.

(Ömür sevdası çetin sevdadır.)

4382. Ĥâtin — boyun, er — baş.

(Hatun boyun, er baştır.)

4383. Ĥâtin âlsäng, otin âl,

Bir quçâğın ârtıq âl.

(Hanım alırsan, odun da al, bir kucak fazla al.)

4384. Ĥâtin — üy bezäkçisi,

Er — üy kömâkçisi.

(Hanım ev güzelliğı, koca ev yardımcısı.)

4385. Ҳâtin — üyning ziynâti,
Er — mehnâti.
(Hanım evin süsü, koca evin işçisidir.)
4386. Ҳâtin — üyning çirâği.
(Hanım evin ışığıdır.)
4387. Ҳâtin — ümr yoldâşi.
(Hanım hayat arkadaşidir.)
4388. Ҳâtin er ârқasidan — ҳâtin,
Ҳâним ҳân âрқасидән — ҳанım.
(Kadın koca arkasında kadın, hanım han arkasından hanımdır.)
4389. Ҳâtin — erga âyinâ.
(Hanım kocaya aynadır.)
4390. Ҳâtin — erning vâziri.
(Hanım kocanın veziridir.)
4391. Ҳâtin yaҳşi — er yaҳşi.
(Hanım iyi ise koca iyi.)
4392. Ҳâtining yaҳşi bolsä, yâqang âQarär,
Ҳâtining yâmân bolsä, sâqâling âQarär.
(Hanımın iyi olursa yakan ağarır hanımın kötü olursa sakalın.)
4393. Ҳâtining yaҳşi bolsä, toyga bâрмақ ne hâcät,
Ҳâtining yâmân bolsä, azaga bârmâқ ne hâcät.
(Hanımın iyi olursa, düğüne gitmeye ne hacet; hanımın kötü olursa, yas tutmaya ne hacet.)
4394. Ҳâtinli Rözğâr güldir,
Ҳâtinsiz rozğâr çöldir.
(Hanımlı aile güldür, hanımsız aile çöldür.)

[S259]

4395. Ҳâtinning yâmâni — ümrning egâvi.
(Hanımın kötüsü ömür törpüsüdür.)
4396. Ҳâtinning yâmâni er qaritär.
(Hanımın kötüsü kocayı yaşlandırır.)
4397. Ҳâtinning yâmâni — erning zâvâli,
Ҳâtinning yaḥşisi — erning kâmâli.
(Hanımın kötüsü kocanın felaketi, hanımın iyisi kocanın hoşluğudur.)
4398. Ҳâtinning zori — erning şâri.
(Zor hanım kocanın çaresizliğidir.)
4399. Ҳâtinning âtini yetim çıQarâr,
Yetimning âtini — ḥâtin.
(Hanımın adını yetim, yetimin adını hanım çıkarır.)
4400. Ҳâtinning çirâyi — erdân.
(Hanımın ışığı kocasındandır.)
4401. Ҳâtinning yaḥşi-yâmâni mehmân kelganda bilinâr.
(Hanımın iyi ya da kötü olduğu misafir geldiğinde bilinir.)
4402. Ҳâtinning qaқıldâgi — tegirmänning şaқıldâgi.
(Hanımın kahkahası, değirmenin gürültüsüdür.)
4403. Ҳâtinsiz üyni kör — qarâ yerni kör.
(Hanımsız evi gördüğünde kara toprağı gör.)
4404. Çala dâvruqqa çâl yıqılâr,
Ҳâtinni söksäng, âbro tökilâr.
(Yarım yamalak şöhreте ihtiyar aldanır, hanıma sövsen itibarı dökülür.)
4405. Çâlimning tâpganini yayrab yeymân,
Oğliming tâpganini ingrâb yeymân.
(Dedemin bulduğunu eğlenip yerim, oğlumun bulduğunu inleyip yerim.)

4406. Egâvni egâv dema, yâmân hâtinni de.
(Törpüye törpü deme, kötü hanımı de.)
4407. Er — avra, hâtin — astar.
(Koca elbise, hanım astardır.)
4408. Er vâziri — hâtin,
Rozğâr âğiri — otin.
(Kocanın veziri hanım, ev işinin ağırı odundur.)
4409. Er — daladan, hâtin — üydän.
(Koca tarladan, hanım evden.)
4410. Er-hâtin urişär,
Esi ketgan bölüşär.
(Karı koca kavga eder, akli olmayan ayırır.)
4411. Er-hâtin urişär,
Ortaga ahmaq tüşär.
(Karı koca kavga eder, araya ahmak girer.)
4412. Er-hâtin — qoşhokız.
(Karı koca çift öküzdür.)
- [S260]
4413. Er-hâtin — qoşqanât.
(Karı koca çift kanattır.)
4414. Er-hâtinning urişi —
Dâka româlning qurişi.
(Karı kocanın kavgası tülbent kuruyuncaya kadardır.)
4415. Er-hâtinning urişi — yâz künining yâğışı.
(Karı kocanın kavgası yaz yağmuru gibidir.)
4416. Er qayerdä bolsä, hâtin häm şu yerdä.
(Koca neredeyse, hanım da oradadır.)

4417. Erdän — sadâqat, hâtından — itâat.
(Kocadan sadakat, hanımdan itaat beklenir.)
4418. Erdan — hata, hâtından — üzr,
Hâtından — hata, erdän — caza.
(Hata yapan koca karısından özür diler, hata yapan hanım, kocasından ceza alır.)
4419. Eringga yâqding — elingga yâqding.
(Kocana sevgin milletine olan sevgindir.)
4420. Erni er qilädigan häm hâtin,
Qarâ yer qilädigan häm hâtin.
(Kocayı koca yapan da, kara toprak yapan da hanımıdır.)
4421. Erniki — taşdan, hâtinniki — içdän.
(Kocai dıştan, hanım içtendir.)
4422. Erning yâşi ikki ottiz,
Bittasini urdik biz.
(Kocanın yaşı iki otuz, bir tanesini vurduk biz.)
4423. Erning âtini hâtin çıQarâr,
Hâtinning âtini otin çıQarâr.
(Kocanın adını hanımı çıkarır, hanımın adını odun.)
4424. Erning tâpğaniga hâtinniki qor bolär.
(Kocanın bulduğu hanımın yığıldığı olur.)
4425. Er-u hâtin uruşâr,
Ortaga nâdân tüşâr.
(Karı koca kavga eder, araya cahil düşer.)
4426. Eşik körgan yurt buzâr,
Beşik körgan yurt tüzâr.
(Kapı gören yurt bozar, beşik gören yurt düzer.)

4427. Eşik körganni emäs,
Beşik körganni ol.
(Eşik gören değil, beşik gören ol.)
4428. Yügürük âtga yol bitmäs,
Tâq yigitga mâl bitmäs.
(Yürüyen ata yol bitmez, tek yiğide mal bitmez.)
4429. Yängamning şorväsini şirin qılğan
Akamning mäsalligi.
(Yengemin çorbasını lezzetli yapan ağabeyimin çorbalığıdır.)

[S261]

4430. Yağşi bolsäng, nâming çıkar,
Yâmân bolsäng — hâtining.
(İyi olsan namın çıkar, kötü olsan hanımın.)
4431. Yağşi kelin — kelin,
Yâmân kelin — ölim.
(İyi gelin gelin, kötü gelin ölümdür.)
4432. Yağşi körsäng bäläsin,
İzzät qılgin ânasin.
(Çocuğu iyi görürsen, anasına saygı göster.)
4433. Yağşi âtga qamçı ursäng,
Çapar äväyläb.
Yâmân hâtin işin qılär
Hämişä pâylab.
(İyi ata gamçı vursan,
Kendisini koruyup koşar.
Kötü han işini yapar,
Daima bekleyip.)

4434. Yaşsi rozğâr — cännät,
 Yâmân rozğâr — dözağ.
 (İyi aile cennet, kötü aile cehennemdir.)
4435. Yaşsi ton — toy sävläti,
 Yaşsi hâtin — üy ziynäti.
 (Güzel elbise düğün süsü, güzel hanım ev süsüdür.)
4436. Yaşsi hâtin arpa unni kabâb qılâr,
 Yâmân hâtin buğdây unni ħarâb qılâr.
 (İyi hanım arpa ununu kebab yapar, kötü hanım buğday ununu bozar.)
4437. Yaşsi hâtin belgisi —
 Buğâri qılâr terini,
 Mullâ qılâr erini.
 (İyi hanımın özelliği,
 Buhar kılar terini,
 Hoca yapar kocasını.)
- Yâmân hâtin belgisi —
 Şaldırâq qılâr terini,
 Baqırâq qılâr erini.
 (Kötü hanım belirtisi
 Eğip büküp akıtır terini,
 Bağıran yapar kocasını.)
4438. Yaşsi hâtin betidän semirâr,
 Yâmân hâtin ketidän.
 (İyi hanım yüzünden şişmanlar, kötü hanım arkasından.)
4439. Yaşsi hâtin cün qarz âlar,
 Yâmân hâtin un qarz âlar.
 (İyi hanım yünü borç alır, kötü hanım unu.)

4440. Yaşsi hâtin işlik bolâr,
Yâmân hâtin — tişlik.
(İyi hanım işli olur, kötü hanım dişli olur.)
4441. Yaşsi hâtin yigit nâmin kôtarar,
Yâmân hâtin yigit nâmin yoqâtar.
(İyi hanım yiğidin namını yükseltir, kötü hanım yiğidin namını yok eder.)
4442. Yaşsi hâtin yoq nârsângni bâr etâr,
Yâmân hâtin keng üyingni târ etâr.
(İyi hanım yok nesneni var eder, kötü hanım geniş evini dar eder.)
4443. Yaşsi hâtin külmâsdân burun küldirar,
Yâmân hâtin ölmâsdân burun öldirar.
(İyi hanım gülmeden önce güldürür, kötü hanım ölmeden önce öldürür.)
- [S262]
4444. Yaşsi hâtin köpga qoşar,
Yâmân hâtin köpdan çıQarâr.
(İyi hanım çoğa koşturur, kötü hanım çoktan ayırır.)
4445. Yaşsi hâtin âlib bersäng yigitga,
Ming küni bir kün bolib ôtâr.
Yâmân hâtin âlib bersäng yigitga,
Bir küni ming kün bolib ôtâr.
(İyi hanım alıp versen yiğide,
Bin günü bir gün olup geçer.
Kötü hanım alıp versen yiğide,
Bir günü bin günü olup geçer.)
4446. Yaşsi hâtin — üy bostâni,
Yâmân hâtin — zîmistâni.
(İyi hanım ev bostanı, kötü hanım kışı.)

4447. Yaḥşi ḥâtin — üy ziynâti,
Yâmân ḥâtin — toy ziynâti.
(İyi hanım ev ziyeti, kötü hanım düğün ziyeti.)
4448. Yaḥşi ḥâtin — üyning güli.
(İyi hanım evin gülüdür.)
4449. Yaḥşi ḥâtin — ümr bâli,
Yâmân ḥâtin — cân zavâli.
(İyi hanım ömür balı, kötü hanım can zevalidir.)
4450. Yaḥşi ḥâtin — ḥazinä.
(İyi hanım hazinedir.)
4451. Yaḥşi ḥâtin erini elga bâş qılır,
Yâmân ḥâtin erini gadâ qılır.
(İyi hanım kocasını halkına lider yapar, kötü hanım kocasını dilenci.)
4452. Yaḥşi ḥâtin erini yâşärtirär,
Yâmân ḥâtin erini tez qaritär.
(İyi hanım kocasını gençleştirir, kötü hanım kocasını çabuk yaşlandırır.)
4453. Yaḥşi ḥâtin ertâ turib çarḥ yigirär,
Yâmân ḥâtin ertâ turib oçâq kavlar.
(İyi hanım erken kalkıp yün eğirir, kötü hanım erken kalkıp ocak yakar.)
4454. Yaḥşi ḥâtin yüzidä ây körinär,
Yâmân ḥâtin qāvâğidân qor yâğilar.
(İyi hanımın yüzünde ay görünür, kötü hanımın başlığından kor yağar.)
4455. Yaḥşi ḥâtin — yärim rizq.
(İyi hanım yarı rızktır.)
4456. Yaḥşi ḥâtin — hämişä bahâr.
(İyi hanım daima bahardır.)

4457. Yaḥşi qoşni — âta-âna,
 Yâmân qoşni — başga bälâ.
 (İyi komşu ana baba, kötü komşu başa beladır.)

4458. Yaḥşi qoşni uzâq qarindâşdan yaḥşi.
 (İyi komşu uzak kardeşten iyidir.)

4459. Yaḥşi qoşniga yalingüncä,
 Yâmân üyingni ahtar.
 (İyi komşuna yalvarıncaya kadar, kötü evini ara.)

[S263]

4460. Yaḥşi hamsâya güldir,
 Yâmân hamsâya çöldir.
 (İyi komşular güldür, kötü komşular çöldür.)

4461. Yaḥşi hamsâya ârasidan
 Qısır eçkining qılı ötmäs.
 (İyi komşuların arasından kısır keçinin kılı geçmez.)

4462. Yaḥşining ketidän qâlma,
 Yâmânning qızini âlma.
 (İyinin peşinden ayrılma, kötünün kızını alma.)

4463. Öz üyim — öläñ-töşäğim.
 (Kendi evim saman yatağımdır.)

4464. Öz üyimning huşligi —
 Âyâq-qolimning boşligi.
 (Kendi evimin güzel yanı, elimin ayağımın sebestliğidir.)

4465. Özim hisâblasam, qulunli biyâ,
 Âtam bilân hisâblasam, bâtali biyâ.
 (Kendim hesaplasam taylı at, babamla hesaplasam deve yavrulu at.)

4466. Özing süyganni olgunça,
Özingni süyganni ol.
(Kendin seven olacağına, kendini seven ol.)
4467. Özing oyda bolsäng häm, oying üyingdä bolsin.
(Kendin oyunda olsan bile, aklın evinde olsun.)
4468. Onta oğlim bolgunça,
Bittä çalım bolsin.
(On tane oğlum olacağına, bir tane ihtiyarım olsun.)
4469. Onqır edi, çonqır edi — üyim edi,
Ayıq edi, sayıq edi — erim edi.
(Bayır idi çukur idi ama evim idi; ayı idi kötü idi ama kocam idi.)
4470. Örgimçäk häm öz üyim deydi.
(Örumcek bile kendi evim der.)
4471. Orâq tutib âtang qâlgunça,
Oymâq tutib enäng qâlsin.
(Orak tutan baban kalacağına, çapa tutan anan kalsın.)
4472. Orta yolda âting ölmäsin,
Orta yaşda — hâtining.
(Yolun ortasında atın ölmesin, orta yaşlı iken hanımın.)
4473. Âtinning yaḥşisi — yantâq³⁵,
Hâtinning yaḥşisi — qalmâq.
(Atın iyisi Yantak, hanımın iyisi Kalmak.)
4474. Otinsiz kâzân qaynamäs,
Hâtinsiz üy yäyrämäs.
(Odunsuz kazan kaynamaz, hanımsız ev neşelenmez.)

³⁵ Yantâq: Çinin güneyinde bulunan yerel yönetim ve burada yaşayan halka verilen isim.

4475. Oğlimning ilik aşidan
Erimning urgan tâşi yaḥşi.
(Oğlumun ilikli aşından, kocamın vurduğı taş iyidir.)
- [S264]
4476. Oğling ahmâq bolsä häm,
Kelining dâna bolsin.
(Oğlun ahmak olsa da, gelinin akıllı olsun.)
4477. Oğling bâqsın, kelining sağsın.
(Oğlun baksın, gelinin sağsın.)
4478. Oğling yâmân bolsä, keliningdan kör,
Qızıng yâmân bolsä, küyâvingdän kör.
(Oğlun kötü olursa, gelininden gör; kızın kötü olsa, damadından gör.)
4479. Qaynâna qaynaydi,
Kelin oynaydi.
(Kaynana kaynar, gelin oynar.)
4480. Qaynânaga tâş âtsäng, tâş âlasan,
Qaynânaga âş bersäng, âş âlasan.
(Kaynanaya taş atsan, taş alırsın; aş verirsən, aş alırsın .)
4481. Qaynânam — qaynânam,
Qayinegaçimdän qorqaman.
(Kaynanam kaynanam, kaynatamdandan korkarım.)
4482. Qaynâta häm — âta, qaynâna häm — âna.
(Kaynata da babadır, kaynana da anadır.)
4483. Qalmâq âlgan qarimäs,
Arğumâq mingan hârimäs.
(Kalmak alan yaşlanmaz, güçlü ata binen yorulmaz.)

4484. Qıyâmät küni — qoşnidan.
(Kıyamet günü komşudan.)
4485. Qız âlmagan yigit qızdan suluv.
(Kız almagan genç kızdán güzeldir.)
4486. Qızıga cãni açıgan kelinini saqlar.
(Kızına acıyan gelinini korur.)
4487. Qızım senga aytamãn,
Kelinim sen eşit.
(Kızım sana söylüyorum, gelinim sen işit.)
4488. Qızımning qaynãnasi yãmãn,
Özimning kelinim yãmãn.
(Kızımın kaynanası, benim gelinim kötü.)
4489. Qızıng boy yetsã, qızı yahşi bilãn qoşni bol,
Oğling er yetsã, oğli yahşi bilãn qoşni bol.
(Kızın büyüyünce, kızı iyi ile komşu ol; oğlun büyüyünce, oğlu iyi ile komşu ol.)
4490. Qãzãn ãlsãng, qãqıb ãl,
Hãtin ãlsãng, bãqıb ãl.
(Kazan alırsan, vurup al, hanım alırsan, bakıp al.)
- [S265]
4491. Qãzãnda ciz-biz,
Körpada siz-biz.
(Kazanda cız bız, sofrada siz biz.)
4492. Qãra tutni qãqmang,
Nevãrãni bãqmang.
(Karadutu kurutmayın, toruna bakmayın.)
4493. Qãrãngidã qıçqırsãng,
Karindãş tãvuş berar.
(Karanlıkta bağırsan, kardeşin ses verir.)

4494. Qudāngdan qarz sörämä.
(Dünürden borç alma.)
4495. Qudāngdan qoy sörämä,
Qoşningdan üy sörämä.
(Dünüründen koyun, komşundan ev sorma.)
4496. Qurbaqaning tirikligi köl bilän,
Hâtinning tirikligi el bilän.
(Kurbağanın canlılığı göl, hanımın canlılığı el iledir.)
4497. Qoşni devâr tagini kavlasäng,
Özingga darça açılar.
(Komşunun duvarının altını kazsan, sana gelir.)
4498. Qoşni keldi — kömäk keldi,
Et keldi — süyäk keldi.
(Komşu geldi yardım geldi; et geldi, kemik geldi.)
4499. Qoşni âşi — qoşniga qarz.
(Komşu aşı komşuya borçtur.)
4500. Qoşni qoşnidän ertä turişni örganär.
(Komşu komşudan erken kalkmayı öğrenir.)
4501. Qoşni — qoşnining bázâri.
(Komşu komşunun pazarıdır.)
4502. Qoşniga qarämä, öngişiga qarä.
(Komşuna bakma, önündeki işe bak.)
4503. Qoşniga qasd etmä, bäst et.
(Komşuna kasd etme, bağlılık göster.)
4504. Qoşniga qoşnining tãvugi körkli körinar.
(Komşuya komşunun tavuğu güzel görünür.)

4505. Qoşnida pişär,
Bizga häm tuşär.
(Komşuda pişer, bize de düşer.)
4506. Qoşnimning bilgäni — hämmäning bilgäni.
(Komşumun bildiği; herkesin bildiğidir.)
4507. Qoşning yâmân bolsä, yâmânlık kelär,
Qoşning yaḥşi bolsä — âmânlık.
(Komşun kötü olursa, kötülük gelir; iyi olursa esenlik.)
4508. Qoşning kör bolsä, közingni qıs.
(Komşun kör olsa, gözünü kıs.)
4509. Qoşning yaḥşi bolsä, kör qızıng ham erga tegar.
(Komşun iyi ise, kör kızın koca bulur.)
4510. Qoşningga yâmânlık sağınmä.
(Komşuna kötülük düşünme.)
- [S266]
4511. Qoşningni yänimä, kinäyä söz dâğ etär,
Qurbing yetsä kömäkläş, eşigingni bağ etär.
(Komşunun yanında kinayeli söz yara açar, gücün yeterse yardım et, kapı önünü bağ eder.)
4512. Qoşnining minnätli aşidän
Çumçuqning sâyasi äfzäl.
(Komşunun minnetli aşından, serçenin gölgesi iyidir.)
4513. Qoşnining âşi — tâtli.
(Komşunun aşı tatlıdır.)
4514. Qoşnining âşi — ğavğâning bâşi.
(Komşunun aşı kavganın başlangıcıdır.)

4515. Qoşning tãvugi ğãz kãrinar,
Kelinçãgi — qız.
(Komşun tavuĝu kaz ĝãrũnũr, gelini kız.)
4516. Qoşnisi yaĝşi qarimãs.
(Komşusu iyi olan yaşlanmaz.)
4517. Ğãz aççĩĝi — qargaga,
Qız aççĩĝi — yãngaga.
(Kazın acısı kargaya, kızın acısı yengesine dokunur.)
4518. Har kim öz üyida pãdşã.
(Herkes kendi evinde padişahtır.)
4519. Hãvli âlma, qoşni âl.
(Avlu alma komşu al.)

2.30. QARINDAŞ-URUĞÇİLİK vã BEĜÃNÃLİK - (KARDEŞ – AKRABA ve YALNIZLIK)

4520. Bãşãrãm — şãcãrãm.
(Yüzũm şeceremdir.)
4521. Begãnä bilãn quyãn âvlama,
Ovlasãng hãm, yãningga bãylama.
(Yabancı ile tavşan avlama, avlasan da, yanına baĝlama.)
4522. Begãnä — sãngi devãnä.
(Yabancı sanki divane.)
4523. Begãnä söz berãdi, bõz bermãydi.
(Yabancı söz verir ama bez vermez.)
4524. Begãnãning dãngillãmã sarãyidãn
Özingning külbãyi vãyrãnãng yaĝşi.
(Yabancının büyük sarayından, kendi virane kulũben iyidir.)

4525. Begänäning äti ozgünçä,
 Ävuldäşingning täyi ozsin.
 (Başkasının atı öne geçeceğine, hemşehrinin tayı geçsin.)
4526. Bemehr qarindäşdan
 Mehr bilgän yät yahşi.
 (Kıymet bilmeyen kardeşten değer veren yabancı iyidir.)
4527. Beş barmâqning birini tişlăsäng, bari ağır.
 (Beş parmaktan birini ısırın hepsi ağrır.)
4528. Bir körgan — tanış,
 İkki körgan — aşna,
 Üç körgan — qarindâş.
 (İlk görüştüğünde tanış,
 İkincisinde arkadaş,
 Üçüncüsünde kardeş olursun.)
- [S267]
4529. Bir tâğa yetti äta örniga ötar.
 (Bir dayı yedi baba yerine geçer.)
4530. Bir — tuiğışgandän, bir — tutingandän.
 (Bir kendinden, bir başkasından.)
4531. Bâca bâcaga böz bermäydi, söz berädi.
 (Bacanak bacanağa bez vermez, söz verir.)
4532. Bâca bâcani körsä, avc âlar.
 (Bacanak bacanağı görse, hızlanır.)
4533. Bâldiz bâldan şirin.
 (Baldız baldan tatlıdır.)

4534. Bârsäng — qarindâş,
Bârmäsäng — begânä.
(Gidersen kardeş, gitmezsen yabancı.)
4535. Baş yârilsä — börk içidä,
Qol sinsä — yeng içidä.
(Baş yarılrsa şapka içinde, kol kırılrsa yen içinde.)
4536. Bâlâdan qarindâş bolmäs.
(Çocuktan kardeş olmaz.)
4537. Göcä tuysäng, mayda tuy,
Qaynâtangning tişi yoq.
Qayga bârsäng, şunda bâr,
Qaynânanangning işi yoq.
(Dövme dövsen, yağda döv,
Kaynatanın dişi yok,
Nereye gidersen, oraya git,
Kaynananın işi yok.)
4538. Dost säfärda bilinär,
Âğa-ini — külfätä.
(Dost yolculukta bilinir, abi kardeş zorlukta.)
4539. Yeb-içganda yât yaḥşi,
Qaygu kündä — qarindâş.
(Yiyip içerken yabancı iyi, kötü günde kardeş.)
4540. Yetti bâcani bir böri yer.
(Yedi bacanağı bir kurt yer.)
4541. Yälğizlikdä yâr yaḥşi,
Müngläşgandä — qarindâş.
(Yalnızlıkta yar, kederlendiğinde kardeş.)

4542. Yâmân qarindâşga yälingünçä,
Qâra qâzâningga yälin.
(Kötü kardeşə yalvaracağına, kara kazana yalvar.)
4543. Yârdami yoq qarindâşdan
Yetti yât begânä yahşi.
(Yardımı olmayan kardeşten, yedi yat yabancı iyidir.)
4544. Yât — yegünçä, qarindâş — ölgünçä.
(Yabancı yiyinceye, kardeş ölünceye kadar.)
4545. Yât yâqadan âlar,
It — etâkdän.
(Yabancı yakadan, it paçadan tutar.)
- [S268]
4546. Yât seni yâttızar,
Ğam-külfâtga bättızâr.
(Yabancı seni yatırır, gam külfete batırır.)
4547. Yât üyidä yâttıq bol.
(Yabancıнын evinde başı eğik dur.)
4548. Yâtga yälingünçä,
Yân-veringga yälin.
(Yabancıya yalvaracağına, yanındakine yalvar.)
4549. Yâtga yaqınlâşmä,
Eling bilän yâvlaşma.
(Yabancıya yakınlaşıp, halkına düşmanlaşma.)
4550. Yâtdan yâmân kelmäsin,
Özingdän yâmân çıqmäsin.
(Yabancıdan kötülük gelmesin istersen, kendinden kötülük çıkmäsin.)

4551. Yâtniki yândan ôtär,
Özingniki — cåndan.
(Yabancınıñki yanından geçer, kendininki canından.)
4552. Yâtning yânidä yâđi yođ.
(Yabancının yanında düşman yok.)
4553. Yâğ yegândä yât yağşı,
Qân yutganda — qarindâş.
(Yağ yerken yabancı, kan yutarken kardeş iyidir.)
4554. Yâğaçning pânäsi özidän.
(Ağacın barınağı kendindendir.)
4555. Car yol bolmäs,
Begânä — el.
(Uçurum yol olmaz, yabancı el.)
4556. Cigar — ciğar, diğar — diğar.
(Ciğer ciğerdir, diğer diğerdir.)
4557. Ciyän eřikdän kirsä,
Yetti böri teřikdän kirär.
(Yeğer kapıdan girse, yedi kurt delikten girer.)
4558. Cân târtmäsa, qân târtar.
(Can çekmese, kan çeker.)
4559. Cân qarindâş mâl qarindâş emäs.
(Can kardeşi mal kardeşi değildir.)
4560. Câni başqaning tâni başqa.
(Canı başkanın teni başkadır.)
4561. İnisi bärning irisi bâr.
(Kardeşi olanın bahtı vardır.)

4562. İt qılıgini egasi bilär,
Ciyän qılıgini — tâğasi.
(İt huyunu sahibi, yeğen huyunu dayısı bilir.)

4563. Käsäl âşdan,
Dävä — qarindâşdan.
(Hastalık yemekten, deva kardeşten.)

[S269]

4564. Kelsä hâtin uruği,
Tâpiladi yoriği.
Kelsä erning uruği,
Bolär yüräk buruği.
(Gelse hanım akrabası,
Bulunur bir yolu.
Gelse kocanın akrabası,
Olur yürek buruğu.)

4565. Kişining bäläsiga kişmiş bersäng häm turmäs.
(Adam evladına kişniş versen bile durmaz.)

4566. Küzgi âftâbga qızıngni qoy,
Yâzgi âftâbga kelinigini qoy.
(Güz güneşine kızını, yaz güneşine gelinini çıkar.)

4567. Mängläyingga uradigan tâşing häm özingdän bolsin.
(Alnına vurulan taş bile kendinden olsun.)

4568. Âvsin-acin yığlasa,
Acina bázmi qurılar.
(Yenge ile kızkardeş ağlasa, kızkardeşe sofrası kurulur.)

4569. Âvsinim — acinim,
Körgandä kelär gıcınim.
(Yengem ile kız kardeşim, gördüğümde gelir gıcığım.)

4570. Åvsinlär inâq bolsä,
 Åğa-inilär çinâq bolmäs.
 (Eltiler iyi geçinse, abi kardeşin sırtı yere gelmez.)
4571. Åzıqlı ât hârimäs,
 Qarindâşlı qarimäs.
 (Azığı olan at yorulmaz, kardeşi olan yaşlanmaz.)
4572. Âltmiş kulân ât bolmäs,
 Tuğışganing yât bolmäs.
 (Altmış eşek at, bir anadan olduğun, yabancı olmaz.)
4573. Ânangni kâftingda tutsäng,
 Singilingni bâşingda tut.
 (Ananı avcunda tutsan, kız kardeşini baş üstünde tut.)
4574. Ânangni sirttä saqlasäng,
 Singilingni kâftda saqla.
 (Ananı sırtında taşısan, kız kardeşini avcunda tut.)
4575. Âta-bälä — bir bağ,
 Biri — gül, biri — bağbân.
 (Baba oğul bir bağıdır, biri gül biri bahçivandır.)
4576. Âta-bälä urişär,
 Åğa-ini yuhşär.
 (Baba oğul dövüşür, abi kardeş yakınlaşır.)
4577. Âta — ħazinä, aka-uka — tayanç,
 Dost esä — har ikkâvi.
 (Baba hazine, abi kardeş dayanak, dost ise her ikiside.)
4578. Âtadâşim, âtga min,
 Âtasi bâşqa, âtdan tüş.
 (Baba bir kardeşim ata binsin, babası başka, attan insin.)

[S270]

4579. Átangni sâğinsäng, tâğangni kör.
(Babanı düşünsen, dayını gör.)
4580. Átga äyil bätganin
Egar bilmäs, ât bilär.
Ága-inining âzganin
Özlâri emäs, yât bilar.
(Ata kayışın battığını
Eğer değil at bilir.
Abi kardeşin zayıfladığımı,
Kendileri değil, yabancı bilir.)
4581. Áşnaçilik — bir yılçilik,
Qudaçilik — ming yılçilik.
(Arkadaşlık bir yıllık, dünürçülük bin yıllıktır.)
4582. Ága-ini arazli bolsä häm,
Garazli bolmäs.
(Abi kardeş dargın olsa bile, kinleri olmaz.)
4583. Sigirning şâhıga ursäng,
Suğurning tănäsi titrar.
(Sığırın boynuzuna vursan, ada tavşanının gövdesi titrer.)
4584. Sigirning şoğıga ursäng, tuyâğı zirqırär.
(Sığırın boynuzuna vursan, ayağı sızlar.)
4585. Singan qolning âgırlıgı boyınga tuşär.
(Kırılan kolun ağırlığı boyuna düşer.)
4586. Sâpâl çinni bolmäs,
Begânä — ini.
(Toprak tencere, çini olmaz, yabancı kardeş.)

4587. Teräk tåmiriga täyänär,
 Ådäm — tuğışganläriğa.
 (Kavak damarına dayanır, insan kardeşlerine.)
4588. Tırnâqni etdän ayirib bolmäs.
 (Tırnağı etten ayırmak olmaz.)
4589. Tål yâğâç madäng bolmäs,
 Begâna dädäng bolmäs.
 (Dal ağaç anan olmaz, yabancı baban.)
4590. Tutingan tuğışgandek bolmäs.
 (Tuttuğun kardeş gibi olmaz.)
4591. Tütüni boşqaning töşagi boşqa.
 (Dumanı başkanın döşeği başkadır.)
4592. Tuğumi birning bari bir.
 (Anası bir olanın giyimi birdir.)
4593. Tuqqan cigarning âzâri bâr, bezâri yoq.
 (Seni doğuranın azarı olur, bezginliği olmaz.)
4594. Tuqqan tuqqan bilän tâpişar,
 Yâtga balâyâpişär.
 (Kardeş kardeş ile buluşur, yabancıya çocuk yapışır.)
4595. Tuğışgan âmânlikda emäs,
 Yâmânlikdä bilinär.
 (Kardeş iyi günde değil, kötü günde bilinir.)

[S271]

4596. Tuğışmagan tâpişmäs.
 (Kardeş olmayan buluşmaz.)

4597. Tuğışmaganning tubi tâş.
(Kardeş olmayanın altı taştır.)
4598. Tong ayirgan mây yer,
Qarindâş ayirgan lây yer.
(Tahıl ayıran yağ yer, kardeş ayıran çamur.)
4599. Toyar âşni kôz taniydi,
Âşnani — köngil.
(Doyacağı aş göz bilir, aşına olanı gönül.)
4600. Uzâqdagi ânadan
Yaqındagi qaynâna yahşi.
(Uzaktaki anadan, yakındaki kaynana iyidir.)
4601. Uzâqdagi qarindâşdan ,
Yakindägi qoşni yahşi.
(Uzaktaki kardeşten, yakındaki komşu iyidir.)
4602. Üyi bâşqa — müngi bâşqa.
(Evi ayrı olanın derdi ayrı olur.)
4603. Üyi bâşqa ğam bilmäs,
Tanasi bâşqa — dârd.
(Evi ayrı gam bilmez, teni ayrı dert bilmez.)
4604. Ümrindän üç kün qâlsa ât âl,
Bir kün qâlsa — hâtin.
(Ömründen üç gün kalsa at al, bir gün kalsa hanım.)
4605. Urişganing öz âğayning bolsin.
(Kavga ettiğin öz kardeşin olsun.)
4606. Uruğ-aymâgim — quyuq qaymâgim.
(Akraba halkım – koyu kaymağım.)

4607. Ҳâlam bildi — ânam bildi.
(Halam bildi – anam bildi.)
4608. Ҳâtin âlma, qayin âl,
Bârar câyga täyin âl.
(Hanım alma, kayın al, gittiğin yere azık al.)
4609. Ҳâtin âlmâq eşak savdâsi emäs.
(Hanım almak eşek sevdası değildir.)
4610. Ҳâtin qarindâşi — ilân bâşi,
Er qarindâşi — savat bâşi.
(Hanım kardeşi yılan başı, koca kardeşi sepet başıdır.)
4611. Şerikçilik — bir yilçilik,
Qudaçilik — ming yilçilik.
(Ortaklık bir yıllık, dünürlük bin yıllıktır.)
4612. Çıqqan qızdan âta üyidägi süpürgi häm qorqar.
(Çıkan kızdan baba evindeki süpürge bile korkar.)
4613. Eli başqa el bolmäs,
Etäkni kessäng yeng bolmäs.
(Milleti başka, millet olmaz, eteği kessen gömlek olmaz.)
4614. Enäsi tepgan qulunning eti âğrimäs.
(Anası vuran kulun eti acımaz.)
4615. Erga berdim — emgak âldim.
(Ere verdim – emek aldım.)
4616. Eşikli bolding — beşikli bolding.
(Kapılı oldun, beşikli oldun.)

[S272]

4617. Yaḥşi yerga bersäng qızni,
 Silay-silay sultân qılär.
 Yâmân yerga bersäng qızni,
 Ura-ura ultân qılär.
 (İyi yere versen kızını,
 Sıvazlaya sıvazlaya sultan yapar.
 Kötü yere versen kızını,
 Vura vura kösele yapar.)
4618. Yaḥşi âdâm yât bolmäs.
 (İyi insan yabancı olmaz.)
4619. Yaqın erintirär, uzâq çâpintirär.
 (Yakın üşendirir, uzak koşturur.)
4620. Yaqın qız — oğil hisâbi,
 Uzâq qız — ölik hisâbi.
 (Yakın kız oğul gibidir, uzak kız ölü gibidir.)
4621. Yaqındägi tişläşär,
 Uzâqdägi kişnäşär.
 (Yakındaki tutulur, uzaktaki kişner.)
4622. Yaqınlıknıng belgisi —
 Kelib-ketib turgani.
 Uzâqlıknıng belgisi —
 Sira kelmäy yürgani.
 (Yakın olmanın belirtisi,
 Gelip gitmektir.
 Uzaklığın belirtisi,
 Hiç uğramamaktır.)
4623. Ögay âta nân bermäs,
 Nân bersä häm, cân bermäs.
 (Üvey baba ekmek vermez, ekmek verse de, can vermez.)

4624. Ögay âta ökirär,
Yürägidän bâkirär.
(Üvey baba böğürür, yüreğinden bağırrır.)
4625. Ögayning âti qursin,
Saksâvulning oti qursin.
(Üveyin adı kurusun, saksavulun otu kurusun.)
4626. Öz gavrâning özingga qattıq tegmäs.
(Kendi eğen kendine sert gelmez.)
4627. Öz tavuğim çağırsä,
Qayga Qaräb qıçqıräy.
(Kendi tavuğum çağırsa nereye doğru bağırayım.)
4628. Öz üyini yâritmägan çırâq
Özganikida mä'säl bolmäs.
(Kendi evini ışıtmayan çıra, başkasınınkine de meşale olmaz.)
4629. Öz yürägingga sıgmägan sir,
Özganing yürägiga sıgmäs.
(Kendi yüreğine sıgmayan sır, başkasının yüreğinede sıgmaz.)
4630. Öz — ölgünçä, yât — yegünçä.
(Öz ölünceye kadar, yabancı yiyinceye kadar.)
4631. Özga özingdek bolmäs,
Yât — yaqıningdek.
(Başkası kendin gibi, yabancı yakının gibi olmaz.)
4632. Özimdän çıqqan bälâga,
Qayga bâray dävâga.
(Kendimden çıkan belaya, nereye gideyim devaya.)

[S273]

4633. Özing tuğmay ul (ogil) bolmäs,
Sâtib âlmay qul bolmäs.
(Kendinden doğmayan oğul olmaz, satıp almayla kul olmaz.)
4634. Özingdän ötganni özäging bilär.
(Kendinden geçeni özün bilir.)
4635. Özingni yâmânlasäng,
Yâtning mehri ketär.
(Kendini kötölesen, yabancının saygısı gider.)
4636. Özingniki özägingni uzar.
(Kendininkini kendinden olan koparır.)
4637. Özingning âtingga çıq,
Özganikidän tüş.
(Kendi atına bin, başkasınınkinden in.)
4638. Öng qolim, sol qolim,
Ikkâvi häm öz qolim.
(Sağ elim, sol elim ikisi de kendi elim.)
4639. Qayırsam — etagim,
Şimarsam — yengim.
(Büksem eteğim, sıvasam gömleğim.)
4640. Qaynim — qaymâq yağım,
Qaynsinglim — yüräk dâğım.
(Kaynım kaymak yağım, baldızım yürek yaram.)
4641. Qayning kelsä, ketmân çâp,
Qayrilmäsä, mayrilsin.
(Kaynın gelse, çapa vur, eğilmese, bükülsün.)

4642. Qaynâğa qayin bolär,
Qaynini mayin bolär.
(Büyük kayın biraderin sert olur, küçük kayınbirader yumuşak.)
4643. Qaynsingil — yarim kündâş.
(Baldız yarı kumadır.)
4644. Qayinsingil — yarim qaynâna,
Qaynegaçi — bütün qaynâna.
(Küçük baldız yarım kaynana, büyük baldız bütün kaynanadır.)
4645. Qarindâşdan qarz âlma,
Qarindâşğa qız bermä.
(Kardeşten borç alma, kardeşine kız verme.)
4646. Qarindâşdan qarışgan äfzal.
(Kardeşten karışan yeğdir.)
4647. Qarindâşım — qâra qâzânim,
Urugim — unli çuvâlim.
(Kardeşim kara kazanım, akrabam unlu çuvalımdır.)
4648. Qarindâşımda bolgunça, çirâğdânimda bolsin.
(Kardeşimde olacağına, yağdanlığımda olsun.)
4649. Qarindâşing kelsä-kelsin,
Böz Һaltasi kelmäsin.
(Kardeşin gelirse gelsin, bez çuvalı gelmesin.)
- [S274]
4650. Qarindâşing ölsä-ölsin,
Qardâning ölmäsin.
(Kardeşin olursa olsun, kıymetlin ölmäsin.)

4651. Qarindâşing qarindâş emäs,
Kasbdâşing — qarindâş.
(Kardeşin kardeş değil, meslektaşın kardeşdir.)
4652. Qarindâşingga qarz bermä,
Bersäng sörämä.
(Kardeşine borç verme versen de sorma.)
4653. Qarindâşingni yâmânlab,
Qaydan tuqqan tâpasan.
Öz âtingni yâmânlab,
Qaydan tulpâr tâpârsän.
(Kardeşini kötüleyip,
Nereden kardeş bulacaksın.
Kendi atını kötüleyip,
Nereden iyi at bulacaksın.)
4654. Qarindâşingni âşga çağır, çâşga çağırma.
(Kardeşini yemeğe çağır, harmana çağırma.)
4655. Qarindâşini siylägan hâli qâlmäs,
Türkümini siylagan torga ötmäs.
(Kardeşine saygılı olan boş kalmaz, arkadaşlarına saygı gösteren başa geçmez.)
4656. Qarindâşli qarimäs.
(Kardeşli yaşlanmaz.)
4657. Qarindâşniki qârângu kündä belgili.
(Kardeşin karanlık günde belli olur.)
4658. Qarindâşning tâvuşi qârângida belgili.
(Kardeşinin sesi karanlıkta belli olur.)
4659. Qız ämmäga oḥşar,
Oḡil - tâḡaga.
(Kız halaya, oḡul dayıya benzer.)

4660. Qızli üy qudasiz bolmäs.
(Kızlı ev dünürsüz olmaz.)
4661. Qıldäy tãmir bolsä, tuqqanıga tãrtar.
(Kıl gibi damar olsa, özüne çeker.)
4662. Qovunning yãmãni — pola,
Hâtinning yãmãni — bolä.
(Kavunun kötüsü kelek, hanımın kötüsü çocuk.)
4663. Qãzãnga Qarãgan qarindãş emäs,
Qarãşgan — qarindãş.
(Kazana bakan kardeş değil, yardımcıdan kardeşdir.)
4664. Qãzãni bãşqaning qaygusi bãşqa.
(Kazanı başkanın derdi başkadır.)
4665. Qãn yiğlägandä qarindãş,
Yãğ yalaganda yãt yaşşı.
(Kan ağladığında kardeş, yağ yaladığında yabancı iyidir.)
4666. Qãn qarindãş — cãn qarindãş.
(Kan kardeş can kardeşdir.)
4667. Qãrãngidä qıçqırsãng,
Qarindãş tãvuş berär.
(Karanlıkta bağırırsan, kardeş ses verir.)
- [S275]
4668. Quda-andalik cãyingdan
Qulunli biyãngni ayama.
(Dünür olduğun yerden, tayı olan atı esirgeme.)
4669. Quda bolgunça, köp sinäş,
Quda bolgaç, kop siyläş.
(Dünür oluncaya kadar, çok sına; dünür olduğunda, çok saygılı ol.)

4670. Quda bolding — cüdâ bolding.
(Dünür oldun ayrı oldun.)
4671. Quda bolmaq — qıyın,
Cudâ bolmaq — âsân.
(Dünür olmak zor, ayrılmak kolaydır.)
4672. Quda bolsäng, qul bolsä häm, siylä.
(Dünür olusan, köle olsa bile, saygı göster.)
4673. Qudamning qudasi — yumurtaning şorvası.
(Dünürün dünürü yumurtanın çorbasıdır.)
4674. Qudäng qul bolsä, quldek bol.
(Dünürün sana kul olsa, ona kul gibi ol.)
4675. Qudaçılık — ming yılçılık.
(Dünürlük bin yıllıktır.)
4676. Qoyından tökilsä, qoncıga.
(Koynundan dökülse, koncuna.)
4677. Hâr kim hâr nimä deydi,
Qız âtasi bir nimä deydi.
(Her kes her şey söyler, kız babası bir şey söyler.)

2.31. FÄRZAND vâ FÄRZÄNDSİZLİK - (EVLAT ve EVLATSIZLIK)

4678. Aççılansa, âtasi yengar,
Hazillaşsa — bälâsi.
(Öfkelense, babası yener, şakalaşsa evladı.)
4679. Ahmaqdan — çaqmaq, dânadân — ahmaq.
(Ahmaktan alim, alimden ahmak olur.)
4680. Birni bersäng âtangga,
Mingni âlasan bälängdan.
(Babana bir verirsen, evladından bin alırsın.)

4681. Bälä beşikdän yıqılğünçä,
Pådşâ tahtidän yıqılsın.
(Çocuk beşikten düşeceğine, padişah tahtından düşsün.)
4682. Bâl — şirin, bâldan — bälä şirin.
(Bal tatlıdır, baldan evlat tatlıdır.)
4683. Bälä bolsä, beşik tãpilär.
(Çocuk olsa beşik bulunur.)
4684. Bälä bolsä, şâh bolsin,
Şâh bolmäsa, yoq bolsin.
(Çocuk olursa, afacan olsun, afacan olmazsa, yok olsun.)
4685. Bälä köngli — pådşâ.
(Evlat gönlü padişahlıktır.)
4686. Bälä — hândan ulug.
(Evlat handan uludur.)
4687. Bälä onga kirsä, âtasi songa kirär.
(Evlat öne geçse, babası sona kalır.)
- [S276]
4688. Bälä — qalbi gül.
(Çocuk kalbi güldür.)
4689. Bäläli üydä sir yâtmäs,
Bäläsiz üydä kir yâtmäs.
(Çocuklu evde sır kalmaz, evlatsız evde kir kalmaz.)
4690. Bäläli hâtin — gül hâtin,
Bäläsiz hâtin — tul hâtin.
(Çocuklu hanım gül, çocuksuz hanım dul hanımdır.)

4691. Bălâlik âna nânga toymäs,
Bălâlik ğâz — dânga.
(Çocuklu ana ekmeğe doymaz, yavrulu kaz yeme.)
4692. Bălâlik — pādşâlik.
(Çocukluk padişahlıktır.)
4693. Bălâlik qarğaga dân tegmäs.
(Genç kargaya yem düşmez.)
4694. Bălâli qorğânga bağ yetmäs.
(Çocuklu mahalleye bahçe yetmez.)
4695. Bălâlining beli — çinâr,
Bălâsizning beli sinar.
(Çocuklunun beli çınar, çocuksuzun beli kırılır.)
4696. Bălâng yâmân bolsä hâm, âmân bolsin.
(Çocuğun kötü olsa da, sağlıklı olsun.)
4697. Bălâsi köp bolâr bây,
Bălâsi yoq — quruq söy.
(Çocuğu çok olan zengin olur, çocuğu olmayanın soyu kurur.)
4698. Bălâsiz hâtin sümâkkä toymäs.
(Çocuksuz hanım lazımlığa tamah eder.)
4699. Bălâsizning mâli — uvâl,
İmânsizning — câni.
(Çocuğu olmayanın malı, imansızın canı haramdır.)
4700. Boy qız — uçırma quş.
(Boylu kız uçacak kuştur.)
4701. Gap unda emäs, buğdâyda.
(Maharet unda değil buğdaydadır.)

4702. Güng bäläning gapini
Kär anası tüşünär.
(Dilsiz çocuğun sözünü, sağır anası bilir.)
4703. Güng qızning tilini anası tüşünär.
(Dilsiz kızın dilini anası bilir.)
4704. Dävlätning — äta-änang,
Sävlätning — oğıl-qızing.
(Zenginliğin anan baban, itibarın oğlun kızındır.)
4705. Dävlätning başı — färzänd.
(Zenginliğin başı evlattır.)
4706. Yelkä yäğri — ätaga meräs,
Äta yäğri — oğilga meräs.
(Omuz nasrı at'a, ata nasrı oğula mirastır.)
4707. Yälğiz bälä — başga bälä.
Yälğiz bälä — yävdan yämän.
(Yalnız çocuk başa beladır, düşmandan kötüdür.)

[S277]

4708. Yälğiz bälä yigläq bolär,
Yälğiz tüyä — baqırâq.
(Yalnız çocuk sürekli ağlar, yalnız deve sürekli bağırır.)
4709. Yälğiz oğil yävdan qattıq,
Hätini qalmâqdan³⁶ qattıq.
(Yalnız oğul düşmandan, hanımı Kalmuktan serttir.)
4710. Yälğiz qız — yälämä tuz.
(Yalnız kız yalama tuz.)

³⁶ Kalmuk (Kalmak): Bir Moğol kabilesi ve bu kabilenin yaşadığı topraklara verilen isim.

4711. Yâmân oğil bâqqunça,
Etäğingni qâq.
Yâmân qızni bâqqunça,
Doppingni qâq.
(Kötü oğula bakacağına,
Eteğini yırt.
Kötü kıza bakacağına,
Şapkanı yırt.)
4712. Yâmân oğil — mālga ortoq,
Yağşi oğil — cānga.
(Kötü oğul mala, iyi oğul cana ortaktır.)
4713. Yigitning çirâği — qızı bilân oğli.
(Yiğidin güzelliği kızı ile oğludur.)
4714. Kelin — yâmân, nevärä — şirin.
(Gelin kötü olsa da, torun tatlıdır.)
4715. Kelin qız bolmäs,
Küyäv — oğil.
(Gelinden kız olmaz, damattan oğul.)
4716. Kelin qıldim deb kerilma,
İşga büyürsä, erinmä.
İşga büyürsä, erinsäng,
Oğlingning köziga körinma.
(Gelin aldım deyip gerilme,
İşe buyursa erinme.
İşe buyurduğunda, erinirsən,
Oğlunun gözüne görünme.)
4717. Kelining yağşi bolsä, oğlingdan kör,
Oğling yâmân bolsä, keliningdan kör.
(Gelinin iyi olsa oğlundan, oğlun iyi olursa gelininden bil.)

4718. Kelinning sözi ketmânday bâtar,
Bâlâning sözi bâtmânday bâtar.
(Gelinin sözü kazma gibi saplanır, çocuğun sözü daha ağır gelir.)
4719. Kiyiming yâmân bolsä, bir yâğingga yarar,
Bâläng yâmân bolsä, bir kuningga yarar.
(Giyimin kötü olursa, bir yağmurda, çocuğun kötü olursa, bir gününe yarar.)
4720. Küyâv quvsa, eşik bâğın tut,
Oğil quvsa, tor bâşıga öt.
(Damadın kovsa, kapı başını tut, oğlun kovsa baş köşeye geç.)
4721. Küyâvdän nevärä qâlar,
Nevärädän evärä qâlar.
(Damattan torun kalır, torundan torun oğlu kalır.)
4722. Küyâvni oğil bil, kelinni — qız.
(Damadını oğul bil, gelinini kız.)
- [S278]
4723. Küyâvnikida quyrüq yegändän,
Ogilnikida yumruq ye.
(Damadında kuyruk yiyeceğine, oğlunda yumruk ye.)
4724. Men küyärmän bâlâmga,
Bâlâm küyâr bâlâsiga.
(Ben yanarım çocuğuma, çocuğum yanar çocuğuna.)
4725. Neväräni bâqma,
Şâtutni qâqma.
(Torununa bakma, meyveni kurutma.)
4726. Nâr ölsä, nârçasi qâlar.
(Erkek deve ölse yavrusu kalır.)
4727. Âdâm mevâsi — fârzänd.
(İnsanın meyvesi evladıdır.)

4728. Ålti oğillining ålti arşda mâli bår.
(Altı oğullunun altı arşta malı vardır.)
4729. Åna bilån bålâ — gül bilån lâlâ.
(Ana ile çocuk gül ile laledir.)
4730. Åna — daraht, bålâ — mevâ.
(Ana ağaç, çocuk meyvedir.)
4731. Åna — mehribån, åta — ğamgüzår.
(Ana şefkatli, baba gamgüzar olur.)
4732. Ånaga oğşab qız tuğilmäs,
Åtaga oğşab — ogil.
(Anaya benzeyen kız, babaya benzeyen oğul doğmaz.)
4733. Ånali yetim — gül yetim,
Åtali yetim — şum yetim.
(Analı yetim gül, babalı yetim yaramaz yetimdir.)
4734. Ånali kelin — yuvâş,
Ånasiz kelin — bebâş.
(Analı gelin sakın, anasız gelin geçimsizdir.)
4735. Ånang ögay bolsä, åtang özingniki emäs.
(Anan üvey olsa, baban senin değildir.)
4736. Ånangni quyâş bilsäng,
Åtangni åy bil.
(Ananı güneş bilsen, babanı ay bil.)
4737. Ånaning köngli bålâda,
Bålâning köngli dalada.
(Ananın gönlü çocukta, çocuğun gönlü tarladadır.)
4738. Ånasi yalamaganga åtasi Qarämäs.
(Anasının yalamadığına babası bakmaz.)

4739. Ânasi qımızäk yesä,
Qızining tişi qamaşar.
(Anası ekşi yese, kızının dişi kamaşır.)
- [S279]
4740. Âta bezâri — ħudâ bezâri.
(Babanın bezdiği, Allahın bezdiğidir.)
4741. Âta bâlâ üçün taht yasar,
Baht yasata âlmäs.
(Baba çocuk için taht yapar, baht sahtesini alamaz.)
4742. Âtangga qılğaningni bälängdan körärsän.
(Babana yaptığını çocuğundan görürsün.)
4743. Pâdşâning hükmidän bäläning hükmi zor.
(Padişahın hükmünden çocuğun hükmü zor olur.)
4744. Pulni pul tâpar,
Oğilni — qız.
(Para parayı bulur, oğulu kız.)
4745. Tuz asrama, süv bolur,
Qız asrama, quv bolur.
(Tuz saklama, su olur, kız saklama kurnaz olur.)
4746. Tulpârdan tuyâq qâlar,
Şunqârdan qıyâq qâlar.
(Cins attan ayak kalır, doğandan ot kalır.)
4747. Tongiç bâlâ tuğ bolur.
(İlk çocuk tuğ olur.)
4748. Üy qızı — palaħmân tâşi.
(Ev kızı mancılık taşıdır.)

4749. Färzänd bahti — âna tahti,
Färzänd kâmâli — âta cämâli.
(Evlat bahti ana tahti, evladın olgunlaşması baba cemalidir.)
4750. Färzänd — belning quvvati.
(Evlat arkanda kuvvettir.)
4751. Färzänd bâqqan âta,
Cânni qâqqan âna.
(Evlada bakan baba, canını veren anadır.)
4752. Färzänd dâğı yândirär,
Payti kelsä, küydirär.
(Evlat acısı yakar, vakti gelse, için için yakar.)
4753. Färzänd — cânga payvand.
(Evlat cana kaynaktır.)
4754. Färzänd kördingmi, koçat ek.
(Evlat gördün mü, fidan dik.)
4755. Färzânddan yörgak ayama.
(Evlattan kundağı esirgeme.)
4756. Färzândim — asal-qandim.
(Evladım bal şekerim.)
4757. Färzândim — dilbândim,
Sevganim — asal-qandim.
(Evladım tercüman, sevenim bal şekerim.)
4758. Färzânding — dâvlätिंग,
Fâzilätिंग — ziyinäting.
(Evladın zenginliğin, faziletin ziyinetindir.)

[S280]

4759. Färzändni bâqış qıyin,
Färzändga yâqış qıyin.
(Evlada bakmak da beğendirmek de zordur.)
4760. Färzandsız kişi — meväsiz daraht.
(Evlatsız insan, meyvesiz ağaçtır.)
4761. Hâtin — üyning güli,
Bâlâ — dilning.
(Hanım evin gülü, çocuk gönlün.)
4762. Hâtinga — puşt,
Hamirga — muşt.
(Hanıma pembe, hamura yumruk yaraşır.)
4763. Färzandsız kişi – meväsiz daraht.
(Evlatsız adam, meyvesiz ağaçtır.)
4764. Hâtinim qız tuğdi deb öpkälämä,
Şerning erkäk-urgâçisi barâbar.
(Hanımım kız doğurdu deyip öfkelenme, aslanın erkeği dişisi birdir.)
4765. Hâtinni yaḥşi körsätgan
Qolidägi bäläsi.
Darahtni yaḥşi kösätgan
Şâhdägi meväsi.
(Hanımı güzel gösteren
Elindeki çocuğudur.
Ağacı üzel gösteren
Dalındaki meyvesidir.)
4766. Hâtinsiz ötiş — hatâ,
Bäläsiz ötiş — cäfâ.
(Hanımsız geçmek hata, çocuksuz geçmek cefadır.)

4767. Çaqalâq ällädä äziz.
(Bebek ninnide azizdir.)
4768. Çıqqan qız çiydan taşqari.
(Çıkan kız çalıdan dışarı.)
4769. Yaşsi bolsä — bälä,
Yâmân bolsä — bälä.
(İyi olsa çocuk, kötü olsa beladır.)
4770. Yaşsi färzänd — gül,
Yâmâni — bir pul.
(İyi çocuk gül, kötüsü bir paradır.)
4771. Yaşsi oğil âtadan âlti bätmân³⁷ ziyâd bolär,
Yâmân oğil âtadan âlti bätmân käm bolär.
(İyi oğul babadan altı batman fazla olur, kötü oğul babadan altı batman az olur.)
4772. Yaşsi oğil tindirär,
Yâmân oğil öldirär.
(İyi oğul rahat ettirir, kötü oğul öldürür.)
4773. Yaşsi oğil üy tüzär,
Yâmân oğil toy buzar.
(İyi oğul ev yapar, kötü oğul düğün bozar.)
4774. Yaşsi oğil — el âbroşi,
Yaşsi qız — üy âbroşi.
(İyi oğul el, iyi kız ev itibarıdır.)
4775. Yaşsi oğildän rähmät yetär,
Yâmân oğildän — länät.
(İyi oğuldan rahmet gelir, kötü oğuldan lanet.)

³⁷ Bätmân: Özbek ağırlık birimi

[S281]

4776. Öz bäläng özägiga tepsäng häm ketmäs.
Kişi bäläsi mayiz bersäng ham turmäs.
(Kendi çocuğunun ayağına vursan da gitmez, başkasının çocuğuna kuru üzüm versen de durmaz.)
4777. Onta bolsä örne başqa,
Qırqta bolsä — qılıgi.
(Onda olsa yeri başka, kırkta olsa huyu.)
4778. Ottizga kirgan yigitning
Otin âlgudäy oğli bolsin.
(Otuzuna giren yiğidin, odun getirecek kadar oğlu olsun.)
4779. Oğil bilän qızıng —
Bämisâli ikki közing.
(Oğlun ile kızın, iki gözün gibidir.)
4780. Oğil yeb örga ketär,
Qız yeb qırğa ketär.
(Oğul, yiyip tepeye; kız yiyip kıra gider.)
4781. Oğil yâqqan çirâqni qız hâm yâqar.
(Oğlun yaktığı yağ lambasını kız da yakar.)
4782. Oğil âtasi märd bolsä,
Qız âtasi — beçâra.
(Oğlan babası mert ise, kız babası biçaredir.)
4783. Oğil âtasiga oğşamäsa, qâni harâm.
(Oğul babasına benzemezse, kanı haramdır.)
4784. Oğil — üyning bülbüli,
Qız — üyning güli.
(Oğuş evin bülbülü, kız evin gülüdür.)

4785. Oğil qanâtlı ât bolsä,
Qız qanâtlı quşdır.
(Oğul kanatlı at olsa, kız kanatlı kuştur.)
4786. Oğil-qız yaḥşi bolsä,
Âta-âna ḥursand.
Oğil-qız dâna bolsä,
El-u yurt ḥursand.
(Oğul kız iyi olsa,
Ana baba memnun olur.
Oğul kız alim olsa,
Yurdu halkı memnun olur.)
4787. Oğilga ottiz üydän tilâv bâr,
Qızga qırq üydan işlâv bâr.
(Oğula otuz evden istek, kıza kırk evden iş var.)
4788. Oğilli üy — fâriştä,
Qızli üy — sâriştä.
(Oğullu ev melekli, kızlı ev düzenlidir.)
4789. Qız yetilib, qırğâqqa ketär,
Oğil yetilib, yirâqqa ketär.
(Kız serpilir, kenara gider, oğul büyüyüp, uzağa gider.)

[S282]

4790. Qız — meniki, baḥti — özganiki.
(Kız benim, bahtı başkasının.)
4791. Qız puli — sut puli.
(Kız parası süt parasıdır.)
4792. Qız puli — tuz puli.
(Kız parası tuz parasıdır.)

4793. Qız saqlagunça, bir sıqım tuz saqla.
(Kız saklayacağına, bir tutam tuz sakla.)
4794. Qız saqlading — ot saqlading.
(Kız saklamak, ot saklamaktır.)
4795. Qız tuqqanga muz tuğar,
Oğil tuqqanga kün tuğar.
(Kız doğduğunda buz doğar, oğul doğduğunda gün doğar.)
4796. Qız — üyning çorisi, hām oğrisi.
(Kız evinin, hem esiri, hem de hırsızdır.)
4797. Qız — qonâq.
(Kız misafirdir.)
4798. Qızginamning erkäsi —
Yigitginämning serkäsi.
(Kızımın şımarığı, yiğidimin gayretidir.)
4799. Qızı bärning bahti bär,
Oğli bärning tahti bär.
(Kızı olanın bahtı olur, oğlu olanın tahtı.)
4800. Qızim-qızim qız kişi,
Qızimga kelär yüz kişi.
(Kızım kızım kız kişi, kızıma gelir yüz kişi.)
4801. Qızing össä, üyga yut kelär,
Oğling össä, üyga qut kelär.
(Kızın büyüse, eve afet, oğlun büyüse, saadet gelir.)
4802. Qızing ösä, qırğa ket,
Oğling össä, örga ket.
(Kızın büyüse, tepeye çık, oğlun büyüse bayıra.)

4803. Qizli kişi qır aşar.
(Kızı olan tepe aşar.)
4804. Qizli üy — bostân,
Qızsız üy — zımistân.
(Kızlı ev bostan, kızsız ev cehennemdir.)
4805. Qizli üy — karvânsarây.
(Kızlı ev kervansaraydır.)
4806. Qizli üy — nâzli üy,
Oğilli üy — sâzli üy.
(Kızlı ev nazlı, oğullu ev sazlı evdir.)
4807. Qizli üy — qılıqli üy.
(Kızlı ev ihtişamlı evdir.)
4808. Qizli üy — qırân,
Oğilli üy — davrân.
(Kızlı ev afet, oğullu ev sefa sürdürür.)
- [S283]
4809. Qizli üyning tili biyrân,
Sâvçılarning tili tiyrân.
(Kızlı evin dili yanık, sözcülerin dili fazla söyler.)
4810. Qızning boyi yetdi — başingga yâv yetdi.
(Kızının boyu uzadı, başına düşman yetti.)
4811. Qıyşiq bolsä häm, yol yaḥşi,
Yâmân bolsä häm — oğil.
(Dolambaçlı olsa da yol, kötü olsa da, oğul iyidir.)
4812. Quyân bäläsini bätirim der,
It bäläsini qâplânim der.
(Tavşan yavrusuna yiğidim, köpek eniğine kaplanım der.)

4813. Qulunli biya botasiz t y d n ya şı.
(Tayı olan at, yavrusu yavrusuz deveden iyidir.)
4814. Quş nim  t psa, b l sining  gziga tıqar.
(Kuş ne bulursa, yavrusunun  gzına götürür.)
4815. Qozi ma'rab  s r,
B l  — yıg lab.
(Kuzu meleyip büyür,  ocuk  g layıp.)
4816. Qoy qozi agi bil n  ir yli,
H tin —  aqal gi bil n.
(Koyun kuzucuğu ile kadın bebeği ile güzeldir.)
4817. Qoņiz b l sini  pp gim dep,
Kirpi b l sini yumş gim dep.
(Karga yavrusunu bembeyazım diye, kirpi yavrusunu yumuş gim diye sever.)

2.32.T CR B K RLİK v  K LT B NLİK-(TECRÜBE ve TECR BES ZLİK)

4818.  vv l ıqtis d, keyin siy sat.
( nce iktisat, sonra siyaset.)
4819.  vval quzat, keyin tuzat.
( nce gözet, sonra düzelt.)
4820. Ay z  tgan kuningni unutma,
H m  ariğingni quritma.
(Soğuk geçen gününü unutma, ham derini kurutma.)
4821. Ayr n — a  ıq, s t —  u uk.
(Ayran acı, s t tatlıdır.)
4822. Aytm sa, kim bil r,
 m sa, kim k r r.
(Söylemese, kim bilir, a m sa kim görür.)

4823. Ayğir qaçsa, uyurdan top,
Biya qaçsa — beşadan.
(Aygır kaçsa, tay sürüsünden, at kaçsa eşek sürüsünden bul.)

4824. Arıq lâyQalänmay tinmä.
(Ark çamurlanmadan durulmaz.)

[S284]

4825. Ariğingni nâvday qıl,
Hırmâningni tâvday qıl.
(Ariğini temiz, harmanını tavlı yap.)

4826. Arpa qılıqsız bolmä,
Nâvkâr — miltıqsız.
(Arpa kılıksız, yiğit tüfeksiz olmaz.)

4827. Arpaning kesagi bâr.
(Arpanın artığı vardır.)

4828. Arqâğini körib bözini âl,
Ânasini körib — qızını.
(İpini görüp bezini al, anasını görüp kızını al.)

4829. Aççıq bilän çüçükni tâtgan bilär,
Uzâq bilän yaqınni — yürgän.
(Acı ile tatlıyı tadan, uzak ile yakını yürüyen bilir.)

4830. Baqqâlning burni — şayın,
Közi — pällä.
(Bakkalın burnu şayın, gözü terazi kefesidir.)

4831. Bilgändän hâm ötâr, bilmägandän hâm.
(Bilenden de geçer, bilmeyenden de.)

4832. Bilib salsäng quşingni,
Här salganda ğâz âlar.
Qoya bilmäsäng quşingni,
Şunqâr bolsä häm âz âlar.
(Bilerek bıraksan kuşunu,
Her saldıĝında kaz alır.
Salmayı bilmezsen kuşunu,
Doĝan olsa da az alır.)
4833. Bilmäganga bit öldiriş qıyın.
(Bilmeyene bit öldürmek zordur.)
4834. Bir äyläntirganni çir äyläntir,
Çir äyläntirganni ming äyläntir.
(Bir gezdireni çabuk, çabuk gezdireni bin defa gezdır.)
4835. Bir kerak bolgan nârsä
İkki ham kerak bolär.
(Bir defa ihtiyaç olan şey, ikincide de ihtiyaç olur.)
4836. Bir sinälğan täcribä
Yetti kitâbdan äfzal.
(Bir sinanan tecrübe, yedi kitaptan yeĝdir.)
4837. Birävning yerini pişirmä,
Hökizning boynini şişirmä.
(Başkasının yerini ısıtma, öküzün boynunu şişirme.)
4838. Bäläm sevsin desäng, bäläsini sev.
(Çocuĝum sevsin dersen, çocuĝunu sev.)
4839. Baş taşga teĝsä,
Aql başga kelär.
(Baş taşa çarparsa, akıl başa gelir.)

4840. Båşidan ötmäganning qåşidån ötmä.
(Başından geçmeyenin yanından geçme.)
- [S285]
4841. Buzåqning turqı tuqqaniga malum.
(Buzağının asık yüzü anasından malümdür.)
4842. Buzåqning yügürgani — sãmânñánağaça.
(Buzağının kaçışı samanlığa kadardır.)
4843. Butamäsäng, mevä åz,
Butasäng yeysän qış-u yâz.
(Budamäsan, meyve az, budarsan yersin kış ve yaz.)
4844. Boyåqçining boyåqçiligi qolidan malüm.
(Boyacının boyacılığı elinden bilindir.)
4845. Bâri bâr bolsin desäng,
Qoy but bolmäs.
(Varı var olsun dersen, koyunda but olmaz.)
4846. Gapitganning adaşmâgi,
Yürganning qâqılmâgi bâr.
(Çok konuşanın yanılması, koşanın sendelemesi olur.)
4847. Gapning ânasi — qulâq,
Süvning ânasi — bulâq.
(Sözü'n anası kulak, suyun anası pınardır.)
4848. Göşt alışni bilmäymän,
Yâğ-yâğidån kesib ber.
(Et almayı bilmem, yağlı yerinden kesip ver.)
4849. Dârd körgan — täbib.
(Dert gören, tabiptir.)

4850. Därd körmägan ävliyâga sığınmäs.
(Dert görmeyen evliyaya sığınmaz.)
4851. Därd tårtmagan därd bilmäs.
(Dert çekmeyen dert bilmez.)
4852. Däryâ boyidä quduq qazima.
(Irmak boyunda kuyu kazma.)
4853. Däryâ süvi âqa-âqa tâzarar.
(Irmak suyu aka aka temizlenir.)
4854. Devânäga el ber,
Qoliga kättä bel ber.
(Divaneye el ver, eline büyük bel ver.)
4855. Dâş qâzânning âşi hâm bolmäs.
(Taş kazanın aşısı ham olmaz.)
4856. Dosting kimligini ayt,
Sening kimligingni aytaman.
(Dostun kim olduğunu söyle, senin kim olduğunu söyleyeyim.)
4857. Yegänni hâm kör, yedirganni hâm.
(Yiyeni de bil, yedireni de.)
4858. Yer egasi hudâ,
Süv egasi sultân.
(Yerin sahibi Allah, suyun sahibi sultandır.)
4859. Yetilmägan hamir tändirda turmäs.
(Pişmeyen hamur tandırda durmaz.)

[S286]

4860. Yâvga bârsäng, baring bâr,
Âvga bârsäng, biring bâr.
(Düşmana birlikte, ava biriniz gidin.)

4861. Yâvni kiçik körsäng, başing ketär.
(Düşmanı küçük görürsen başın gider.)
4862. Yâz yâpinçiğingni qoyma,
Qışda özing biläsän.
(Yaz örtünü bırakma, kışın kendin bilirsin.)
4863. Yâz kelişini läyläk bilär,
Qış kelganin — âlaqarga.
(Yazın geleceğini leylek bilir, kışın geleceğini ala karga.)
4864. Yâz ketär, qış kelär,
Şaşmay turing, iş kelär.
(Yaz gider, kış gelir, acele et kış gelir.)
4865. Yâzga yetsäng, qış küningni unutma.
(Yaza girsən, kış gününü unutma.)
4866. Yâzlığingni unutsäng häm, qışlığingni unutma.
(Yazlığını unutsan da, kışlığını unutma.)
4867. Yâş yigitning közi bilän qız âlma.
(Genç yiğidin gözü ile kız alma.)
4868. Yâğaç kessäng, uzun kes, kessä bolär,
Temir kessaäng, qısqa kes, çözsä bolär.
(Ağaç kesersen, uzun kes, kısadır, demir kesersen, kısa kes, uzar.)
4869. Cinnini cinni desäng,
Arpa boyi ösär.
(Deliye deli dersən, arpa boyu uzar.)
4870. Câydan câyning fârqı bär,
On ikki hıl narhı bär.
(Yerden yerin farkı var, on iki çeşit fiyatı var.)

4871. Cöcäni sänäb bil,
Küçni — sinab.
(Cıvcivini sayıp bil, zoru sınyıp.)
4872. Zamân seni oqıtär,
Tayâq bilän soqıtär.
Sabâğingni bilmäsäng,
Dökânda böz toqıtar.
(Zaman seni okutur,
Dayak ile döver.
Dersini bilmezsen,
Dükkada bez dokutur.)
4873. Zärdâli ye-dä, süv iç,
Zirillämäsäng, menga kel.
(Zerdali ye de, suyu öyle iç, rahatlamazsan bana gel.)
4874. Zarhal körinar sâhtä,
Râsa bilib, song maqtä.
(Mücevher görünür sahte, doğrusunu bilip sonra öv.)
4875. İkki ħorâz ħırmân sâçar,
Öz ketini özi âçar.
(İki horoz harman dağıtır, kendi arkasını kendi açar.)
- [S287]
4876. Yigitlik bir gülistân,
Qarilik bir zımistân.
(Gençlik bir gül bahçesi, yaşlılık cehennemdir.)
4877. Yol — kättädän, ergaşış — kiçikdän.
(Yol büyükten, takip etmek küçükten.)
4878. Yoldan adaşsäng, şamâlga ergaş.
(Yolda şaşırırsan, rüzgarı takip et.)

4879. Yolni bilgän qâqılmäs.
(Yolunu bilen kaybolmaz.)
4880. Käl özini âvutar,
Qoltıǵını sâvutar.
(Kel kendisini avutur, koltuǵunu soǵutur.)
4881. Kelbâti kelişmägandän kengaş sörämä.
(Boyu gelişmeyenden akıl alma.)
4882. Kelmäganning ketidän bârma.
(Gelmeyenin arkasından gitme.)
4883. Kengaşaring bolmäsa,
Börking bilän kengaş.
(Danışacaǵın biri olmazsa, kalpaǵına danış.)
4884. Kengaşganga — keng dünyâ,
Talaşganga — târ dünyâ.
(Danışana geniştir dünyâ, tartışana dar.)
4885. Kiyik quvğan quyânni payqamäs.
(Geyik kovalayan, tavşanı umursamaz.)
4886. Kim tâbib, başıdan ötgan tâbib.
(Kim hekim? Başından geçen hekim.)
4887. Kirädigan eşigingni qattıq yâpma.
(Gireceǵin kapıyı sert kapama.)
4888. Kişi yanglışib qolga tuşâr,
Quş yanglışib — torga.
(İnsan yanılıp göle düşer, kuş yanılıp ağa.)
4889. Kâsâ, kâsâning tagıda nimkâsâ.
(Kase, kaseinin altında küçük kase.)

4890. Kzd yıĝsng, qışda yeysn.
(Gzn toplarsan, kışın yersin.)
4891. Kp bilgnga ergaşm,
Kp krganga ergaş.
(Çok bileni izleme, çok göreni izle.)
4892. Kp körgan kp bilr.
(Çok gören çok bilir.)
4893. Kp ygrgan bir qqlr,
Kp klgan bir yıĝlar.
(Çok koşan bir düşer, çok glen bir aĝlar.)
- [S288]
4894. Kp yrgandn sürümü,
Kp krgandn sora.
(Çok yryene deĝil, çok görene sor.)
4895. Kp yaşagan bilms,
Kp körgan bilr.
(Çok yaşayan deĝil, çok gören bilir.)
4896. Kp yaşagunça, kp bil.
(Çok yařayacaĝına, çok bil.)
4897. Kr qoyganini sĝ tpms.
(Krn koyduĝunu saĝlam insan bulamaz.)
4898. Kr-kr kz pişr,
Qıla-qıla qol pişr.
(Göre göre göz, yapa yapa el pişer.)
4899. Krib yrganning közi — trzi.
(Görüp yürüyenin gözü terazidir.)

4900. K rmagan yerd   la tuĝan q h m adaşar.
(G rmediĝi yerde ala doĝan da şaşırır.)
4901. K rm ganning k  ası k p.
(G rmeyenin sokaĝı çoktur.)
4902. Körning közi barm ĝining u id .
(K r n gözü parmaĝının ucundadır.)
4903. L yl kning ketişiga em s, kelişiga b q.
(Leyleĝin gidişine deĝil, gelişine bak.)
4904. Men kirm gan eşik yoq,
Men tegm gan q şiq yoq.
(Girmedim kapı, deĝmediĝim kaşık yoktur.)
4905. M y hum si taşidan ma'lum.
(Yaĝ küpü taşından bilinir.)
4906. M ysiz arava oq yer.
(Yaĝsız araba ok yer.)
4907. M l egasiz bolm s,
Qoy  qs qsiz bolm s.
(Mal sahipsiz, koyun aksaksız olmaz.)
4908. M lni b qs ng, qoşib b q,
Emge yemni qoşib b q.
(Mala baksan birleştiriş bak, ilaca yemi karıştıriş bak.)
4909. M lni qışda qumga hayda,
Y zda  imga hayda.
(Malı kışın kuma, yazın çayıra s r.)
4910. Mulla b bdan  tm s,
Eş k — y ndan.
(Molla kapıdan, eşek yandan geçmez.)

[S289]

4911. Musâfir bolmay, müsülmân bolmäs.
(Misafir olmayan, müslüman olmaz.)
4912. Müsâfir itning dumî qısıq.
(Misafir itin kuyruğu kısıktır.)
4913. Nâcoya âyin — sindirar boyin.
(Ahlsız ayin boyun vurdurur.)
4914. Âvul âbâdligi yolidän ma'lum.
(Köyün gelişmişliği yolundan bilinir.)
4915. Âdâmning âftiga Qarä,
Havâning — tâftiga.
(Adamın yüzüne, havanın sıcaklığına bak.)
4916. Âyâq yerga tegmäsä — ulâv,
Tiş tişga tegmäsä — âvqat.
(Ayak yere değmese yufka, diş dişe değmezse yiyecek.)
4917. Âz sözlâgan bâz sözlär,
Bâz sözlâgan sâz sözlär.
(Az konuşan güçlü, güçlü konuşan yerinde söyler.)
4918. Âz ekib, köp âlganni dehqân derlär,
Köp ekib, âz âlganni hammâl derlär.
(Az ekip çok alana çiftçi, çok ekip az alana hamal derler.)
4919. Ây minmäy, âtingni maqtâmä,
Yil turmay — hâtiningni.
(Bir ay binmeden atını, bir yıl geçmeden hanımını övme.)
4920. Ây tugilişidän belgîli,
Âdâm — yurişidän.
(Ay doğuşundan, adam yürüyüşünden belli olur.)

4921. Ālä tāvuq sāmān sāçar,
Öz aybini özi açar.
(Ala tavuk saman saçar, kendi ayıbını kendisi açar.)
4922. Ālä tāzining āvidan hām keç, dāvidan ham.
(Ala tazının avından da, kavgasından da vaz geç.)
4923. Ālām kezsāng, ādām bolāsan.
(Dünyayı gezsən, adam olursun.)
4924. Ālding — bitding, sātiding — yitding.
(Aldın büyüdün, sattın kayboldun.)
4925. Āliş örgatmäs, sātış örgatär.
(Almak öğretmez, satmak öğretir.)
4926. Ālmâqning bermâği bâr,
Yemâqning — qusmâği.
(Almanın vermesi, yemeğin kumması vardır.)
4927. Āltin tuprâqdan ālinar,
Täryāk — ilāndan.
(Altın topraktan çıkar, panzehir yılandan.)
- [S290]
4928. Āna külfätin āna bilär,
Āta külfätin āta bilär.
(Ana külfetini ana, baba külfetini baba bilir.)
4929. Ārıq qoyni ārqaga qāyma.
(Zayıf koyunu arkaya bırakma.)
4930. Ārtingni küzātmây, āldinga ketmä.
(Arkanı gözetmeden önde gitme.)

4931. Åt minsäng oylab uzâqni,
Bilib yür yoldagi tuzâqni.
(Ata binersen düşün uzağı, bilip de yürü yoldaki tuzağı.)
4932. Åt âlma piyâdaning mäslähäti bilän,
Hâtin âlma boydâqning mäslähäti bilän.
(At alma yaya olanın tavsiyesi ile, hanım alma bekarın tavsiyesiyle.)
4933. Åt âlsäng, minib âl,
Hâtin âlsäng, körüb âl.
(At alırsan binip, kız alırsan görüp al.
4934. Åt âlsäng, ârıqdan âl,
Qız âlsäng, qallâçdan âl.
(At alırsan zayıftan, kız alırsan zenginden al.)
4935. Åt âlsäng, âtasini suriştir.
(At alsan atasını araştır.)
4936. Åt âlsäng, üying bilän kengaş,
Åt sâtsäng — âvuling bilän.
(At alırsan, evdekilere, at satarsan mahalleline danış .)
4937. Åt sürinib yol tanir,
Er sürinib — el.
(At sürülüp yol, er sürülüp memleket tanır.)
4938. Åtga bâqma, tonga bâq,
İçidagi cânga bâq.
(Adına bakma, giyimine bak, içindeki cana bak.)
4939. Åting ârıq bolsä, torvadan kör.
(Atın zayıf olsa, torbadan bil.)
4940. Aç tongızdan, qaç tongiz.
(Aç domuzdan, kaç domuz.)

4941. Aşiq³⁸ oynagan ozar,
Topıq³⁹ oynagan tozär.
(Aşık oynayan gelişir, topuk oynayan geri kalır.)
4942. Ağizga sâlgan aşni yuta bilmâq keräk,
Qolga kiritgan дәvlätni tuta bilmâq keräk.
(Ağza giren yemeği yutabilmeli, ele giren zenginliği tutabilmeli.)
4943. Sâbâb bilân ziyârat,
Balçiq bilân imârat.
(Sebep ile ziyaret, balçık ile binadır.)
4944. Sâbâb bilân sâvât aravaga çıkar.
(Sebep ile sepet arabaya çıkar.)
- [S291]
4945. Sâbâbsiz âyâqqa tikân kirmäs.
(Sebepsiz ayağa diken batmaz.)
4946. Sirkä soraşga hâm usul keräk.
(Sirke sormaya da usül gerekir.)
4947. Sözlây-sözlây gapçil bolârsan,
İşlây-işlây epçil bolârsan.
(Sözleyme söyleyme lafçı olursun, çalışma çalışma becerikli olursun.)
4948. Tikänning zâhrini târtgan âyâğini bilib bâsar.
(Dikenin zehrini çeken ayağını bilerek basar.)
4949. Toy qâqılmay yol tâpmäs,
Er qâqılmay — dost.
(Tay hırpalanmadıkça yol, insan hırpalanmadıkça dost bulamaz.)

³⁸ Aşık: Bir oyun türü.

³⁹ topıq: Bir oyun türü.

4950. T y q qilib  t bol r,
  t bolgunça lat yey r.
 (Tay ite kakılıp at olur, at olunca kuru ot yer.)
4951. Torga tuşgan balıq qarmoqdan qorqm s.
 (Ağa düşen balık, oltadan korkmaz.)
4952. Toqay kezgan  v i bol r,
 K p kezgan sin i bol r.
 (Bataklıkta gezen avcı, çok gezen seyis olur.)
4953.  mrim uzun bolsin des ng,
  z işingni puğta qıl.
 ( mr m uzun olsun dersen, kendi işini sağlam yap.)
4954. ęat siz mergan bolm s.
 (Hatasız nişancı olmaz.)
4955. ę m k ll d  ę m ęay l,
 K l k ll d  ming ęay l.
 (Ham kafada ham hayal, kel kafada bin hayal.)
4956.   kki b r k t — behuda h r k t.
 (Boş bereket, boşuna harekettir.)
4957.  inıqm gan ęor z bir   qışd  q  ar.
 (Dayanıklı olmayan horoz bir vuruşta kaçar.)
4958.  inıqqanga   ng yuqm s.
 (Dayanıklı olana toz işlemez.)
4959.   ld gi  op ndan y  üydagi kızd n sora.
 (  ldeki çobandan ya da evdeki kızd n sor.)
4960.   lqurbaqaning köngli  qquş g ştini tuser.
 (  l kertenkelesinin gönlü atmaca etini ister.)

4961. Elga külgü bolgunça,
Erga tülki bol.
(Halk içinde gülünç duruma düşeceğine, eşine tilki ol.)
- [S292]
4962. Eski yilning hisâbi —
Yängi yilning säbâği.
(Eski yılın hesabı, yeni yılın tecrübesidir.)
4963. Eşitganga işänmä, körganingga işân.
(Duyduğuna inanma, gördüğüne inan.)
4964. Eşitgandan körgan yaḥşi,
Özini körüb bilgän yaḥşi.
(İşitenden gören iyi, kendini görüp bilen iyi.)
4965. Eşişni bilmäsäng, qayıqda otirma.
(Kürek çekmeyi bilmiyorsan kayıkta oturma.)
4966. Yänğışmäydigan âğiz yoq,
Qoqılmaydigan — tuyâq.
(Yenilmeyen ağız olmaz, devrilmeyen dayak.)
4967. Yaḥşi-yâmânning fârqını bilmägan,
Arzân-qımmätning narḥını bilmäs.
(İyi ile kötünün farkını bilmeyen, ucuz ile pahalının fiyatını bilmez.)
4968. Yaḥşi iş bitirär,
Yâmân iş yitirär.
(İyi iş bitirir, kötü iş yitirir.)
4969. Yaḥşi iş ülgı bolär,
Yâmân iş külgı bolär.
(İyi iş itibar getirir, kötü iş gülünç duruma düşürür.)
4970. Özga muştını yemägan öz muştını bätmân der.
(Başkasının yumruğunu yemeyen kendi yumruğunu ağır sanır.)

4971. Özi bilmäs, kişidän soramäs.
(Kendisi bilmez, başkasına sormaz.)
4972. Özi qılalmagan qılğanni koralmäs.
(Kendisi yapamayan yapanı kıskanır.)
4973. Qaynâq süt içib ağzi küygan
Qatıqni hăm püflâb içär.
(Kaynar süt içip ağzı yanan, yoğurdu da üfleyerek yer.)
4974. Qalâvini tâpsäng, kâr yânar.
(Yolunu bulursan, kar da yanar.)
4975. Qari bilgänni päri bilmäs.
(İhtiyarın bildiğini peri bilmez.)
4976. Qari bâr üydä päri bâr.
(Yaşlı olan evde peri olur.)
4977. Qari ât köp yol bilär.
(İhtiyar at çok yol bilir.)
4978. Qari tâvuq qarçiğäydän qorqmäs.
(Yaşlı tavuk şahinden korkmaz.)
4979. Qari qız qâzi bolär,
Sari itga râzi bolär.
(Yaşlı kız seçici olur, sarı ite razı olur.)
4980. Qarining hăm qarisi bâr,
Pärining hăm pärisi bâr.
(İhtiyarın da ihtiyarı, perinin de perisi var.)

[S293]

4981. Qariyäli üydä qoy ham âmân, böri hăm yoq.
(İhtiyarı olan evde koyun da rahat, kurtda da yok.)

4982. Qarğani qorqıtsäng, bätir bolär.
(Kargayı korkutsan, yiğit olur.)
4983. Qırqqa дәvr qırq yoldän,
Qırq birdän bir yoldän.
(Kırka zaman kırk yoldan, kırkı birden bir yoldan.)
4984. Qırqqa kirmay, narğğa kirmäs.
(Kırka girmeden, kıymete binmez.)
4985. Quş qanâti bilän uçadi,
Quyrügi bilän qonadi.
(Kuş kanadı ile uçar, kuyruğu ile konar.)
4986. Qol qolni tanir,
Kör — yolni.
(Kol eli bilir, kör yolu.)
4987. Qolda örgangan quş qırda adaşar.
(Elde öğrenen kuş kırdan hata yapar.)
4988. Qoli singanning dârdini qoli singan bilädi.
(Kolu kırılanın derdini kolu kırılan bilir.)
4989. Hayt desa, it yugurar,
It dän ävväl — qız.
(Heyt dese, köpek, köpekten önce kız gider.)
4990. Hâr kim hâm çağılär,
Yağşi ât ham qâqılär.
(Herkes de yaralanabilir, iyi at da sendeler.)

2.33. TÄMÄGİRLİK va ÅÇKÖZLİK - (TAMAHKARLIK ve AÇ GÖZLÜLÜK)

4991. Bezbetga qâşiq bersäng,
Bir örniga beş âşär.
(Utanmaza kaşık versen bir yerine beş götürür.)

4992. Bepul kâfân tâpılsa, âlmâq keräk.
(Bedava kefen bulunsa almak gerekir.)
4993. Beräsing bolsä ahmâqqa,
Kündä kelär tingilläb.
Qarzing bolsä mümsikdän,
İzingdän qâlmäs zingilläb.
(Borcun olsa ahmağa,
Her gün gelir tıngırdayıp.
Borcun olsa sümsüğe,
İzinden ayrılmaz zıngırdayıp.)
4994. Bermägan kişini,
Heç kim qılmäs işini.
(Borcunu vermeyen kişinin, hiç kimse işini yapmaz.)
4995. Bersä — bir bälâ,
Bermäsä — ikki.
(Versen bir bela, vermesen iki beladır.)
4996. Beş pännä âgiz yırtär.
(Beş parmak ağız yırtar.)
- [S294]
4997. Bir yötälga — ikki çötäl.
(Bir öksürüğe iki pay.)
4998. Bir kesäk bilän ikki çümçuqni urib bolmäs.
(Bir taş ile iki serçe vurulmaz.)
4999. Bir ellik deb ikki ellikdän äcrämä.
(Bir elli diyip iki elliden ayrılma.)
5000. Bir qoltıqqa ikki tarvuz sıgmäs.
(Bir koltuğa iki karpuz sığmaz.)

5001. Birâv gül deydi,
 Birâv — pul.
 (Birisi gül ister, birisi para.)
5002. Birâvning âşiga Qarâgan aç qâlar.
 (Başkasının aşına bakan aç kalır.)
5003. Birâvning üyiga bâqma,
 Bemâhal eşigin qâqma.
 (Başkasının evine bakma, zamansız kapısını çalma.)
5004. Birâvning hâtini qız körinâr.
 (Başkasının hanımı kız görünür.)
5005. Bây yânini qaşlasa gadâ qol çözâr.
 (Zengin bir yerini kaşisa, dilenci elini açar.)
5006. Bâynikiga — bây köpâk.
 (Zengine zengin köpek.)
5007. Bâynikini bâytevât⁴⁰ qızgânâr.
 (Zenginin malını baytevat bile kıskanır.)
5008. Bâyning qârni beş,
 Biri hâmişâ — boş.
 (Zenginin karnı beştir, biri her zaman boştur.)
5009. Bâr-yoğini bilmâymân.
 Bâl tilâydi tâmâgim.
 (Varı yoğu bilmem, bal diler damağım.)

⁴⁰ Bâytevât: Büyük köpek

5010. Bâr tâvâğim, kel tâvâğim,
Kelişingda quruq bolsäng,
Orta yerda sin, tâvâğim.
(Git tabağım, gel tabağım,
Dönüşünde boş olursan,
Orta yolda kırıl tabağım.)
5011. Bâriñing özi toysa hâm, közi toymäs.
(Zenginın kendisi doysa da, gözü doymaz.)
5012. Gadâ âldida yânçıq kavlama.
(Dilencinin önünde çebini karıştırma.)
5013. Gadâğa sâlâm bermä, dinâr ber.
(Dilenciye selam verme, dinar ver.)
5014. Gadâğa çarıq bersäng, yamâqligini hâm tilär.
(Dilenciye ayakkabı versen, yamalığımı ister.)
5015. Gadâning hırcuni tolsa ham, közi toymäs.
(Dilencinin çuvalı dolsa da, gözü doymaz.)
5016. Dârdning sâbâbi — tâmâq
Qarâb yemâgan ahmâq.
(Derdin sebebi boğazdır, bakıp yemeyen ahmaktır.)

[S295]

5017. Dâsturhangâ bâqqan dost emäs.
(Sofraya bakan dost değildir.)
5018. Devânädän ây bâşi sörämä.
(Divaneye aybaşını sorma.)
5019. Yeb yetti bolmagan, yalab yetmiş bolmäs.
(Yiyip yedi olmayan, yalayıp yetmiş olmaz.)

5020. Yeb toymagan, yalab toymäs.
(Yiyip doymayan, yalayıp doymaz.)
5021. Yemäs âğiz qol bağlar.
(Yemeyen ağız el bağlar.)
5022. Yemħor ât torva teşär.
(Obur at yem torbasını deler.)
5023. Yâmân nä yeydi, nä yedirädi.
(Kötü ne yer, ne yedirir.)
5024. Cãn cãnga küyär,
İşkãmbä — nãnga.
(Can cana yanar, mide ekmeğe.)
5025. Zıqnä birga unamay, duvacaga tuşadi.
(Cimri bire razı olmayıp, duaya çıkar.)
5026. Zıqnänikiga mehmân kelmäs,
Kelsä hãm âvqat yemäs.
(Cimriye misafir gelmez, gelse de bir şey yemez.)
5027. İkki kemäning başını tutgan garq bolär.
(İki farenin başını tutan gark olur.)
5028. İkki quyãnni quvlagan birini hãm tutâlmäs.
(İki tavşan kovalayan birini de yakalayamaz.)
5029. It gadây bilân çıq işmäs.
(Köpek dilenci ile geçinmez.)
5030. İt üstidän quş uçsa, süyägini qızganär.
(Köpeğin üzerinden kuş uçsa, kemiğini kıskanır.)
5031. İt qârni toygan üydän ketmäs.
(Köpek, karnının doyduğu evden gitmez.)

5032. İtdän süyäk kutma.
(İtten kemik bekleme.)
5033. İtdän süyäk årtmäs,
Yuqtåbdän — pöstäk.
(İtten kemik artmaz, kemirgenden kabuk.)
5034. İtni «ket» desäng, köngliga kelmäs,
Sürbetni «ket» desäng, aslå unutmäs.
(İte git desen gönül koymaz, yüzsüze git desen, asla unutmaz.)
5035. İtning dardı — süyäkdä.
(İtin derdi kemiktir.)
- [S296]
5036. İçi tår itiga häm et bermäs.
(Fesat itine de et vermez.)
5037. İçi tår hâtin bälä tuğmäs.
(Fesat hanımın çocuğu olmaz.)
5038. İçi tårğa — dünyå tår.
(Fesada dünya dardır.)
5039. Yıqqandän qorqma, yegändän qorq.
(Yıkandan korkma, yiyenden kork.)
5040. Yoqlamaganning mâli tügal.
(Aramayanın malı eksiksizdir.)
5041. Käsäl cånning hâräkätidä,
Täbib pulning hâräkätidä.
(Hasta can, doktor para derdindedir.)
5042. Kündä yegän — suq,
Åyda yegän — toq.
(Her gün yiyenin gözü aç, ayda yiyenin karnı tok.)

5043. Kündä yegän âsilib ölä,
 Âyda yegän toq turar.
 (Her gün yiyen asılıp ölür, ayda yiyen tok durur.)
5044. Köz tuprâqqa toyar.
 (Göz toprakta doyar.)
5045. Köngil oyga toymäs,
 Böri — qoyga.
 (Gönül düşünceye doymaz, kurt koyuna.)
5046. Köpga yügürğan âzdän qâlar.
 (Çoğa yürüyen azı bulamaz.)
5047. Körgan bilän köz toymäs,
 Tek turmâqqa näfs qoymäs.
 (Görmek ile göz doymaz, günah işlememeye nefis bırakmaz.)
5048. Körganning körmâgani qursin,
 Körmâganning — körgani.
 (Görenin görmediği kurusun, görmemişin gördüğü.)
5049. Kördingki, âş,
 Kötärmä baş.
 (Aş gördüğünde, baş kaldırma.)
5050. Kördingki, yağlık,
 Uraver vaqtlik.
 (Gördünki yağlı, çabucak ye.)
5051. Kördingki, tekin,
 Uraver sekin.
 (Gördünki bedava, yiyiver sakin.)
5052. Köçganda qoli tegmäğan,
 Qonganda minib otirär.
 (Taşınırken eli değmeyen, yerleştikten sonra rahat yere oturur.)

5053. Läganning tägi — beti qattıqniki.

(Leğenin altı serttir.)

[S297]

5054. Läyläkning äyâği öziga qısqa.

(Leyleğın ayağı kendisine kısadır.)

5055. Lâyqa — bâşdän, âğrıq — âşdän.

(Çamur baştan, ağrı aştan.)

5056. Mening näfsim balâdur,

Yânar otga sâlangdur.

(Benim nefsim beladır, yanar ateşe atandır.)

5057. Mening näfsim bälâdur,

Otdän süvga sâlangdur.

(Benim nefsim beladır, ateşten suya atandır.)

5058. Mâl egasi Yölbärsdir,

Yedirgani qoymäsdir.

(Mal sahibi kaplandı, malını kaptırmaya koymazdır.)

5059. Mâhâv qâşdän gapirär,

Meçkây âşdän gapirär.

(Cüzzamlı kaşdan, obur aşdan konuşur.)

5060. Näfsi buzuq hayitdä öler,

Dini buzuq — mäsciddä.

(Nefsi bozuk olan bayramda, dini bozuk olan mescitte ölür.)

5061. Näfsini tiygan — vali.

(Kendini ini tutan vali olur.)

5062. Näfsini tiygan kişî sultân bolur,

Näfsini tiymägan kişî ultân bolur.

(Kendini tutan sultan, tutamayan ultan olur.)

5063. Näfsning yamâni — bälâning kâni.
(Nefsin kötüsü belanın kanıdır.)
5064. Näfsning söziga kirmä, hıyânätga yol açar.
(Nefsin sözüne girme, hıyanete yol açar.)
5065. Nâkäsän qarzdâr bolsäng,
Häm yolda qıstâydi, häm — gördä.
(Cimriye borçlu olsan, hem yolda ister, hem mezarda.)
5066. Nâkâslärdän qarz etmä,
Qarz etsäng häm, hıarc etmä.
(Cimrilerden borç alma, borç aslanda, harcama.)
5067. Nâkäsning bâyliğı bolmäs,
Dânanıng täyliğı bolmäs.
(Cimrinin zenginliğı, bilgenin cahilliğı olmaz.)
5068. Nâkâslning özi toysa häm, közi toymäs.
(Cimrinin kendisi doysa da, gözü doymaz.)
5069. Nâkâslning işi — minnät.
(Cimrinin işi, minnettir.)
5070. Âlgirlik âfat keltirär,
Bädnäfslik — hălâkät.
(Durgunluk afet, kötü nefis, zarar getirir.)

[S298]

5071. Ât körmägan ât körsä,
Minä-minä öldirär.
Hâtin körmägan hâtin körsä,
Ura-ura öldirär.
(At görmeyen at görse,
Bine bine öldürür,
Kadın görmeyen kadın görse,
Vura vura öldürür.)

5072. Āt minmägan āt minsä,
 Çāpa-çāpa öldirär.
 Ton kiymägan ton kiysä,
 Qāqa-qāqa tozdirär.
 (At binmeyen at binse,
 Koştura koştura öldürür.
 Don giymeyen don giyse,
 Çekip çekip parçalar.)
5073. Āt çāpar deb, it çāpar,
 İt çāpar deb, bit çāpar.
 (At koşayım der, it koşar, it koşayım der bit koşar.)
5074. Āç bāççagardän qāç bāççagar.
 (Aç çocuktan kaç çocuk.)
5075. Āç böridän toq böri yāmān.
 (Aç kurttan tok kurt kötüdür.)
5076. Āç toyar, suq toymäs.
 (Aç doyar tok doymaz.)
5077. Āçköz eşäk torva teşär.
 (Aç gözlü eşek yem torbasını deler.)
5078. Āçközni tuprāq toydirär.
 (Aç gözlüyü toprak doyurur.)
5079. Āçning qārni toysa hām, közi toymäs.
 (Açın karnı doysa da, gözü doymaz.)
5080. Āqlik sātgan āqarmäs.
 (Deterjan satan ağarmaz.)
5081. Āqsāq it sâğ itdän sāvğa tilär.
 (Aksak it sağlam itten hediye diler.)

5082. Åğa-ini — aççıq, mál — çüçük.
(Abi kardeş acı, mal tatlıdır.)
5083. Åğzi kättäni üyidä sına,
Näfsi kättäni — toyida.
(Ağzı büyük olanı evinde, nefsi büyük olanı düğününde sına.)
5084. Åğzing kättä bolsä, qâşıqdân öpkälämä.
(Ağzın büyük ise, kaşıktan yakınma.)
5085. Åğizdä toymagan, toqqızdä toymäs.
(Ağızda doymayan, dokuzda doğmaz.)
5086. Pâygambär häm hâzirligini körär.
(Peygamber de hazırlık yapar.)
5087. Puldârning âta-ânasi yoq.
(Zenginin anası babası olmaz.)
5088. Sarıq it sâvga tilär.
(Sarı it hediye diler.)
5089. Sevgan yolingga Qarär,
Sevmägan — qolingga.
(Seven yoluna, sevmeyen eline bakar.)
- [S299]
5090. Sâvğa aqlni kör qılär.
(Hediye akli kör eder.)
5091. Sâmân birâvniki bolsä häm,
Sâmânğâna özingniki.
(Saman elin ise da, samanlık senindir.)
5092. Süyäk ğacigan küçük
Qassâb báltasining tagida âlar.
(Kemik kemiren enik, kasabın baltasını altına alır.)

5093. Suq toymäs, gadây báyimäs.
(Aç doymaz, dilenci zengin olmaz.)
5094. Tabib haqı naqd bolmäsa,
Bemor dardi tüzälmäs.
(Doktorun hakkı nakit ödenmezse, hastanın derdi iyileşmez..)
5095. Tämägir — kündä ğamgin.
(Tamah eden her gün gamlıdır.)
5096. Tegirmänning tişi yoq,
Höl-quruq bilän işi yoq.
(Değirmenin dişi yok, yaşla kuruyla işi yok.)
5097. Tekin bolsä, mıñ yut.
(Bedava ise, çivi ye.)
5098. Tekinga müşük häm âftâbga çıqmäs.
(Bedavaya kedi bile güneşe çıkmaz.)
5099. Tâvuq bergan ğâz kütär,
Tuğum bergan — ħorâz.
(Tavuk veren kaz güder, yumurta veren horoz.)
5100. Tülkining tüşiga tâvuq kirär,
Tâvuqning tüşiga tarıq kirär.
(Tilkinin düşüne tavuk, tavuğun düşüne buğday girer.)
5101. Tüyä söygan eçki söygandän et sorabdi.
(Deve kesen keçi kesenden et sorar.)
5102. Tüyäga yantâq keräk bolsä, boynini çözär.
(Deveye deve dikenini lazım olsa, boynunu uzatır.)
5103. Tüyäning tanigani — yantâq.
(Devenin tanıdığı, deve dikenidir.)

5104. Toymäs, âdätini qoymäs.
(Doymaz, alışkanlığını bırakmaz.)
5105. Tongizni mâşğa örgatmä,
Qoşnini — âşğa.
(Domuzu ekine, komşunu yemeğe alıştırma.)
5106. Hâmtämä hiylägarga äylänär.
(Çıkarıcı hileciyle gezer.)
5107. Çäynämäy yegän — âğrimäy ölä.
(Çiğnemedən yiyen ağrımadan ölür.)
5108. Çivin häm şiräga qonar.
(Sivrisinek de şireye konar.)
- [S300]
5109. Ekilmägan ekinning üstidän pul âlma.
(Ekilmeyen ekinin üstünden para alma.)
5110. El toysa häm, elâmân toymäs.
(Başkası doysa da, elemanın doymaz.)
5111. Eski bâydan yurt qâlmäs,
Yängi bâydan çöp qâlmäs.
(Eski zenginden yurt, yeni zenginden çöp kalmaz.)
5112. Et bâr yerdän it ketmäs.
(Et olan yerden it gitmez.)
5113. Yutâgiç tüyâni yüngi bilän yutar.
(Çok aç olan deveyi yünü ile yer.)
5114. Yaşşi âşim qâlgunça,
Yâmân qursâq yârilsin.
(İyi aşım kalacağına, kötü kursak çatlasın.)

5115. Özi toymaganning sārıt yüräk āğrıq qılār.
(Kendisi doymayanın yemeğinin artığı yürek ağrısı yapar.)
5116. Özi toymaganning közi toymäs.
(Kendisi doymayanın gözü doymaz.)
5117. Özi egarning qāşida,
Közi qāzāning āşida.
(Kendisi eğerin üstünde, gözü kazanın aşında.)
5118. Ozim uyālmāganimdān patnisim uyālmāsın.(?)
5119. Özining bütününi qoyıb,
Birāvning yarimiga āsılar.
(Kendisinin bütününi bırakıp, başkasının yarımını önüne çeker.)
5120. Otinçining közi omçada.
(Oduncunun gözü kötüdür.)
5121. Oğilsiz hātın sümākkā⁴¹ toymäs,
Qızsiz hātın tüväkkā⁴² toymäs.
(Oğulsuz hanım sümeğe, kızsız hanım tüveğe doymaz.)
5122. Qayrağāç qattıq bolsä, yārib bolmäs,
Qız ātasi qattıq bolsä, bārib bolmäs.
(Ağaç sert olsa, kesilmez, kız babası katı olsa, gidilmez.)
5123. Qanāat torga eltār,
Āçközlik — görga.
(Kanaat başköşeye oturtur, aç gözlülük mezara götürür.)
5124. Qassāb ānasiga hām süyäk sātār.
(Kasap anasına da kemik satar.)

⁴¹ Sümäk: İdrarı lazımlığa taşıyan gereç.

⁴² Beşiğe belenen çocuğun idrarının gittiği alet, lazımlık.

5125. Qassâb tanişini tuzlar.
(Kasap tanıdığından para kazanır.)

5126. Qassâbning âşnasi bolmäs.
(Kasabın dostu olmaz.)

5127. Qassâbning tüşiga eçki kirär.
(Kasabın düşüne keçi girer.)

[S301]

5128. Qızil körsä, Hızır yoldän çıqar.
(Altın görse, Hızır yoldan çıkar.)

5129. Qızil Hızirni aynitar.
(Altın Hızırını bozar.)

5130. Qızlar gülni der,
Bây — pulni.
(Kızlar gül, zengin para der.)

5131. Qızlar qızilga uçar,
Savdâgar — pulga.
(Kızlar altına, tüccar paraya sevinir.)

5132. Qızni yänga buzar,
Yängani tänga buzar.
(Kızı yenge, yengeyi tenge bozar.)

5133. Qızğançıqdän ârtar, meçkäydän ârtmäs.
(Cimriden artar, oburdan artmaz.)

5134. Qâziga bersäng, süyär,
Bermäsäng, söyär.
(Kadıya versen, sevinir, vermesen keser.)

5135. Qârinni toyğäziş âsân,
Közni toyğäziş qıyın.
(Karnı doyurmak kolay, gözü doyurmak zordur.)
5136. Qârni âçğa nân bolsä bäs,
Közi âçğa dünyâ yetmäs.
(Karnı aç olana ekmek yeter, gözü aç olana dünya yetmez.)
5137. Qul yığlar ħocasi üçün,
Ĥocasi yığlar olcäsi üçün.
(Kul ağlar efendisi için efendisi ağlar malı için.)
5138. Qurbân, qurbânda toymaganni ħudâ urgan.
(Kurban, kubanda doymayana Allahtır vuran.)
5139. Quruq qolga quş qonmäs.
(Kuru dala kuş konmaz.)
5140. Quruq qolni it talar.
(Zayıf eli it ısırır.)
5141. Quş dânga yığılar,
Çivin — şiraga.
(Kuş yeme toplar, sivrisinek şireye.)
5142. Quş tuzâqqa dâñ üçün kelär.
(Kuş yuvaya yem için gelir.)
5143. Quş hâñ öz nâfsidân ilinär.
(Kuş bile kendi nefsinden bağlanır.)
5144. Qoziligidä toymagan,
Toqqızidä toymäs.
(Kuzuluğunda doymayan, dokuzunda doymaz.)

2.34. UMİD vâ UMİDSİZLİK – (ÜMİT ve ÜMİTSİZLİK)

[S302]

5145. Ahtargan tâpar.
(Arayan bulur.)
5146. Bir qız erga tegsä,
Qırq qız tüş körär.
(Bir kız kocaya varsa, kırk kız düş görür.)
5147. Birni bergan yüzni hâm berär.
(Biri veren yüzü de verir.)
5148. Birni eksäng, onni âlasan.
(Bir ekersen on alırsın.)
5149. Bu yil izi bolsä,
Kelär yil özi bolär.
(Bu yıl izi olursa, gelecek yıl kendisi olur.)
5150. Bu yil qozi, kelär yil qoyning özi.
(Bu yıl kuzu, gelecek yıl koyunun kendisi.)
5151. Bugün — yupun, ertäga — bütün.
(Bugün perişan, yarın güzel.)
5152. Vâdiy süvi keçiksiz bolmä.
(Vadi suyu geçitsiz olmaz.)
5153. Gadâ bir keçäda neçä bâyır.
(Dilenci bir gecede nasıl zengin olur?)
5154. Därd bergan därmânini hâm berär.
(Dert veren dermanını da verir.)
5155. Därd — başqa, äcäl — başqa.
(Dert başka, ecel başka.)

5156. Däryâ balıqsız bolmäs,
Tâğ — kiyiksiz.
(Derya balıksız, dağ geyiksiz olmaz.)
5157. Yeding, ölämän demä.
(Yedim, ölmem deme.)
5158. Yâv ketsä, yâvân açılar.
(Düşman gitse, düşmanlık kalır.)
5159. Yâzga çıqsäng, cân ölmäs.
(Yaza çıkarsan, can çıkmaz.)
5160. Yâmân kün yaḥşi bolär,
Yâmân âdäm yaḥşi bolmäs.
(Kötü gün iyi olur, kötü insan iyi olmaz.)
5161. Yâmân kün yaḥşi bolär,
Uyälmägan — baḥşi.
(Kötü gün iyi olur, utanmayan aşık.)
5162. Yâtib qâlgunça, âtib qâl.
(Yatıp kalacağına, sen de vur.)
5163. Câni bârning umidi bâr.
(Canı olanın ümidi vardır.)
- [S303]
5164. İkki ârzu bir tâpilmäs.
(İki arzu aynı anda gerçekleşmez.)
5165. Küldän tepä bolmäs,
Qumdän — qorğân.
(Külden tepe, kumdan kale olmaz.)
5166. Körning tilägi — ikki közi.
(Körün istediği iki göz.)

5167. Mázarga ölik kelmäsä,
Görkäv ketmänni çalar.
(Mezara ölü gelmese, mezarıcı kazma çalar.)
5168. Mâl tâpmäs yigit bolmäs,
Oğil tâpmäs ayâl bolmäs.
(Mal bulmayan yiğit, oğul bulamayan kadın olmaz.)
5169. Äyning on beşi qârângu bolsä,
On beşi — yârug.
(Ayın on beş günü karanlık olsa, on beşi aydınlık olur.)
5170. Äldirgan âtasining qoynini ahtarar.
(Malını çaldıran babasının koynunu arar.)
5171. Ät bâsganni tây bâsar.
(Atın bastığı yere tay da basar.)
5172. Ät örnini tây bâsar,
Äta örnini — oğil.
(Atın yerine tay, babanın yerine oğul basar.)
5173. Ätasi qulân âtâlmäganning
Bäläsi quyân âtâlmäs.
(Babası katır güdemeyenin, oğlu tavşan güdemez.)
5174. Ätim ketsä, tâyçam bâr,
Tonim ketsa, parçam bâr.
(Atım gitse, tayım var, giyeceğim gitse kumaşım var.)
5175. Äçilgan — solar, yığlagan — külär.
(Açılan solar, ağlayan güler.)
5176. Pâygaçining közi —ğävda.
(Yarışmacının gözü engelledir.)

5177. Puli yoq hamyân tikâr.
(Parası yok, cüzdan diker.)
5178. Süvdä âqqan hâsgayâpişâr.
(Denize düşen çöpe sarılır.)
5179. Süvsaganga sârâb süv bolib körinâr.
(Susayana serap su olup görünür.)
5180. Süvsâqning öyi — Süvdä.
(Susayanın aklı sudadır.)
5181. Tälâbli erga nur yâğar.
(İstekli kişiye nur yağar.)
5182. Tirmâşgan tâğdân âşâr.
(Tirmanan dağdan aşar.)
5183. Tilâk bolsä, bilâk çidâydi.
(İstek olursa, bilek dayanır.)
- [S304]
5184. Tüyä hammâmni häväs qılâr.
(Deve hamama heves eder.)
5185. Tuqqan tuqqandân umid qılâr.
(Doğuran doğurduğundan umit eder.)
5186. Üyidä yoq qocalik,
Köngli tilâr hocalik.
(Evinde yok kocalık, gönlü ister hocalık.)
5187. Ümid örga târtar,
Ümidsizlik — görga.
(Ümit başarıya götürür, ümitsizlik mezara.)

5188. Ümid qıldım — yetdim,
Nâümid boldim — yıqıldım.
(Ümit ettim amacıma ulaştım, ümitsizliğe düştüm yıkıldım.)
5189. Ümidi yoqning imâni yoq.
(Ümidi olmayanın imanı yoktur.)
5190. Umidingni üzmä,
Könglingni büzmä.
(Ümitsizliğe düşme, gönlünü üzme.)
5191. Ümidli — dünyâ,
Ümidsiz — şäytân.
(Ümitli dünya, ümitsiz şeytandır.)
5192. Ümidli iş ümidsiz bolmäs.
(Ümitli iş ümitsiz olmaz.)
5193. Ümidsizlik üyin buzsäng,
Ümidingga yetärsän.
(Ümitsizlik evini yıkarsan, emeline ulaşırsın.)
5194. Hâtini ölgan qızlı âvulga Qaräb yığlar.
(Hanımı ölen kızlı mahalleye bakıp ağlar.)
5195. Çıqmagan cändän ümid.
(Çıkmayan candan ümit kesilmez.)
5196. Çokayâtgan çöpğa yâpişär,
(Yukarı çıkan ağaç dalına tutunur.)
5197. Egaçim eläkli boldi,
Elägi tiläkli boldi.
(Sahibim elekli oldu, eleği dilekli oldu.)

5198. Er yigitning könglidä
Egarlängan ât yâtar.
(Er yiğidin gönlünde, eğerlenen at yatar.)
5199. Eşäk âyâgi âstini közlär,
Ât âlti âylik yolni izlär.
(Eşek ayağını bastığı yere bakar, at altı aylık yolu izler.)
5200. Eşäk minib tuyâq tagini körmä,
Tüyä minib âlis-âlisni közlä.
(Eşeğe binip ayak altını görme, deveye binip uzağı izle.)
5201. Yağşi niyät — yarim dâvlät.
(İyi niyet yarı zenginliktir.)
5202. Özim päsmändä bolsäm häm,
Könglim — âsmânda.
(Kendim aşığıda olsam da, gönlüm göklerde dir.)
- [S305]
5203. Ölimni öylägan üy qurmäs.
(Ölümü düşünen ev kurmaz.)
5204. Qanâti sınıq müsiçä häm baland üyâ ârzusidä.
(Kanadı kırık kuş da yüksek yuva ister.)
5205. Qız köngli — qızıgan tandır.
(Kız gönlü kızgın tandırdır.)
5206. Qızli üyga âtlıqlar külib bâqar,
Tüyälilär — bükilib.
(Kızlı eve atlılar gülüp geçer, develiler bükülüp.)
5207. Qızli üyga qırq ât bağlanar.
(Kızlı eve kırk at bağlanır.)

5208. Qızli üyni şâh ham soratadi, gadâ ham.
(Kızlı evi şah da sorar, dilenci de.)
5209. Qızni kim soramäs,
Qımızni kim içmäs.
(Kızı kim sormaz kımızni kim içmez.)
5210. Qora sigir tüşidä kuncärä körıbdi.
(Kara sığır düşünde küspa görür.)
5211. Quyâş batsa, yänä çıqar.
(Güneş batsa, yine çıkar.)
5212. Qulga qaçmâq bir armân.
(Köleye, kaçmak bir özlemdir.)
5213. Ğaribning köngli — tängrining üyi.
(Garibin gönlü Tanrının evidir.)
5214. Ğâzning özi — çöldä, közi — köldä.
(Kazın kendisi çölde, gözü göldedir.)
5215. Häväs bolsä, anqâning tuğumi häm tâpilär.
(Heves olsa, anka'nın yumurtası da bulunur.)
5216. Häväs qılsäng, yetäsän.
(Heves edersen, isteğine ulaşırsın.)
5217. Hâr yerdä eläk bâr,
Eläkdä tiläk bâr.
(Her yerde elek var, ekte dilek var.)
5218. Hâr kimning bir oyi bâr,
Ğayâlida ming qoyi bâr.
(Herkesin bir düşüncesi var, hayalinde bin koyun var.)
5219. Hâr kimning niyätı — öz yoldâşı.
(Herkesin niyeti öz yoldaşdır.)

5220. Hār kimning hār dārdi bār,
Kāl qızning er dārdi bār.
(Herkesin her türlü derdi var, kel kızın koca derdi var.)

5221. Hār köngilda bir gavhār.
(Her gönülde bir cevher.)

2.35. İŞÂNÇ vâ İŞÂNÇSİZLİK - (GÜVEN ve GÜVENSİZLİK)

[S306]

5222. Ayâl tilini ayâl bilār.
(Kadın dilini kadın bilir.)

5223. Andızlı yerdä ât ölmäs,
İyirli yerdä — er.
(Andızlı yerde at ölmez, ıtırılı yerde er.)

5224. Bahārgi cöcani küzdä sana,
Kelinni kelār yili sina.
(Bahardaki civcivi güzün say, gelini gelecek yıl sina.)

5225. Bir körgan yüz eşitgandän yahşi.
(Bir gören yüz işitenden iyidir.)

5226. Bir minarga ât bermä.
(Bir kere binene at verme.)

5227. Birāvga qālgan kün — tāng âtmagan tün.
(Birine kalan gün tan ağarmaz gecedir.)

5228. Birāvning işi — köngilning huşi.
(Birinin işi gönlün hoşluğudur.)

5229. Birāvning işiga saratānda qol sāvqātar.
(Başkasının işine karıştığında el üşür.)

5230. Bit hām bolsä — pānāh.
(Bit de olsa koruyucudur.)

5231. B z rim b z r em s,  vulim — b z r.
(Pazarım pazar değil, mahallem pazar.)
5232. B z rning  ta- nasi yoq.
(Pazarın ana babası olmaz.)
5233. Bol digan b l  b şid n mal’um.
(Olacak  ocuk başından bilinir.)
5234. V risning h m v risi b r.
(Varisin de varisi var.)
5235. G m n dostd n acratar.
(Şüphe dosttan ayırır.)
5236. G m n im nd n ayırır.
(Şüphe imandan ayırır.)
5237. G m nd r k ngild n g m n  rim s.
(Őüpheci gönülden Şüphe  ıkmaz.)
5238. D l ning k kiğ ,
 d mning pokıga iŐ nma.
(Tarlanın yeŐillięine, adamın  r r ğine güvenme.)
5239. Dini b Őqaning fe’li b Şqa.
(Dini başkanın işi başkadır.)
5240. Dostim deb siringni aytma,
Dostingning h m siri b r.
(Dostum diyip sırrını söyleme, dostunun da sırdaŐı vardır.)
5241. Dostlik sin vda  inıqar.
(Dostluk sınavda pekiŐir.)
- [S307]
5242. Dostni sorab sin .
(Dostunu sorarak sına.)

5243. Yâvni qâra qâçirâr.
(Düşmanı kara kaçıırır.)
5244. Yâmğirdä ât tanlama,
Häyitdä — qız.
(Yağmurda at seçme, bayramda kız.)
5245. Yângâq mağzını post tutar,
Sirni — huşyâr dost.
(Ceviz içini kabuğu tutar, sırrı akıllı dost.)
5246. Yângâq ming yaşar,
Arça bilân teng yaşar.
(Ceviz bin yıl yaşar, çam ile denk yaşar.)
5247. Yângâq âlsäng, çaqıb âl,
İpäk âlsäng — bâqıb.
(Ceviz alsan kırıp al, ipek alsan bakıp.)
5248. Cäsürni — cängdä,
Dânişmandni — gazablanganda,
Dostni muhtâclikdä sinä.
(Cesuru savaşta,
Bilgeyi sinirlendiğinde,
Dostu muhtaç olduğunda sına.)
5249. Cinga işângan bahşini tinglägünçä,
Çinga işângan yahşini tinglä.
(Gerçeğe güvenen ozanı dinleyeceğine, gerçeğe güvenen iyiyi dile.)
5250. Zorga ham zordek bälâ bâr.
(Zorbaya da zorba gibi bir bela vardır.)
5251. İğnä oğirlägandän sigir yoqâtgan gumânsirar.
(İyne çalandan sığır çalan şüphelenir.)

5252. İkki qulâqdân körä,
Bir közga köprüq işân.
(İki kulağa göre, iki göze daha çok güven.)
5253. Imârat qılğan kişi ölişini oylâmäs.
(Hayır yapan kişi ölümü düşünmez.)
5254. İnsân beârzu bolmäs.
(İnsan arzusuz olmaz.)
5255. İt içmäs âşidân ümid qılär.
(İt yiyemediği yemekten ümidini kesmez.)
5256. İtning köngli — bir süyäk.
(İtin gönlü bir kemik ister.)
5257. İşâniş bilän Käsäl bolsäng,
Ümid bilän tüzäläsän.
(Güven ile hasta olursan, ümit ile iyileşirsin.)
5258. İşângan tâğda kiyik yätmäs.
(Güvenilen dağda geyik yatmaz.)
5259. İşkâmbä göşt bolmäs,
Sävdâgar – dost.
(İşkembeden et olmaz, tüccardan dost.)
- [S308]
5260. Yoq bugdâyga yoq tegirmân.
(Olmayan buğdaya olmayan değirmen.)
5261. Kavuşimni âlgan bir kişi,
Gümândârim ming kişi.
(Ayakkabımı alan bir kişi, şüphelendiğim bin kişi.)

5262. Kättä süv köpriksiz bolmäs.
(Büyük su köprüsüz olmaz.)
5263. Kiyim — tozär, tây — ozar.
(Elbise küçülür, tay büyür.)
5264. Kün hisâbini ây âlar,
Bedâv örnini tây âlar.
(Gün hesabını ay, oynak atın yerini tay alır.)
5265. Küf-süfçiga işânsäng häm,
Hop-çopçiga işânma.
(Kendinden geçen sofiye inansan da, olur dediğine inanma.)
5266. Küçing yetgan işga yapış.
(Gücünün yettiği işi yap.)
5267. Köz körgan başqa,
Qol bilân tutgan başqa.
(Gözün gördüğü başka, el ile tutan başka.)
5268. Köz öziga, qulâq başQalärga işânädi.
(Göz kendisine, kulak başkalarına inanır.)
5269. Köz — özingniki, qulâq — ozganiki.
(Göz kendisinininkini, kulak başkasınıninkini.)
5270. Köngilga kelgan qoldän kelsa,
Bitmaydigan iş qâlmäs.
(Gönle gelen elden gelse, bitmeyen iş kalmaz.)
5271. Nâma'lum yerdä âltin bâr,
Bârsäng paqır tâpilmäs.
(Bilinmeyen yerde altın var, gitsen kova bulunmaz.)
5272. Nâr yolida yük qâlmäs.
(Devenin yolunda yük kalmaz.)

5273. Nätäniş färiştädän sinäştä şaytân yaḥşi.
(Tanımadığın melekten tanıdık şeytan iyidir.)

5274. Ävuli yaqın it qaşqırdän qorqmäs.
(Avlusu yakın it kurttan korkmaz.)

5275. Äyâq tupraqda iz qâldirär,
Şübhä — yuräkdä.
(Ayak toprakta iz bırakır, şüphe yürekte.)

5276. Äz bilgänning şübhäsi köp.
(Az bilenin şüphesi çok olur.)

5277. Äla butaga ât berkitmä.
(Kuru budağa at bağlama.)

5278. Äla yılqı yoqâlmaydi,
Harâmzädä onğalmaydi.
(Ala at sürüsü kaybolmaz, haramzade düzelmez.)

5279. Ärıq ât mänzilga yetkämäs.
(Zayıf at gideceği yere ulaşamaz.)

[S309]

5280. Ärıq âtga mingünçä, äyâgingga min.
(Zayıf ata bineceğine, ayağına bin.)

5281. Äsilgan oğri âlmagünçä qoymäs.
(Asılan hırsız almayınca bırakmaz.)

5282. Sirtin körib, içidän tongilma,
Qârasin körib, küçidän tongilma.
(Dışını görüp, içinden karasını görüp gücünden şüphe etme.)

5283. Täbibga işänmagan bemâr tüzälmäs.
(Hekime güvenmeyen hasta iyileşmez.)

5284. Tirişdim, tağdän aşdim,
Äsir edim, qutulib qaçdim.
(Çalıştım dağdan aştım; esirdim, kurtulup kaçtım.)
5285. Tirişdim, tağdän aşdim,
Yaruğlik sari yol açdim.
(Çalıştım dağdan aştım, aydınlığa doğru yol açtım.)
5286. Tirişmägan ulğaymäs.
(Çalışmayan gelişmez.)
5287. Tağdän ârqasi bolganning
Tağday yürägi bolär.
(Dağdan arkası olanın, dağ gibi yüreği olur.)
5288. Tusi bårdän tongilmä.
(Görünüşü olandan şüphe etme.)
5289. Üyim — sinç,
Könglim — tinç.
(Evim sağlam gönlüm rahat.)
5290. Yüz bär eşitgandän,
Bir bär körgan yaşşi.
(Yüz defa duyandan bir defa gören iyidir.)
5291. Oğri bittä, gümân mingtä.
(Hırsız bir tane, şüphesi bin tane.)
5292. Oğri âydındän qorqar.
(Hırsız aydınlıktan korkar.)
5293. Oğridän qorqqan mäl yiğmäs.
(Hırsızdan korkan mal biriktirmez.)

2.36. ERK vâ ERKSİZLİK - (ÖZGÜRLÜK ve ESİRLİK)

[S310]

5294. Birâvga qul bolgandän
Köpçilikkâ boysungan yaḥşi.
(Birine kul olmaktan, çoğunluğa boyun eğmek iyidir.)
5295. Birâvning qolida oḡil bolgunça,
Öz üyingda qul bol.
(Birinin elinde oḡul olacağınai kendi evinde köle ol.)
5296. Boynidän bağlangan it âvga yaramäs.
(Boynundan bağlanan it ava yaramaz.)
5297. Darding bolsä bolsin, qarzing bolmäsin.
(Derdin olursa olsun borcun olmäsin)
5298. Devânäga ikki dünyâ bärâbär.
(Deliye iki dünya birdir.)
5299. Devânäga << yol bolsin >> deb bolärmi.
(Divaneye “nereye gidiyorsun” demek olur mu?)
5300. Dünyâ — bevafâ, mâl-dünyâ — bebaḥâ.
(Dünya vefasız, dünya malı paha biçilmezdir.)
5301. Yegän âḡiz uyälmäär.
(Yiyen âḡız utanır.)
5302. Isâ häm öz yoliga,
Musâ häm öz yoliga.
(İsa da kendi yoluna Musa da.)
5303. It öz üyida — bâtir.
(İt kendi evinde cesurdur.)

5304. It oyin bilän,
Qurt quyun bilän.
(It oyun ile kurt koyun ile.)
5305. Yigit bolsäng, şâh bol,
Şâh bolmäsäng, yoq bol.
(Yiğit olursan, keyif ver, keyif vermezsən yok ol.)
5306. Yigit köngli — pādşâ.
(Yiğit gönlü padişahtr.)
5307. Yigit — âvulning erki.
(Yiğit mahallenin gücüdür.)
5308. Kambağalnikida intilib yeysän,
Bâynikidä — qımtinib.
(Fakirinkinde hevesle yersin, zengininkinde sıkılıp.)
5309. Kimning aravasiga minsäng,
Oşaning qoşigini ayt.
(Kimin arabasına binersen onun türküsünü söyle.)
5310. Kipriğim közimniki,
Nimä qılsam özimniki.
(Kirpiğim gözümündür, ne yaparsam kendimindir.)
5311. Kuykunak öz yeridä häm ğâz bolär, häm — ördäk.
(Bülbül kendi yerinde hem kaz, hem ördek olur.)

[S311]

5312. Köçdim — öçdim.
(Göçdüysen yok oldum.)
5313. Maqâlning başı açıq.
(Atasözünün başı açıktır.)

5314. Minnätli nârindän
 Aç turgan qârin yaḥşi.
 (Minnetle gelen deve etinden aç duran karın iyidir.)
5315. Mâl tâpganning tili uzun.
 (Mal bulanın dili uzun olur.)
5316. Nari bârma, bõri yemâsin,
 Beri kelmâ, közim körmâsin.
 (Öte gitme, kurt yemesin, beri gelme gözüm görmesin.)
5317. Âv bâr câyda âvçi hâm bolâr.
 (Av olan yerde avcı da olur.)
5318. Âtali oḡil — ḥocali qul.
 (Babalı oḡul hocalı kuldur.)
5319. Âtasiz oḡilning âḡzi kâttâ.
 (Babasız oḡlun âḡzı büyük olur.)
5320. Âḡasiz el bolmâs,
 Sâḡasiz — süv.
 (Aḡasız memleket, şifasız su olmaz.)
5321. Sây qayâqqa âqsa, tâş hâm şu yâqqa dumâlâr.
 (Vadi ne yana aksa, taş da o yana yuvarlanır.)
5322. Süvga tüşgan quruq çıqmâs,
 Mâzârga tüşgan tirik çıqmâs.
 (Suya düşen kuru, mezara giren diri çıkmaz.)
5323. Sulâyman öldi, devlâr qutuldi.
 (Süleyman öldü devler kurtuldu.)
5324. Tirik qulga tinim yoq.
 (Diri kula rahat yoktur.)

5325. Tiriklik tâşdän qattıq.
(Dirilik taşdan serttir.)
5326. Tãmib tursa, qulingman,
Tãmmay qãlsa, qulimsan.
(Damlayıp dursa, kulunum; damlamazsa kulumsun.)
5327. Tãğ bãşı tumansız bolmäs.
(Dağ başı dumansız olmaz.)
5328. Toqayga ot tüssä, høl-quruq baravar yãnar.
(Bataklığa ateş düşse, yaş kuru beraber yanar.)
5329. Ülkän üydagi külsa,
Kıçkına üydagi yıǵlar.
(Büyük evdeki gülse, küçük evdeki aǵlar.)
5330. Hãtga tüşding — otga tüşding.
(Hataya düştün, ateşe düştün.)
- [S312]
5331. Hãn bilgãnni biy bilär,
Sözlägüdäy häddi yoq.
(Hanın bildiğini bey bilir, söylemeye haddi yok.)
5332. Er yigit köp bolsä,
Erkinliging köp bälär.
(Er yiğit çok olsa, iktidarın çok olur.)
5333. Erga bãqqan yergã bãqar.
(Ere bakan yere bakar.)
5334. Erga tegiş äsãn,
Etik yeçäri qıyin.
(Ere dokunmak kolay, çizme çıkarması zordur.)

5335. Erimnikiga hâkimmän,
Oğlimnikiga bâqimmän.
(Kocaminkine hakimim, oğlumunkine bakalım!)
5336. Erimning tâpğanini oynab yeyman,
Oğlimning tâpğanini oylab yeyman.
(Kocamın getirdiğini oynayarak, oğlumun getirdiğini düşünerek yerim.)
5337. Erli üy — eşikli üy.
(Erkeği olan ev, kapılı evdir.)
5338. Ersiz hâtin — başvâqsiz hâtin.
(Kocasız hanım örtüsüz hanımdır.)
5339. Eşâgim yürâr edi zorğa,
Yüki köpligidän boldi yorğa.
(Eşegim yürürdü zorla, yükünün çokluğundan neredeyse yürüyemez oldu .)
5340. Yüz yıl qul bolib yaşagandän,
Bir kün hür bolib yaşagan yaḥşi.
(Yüz yıl kul olup yaşayandan, bir gün hür olup yaşayan iyidir.)
5341. Özi bemälâlning sözi bemälâl.
(Kendisi özgür olanın, sözü de özgürdür.)
5342. Qafâsdägi bülbüldän
Väyrânädägi bâyquş erkin.
(Kafesteki bülbülden viranedeki baykuş özgürdür.)
5343. Qız bälä — birâvning ḥasmi.
(Kız çocuğu birinin düşmanıdır.)
5344. Qız bälä — pälahmân tâşi,
Âtıldımı, qaytib kelmäs.
(Kız çocuğu değirmen taşıdır, atıldı mı geri gelmez.)

5345. Qız — ovulning korki,
Oğil — ovulning erki.
(Kız çocuğun güzelliği, erkek oğulun gücü vardır.)
5346. Qız çağim — sultân,
Kelin çağim — ultân⁴³.
(Kızlık çağim sultanlık, gelinlik çağim ultanlıktır.)
5347. Qizingga erk bersäng, bahtini tâpar,
Oğlingga erk bersäng — tahtini.
(Kızına özgürlük versen, bahtını bulur, oğluna özgürlük versen tahtını.)
- [S313]
5348. Yaratganning erki bâr
Qaydän bulâq çıqarsa.
(Yaradanın gücü vardır, nereden su çıkarsa.)
5349. Qâzânçining erki bâr
Qaydän qulâq çıqarsa.
(Kazancının gücü vardır, nereden kulak çıkarsa.)
5350. Gamli üyga şadlik kelâr,
Kambağalga — âzâdlık.
(Gamlı eve mutluluk gelir, fakire özgürlük.)
5351. Hâr kim öz üyida sultân.
(Herkes kendi evinde sultandır.)
5352. Hâr kim öziga — hân, öziga — bek.
(Herkes kendisine han, kendisine beydir.)
5353. Hâr kimning öz fikri bâr.
(Herkesin kendi fikri vardır.)

⁴³ Ultan: Ayakkabı altı, kösele.

5354. Hər quş öz üyasidə erkin.
(Her kuş kendi yuvasında özgürdür.)

2.37. BÄRQARÄRLİK vâ BEQARÄRLİK - (KARARLILIK ve KARARSIZLIK)

5355. Ahdi bärning bahti bär.
(Ahdi olanın bahtı vardır.)

5356. Bebürdga behişt yoq,
Qaytib kelsä dözağ häm.
(İtibarını kaybedene cennet yok, geri gelse cehennem de yok.)

5357. Bedänäning üyi yoq,
Qayga bärsa «bitbildıq».
(Bıldırcının yuvası yok, nereye gitse “ derbederdir ”.)

5358. Bâylık — bir âylık.
(Zenginlik bir aylıktır.)

5359. Bär bolsäng, «yoqman» demä,
Yoq bolsäng, «toqman» demä.
(Varlıklı olsan bende yok, fakir olsan karnım tok deme.)

5360. Bu eşäk — oşä eşäk,
Toqımı başqa eşäk.
(Bu eşek işte şu eşek, semeri başka eşek.)

5361. Daraht bir câyda kökärär.
(Ağaç bir yerde yeşerir.)

5362. Duniyâ yığib netärsän,
Bir kün taşlab ketärsän.
(Dünyayı yığıp ne yapacaksın, bir gün bırakıp gidersin.)

5363. Duniyâ mâli duniyâda qâlar.
(Dünya malı dünyada kalır.)

5364. Yeçingan süvdän qaytmäs,
Kezängan yâvdän qaytmäs.
(Soyunan sudan geri dönmez; kezinen düşmandan.)

5365. Yâv qoliga tüşsäng häm, siring aytma.
(Düşman eline düşsen de, sırrını söyleme.)

[S314]

5366. Câyidän qozğâlgan daraht keç avc ölä.
(Yerinden ayrılan ağaç hızlı kurur.)

5367. İkki köçgan — bir talangan.
(İki kez göçmek bir talana uğramak gibidir.)

5368. Käptär bolib tugilsäng, qarga bolib ölmä.
(Güvercin olarak doğsan, karga olarak ölme.)

5369. Köngil kirin yetti daryâda yüvsä häm ketmäs.
(Gönül kirini yedi nehirde yıkasan da çıkmaz.)

5370. Lâv yângan ot tez öçär.
(Birden yanan ateş tez söner.)

5371. Lâvullaki ât kötärär,
Pismıqı dim otirär.
(Çabuk kızan adımı çıkarır, sinsi sakın bekler.)

5372. Âltin çirimäs,
Da'vâ qarimäs.
(Altın yorulmaz, hak kaybolmaz.)

5373. Pişgan lâyning çinisi tözä.
(Pişen çamurun çinisi dayanıklı olur.)

5374. Ruhi solğinning işi solğın,
Ruhi tetikning işi tetik.
(Ruhu soluğun işi solgun, ruhu sağlamin işi sağlamdır.)
5375. Sağıy berganini aytmäs,
Er aytganidän qaytmäs.
(Cömert verdiğini söylemez, yiğit söylediğinden geri dönmez.)
5376. Süvni ming qaynatsa häm quyulmäs.
(Suyu bin defa kaynatsan da, koyulmaz.)
5377. Süyäk sinsä, et qâlar,
Cäsäd çirisä, ot qâlar.
(Kemik kırılrsa, et kalır, ceset çürüse ot.)
5378. Tägi qâra qâraligiçä qâlar.
(Altı kara kara olarak kalır.)
5379. Tez kirişgan tez qaytar.
(Çabuk başlayan çabuk bırakır.)
5380. Temirning bir başi ıssıq, bir başi sâvuq.
(Demirin bir ucu sıcak, bir ucu soğuktur.)
5381. Tâpganing — bâyliging,
Bâyligingmäs, âyliging.
(Bulduğun zenginliğin, zenginlemez, aylığın.)
5382. Tübdän aql bolmäsa,
Türtgan aql ne qılsın.
(Akıl kökten olmazsa, dürtmeyle akıl ne yapsın?)
5383. Tursäng sözingdä, hürmät özingdä.
(Dursan sözünde, saygı özünde.)
5384. Uluğ kişi vä'däsida yalgân yoq.
(Büyük insanın sözünde yalan olmaz.)

[S315]

5385. Çinâr çirimäs, arça qurimäs.

(Çınar çürümez, çam kurumaz.)

5386. Ellik yıldä el özgarär.

(Elli yılda memleket değışir.)

5387. Er aytmäs, aytsa qaytmäs.

(Erkek söylemez, söylese geri dönmez.)

5388. Er yigitning aytgani — miltıqdän oq âtgani.

(Er yiğidin söylediğı atılmış oktur.)

5389. Er tuqqan yeriga,

İt toygan yeriga.

(Yiğit doğduğı yere, it doyduğı yere.)

5390. Erning sözi bittä.

(Yiğidin sözü birdir.)

5391. Et yahşisi qartadir.

Âhır äsliga târtadir.

(Etin iyisi yağlıdır, sonunda aslına çekendir.)

5392. Yügürükdän yügürük tugilär,

Suluvdän — suluv.

(Hizmetçiden hizmetçi, güzelden güzel doğar.)

5393. Yarab turar, deb tâm sâlma,

Yarab turar, deb hâtin âlma.

(Yarıyor, diyip dam yapma, yarıyor diyip hanım alma.)

5394. Yahşi âdâm qarisa häm sözi äynimäs,

Yahşi ât qarisa häm, yürüşi äynimäs.

(İyi insan yaşlansa da sözü değışmez, iyi at yaşlansa da yürüyüşü değışmez.)

5395. Özbek öz bilgänidän qalmäs.
(Özbek kendi bildiğinden kalmaz.)
5396. Ösmä ketär, qâş qâlar,
Begâna ketär, öz qâlar.
(Beze gider, kaş kalır, yabancı gider, öz kalır.)
5397. Ot körgan lây uvâqlanmäs.
(Ateş gören çamur ufalanmaz.)
5398. Qazisän, qartasan,
Asl zâtingga târtasan.
(Kazsan, başarısın, aslına ulaşırsın.)
5399. Qarib quyulmagan, açib suyulmäs.
(Karılıp koyulmayan, ekşiyip sulanmaz.)
5400. Qatıq tökilsä, yuqı qâlar,
Ayrân tökilsä, nesi qâlar.
(Yoğurt dökülse, tortusu kalır, ayran dökülse, nesi kalır?)

[S316]

5401. Qızning pulı — qârning süvi.
(Kızın parası karın suyudur.)
5402. Qâzân qârası ketär,
Dil yarasi ketmäs.
(Kazan karası çıkar, gönül yarası çıkmaz.)
5403. Qâzân qârası ketar,
Yüräk qârası ketmäs.
(Kazan karası çıkar, yürek karası çıkmaz.)
5404. Qâradän ârtıq boyâq bolmäs.
(Siyahdan daha fazla boya olmaz.)
5405. Qârani yuvğan bilän âq bolmäs.
(Karayı yıkasan bile ağarmaz.)

5406. Quyâş qaraymäs, âltin zänglämäs.
(Güneş kararmaz, altın paslanmaz.)
5407. Qunti yoq qora qurâlmäs.
(Azmi olmayan engel aşamaz.)
5408. Qonimi yoqning unumi yoq.
(Kararı olmayanın verimi yoktur.)
5409. Qonimsiz, qonimsizning işi ünümsiz.
(Kararsız, kararsızın işi verimsiz.)
5410. Hâr işning ketiga tüşgan
Qoliga âlmay qâlmäs.
(Herhangi bir işin peşine düşen mutlaka o işi başarır.)
5411. Hâr sädâfdän dür çıqmäs.
(Her sedeften inci çıkmaz.)
- 2.38. ÄHİLLİK vâ NÄÄHİLLİK - (GEÇİM ve GEÇİMSİZLİK)**
5412. Ayrilmäs qoşningga uyatli söz aytma.
(Yakın komşuna utanılacak söz söyleme.)
5413. Aytışsäng söz çıqadi,
Turtışsäng — köz.
(Tartışsan söz, itişsen göz çıkar.)
5414. Arğamçıga qıl quvvat.
(Urgana kıl kuvvet verir.)
5415. Ahil işlasäng, iş ünnär,
Hâr müşkül âsân bolär.
(İyi geçinip çalışırsan, iş ilerler, her zorluk kolay olur.)
5416. Ähil âilä — bahtli,
Näähil âila — vaqtli.
(İyi geçinen aile bahtlı, iyi geçinmeyen aile geçiçi olur.)

5417. Ähillikdä iş bitär,
İş bitsä häm, qış bitär.
(İyi geçinmekle iş biter; iş bitince de, kış biter.)

5418. Bäräkä — inâqlıkda,
Bâqıylik — quvnâqlıkda.
(Bereket dostlukta, ebedilik mutlulukta.)

[S317]

5419. Bäräkä — tecämlikdä,
Yutuq — ähillikdä.
(Bereket tutumlulukta, zafer iyi geçinmekte.)

5420. Bel bilän biläk biriksä, iş bitär.
(Bel ile bilek birleşse, iş biter.)

5421. Bemäslähät işning buzarmâni köp.
(Öğütsüz işin bozarı çok olur.)

5422. Beş barmâq yığilsä, muşt bolär.
(Beş parmak bir araya gelse yumruk olur.)

5423. Beş qolim päst u bäländ,
Beşâvi asal u qand.
(Beş parmağım alçak ve yüksek; beşi birden bal ve şeker.)

5424. Bir bâş — bälâ bâş,
İkki bâş — mardânâ bâş.
(Bir baş bela baş, iki baş mertçe baştır.)

5425. Bâylik bâylik emäs,
Ähillik — bâylik.
(Zenginlik zenginlik değil, iyi geçim zenginliktir.)

5426. Bâlta sâpidän ozmäs,
Yigit — topidän.
(Balta sapından ayrılmaz, yiğit toplumdan.)

5427. Bugün — sizdän, ertäga — bizdän.
(Bugün sizden, yarın bizden.)
5428. Böri börini yärmäs.
(Kurt kurdu parçalamaz.)
5429. Böri börini saqlar.
(Kurt kurdu korur.)
5430. Dävlät — âğiz birlikda.
(Zenginlik ağız birliğindedir.)
5431. Dästurhân üstidä düşmân häm dost körinar.
(Sofra üstünde düşman da dost görünür.)
5432. Dehqân mäkkäsidadän keçsä häm,
Çumçuqlar özarâ kelişälmäs.
(Çiftçi kiblesinden geçse de, serçeler araya gelemes.)
5433. Dänhânada siçqân çıqışalmäs.
(Tahıl ambarından fare çıkamaz.)
5434. Dosting bilän dildâş bol,
Qılâr işiga qoldâş bol.
(Dostun ile gönüldaş ol, yaptığı işe yardımcı ol.)
5435. Yer tâvsiz bolmäs,
El — dâvsiz.
(Toprak tavsız, memlket davasız.)
5436. Yetti bâcani bir böri yer.
(Yedi bacanağı bir kurt yer.)
5437. Yâv çâpsa, qoşilib çâp.
(Düşman saldırırsa, toplanıp saldır.)

[S318]

5438. Yâlgız aql özi yaḥşi,
İkki bolsä, yänä yaḥşi.
(Yalnız aqlın kendisi güzeldir, iki olsa, yine iyidir.)
5439. Yârtini yârib yeyiş — tâtuvlik nişânäsi.
(Yarımı bölüşüp yemek iyi geçimin nişanesidir.)
5440. Cäncälli üy — azâbli gör.
(Kavgalı ev azaplı mezardır.)
5441. Zârb bilän süv bölünmäs,
Ot bilän süv kelişmäs.
(Vurarak su bölünmez, ateş ile su bir araya gelmez.)
5442. Zulm ḥorlänganni birläştirär.
(Zulüm hor görülenleri birleştirir.)
5443. İkki siçqân urişdi,
Bizga dän tüşdi.
(İki fare kavga etti, bize tahıl düştü.)
5444. İkki şunqâr urişsä,
Bir qargaga yem tüşär.
(İki doğan kavga etse, bir kargaya yem düşer.)
5445. İkki yaḥşi urişsa,
Özgalärga yem bolär.
(İki iyi kavga etse, başkalarına yem olur.)
5446. İkki qoçqâr källäsi bir qâzânda qaynamäs.
(İki koçun kellesi bir kazanda kaynamaz.)
5447. İnâqlık cân kiritär.
(İyi geçimli olmayan can yakar.)

5448. Niyät buzilsä, cân ketär.
(Niyet bozulsa, can gider.)
5449. İt yigini birikmäş.
(İt toplanarak birikmez.)
5450. Ittifâq bitär, noittifâq yitar.
(İttifak biter, uyuşmazlık kaybolur.)
5451. Yırtıq üyni tāmçi yer,
Åğasiz erni qamçi yer.
(Harabe evi dam aktaran yer, ağabeysiz adamı kamçı.)
5452. Yoldâşi köpning qoldâşi köp.
(Arkadaşı çok olanın yardımcısı çok olur.)
5453. Kemäga tüşganning câni bir.
(Gemiye binenin canı birdir.)
5454. Keng kengaşib yırtılar,
Târ — târtişib.
(Geniş genişleyip yırtılır, dar darlaşıp.)
5455. Kömäk bolsä hâr işga,
Bitädi qâlmay qışga.
(Yardım olsa her işe, biter kalmadan kışa.)

[S319]

5456. Kömäkläşgan iş bitär.
(Yardımlaşılan iş biter.)
5457. Köp âğiz bir bolsä,
Bir âğiz yengilär.
(Çok âğız bir olsa, bir âğız yenilir.)

5458. Köp tökilsä, köl bolär,
Köp biriksä, el bolär.
(Çok dökülse, göl, çok kişi birikse, halk olur.)
5459. Köpäyläşgan quda åtlantirär.
(Çoğalan dünür hazırlık görür.)
5460. Mâyizni bölüb yesä, qırq kişige yetär.
(Kuru üzümü bölüp yersen, kırk kişiye yeter.)
5461. Mäslähät — zärdän qımmät.
(Nasihat altından kıymetlidir.)
5462. Åvul başqa, tiläk bir,
Barmâq başqa, biläk bir.
(Mahalle başka, dilek bir, parmak başka, bilek bir.)
5463. Åvul iti åla bolsä-da,
Böri kelgandä birläşär.
(Mahalle iti uzlaşmaz olsa da, kurt geldiğinde birleşir.)
5464. Åvul iti talaşar,
Böri kelsä, yaraşar.
(Mahalle iti dalaşır, kurt gelse birleşir.)
5465. Åvuli başqa åldirmäs,
Åvuling seni qåldirmäs.
(Mahallesi başka aldırılmaz, mahallen seni bırakmaz.)
5466. Åvulingdän ålgir çıqsa åting ozar,
Åvulingdän yâmân çıqsa eling tozär.
(Mahallenden başarılı çıksa namın olur, mahallenden kötü çıksa halkın yok olur.)
5467. Åvulni ålalik buzar,
Årani qâralik buzar.
(Mahalleyi uzlaşmazlık, huzuru fesat bozar.)

5468. Åila ähil bolsä,
 Åmad öz äyâgi bilän kelär.
 (Aile içinde geçim olursa, talih kendi ayağıyla gelir.)
5469. Ålti oğri bir bolsä,
 Bir toğrini egadi.
 (Altı hırsız bir olsa, bir doğruyu eğer.)
5470. Åltävlân åla bolsä,
 Åğzidägini åldirär,
 Törtävlân tugal bolsä,
 Tepädägini endirär.
 (Altı kişi uzlaşmazsa,
 Ağzındakini aldırır.
 Dört kişi tam olsa,
 Tepedekini indirir.)
5471. Åt ayiling mähkäm bolsä,
 Åting tuvlab ne qılär.
 Åğa-ining qâbil bolsä,
 Eling tuvlab ne qılär.
 (Atın kayışı sağlam olsa,
 Atın baş kaldırsa ne yapar.
 Abi kardeş muktedir olsa,
 Memleketin baş kadırsa ne olur.)

[S320]

5472. Åtasi aççıq ålma yesä,
 Oğlining tişi qamaşar.
 (Babası ekşi elma yese, oğlunun dişi kamaşır.)
5473. Åti birning câni bir.
 (Adı bir olanın canı birdir.)

5474. Åġa-ini tâtuv bolsä, ât köp,
 Åpa-singil tâtuv bolsä, âş köp.
 (Abi kardeş geçimli olursa, nam çok, abla kız kardeş geçimli olursa, aş çok.)
5475. Åġa-ini tâtuv bolsä,
 Tâġni talqân qılär.
 Åpa-singil tâtuv bolsä,
 Üyni bostân qılär.
 (Abi kardeş geçimli olursa,
 Daġı talan eder,
 Abla kız karseş geçimli olursa,
 Evi bostan eder.)
5476. Åġa-ini talaşsa,
 Yâv çâpganda yaraşar.
 (Abi kardeş dalaşsa, düşmanın vurmâsı haktır.)
5477. Åġayni biriksä, baş köpâyär,
 Åvsin biriksä, âş köpâyär.
 (Arkadaşın bir araya gelse, baş çoġalır, eltiler bir araya gelse aş çoġalır.)
5478. Säkkızdän — zäkât,
 On âltidän — hayrât.
 (Sekızden zekat, on altıdan hayrat.)
5479. Sendän häräkât, mendän bäräkât.
 (Senden hareket, benden bereket.)
5480. Serdaraht qışlâqni sel âlmäs.
 (Çok ağaçlı kışlaġı sel almaz.)
5481. Sercancal üydä bäräkä yoq.
 (Çok kavgalı evde bereket olmaz.)
5482. Siçqân, müşük dost bolsä,
 Åmbârni Hüdâ urar.
 (Fare, kedi dost olsa, ambarı Tanrı yok eder.)

5483. Sv birlaşs dry bolr,
El birlaşsa — lmn.
(Su birleşse, derya olur, halk birleşse kalabalık.)
5484. Svsizlikdn balıq ls, dryga nim gam.
(Susuzluktan balık ölse, denizin neyine.)
5485. Synişgan yıqılms.
(Dayanışma için yıkılmaz.)
5486. Tayqqa synib yq tlms,
yqqa synib tayq toyms.
(Dayağa dayanıp ayak yorulmaz, ayağa dayanıp dayak yorulmaz.)
5487. Talaşgan yerd tariq bitms.
(Tartışılan yerde buğday bitmez.)
5488. Tnsi bşqa drd bilms,
yi bşqa ğam bilms.
(Bedeni bşka dert bilmez, evi bşka gam bilmez.)
- [S321]
5489. Tni bşqaning cni bşqa.
(Teni bşka olanın canı bşkadır.)
5490. Tari(q)ga şerik — bariga şerik.
(Buğdaya ortak olan, her şeye ortaktır.)
5491. Trqlı yol bols, duşmnga oq bolr.
(Dağınık yol olsa, düşmana kurşun olur.)
5492. Tegr-tşing yv bols hm,
ying ii sv bolsin.
(Her tarafın düşman olsa da, evinin ii huzurlu olsun.)

5493. Til başqa-yu tiläk bir,
Yüz başqa-yu yuräk bir.
(Dil başka olsa da dilek birdir, yüz başka olsa da yürek bir de.)
5494. Tiriklikdä siyläşgan yaǵşı,
Gariblikdä — münğläşgan.
(Hayattayken sana değer veren, gariplikte seninle birlikte hüzünlenen iyidir.)
5495. Tiriklikning küçi — birlikdä.
(Hayatın gücü birliktedir.)
5496. Tãmâşa — tändir başıda.
(Eğlence tandır başındadır.)
5497. Tãmâşani car köçädä kör.
(Eğlenceyi sana haber verilen sokakta gör.)
5498. Târ târtişib yıqılâr,
Keng — kengäşib.
(Dar tartışıp, geniş danışıp yıkılır.)
5499. Târga — târ dünyâ,
Kengga — keng dünyâ.
(Dara dar dünya, geniş geniş.)
5500. Tâtuv turmuş — uzâq ümr.
(Geçimli yaşam uzun ömürdür.)
5501. Tâtuvlik — baĥt,
Tâtuvsızlık — qulagan taĥt.
(İyi geçim baht, geçimsizlik yıkılan tahttır.)
5502. Tâtuvning tâni bir.
(İyi geçinenlerin gövdesi birdir.)
5503. Tödädän acragan târga tüşâr.
(Toplumdan ayrılan dara düşer.)

5504. Tözigan ğâzni toplangan qarğa âlar.
(Dağılan kazı toplanan karga alır.)

5505. U köz bu közga dost emäs.
(O göz bu göze dost değil.)

5506. Üv üvga süyäv,
Çiy çiyga süyäv.
(Ev eve, omuz omuza yaslanır.)

[S322]

5507. Üydä rāhati yoqning işdä ünümi yoq.
(Evde huzuru olmayanın işde verimi yoktur.)

5508. Üydä qālgan bilän yük ârtişma.
(Evde kalan ile yük yükleşme.)

5509. Üyidä sālābāti yoqning
Tuzda fārāgati yoq.
(Evinde rahatı olmayanın, güzellikte ihtişamı olmaz.)

5510. Üyingni yāv talasa,
Sen hām qoşilib tala.
(Evine düşman saldırırsa, sen de birleşip saldır.)

5511. Urişgani oğling bolsin,
Kelişgani — kelining.
(Dövüşen oğlun olsun, kelişen gelinin.)

5512. Urişmâq itga yaḥşi.
(Kavga ite yaraşır.)

5513. Üç bâr yerdä küç bâr.
(Üçün olduğu yerde güç vardır.)

5514. Üç kişi bilgän sirni
Yüz kişi bilär.
(Üç kişinin bildiği sırrı, yüz kişi bilir.)
5515. Üç kişi bir bolsä,
Biri — Hızır.
(Üç kişi bir olsa biri Hızırdır.)
5516. Üyürli qoydän böri häm qorqar.
(Kalabalık köyden kurt bile korkar.)
5517. Hırmâni birning şâmâli bir.
(Harmanı bir olanın rüzgarı birdir.)
5518. Hân bir bolsä, el tuzälär,
İkki bolsä, yurt buzilär.
(Han bir olsa, memleket düzelir, iki olsa, yurt bozular.)
5519. Hâtin başlagandän toy bolmäs.
(Kadın başlamadan düğün olmaz.)
5520. Hâtin yettiga çıqsa,
Yetti üyning kälitini âla çıkar.
(Hanım yediye çıksa, yedi evin anahtarını alıp çıkar.)
5521. Hâtin köp bolsä,
Çömiçni it yalaydi.
(Kadın çok olsa, kepçeyi it yalar.)
5522. Hâtining ähil bolsin,
Otining quruq bolsin.
(Hanımın geçimli olsun, odunun kuru.)
5523. Çopân köp bolsä,
Qoy harâm ölä.
(Çoban çok olsa, koyun mundar ölür.)

[S323]

5524. Şeriging yâmân bolsä, şarmandasan.
(Ortağın kötü olsa, rezil olursun.)
5525. Şerikläşib işläganning yurägi şerdäy bolär.
(Ortaklaşa iş kuranın yüreği kötümser olur.)
5526. Şerikli aşni it içmäs.
(Ortaklı aşu it yemez.)
5527. Egaçi-singil inäqligi —
Åilaning quvnâqligi.
(Abi kız kardeşin geçimi ailenin sevinmesidir.)
5528. Elga el qoşilsä — дәvlät,
Eldän el ketsä — mehnät.
(Ülkede halk birleşse zenginlik, halk ayrılrsa zorluk.)
5529. Elga el qoşilsä — el bāyligi.
(Ülkede halk birleşse memleket zenginliği olur.)
5530. Elni ihtilâf buzar,
Dilni — iztirâb.
(Eli ihtilaf, gönlü ıztırab zayıflatır.)
5531. Er köp bolsä, otin yoq,
Hâtin köp bolsä — süv.
(Koca çok olsa odun, hanım çok olsa su yok.)
5532. Etni tirnâqdän acratib bolmäs,
Sevgan hâtinni — erdän.
(Eti tırnaktan ayırmakolmaz, seven kadını kocasından.)
5533. Yalانیşgan açiqmäs,
Süyänenişgan yıqılmäs.
(Yalanan acıkalmaz, dayanışma içinde olan yıkılmaz.)

5534. Yaḥşi Qarāşadi,
Yâmân talaşadi.
(İyî yardımlaşır, kötû dalaşır.)
5535. Ölib yegünçä, bölîb ye.
(Ölüp yiyene kadar, paylaşıp ye.)
5536. Qadr bilgân qarindâş
Mard bölîşga köndirâr.
Er başıga iş tüşsä,
Süyâb âtga mindirâr.
(Kıymet bilen kardeş,
Mert olmaya razı eder.
İnsanın başına iş düşse,
Dayanıp ata bindirir.)
5537. Qayragâç qalın bolsä, yâmğir ötmäs,
Âğa-ini tâtuv bolsä, ḥorlık yetmäs.
(Kayrağaç kalın olsa, yağmur geçmez, abi kardeş geçimli olsa, horlanma olmaz.)
5538. Qalä içidän âlinâr.
(Kale içten alınır.)
5539. Qars ikki qoldän çıqar.
(Alkış iki elden çıkar.)
5540. Qarga qarganing közini çâqımäs.
(Karga karganın gözünü çıkarmaz.)
- [S324]
5541. Qassâb köp bolsä, qoy harâm ölä.
(Kasap çok olsa, koyun mundar ölür.)
5542. Qırqışganlar qırqılâr.
(Kesilmek isteyenler kesilir.)

5543. Qāvun içidän iriydi.
(Kavun içinden ekşir.)
5544. Qulâq eşitsä, köngil bilinär.
(Kulak işitse, gönül bilinir.)
5545. Qulâging eşitsä, közing öpkälär.
(Kulağın işitse, gözün sitem eder.)
5546. Qum yığilib, tâş bolmäs,
Qul yığilib, baş bolmäs.
(Kum birleşip, taş, köle birleşip baş olmaz)
5547. Qol qolni yüvär,
İkki qol — yüzni.
(El eli, iki el yüzü yıkar.)
5548. Qollaşib kötärgan yük yengil.
(El ele verilip kaldırılan yük hafif olur.)
5549. Qor bolmäsa, qut bolmäs.
(Tasarruf olmazsa, zenginlik olmaz.)
5550. Qor ketdi — qut ketdi.
(Birikim bitti zenginlik bitti.)
5551. Ğarib küniga Ğarib yaraydi.
(Garip gününe garip yarar.)
5552. «Ha» degan tüyäga mädäd.
(“ He ” diyen deveye medet.)
5553. «Ha» degan halqqa mädäd.
(“ He ” diyen halka medet.)
5554. Hamcihätlik — дәvlät,
Yälğizlik - külfät.
(Dirlik zenginlik, yalnızlık külfettir.)

5555. Hār bütäga ot tüssä,
 Özi küyib, özi yânar.
 (Her bir budağa ateş düşse, kendi tutuşup kendi yanar.)

5556. Hasan aka quysin,
 Qoçqâr aka içsin.
 (Hasan ağa döksün, koç ağa içsin.)

[S325]

5557. Hikmät — birlikdä.
 (Hikmet birliktedir.)

5558. Hulkar bilän tärâzi,
 Bir-biridän nâr lzi.
 (Kefesi ile terazi birbirinden razı değildir.)

2.39. ÂR-NÂMUS vâ NÂMUSSİZLİK - (AR – NAMUS ve NAMUSSUZLUK)

5559. Arava buzilsa âtin,
 Qız buzılsä — hâtin.
 (Araba bozulsa attan dolayıdır, kız bozulsa hanımdan.)

5560. Benâmusga kündä toy.
 (Namuzsuza her gün eğlenedir.)

5561. Benâmusga ne nâmus.
 (Namussuza namus ne?)

5562. Beşarmga arpa uni bähânä.
 (Utanmaza arpa unu bahanedir.)

5563. Behayâlar bel bağlasa,
 Hayâlılär üyga kirär.
 (Hayasızlar bel bağlasa, hayalılar eve girer.)

5564. Bâylük ketsä ketsin,
 Âr-nâmus ketmhsin.
 (Zenginlik giderse gitsin, ar namus gitmesin.)
5565. Bâr bârini yeydi,
 Uyatsiz — ârini.
 (Var varlığını yer, utanmaz arını.)
5566. Bâssäng, çuvalçang häm qımirlar.
 (Üzerine bastırsan, solucan bile kımıldar.)
5567. Bâssäng, qurbaqa häm «vaq» etär.
 (Üzerine bassan, kurbağa bile “ vak ” der.)
5568. Vicdânsiz — imânsiz.
 (Vicdanı olmayanın imanı yoktur.)
5569. Câningni fidâ qılsäng qıl,
 Nâmusingni fidâ qılma.
 (Canını feda edersen et, namusunu feda etme.)
5570. İtning âri kelsä, süyâkkä häm Qarämäs.
 (Köpeğin utanması gelse, kemiğe bile bakmaz.)
5571. Yigitni âr öldirär,
 Tüyäni — sârbân.
 (Yiğidi ar, deveyi deveci öldürür.)
5572. Yigitning mâli bolgunça, âri bolsin.
 (Yiğidin malı olacağına, utanma duygusu olsun.)
- [S326]
5573. Yigitning sâzâsi singünçä,
 Şäytânnıng boyni üzilsin.
 (Yiğidin şevki kırılacağına, şeytanın boynu kopsun.)

5574. Yigitning s zasi  lgand n
  zi  lgani yah si.
 (Yiğidin  evki  leninden, kendi  leni iyidir.)
5575. Yigitning  uni — y z yilqı,
  r-n musi — ming yilqı.
 (Yiğidin kanı y z at sürüsü, ar namusu bin at sürüsü.)
5576. Yigitning  uni — y z t nga,
  r-n musi — ming t nga.
 (Yiğidin kanı y z, ar namusu bin tenge.)
5577. Yigitning  orligi —  limd n qattıq.
 (Yiğidin k  k d  mesi ölümden beter.)
5578. Yıqılganni yer k t r r.
 (D  eni toprak kaldırır.)
5579. K ld n tar q sürümü.
 (Kelden tarak sorma.)
5580. Közi yoqning yüzi yoq.
 (Gözü olmayanın yüzü olmaz.)
5581. Lafz — puld n qımmat.
 (Söz paradan kıymetlidir.)
5582. M l — c nim sadagasi,
 C n —  rim sadagasi.
 (Mal canımın, can utancımın sadakasıdır.)
5583. M l saqlama,  r saqla.
 (Malımı değil, haya duygunu koru.)
5584. M l tala ma,  rga talaş.
 (Mal için dala ma, haya için dala .)

5585. Målingga süyänmä, åringga süyän.
(Malına güvenme, hayana güven.)
5586. Ne yãmån, år-nåmus yãmån.
(Ne kötüdür? Ar namus kötü ise.)
5587. Nåcoyå işdån yâş bâlâ hãm uyålmåar.
(Ahlaksız işten delikanlı bile utanır.)
5588. Nåmus — yarim ölim.
(Namus yarı ölümdür.)
5589. Nåmus — ölimdån qattıq.
(Namus ölümden beterdir.)
5590. Nåmusni yåşlıkdån åsrå.
(Namusuna helal getirmekten kuru.)
5591. Nåmussiz yürmåqdån nåmusli ölmaq yaşşı.
(Namuzsuz yaşamaktan namuslu ölmek iyidir.)
5592. Åbro isitår, uyat küydirar.
(İtibar ısıtır, utanç için için yakar.)
- [S327]
5593. Ådåm åçlıkdån ölmås, årdån ölar.
(İnsan açlıktan değil, arından ölür.)
5594. Ådåmni nåmus öldirår,
Quyånni — qamiş.
(İnsanı namus, tavşanı kamış öldürür.)
5595. Åri bolmagan yigitdån nåmusli qız yaşşı.
(Arı olmayan yigitten namuslu kız iyidir.)
5596. Åri yoqning åhåri yoq.
(Arı olmayanın albenisi yoktur.)

5597. Årli åriga Qaräsa,
Årsiz yengdim der.
(Arlı arına baksä, arsız yendim der.)
5598. Årli årlanib turar,
Årsiz yeb toyar.
(Arlı arlanıp durur, arsız yiyip doyar.)
5599. Årsiz turmuşdän årli ölim yahşi.
(Arsız hayattan arlı ölüm iyidir.)
5600. Årsizga — ålti kün bayram.
(Arsızda altı gün bayram.)
5601. Årsizga tüpürsäng, yâmğir der.
(Arsızda tükürsen yağmur yağıyor der.)
5602. Årsizdä aql bolmäs,
Aql bolsä häm naql bolmäs.
(Arsızda akıl olmaz, akıl olsa da onu anlatılanamaz.)
5603. Åta bilän årsiz talaşar.
(Baba ile arsız olan dalaşır.)
5604. Åtali yetim — årsiz yetim,
Ånali yetim — årli yetim.
(Babalı yetim arsız, analı yetim arlı yetimdir.)
5605. Pärädäli qız — päriga tengsiz.
(Örtülü kız periye denktir.)
5606. Pästäk tağda qâr bolmäs,
Arâqğorda — år.
(Alçak dağda kar, serhoşta ar olmaz.)
5607. Pul ketsä-ketsin, år ketmäsin.
(Para giderse gitsin, ar gitmesin.)

5608. Pulning közi yoq,
Bağşining — yüzi.
(Paranın gözü, ozanın yüzü yoktur.)
5609. Sâyâq yürgän tayâq yer.
(Serseri dolaşan dayak yer.)
5610. Tämizlisi âna bolây deb qaygurar,
Âliftasi âq saçını künâda boyar.
(Düşünceli ana olacağım diyip kederlenir, züppe olan ak saçını her gün boyar.)
5611. Tâydän tây qâlsa, qulâğini tişlär.
(Tay, taya saldırsa kulağını ısırır.)
- [S328]
5612. Tâğ başıda qâr bolär,
Er kişidä âr bolär.
(Dağ başında kar olur, er kişide ar.)
5613. Tüzdägi çopânga, üydägi hâtinga
Özi insâf bersin.
(Ovadaki çobana, evdeki hanıma kendisi insaf etsin.)
5614. Urgandän türtgan yâmân,
Sözlägandän sokañ yâmân.
(Vurandan dürten, söyleyenden laf sokañ kötüdür.)
5615. Uyat — ölimdän qattıq.
(Utanç ölümden beterdir.)
5616. Hata qılmâq bârdır,
Tüzätmäslık ârdır.
(Hata yapmak vardır, düzeltmemek ayıptır.)
5617. Hâtinsizlik — mehnät,
Hâtinbâzlik — länät.
(Hanımsızlık eziyet, zamparalık lanettir.)

5618. Çin báylik — imân boyligi.
(Gerçek zenginlik iman zenginliğidir.)
5619. Şavla ketsä-ketsin,
Åbro ketmäsin.
(Sağlık giderse gitsin, itibar gitmesin.)
5620. Şavla ketsä qolingdän,
Ketganiga rázi bol.
Åbro qálsa özingdä,
Hursand bolib, toylar qıl.
(Sağlık gitse elinden,
Gittiğine razı ol.
İtibar kalsa özünde,
Memnup olup, şenlik yap.)
5621. Şallaqı köpirsä,
Gap aytmay tüpür.
(Kavgacı köpürse, söz söylemeden tükür.)
5622. Şallaqıda gap köp.
(Geçimsizde laf çok.)
5623. Şärmändä, âhır qálar armânda.
(Utanmaz, sonsuza kadar isteğine ulaşamaz.)
5624. Şärmändäga şähär keng.
(Utanmaza şehir geniştir.)
5625. Şärmsizlik — şärmändälik nişâni.
(Hayasızlık utanmazlık nişanıdır.)
5626. Şa'ni şävqat istäsäng,
Şärmändälik yoldän qayt.
(Şan ve şeref istersen, utanmazlık yolundan dön.)

5627. Şähär — şärmändäniki.

(Şehir utanmazındır.)

5628. Eldän çıqsäng häm, dindän çıqma.

(Memleket ayrılсан da dinden ayrılma.)

[S329]

5629. Eman darahtining egilgani — singani,

Er yigitning uyälmägani — ölgani.

(Sağlam ağacın eğilmesi kırılmasıdır, er yiğidin utanması ölmesidir.)

5630. Er yigitga ikki nâmus — bir ölim.

(Er kişiye iki namus bir ölümdür.)

5631. Er yigitni nâmus öldirär.

(Er yiğidi namus öldürür.)

5632. Er nâmusi — el nâmusi.

(Bir kişinin namusu halk namusudur.)

5633. Eçkidä et yoq,

Årsızdä — bet.

(Keçide et, arsızda yüz yok.)

5634. Eşikçining qârni toq,

Üyga bârsa, yüzi yoq.

(Kapıcının karnı tok eve varsa yüzü yok.)

5635. Yüz-yüzga tüşär,

Uyat — içga.

(Yüz yüze, utanç içe düşer.)

5636. Yarli bolsäng häm, årli bol.

(Fakir olsan da, namuslu ol.)

5637. Yaḥşi qılâr âr,
Yâmândân hämmä bezâr.
(İyi ar kılar, kötüden herkes bezer.)
5638. Oynaşğa işânb, ersiz qâlma.
(Oynaşa güvenip, kocasız kalma.)
5639. Oğri doği bilân qorqıtâr,
Yâmân ayâl — yığısı bilân.
(Hırsız tehdit ile korkutur, kötü kadın ağlamasıyla.)
5640. Oğri külib yengar,
Ĝar — yığlab.
(Hırsız gülüp yener, utanmaz ağlayıp.)
5641. Oğri qarisä, yalgânçı bolâr,
Burgut qarisä, siçqânçı bolâr.
(Hırsız yaşlansa, yalancı, kartal yaşlansa, siçancı olur.)
5642. Oğrining işiga toğri uyâlmäs.
(Hırsızın işine doğru utanmaz.)
5643. Qatârda nâri bârning âri bâr.
(Katarda devesi olanın arı vardır.)
5644. Qız bâr — nâf tekızâr,
Qız bâr — gap tekızâr.
(Kız var fayda, kız var söz getirir.)
5645. Qızil et ketâr,
Qızârgan bet qâlar.
(Kırmızı et gider, kızaran yüz kalır.)

[S330]

5646. Qızil yüzing qızärtirmä,
Uzun tiling qısqartir.
(Kırmızı yüzünü kızarttırma, uzun dilini kısaltır.)
5647. Qızni erkiga qoysäng, oyinçiga tegar.
(Kızı özgür bıraksan, oyuncuya değer.)
5648. Qudäning mâli bolgunça, âri bol.
(Dünürünün malı olacağına, arı ol.)
5649. Ğäyrät — âtda, haya — közdä.
(Gayret atta, haya gözdedir.)
5650. Ğäyräti bärning imâni bär.
(Gayreti olanın imanı vardır.)
5651. Ğänimät — ğarniki,
Undän qâlsa — karniki.
(Ganimet utanmazın, ondan kalan sağırındır.)
5652. Ğar bol, oğri bol, insâfli bol.
(Utanmaz ol, hırsız ol, insafılı ol.)
5653. Ğar öziga eş tårtar,
Yâmân aybini birâvga ârtar.
(Utanmaz kendisine eş çeker, kötü ayıbını başkasına atar.)
5654. Ğar öziga ğaltak qılär,
Oğri öziga ortâq qılär.
(Utanmaz kendine silah yapar, hırsız kendisine arkadaş bulur.)
5655. Ğar qarisä, ğamzäsi qâlmäs,
Köl qarisä — qurbaqasi.
(Namussuz yaşlansa, gamzesi; göl yaşlansa kurbağası kalmaz.)

5656. Ğarni ğar desäng, ölgisi kelär,
Sâĝni ğar desäng, külgisi kelär.
(Namussuza namussuz desen, ölesi gelir, dürüste namussuz desen, gülesi gelir.)
5657. Hayâ ketdi — bälâ yetdi.
(Haya gitti bela geldi.)
5658. Hayâli hayâdân qorqar,
Behayâ nedân qorqar.
(Hayalı hayadan korkar, hayasız neden korkar?)
5659. Hayâli bälâ körsa, ânamân der,
Tännâzlâri⁴⁴ öz bälâsini ukam der.
(Hayalı, çocuk görse, anayım, tennaz çocuĝuna kardeşim der.)
5660. Hayâsi yoqning imâni yoq.
(Hayası olmayanın imanı yoktur.)
5661. Hayâsizga şâhâr kättâ.
(Hayasıza şehir büyüktür.)
5662. Hayâsizga hâr kün häyit.
(Hayasıza her gün bayram.)
- [S331]
5663. Hayâsizlâr yığilgan yerdâ hayâlilâr tâqqa qâçar.
(Hayasızların toplandıĝı yerde hayalılar daĝa kaçar.)
5664. Hâzil edi, çin boldi,
Oynaş edi, er boldi.
(Şakaydı gerçek oldu, oynaş idi, er oldu.)
5665. Hüzür-hüzür, betâmisniki — hüzür.
(Huzur huzurdur, ktününki huzurdur.)

⁴⁴ Tännâz: Hafif meşrep kadın

2.40. GURUR v  H Ş MAD - (GURUR ve K B R)

5666. Berib yaĥſi k ring n ,
Berm y y m n k rin.
(Verip iyi görüneceğine, vermeyerek kötü g r n.)
5667. Beta'm ning b ſi b l nd.
(Tamah etmeyenin baſı yukardadır.)
5668. Beh d   lqıſl gan dost em s.
(Boſuna alkıſlayan dost değildir.)
5669. Gad  gad d n uyalar.
(Dilenci dilenciden utanır.)
5670. Dim ğd rga bir gap  z,
 kki gap k p.
(Kibirliye bir söz az, iki söz çoktur.)
5671. Y vga y linm  — c ningni  lar,
D vga y linm  — m lingni  lar.
(D ſmana yalvarma canını, deve yalvarma malını alır.)
5672. Zam n s zlik — m ſhar b zlik.
(Zamana uyan palya oluk yapar.)
5673.    k-q rin g ſt bolm s,
L ganb rd r dost bolm s.
(Bağırsak, iſkembeden et; dalkavuktan dost olmaz.)
5674. K rganga k z, eſitganga qul q bolma.
(G rene g z, duyana kulak olma.)
5675. Muzga s y nm , y vga siğinma.
(Buza dayanma, d ſmana sığınma.)
5676. N  rin gurur — b ſga b l .
(Yersiz gurur baſa beladır.)

5677. Åta oğli bolsäng,
Åta nâmini bäländ tut.
(Babanın oğlu isen, babanın namını yükselt.)
5678. Râstini aytsäng, urarlar,
Huşâmâdni süyârlâr.
(Doğruyu söylesen, döverler, iki yüzlülük yaparsan severler.)
5679. Sâhrâyining huşâmâdidân daşnâm çıqar.
(Sahranın dalkavuğundan kötü nam çıkar.)
5680. Sürur bir başqa,
Kibr-u gurur bir başqa.
(Sevinç bir başka, kibir ve gurur başkadır.)
- [S332]
5681. Hâm kişini huşâmâd harâb etâr.
(Ham insanı iki yüzlülük harap eder.)
5682. Huşâmâd sözlâgan til
Yalab-yalab yara etâr.
(Yalakalık yapan dil yalayıp yalayıp yara eder.)
5683. Huşâmâdgoyga qoy söydirma.
(Dalkavuğa koyun kestirme.)
5684. Huşâmâdgoyning sâlâmi ta'mäsiz bolmäs.
(Dalkavuğun bir isteği olmasa selam vermez.)
5685. Egilganga bükilmä.
(Eğilene bükülme.)
5686. Hâr âdânga sunma aslâ boyningni,
Püç yânğâqqa toldiradi qoyningni.
(Her adama sunma asla boynunu, boş cevize doldurur koyununu.)

5687. Haqni aytsa, urarlar,
 Hüşâmâdni süyârlar.
 Hüşâmâdni süymäsä,
 Kältäk âlib quvarlar.
 (Doğru söyleyeni, döverler
 Dalkavuğu severler,
 Dalkavuğu sevmeseler,
 Sopa alıp kovarlar.)

2.41.SÄMİMİYLİK ve NÄSÄMİMİYLİK-(SAMİMİLİK ve SAMİMİYESİZLİK)

5688. «Bälli» dedim — bänd boldim.
 (Güzel dedim bağlandım.)
5689. Bälâda ginä bolmäs.
 (Çocuğa sitem olmaz.)
5690. Bâşlıq törä bolsä, laganbardor kopâyär.
 (Başkan başa geçse, yalakalar çoğalır.)
5691. Bağingdä öriging bâr,
 Sälâming-aliging bâr.
 (Bağında kayısın var ise, selamını alan var.)
5692. Buğdây nâning boâlmäsa häm,
 Açığ yüzing bolsin
 (Buğday ekmeğin olmasa bile, Açık alnın olsun.)
5693. Gâh — pirdän, gâh — müridän.
 (Bir hocadan, bir talebeden.)
5694. Göşt süyâksiz bolmäs,
 Şâli — kurmäksiz.
 (Et kemiksiz olmaz, pirinç kılçıksız.)

5695. Dävlät kelsä, yol açar,
Dävlät ketsä, dost qaçar.
(Zenginlik gelse yol açar, gitse dost kaçar.)
5696. Dehqân emäs, ketmân çâpib nân bermäsä,
Aşiq emäs, işq yolidä cân bermäsä.
(Çiftçi değıldir, kazma vurup ekmek almazsa; aşık değıldir, aşk yolunda can vermezse.)

[S333]

5697. Yer yâmâni — bâzâr cây,
Çöp yâmâni — qoğä,
Âdâm yâmâni — sipâhi.
(Yerin kötüsü, pazar yeri
Çöpün kötüsü, dal yaprak,
Adamın kötüsü, askerdir.)
5698. Yetsä — mâl, yetmäsä — cân.
(Yetse mal, yetmese can.)
5699. Yâş közdän emäs, yüräkdän çıkar.
(Yaş gözden değıl kalpten çıkar.)
5700. Cây berganga cân ber,
Cân bergenge cây ber.
(Yer verene can, can verene yer ver.)
5701. İnsân qalbi quyâşdän yâruğ.
(İnsan kalbi güneşten parlaktır.)
5702. İhlâs bilän yâpişsäng,
Taqır yerdän çäng çıkar.
(Samimiyetle istesen, kuru yerden toz çıkar.)

5703. İhlâs bilân yıǵlasäng,
Soqır közdän yâş çıqar.
(Samimiyetle aǵlasan, kör gözden yaş çıkar.)
5704. İhlâs — halâs.
(Samimi inanç kurtuluştur.)
5705. İhlâs qılsäng, çöpdän tâpasan.
(Samimi olursan, çöpten bulursun.)
5706. Köz uçimän közlämä,
Közkäringga zor kelär.
Til uçimän sözleme,
Özingga zarar kelär.
(Göz ucuyla bakma,
Gözlerine zor gelir.
Dil ucuyla söyleme,
Kendine zarar gelir.)
5707. Közü bilân öpädi,
Tili bilân tepädi.
(Gözü ile öper, dili ile teper.)
5708. Köngil kirin aytsa ketär,
Kolning kiri yüvsä.
(Gönül kiri söylense çıkar, elin kiri yıkansa.)
5709. Köngilsiz buzâq dümi yoq bälä tuǵar.
(Gönülsüz buzaǵıdan kuyruksuz yavru doğar.)
5710. Köçä ħandâni – üy zindâni.
(Sokak eğlencesi evin zindanıdır.)
5711. Ne gap bolsä üyidä,
Ayan bolär tilidä.
(Ne söz olsa evinde, belli olur dilinde.)

5712. Åla qarğada hakking bolsä,
 Ünmäydi häm, küymäydi häm
 (Ala kargada hakkın olsa, seslenmez de, ötmez de.)

5713. Åt kişnäşib tâpişär,
 İt iskäşib.
 (At kişneyip buluşur, it koklaşıp.)

[S334]

5714. Åta sözi – piçâq,
 Åna sözi – qumälâq.
 (Baba sözü bıçak, ana sözü tezektir.)

5715. Açıkning köngli yârûğ
 Åyâğindä hâm çârîğ.
 (Açığın gönlü parlak, ayağında ham çarık.)

5716. Åh – yüräkdän, yâş közdän.
 (Ah yürekden, yaş gözden.)

5717. Sadâqa bälâmı yer,
 Tävbä – günâhni.
 (Sadaka belayı yer, tövbe günahı.)

5718. Sâdda siri tilidä,
 Pısmıq saqlar dilidä.
 (Safın sırrı dilinde, sinsi saklar kalbinde.)

5719. Tâbässüm tâşni eritär.
 (Tebessüm taşı eritir.)

5720. Tä'nä yoli târ,
 Täyğâqläri bâr.
 (Yüze vurmanın yolu tar, kaypaklığı var.)

5721. Tä'nä qılma, tävbä qıl.
 (Yüze vurma, tövbe et.)

5722. Tä'näning yağidän, dostining tayâği yahşi.
(Yüze vuranın yağından, dostunun dayağı iyidir.)

5723. Tâzä qalbdä dâğ bolmaz.
(Temiz kalpte yara olmaz.)

5724. Hüşhulqlik fâzilâti – ayâl ziynâti.
(İyi karakter erdemi kadının zinetidir.)

5725. Hüşçaqçaqqa yol âçik.
(Neşeliye yol açıktır.)

5726. Çaqınib turgan Çayândän
Bıqınib yâtgän ilân yâmân.
(Gezen çayandan, yatan yılan kötüdür.)

5727. Yüzi âçiqning tili uzun.
(Yüzü açığın dili uzun olur.)

5728. Yüräk tâzä — tiläk tâzä.
(Yüzü temizsin, dileği de temizdir.)

5729. Yaltırâq nârsä âltin bolä bermäs.
(Her parlak şey altın oluvermez.)

5730. Yahşilikni unutma,
Yâmânlıkni közdä tutma.
(İyiliği unutma, kötülüğü göz önünde tutma.)

5731. Oħşamagin tülkiga,
Qâalarsan köp külkiga.
(Benzeme tilkiye, düşersin çok komikliğe.)

[S335]

5732. Oğlimning suyuq oşi,
İçida qayrâq tâşi.
(Oğlumun soğuk aşı, içinde kaynar taşı.)

5733. Oğri ölä-ölgünçä toğrimän der.
(Hırsız ölüp ölünce dürüstüm der.)

5734. Qalb közdän äldinrâq körär.
(Kalp gözden önce görür.)

5735. Qalbakilik bir kun quvontirsa,
Ming kun munkaytirar.

5736. Qalbing tâzä — ümring tâzä.
(Kalbi temiz olanın ömrü temizdir.)

5737. Qorqmäsäng, şivirlämä.
(Cesaretin varsa fisıldama.)

5738. Hämmä gap pismıqdän çıkar.
(Bütün söz sinsiden çıkar.)

2.42. ÄNDİŞÄ vâ ÄNDİŞÄSİZLİK - (ENDİŞE ve ENDİŞESİZLİK)

5739. Ändişäning âti — qorqâq.
(Endişenin adı korkaklıktır.)

5740. Ändişäning âtini qorqâq qoyma.
(Endişenin adını korkak koyma.)

5741. Beäbro bilän bel bağlama,
Bekârga qadring ketär.
(İtibarı olmayan ile birlikte olma, boş yere kıymetin gider.)

5742. Bir pul berib yığlätdim,
Ming pul berib yüpätdim.
(Bir para verip ağlattım bin para verip teselli ettim.)

5743. Birâv burab gapirär,
Birâv Qaräb gapirär.
(Biri acıtıp söyler, biri bakıp.)

5744. B r r yeringga t ş  tma.
(Geri d neceğin yere taş atma.)
5745. B rini ayas ng, seni talar.
(Kurda acısan, sana saldırır.)
5746. Gad  arazlasa, torvasiga ziy n.
(Dilenci g cense, para kesesine ziyan verir.)
5747. Yetimni siylas ng,  arigi bil n torga  ıqar.
(Yetime değer versen,  arığı ile başköşeye çıkar.)
5748. Cağinga yem berm .
(Düşmana yiyecek verme.)
5749. Cinni cinniligini bilm s.
(Cin cinliğini bilmez.)
- [S336]
5750. Yıqılğan k r şga toym s.
(Yenilen güreşe doymaz.)
5751. Köngil t rtm s yerga  y aq t rtm s.
(Can  ekmeyen yere ayak  ekmez.)
5752. L lid n bek  ıqsa,   diriga  t qoyar.
( ingeneden bey çıksa, çadırına at sokar.)
5753. L lid n b tir  ıqsa,  vv l  z   dirini   par.
( ingeneden yiğit çıksa, önce kendi  adırındakileri keser.)
5754. L lid n s vd  qıldım,
B şimğa ęavę  qıldım.
( ingeneye sevdalandım, başıma bela aldım.)
5755. Mev ni posti saqlar.
(Meyveyi kabuğu korur.)

5756. Åldin piçâqni özingga ur,
 Åğrimäsä, birâvga ur.
 (Önce bıçağı kendine vur, acımazsa başkasına vur.)
5757. Åldingga âş târtsa, âtasining ħunidän keç.
 (Önüne aş koyarsa, babasının kanından vaz geç.)
5758. Åtang tonğiz bolsä, bâylab bâq.
 (Atan domuz olsa da, zenginliğini harcaııp ona bak.)
5759. Åşgan bolsäng, âsarlar,
 Yuvvâş bolsäng, bâsarlar.
 (Azgın olsan, asarlar, sakın olsan, basarlar.)
5760. Åşnangdän tüyä sora,
 Uyâlmäsa, biyä berär.
 (Arkadaşından deve iste, utanır, yavrusunu verir.)
5761. Paşşaning mâhmädänäsi aĥlatga qonar.
 (Sineğın bilgici çöpe konar.)
5762. Puli köpning közi kör.
 (Parası çok olanın gözü kör.)
5763. Râcâb tülki qârâvul boldi,
 Ĥâtini erâvul boldi.
 (Tilki bekçi olunca, hanımı mahallenin ağası olur.)
5764. Râcâb tülki tegirmânçı boldi,
 Ĥâtini omarânçı boldi.
 (Tilki değirmenci olunca, hanımı hırsız olur.)
5765. Sen birâvdän külmä,
 Senga häm külgüvçilär bâr.
 (Sen başkasına gülme, sana da gülecekler var.)
5766. Sürlik ĥorlik keltirär.
 (Fazka sevinmek rezillik getirir.)

5767. Sütsiz sigir süzägän kelär.
(Sütsiz sığır süzülüp gelir.)
- [S337]
5768. Sözläsäm, şaq-şaq deydi,
Sözlämäsäm, ahmaq deydi.
(Söylesem, şak şak der, söylemesem, ahmak der.)
5769. Söзли şallaqıdän sözsiz pismıq yamân.
(Konuşan kavgacıdan, konuşmayan sinsi kötüdür.)
5770. Tävakkäl ändişä bilmäs.
(Tevekkül eden endişe bilmez.)
5771. Tävakkäl — nâr, ändişä — hâr.
(Kadere boyun eğme nar, endişe dikendir.)
5772. Tänbälga kündä toy.
(Tembele her gün bayramdır.)
5773. Tepsä — tebränmäs bolma.
(Teperlerse kımıldamazlık yapma.)
5774. Tuzini yeb, tuzligiga tüpürmä.
(Tuzunu yiyip, tuzluğuna tükürme.)
5775. Türkmän törini bermäs.
(Türkmen makamını vermez.)
5776. Tüyäning dümi kältä bolsä häm, tülkidän düm soramäs.
(Devenin kuyruğu kısa olsa da, tilkiden kuyruk istemez.)
5777. Toyda toningni qıstama.
(Düğünde giysini acele giyme.)
5778. Urişqâq hâtin bâr qışlâqqa qorıqçining hâcäti yoq.
(Dövüşgen hanımı olanın kışlağa bekçi koymasının haceti yok.)

5779. Uyälmägan baḥşi bolär,
Erinmägan — eşikçi.
(Utanmayan ozan olur, erinmeyen kapıcı.)
5780. Uyälmägan büyürmägan aşni yer.
(Utanmayan davet edilmeyen yemeği yer.)
5781. Uyälmägandän uyäl.
(Utanmayan utanmazdır.)
5782. Uyälmämäsning häzi köp.
(Utanmazın zevki çok.)
5783. Uyäti yoq oğil yâmân,
Qılıgi buzuq qız yâmân.
(Utanması olmayan oğul kötü, huyu bozuk kız kötü.)
5784. Uyätliga — üç kün häyit,
Uyätsizga — här kün häyit.
(Utanmaza üç gün bayram, utanmaza her gün bayram.)
5785. Hätin erkä bolsä,
Eriga serkä bolär.
(Hanım şımarık olsa, kocasına endişe düşer.)
- [S338]
5786. Hätin gäyrätli bolib, qâzân qaynatmäs,
Qâzân qaynatsa häm, çömiç oynatmäs.
(Hanım gayret edip kazan kaynatmaz, kazan kaynatsa da, kepçe oynatmaz.)
5787. Hätining ältinga aç bolsä,
Zärgarga oynaş bolär.
(Hanının altına aç ise, kuyumcuya oynaş olur.)
5788. Şaltâq bolsäng häm, şilqım bolma.
(Kavgacı olsan da, sarkıntılık etme.)

5789. Şaltâqdän şilqım yâmân.
(Kavgacıdan, sarkıntılık eden kötüdür.)
5790. Er yürsä, yoli açılär,
Hâtin yürsä, yüzi açılär.
(Erkek gezse yolu, kadın gezse yüzü açılır.)
5791. Eri eşikdän çıqsa, hâtin teşikdän çıkar.
(Kocası kapıdan çıkınca, hanım delikten çıkar.)
5792. Etäk kötärrib, el âldiga çıkar bolma.
(Etek kaldırıp, el içine çıkma.)
5793. Eçkini yoqlasäng, qulâği körinär.
(Keçiyi yoklasan kulağı görünür.)
5794. Eşak semirsä, egasini tepär,
İt semirsä, egasini qâpar.
(Eşek semirse, sahibini teper; it semirse, sahibini ısırır.)
5795. Yüz qızili ketär,
Yüz hıcili ketmäs.
(Yüz kızarması geçer, yüz utancı geçmez.)
5796. Yüzi qattıq näsib etmäganni yer.
(Yüzü sert, nasibi olmayanı yer.)
5797. Yüzi qızilni uyältirib bolmäs.
(Yüzü kızılı utandırmak olmaz.)
5798. Yüzsiz hâtin — tuzsiz hâtin.
(Yüzsüz hanım sevimsiz hanımdır.)
5799. Yuzsiz, yuzsizning sözi — tuzsiz.
(Yüzsüz, yüzsüzün sözü tatsız.)

5800. Yalangâyaqqa daryâning ikki tãmâni hãm bir.
(Çıplağa nehrin iki tarafi da birdir.)
5801. Yalangâç süvdän tåymäs.
(Çıplak sudan çıkmaz.)
5802. Ördäk özini ğâz sanar,
Çümçuq özini bâz sanar.
(Ördek kendisini kaz, serçe kendisini şahin sanar.)
5803. Örik örikni körüb âla bolädi,
Âdâm âdâmni körüb bälâ bolädi.
(Kayısı kayısıyı görüp kızarır, adam adamı görüp bela olur.)

[S339]

5804. Qamiş süvdän toymäs,
Yâmân hâtin — toydan.
(Kameş suya, kötü hanım eğlenceye doymaz.)
5805. Qılıqsız bilän iştänsiz — ikkisi bab-baravar.
(Karakteriz ile namussuza ikisi hep beraberdir.)
5806. Hüsn — sözdä, uyat — közä.
(Güzellik sözde, utanç gözdedir.)

2.43. FÄRÂSAT Vâ FÄRÂSATSİZLİK - (ANLAYIŞ ve ANLAYIŞSIZLIK)

5807. Ävväl — nân, keyin inâm.
(Önce ekmek, sonra ihsan.)
5808. Ävväl öz aybingni bil,
Songra bâşqadän kül.
(Önce kendi ayıbını bil, sonra başkasına gül.)
5809. Ävväl özingga bâq,
Songra nâğâra qâq.
(Önce kendine bak, sonra kudüm vur.)

5810. Ävväl oylä, keyin söylä.
(Önce düşün, sonra söyle.)
5811. Äzädârni toyga zorlama.
(Matemini eğlenceye şikayet etme.)
5812. Ana-mana degünçä,
Yaşşı-yâmânni bilgin.
(Ana mana diyeceğine, iyiyi kötüyü bil.)
5813. Anglamay gapirgan âğrimay ölä.
(Anlamadan konuşan hasta olmadan ölür.)
5814. Aravani ât âldiga çıkarib bolmäs.
(Arabayı at önüne koymak olmaz.)
5815. Arpani hâm örmä,
Kelinni sepsiz körmä.
(Arpayı ermeden toplama, gelini çeyizsiz görme.)
5816. Ahmâq bilän gap talaşgunça,
Mâhâv bilän ulâq talaş.
(Ahmak ile söz dalaşına gireceğine, cüzamlı ile uzaktan dalaş.)
5817. Ahmâq âğasini tanimäs,
Toqmâq tâğasini tanimäs.
(Ahmak ağasını, tokmak dayısını tanımaz.)
5818. Ahmâq qızning säbâgi uzun.
(Ahmak kızın dersi uzun olur.)
5819. Betämizga beş kün häyit.
(Anlayışsıza beş gün bayram.)
5820. Betämizda bet bolmäs,
Bezâridä — uyat.
(Ferasetizde yüz olmaz, serseride utanma.)

5821. Betimning qalini — cānimning huzuri.
(Yüzümün başlığı canımın huzurudur.)

5822. Befāhmning dārdi öziga yük.
(Anlayışsızın derdi kendisine yüküdür.)

[S340]

5823. Bilib otir örninigi,
Her yerga sokma burnini.
(Bilip otur yerini, her yere sokma burnunu.)

5824. Bir gapning qırq fāhmi bār.
(Bir sözün kırk anlamı vardır.)

5825. Bir qarining gapiga kir,
Bir — pānning.
(Bir yaşlının sözünü dinle, bir aptalın.)

5826. Birāvning boyi kāltā,
Birāvning oyi kāltā.
(Birinin boyu, birinin aklı kısa.)

5827. Bāl yegān āğizga balıq yaraşmās.
(Bal yiyen ağza balık yaraşmaz.)

5828. Bāşi āğriganning āldidā
Bāşim āğridi demā.
(Başı ağrıyanın önünde başım ağrıdı deme.)

5829. Bözçi ketidān yügürgünçā,
İgnā ketidān yügür.
(Terzi peşinden koşacağına, iğne peşinden koş.)

5830. Boydāqning közi — kör.
(Bekarın gözü kördür.)

5831. Gap bilmāgan mārākā buzar.
(Söz bilmeyen merasim bozar.)

5832. Gap tagida gap bår.
(Söz altında söz var.)
5833. Gap egasini tåpar.
(Söz sahibini bulur.)
5834. Gapni gapir cåyi bilån,
Nånni yegin måyi bilån.
(Sözü söyle yeri ile ekmeği ye yağı ile.)
5835. Gapning tagini gap åçar.
(Sözüñ altını söz açar.)
5836. Gap unda emås, buđdåyda.
(Söz unda değil, buğdaydadır.)
5837. Dålå-tuzni süv ålsa,
Qonđir ğåzning töşidån.
Qulåqsızga söz aytsång,
Qulåđining taşidån.
(Tarla tuzunu su alsın,
Kül rengi kazın döşünden.
Kulaksıza söz söylesen,
Kulağının dışından.)
5838. Dårdingni dård bilgångı söyle.
(Dardini dert bilene söyle.)
5839. Dårdsızga dård aytma,
Ahmåqqa — pånd.
(Dertsiz dert, ahmağa öğüt söyleme.)
5840. Dårdsızning åldidå «başım» demå.
(Dertsizin önünde “başım ” deme.)

5841. Duşmänni färq etmägan,
Dostlik qadrini bilmäs.
(Düşmanı fark etmeyen dostluğun kadrini bilmez.)

5842. Yetilmägan hamir tandirdä turmäs.
(Kabarmayan hamur tandırda durmaz.)

5843. Carlining öz mâlini öziga berib quvântir.
(Dilencinin kendi malını kendisine verip sevindir.)

[S341]

5844. İtni siyläsäng, torga ötär.
(İte değer versen, baş köşeye geçer.)

5845. Kärğa eşittirib qaç,
Körga — tutqazib.
(Sağıra duyurup, köre tutturup kaç.)

5846. Küräş bilmägan âtasini yıqıtär.
(Güreş bilmeyen babasını yendirir.)

5847. Köp bilän kengaş,
Ma'quliga yândaş.
(Çok kişi ile danış, makulüne yaklaş.)

5848. Köpga kengaş, öz bilgäningni qıl.
(Çok kişi danış, kendi bildiğini yap.)

5849. Men nimä deymän-u
Hocam nimä deydi.
(Ben ne desem hocam ne der?)

5850. Âz âşga yasâvul bolma.
(Az aş bekçi olma.)

5851. Åldingdägi åvni körmäsäng häm,
Uzâqdagi yâvni körä bil.
(Önündeki avı görmesen de, uzaktaki düşmanı görerek tanı.)
5852. Åş degan yerga quruq kalla yügürär.
(Aş isimli yere kuru kelle koşar.)
5853. Åğzimga keldi deb, demä,
Åldimga keldi deb, yemä.
(Ağzıma geldi diyip, söyleme; önüme geldi diyip, yeme.)
5854. Pärvânäning ölgisi kelsä,
Şäm bilän oynaşar.
(Kelebeğin eceli gelse, mum etrafında oynaşır.)
5855. Pâda bâqışiga Qarägünçä,
Haq âlışiga Qarä.
(Sürü bakıcısına bakacağına, ücret alışına bak.)
5856. Pul tâpadigan bolgunça,
Pulni tutışni örgan.
(Para isteyen olacağına, para tutmayı öğren.)
5857. Pul tâpgunça, aql tâp.
(Para bulacağına, akıl bul.)
5858. Pulni pul tâpar,
Ketmänni ahmâq çâpar.
(Para parayı bulur, kazmayı ahmak vurur.)
5859. Puç yângâqqa qoyin tolğäzmä.
(Boş cevize koyun girmez.)
5860. Püçäk pistä âğiz açsa,
Öz aybini âşkâr etär.
(Eşek arısı fıstığa ağız açsa, kendi ayıbını açığa çıkarır.)

[S342]

5861. Semiz qoyning dümbäsi kättä,
Semiz ädämning — suhbäti.
(Semiz koyunun kuyruğu büyük, semiz adamın sohbeti.)
5862. Sen bälâga tegmäsäng,
Bälâning sendä ne işi bâr.
(Sen belaya bulaşmäsän, belanın sende ne işi var.)
5863. Sen gapir-u biräv külsin.
(Sen söyle diğەرleri gülsün.)
5864. Sigir siypäganni bilmäs,
Yâmân — siyläganni.
(Sığır okşayanı; kötü değەر vereni anlamaz.)
5865. Siylaganni sigir bilmäs,
«Hok» deganni — hökiz.
(Değەر vereni sığır anlamaz, ho demekten ökü.)
5866. Sipâh sirin bermäs,
Ahmâq — törin.
(Mütavazı adam sırrını vermez, ahmak makamını.)
5867. Siçqâning ölgisi kelsä,
Müşük bilän oynaşar.
(Farenin eceli gelse, kedi ile oynaşır.)
5868. Sâni bâr, salmâği yoq,
Bâği bâr, pârvâyi yoq.
(Sayısı var nüfuzu yok, bağı var bahçivanı yok.)
5869. Sâyäga Qaräb ton biçmä.
(Gölgeye göre elbise kesme.)
5870. Sâyangga Qaräb boy ölçämä.
(Gölgene göre boy ölçme.)

5871. Sâyangni saratânda sâl.
(Gölgeni Saratanda⁴⁵ bırak.)
5872. Sûv içädigan qudugingga tûpürmä.
(Su içtiğın kuyuya tükürme.)
5873. Sûv içgandâ, arıq qaziganni unutma.
(Su içtiğinde temiz kazanı unutma.)
5874. Sûvni iç, çäşmäni bulğama.
(Suyu iç, çeşmeyi kirletme.)
5875. Sûvni sep singlar yerga,
Söz qıl sığar yerga.
(Suyu serp çekecek toprağa, söz söyle sıgacağı yere.)
- [S343]
5876. Süzişni bilmäsäng, süvga tüşmä.
(Yüzme bilmiyorsan suya girme.)
5877. Süymäganga süykänmä, bahång ketär,
Ming tillâlik başingni bir pul etär.
(Sevmeyene yaklaşma, seğerin düşer, bin altınlık başını bir pul eder.)
5878. Süymäganga süykänmä,
Süyganingdän ayrilmä.
(Sevmeyene yaklaşma, sevdiğinden ayrılma.)
5879. Sütini iç-u, sigirini süriştirmä.
(Sütünü iç fakat, sığırını sorma.)
5880. Söz aytganda oylab ayt,
Âqıbatın boylab ayt.
(Söz söylediğinde düşünüp söyle, sonunu düşünüp söyle.)

⁴⁵ Saratan: Rusyada bir yerleşim birimi

5881. Söz bilmäsäng, sözlämä.
(Söz bilmiyorsan, söyleme.)
5882. Sözga qulâq âs,
Oylab qadâm bâs.
(Söze kulak as, düşünüp adım at.)
5883. Sözi sözga oñşamäs,
Âğzi sözdän boşamäs.
(Sözü söze benzemez, ağzı sözden boşalmaz.)
5884. Sözing kümüş bolsä,
Tinglâvçi tillä bolsin.
(Sözün gümüş olsa, dinleyici altın olsun.)
5885. Sözläganga Qaräma,
Sözlätganga Qarä.
(Söyleyene bakma, söyletene bak.)
5886. Sözlägani — sokkandäy,
Yelpigani — tökkändäy.
(Söylediği sokar gibi, nefesi döker gibi.)
5887. Sözlämäy sözingga bâq,
Ävväl oyla, özingga bâq.
(Söylemeden sözüne bak; önce düşün, kendine bak.)
5888. Soqır tåvuqqa hämmäsi tarıq.
(Kör tavuğa hepsi darıdır.)
5889. Tännläganim tâz,
Tâz qılädi nâz.
(Seçtiğim keldir, kel de naz eder.)
5890. Taâm — oşa taâm, illäti mâşga,
Eşäk — oşa eşäk, toqımı bâşqa.
(Yemek eski yemek, noksanı pirinç, eşek eski eşek, semeri başka.)

5891. Täryâkingga işânib zähär içmä.
(Panzehirine güvenip zehir içme.)

5892. Tärâziga Qarâb tâş qoy.
(Teraziye göre taş koy.)

[S344]

5893. Telbâ tengi bilân,
Etâgi yengi bilân.
(Deli dengi ile, eteği yeni ile.)

5894. Telbâ toningni teskâri kiymâ.
(Deli elbisesini ters giyme.)

5895. Telbâga tilmâç kerâkmâs.
(Deliye tercüman gerekmez.)

5896. Telbâning terisi qalın.
(Delinin derisi kalın olur.)

5897. Tentâk çinini aytaman deb, sirini aytar.
(Aptal gerçeği söyleyeyim diye, sırrını söyler.)

5898. Tentâk hâriganini bilmâs,
Kösâ — qariganini.
(Aptal küçük düştüğünü bilmez, köse yaşlandığını.)

5899. Tentâkdân sormâsäng hâm, özi aytar.
(Aptaldan sormâsan da, kendisi söyler.)

5900. Tentâkkâ yol ber,
İkki qoliga bel ber.
(Aptala yol ver, iki eline bel ver.)

5901. Tentâkkâ tündâ hâm toy,
Kündâ hâm toy.
(Aptala gece de düğün, gündüz de.)

5902. Tentâklik — bâşda,
Azâbi — âyâqda.
(Aptallık başta, azabı ayaktadır.)
5903. Tentâkni tentâk desäng,
Arpa boyi ösär.
(Aptala aptal desen, arpa boyu uzar.)
5904. Tentâkning aqli tüşdän keyin kirär.
(Aptalın akli başına düşten sonra girer.)
5905. Tentâkning oti tepäsida yânar.
(Aptalın ateşi tepesinde yanar.)
5906. Terâkdây boy bergünçä,
Ninädây aql bersin.
(Allah kavak gibi boy vereceğine, iğne gibi akıl versin.)
5907. Til — aqlning qılıçı, fârâsât — gilâfi.
(Dil aklın kılıcı, anlayış kılıfıdır.)
5908. Til bilgän nävkär — bâl bilän şäkär,
Til bilmäs nävkär — âbroni tökär.
(Dil bilen hizmetçi bal ile şeker, dil bilmez hizmetçi itibarını kaybeder.)
5909. Tilni tiyişni häm bil, deyişni häm bil.
(Dili tutmayı da bil, söylemeyi de bil.)
5910. Tilning süyâgi yoq.
(Dilin kemiği yok.)
5911. Tilning uzuni дәllâlga keräk.
(Dilin uzununu simsara gereklidir.)
- [S345]
5912. Tāvâq kelgandä, säbâqni qoy.
(Tabak geldiğinde, dersi bırak.)

5913. Tāvâqqa Qarâb âşini âl.
(Tabağa göre aş al.)
5914. Tâledân kârâm tilâmâ,
Gadâdân dirâm tilâmâ.
(Talihten yardım dileme, dilenciden dirhem dileme.)
5915. Tâpğan tâpib gapirâr,
Tâpmagan qâpib gâpirâr.
(Bulan bulup konuşur, bulamayan kapıp konuşur.)
5916. Tâşga qâqılsäng, tâşni tepmä,
Bâşni tep.
(Taşa takılsan, taşı tepme, başı tep.)
5917. Tülki iniga Qarâb ulisa, qotir bolâdi.
(Tilki inine bakıp ulusa, uyuz olur.)
5918. Tülki inidân nâlisâ, öziga nâmus.
(Tilki ininden şikayet etse, kendisine namustur.)
5919. Tülki quyrüğün maqtâr,
Ahmâq — uruğın.
(Tilki kuyruğunu över, ahmak akrabasını.)
5920. Tüyä qotir bolsä, bâtasini bulgar.
(Deve uyuz olsa, yavrusunu boğar.)
5921. Tüyäga oyna desäng, hämmä yerni päyhân qılâr.
(Deveye oyna desen, her yeri devirir.)
5922. Tüyäning häzili bâtmân⁴⁶ gözäni buzar.
(Devenin şakası batman pamuğu bozar.)
5923. Tuqqanidä soramäsäng, ölganidä sörämâ.
(Doğduğunda sormazsan, öldüğünde sorma.)

⁴⁶ Bâtmân: Ağırılık birimi.

5924. Toydän keyin nâğâra.
(Dügünden sonra davul.)
5925. Tordagi bilän sözläşgünçä,
Eşik âldidägi bilän çıqış.
(Baş köşedeki ile konuşacağına, kapı önündeki ile geçin.)
5926. Torgay qutursa, bürgütga çâpar.
(Serçe kudursa, kartala vurur.)
5927. Toqâl sigir — süzângiç,
Âqsâq biyä — tepângiç.
(Boynuzsuz sığır süsücü, topal at tepici olur.)
5928. Uzâqdägi âvni körib,
Yaqındägi yâvni körmäs bolma.
(Uzaktaki avı görüp, yakındaki düşmanı görmez olma.)
5929. Üzümini ye, bağını sörämä.
(Üzümünü ye bağını sorma.)
5930. Üyga kelganga üy boyi gap aytma.
(Eve gelene ev boyu söz söyleme.)
- [S346]
5931. Üying minâr tägida bolgunça,
Qulâging söz angläsin.
(Evin minare altında olacağına, kulağın söz anlasın.)
5932. Üyingga ot qoymaqçı bolgan,
Sendän gügürt soramäs.
(Evini ateşe verecek olan, senden kibrit sormaz.)
5933. Uluğning gapini âlmagan uvlar.
(Büyüğün sözünü dinlemeyen küçülür.)

5934. Urişganga bir ölim,
 Åraçığa — ikki.
 (Dövüşkene bir, ayırana iki ölüm.)
5935. Usta, haqını berib qıstâ.
 (Ustanın, hakkını verip de sıkıştır.)
5936. Fârâsâtıni befârâsâtdân örgan.
 (Anlayışı anlayışsızdan öğren.)
5937. Fârâsâtsiz âdâmdân til bilmäs hayvân yaşşı.
 (Anlayışsız adamdan dil bilmez hayvan iyidir.)
5938. Fârâsâtsiz fâlâkâtga yalıqar.
 (Anlayışsız felakete götürür.)
5939. Filbânga âşna bolsäng,
 Dârvâzängni kättâ qıl.
 (Fil sahibiyle arkadaş olursan, giriş kapını büyük yap.)
5940. Hâm tarvuzni qolitiğingga âlma.
 (Ham karpuzu koltuğuna alma.)
5941. Hâm örik qârinni dâm qılâr,
 Ğor mäsälâ — bâşni kalava.
 (Ham kayısı mideyi dinlendirir, fakat başı ağrıtır.)
5942. Çälâ tentäk âtini maqtâr,
 Tâzâ tentäk — hâtinini.
 (Yarı aptal atını, genç aptal hanımını över.)
5943. Çaqırılğan yer uzâq bolsä hâmbâr, erinmä,
 Çaqırmâğan yerga bârma, körinmä.
 (Çağrılan yer uzak da olsa git, erinme; çağrılmayan yere gitme, görünme.)
5944. Çaqmâq, çaqmâqni otga almâşğan ahmâq.
 (Çakmak, çakmağı ateşe değışen ahmak.)

5945. Çaqmaçaq âlâv yâqar,
Tâmga çıqıb bitin bâqar.
(Ahkmak ateş yakar, dama çıkıp etrafa bakar.)
5946. Çillâsi çirâq körmâganning
Sâçi tarâq körmäs.
(Kırkı çıkarken ışık görmeyenin, saçı tarak görmez.)
5947. Çirâq sâyäsini körmäs,
Qâzân — qârasini.
(Yağ lambası gölgesini; kazan, karasını görmez.)
- [S347]
5948. Çüvrindi gadâyga külär.
(Yoksul dilenciye güler.)
5949. «Çok» desä, tüyä häm çökär.
(Çök denilse, deve bile çöker.)
5950. Şämâl küni çaqırmä,
Tâvuşing zâye ketär.
(Rüzgarlı günde bağırma, sesin boşa gider.)
5951. Şamälga qarşi tüpürmä,
Yüzingga tüşär.
(Rüzgara karşı tükürme, yüzüne düşer.)
5952. Şap-şap degünçä, şaftâli degin.
(Şap şap diyeceğine şeftali de.)
5953. El keldi kelin körmäkkä,
Kelin ketdi tezäk termäkkä.
(El geldi gelin görmeye, gelin gitti tezek toplamaya.)
5954. Eläkkä bârgan ayâlning
Ellik âğiz gapı bär.
(Eleğe giden kadının elli ağız sözü vardır.)

5955. Epi bilän sözläganning qurbâni bol.
(Maharet ile söyleyenin kurbanı ol.)
5956. Esärning ertäsi köp.
(Esen rüzgarın yarını çok.)
5957. Esi päst uyätni bilmäs.
(Aklıaz utanma bilmez.)
5958. Esi pästning işi päst.
(Aklı azın işi azdır.)
5959. Esing bäridä etägingni yâp.
(Aklın yettiği kadarıyla eteğini yap.)
5960. Etik âyâğingni qısgandä,
Bâş kiyimingdän gapirmä.
(Çizme ayağını sıktığında, şapkandan konuşma.)
5961. Eşäk bulaqni bulğab süv içär.
(Eşek pınarı kirletip su içer.)
5962. Eşäk yıǵılıb ât bolmäs,
Öz uruğiga yât bolmäs.
(Eşek toplanıp at olmaz, kendi akrabasına yabancı olmaz.)
5963. Eşäk töşäkni bilmäs.
(Eşek döşegi bilmez.)
5964. Eşäk toqım tanlamäs.
(Eşek semer seçmez.)
5965. Eşäk egasini tanimäs,
Müşük — bekäsini.
(Eşek sahibini tanımaz, kedi sahibesini.)

5966. Eşäk eşäkdän qâlsa, qulâğini kesär,
 Hâtin hâtindän qâlsa, âyâğini kesär.
 (Eşek eşekten kalsa, kulağını, kadın kadından kalsa, ayağını keser.)

[S348]

5967. Eşäk hängrämäsä, hangi demäslär.
 (Eşek anırmäsa, hani demezler.)

5968. Eşäkkä atlas toqım ursäng häm, bäri bir eşäk.
 (Eşeğe atlas semer vursan da, yine bir eşektir.)

5969. Eşäkkä giläm toqım häm bir, çuldur toqım häm.
 (Eşeğe halı eğer de bir, çul eğer de.)

5970. Eşäkni siyläsäng, âğurni bulğar.
 (Eşeğe değer versen, aharı kirletir.)

5971. Eşäkning yâmâni qâzıq bulğar,
 Âtning yâmâni — âğur.
 (Eşeğin kötüsü kazık kirletir, atın yamanı ahar.)

5972. Eşäkning tänlägani şora.
 (Eşeğin seçicisi şu yana.)

5973. Eşäkning hängräşi toyda avcga çıkar.
 (Eşeğin anırması düğünde yükseğe çıkar.)

5974. Eşitmäs qulâq elni buzar.
 (İşitmeyen kulak eli bozar.)

5975. Yağşi kişiga bir söz kifâyä,
 Yâmân kişiga ming söz befâyä.
 (İyi insana bir söz kafi, kötü insana bin söz fayda etmez.)

5976. Yağşi âtga — bir qamçı,
 Yâmân âtga — ming qamçı.
 (İyi ata bir, kötü ata bin kamçı.)

5977. Yaḥşi âtga — siylâv,
Yâmân âtga — qamçı.
(İyi ata sevgi, kötü ata kamçı.)
5978. Yaḥşi pâyqab gapirar,
Yâmân çâyqab gapirar.
(İyi, anlayıp söyler; kötü çalkalayıp.)
5979. Yaḥşi tâpib sözlär,
Yâmân — qâpib.
(İyi, bulup söyler; kötü çalıp.)
5980. Yaḥşi häzil göşt keltirär,
Yâmân häzil muşt keltirär.
(İyi şaka et; kötü şaka, yumruk getirir.)
5981. Yaḥşi häzil huş bolär,
Yâmân häzil muşt bolär.
(İyi şaka hoş olur, kötü şaka yumruk olur.)
5982. Yaḥşiğa aytsäng, bilär,
Yâmânga aytsäng, külär.
(İyiye söylesen, bilir; kötüye söylesen, güler.)
5983. Yaḥşiğa — işârät, kir
Yâmânga — kältäk.
(İyiye işaret, kötüye sopa gere.)
5984. Yaḥşiğa häzil qılsäng, ipäkdäy bolär,
Yâmânga häzil qılsäng, eşäkdäy bolär.
(İyiye şaka yapsan, ipek gibi olur; kötüye şaka yapsan, eşek gibi.)
- [S349]
5985. Ögit ber, ögit âlganga,
Näsihät qıl, qulâq sâlganga.
(Ögüt ver, ögüt alana, hasihat et, dinleyene.)

5986. Öz kümâçingga kül tårtma.
(Kendi kumaşına kül çekme.)
5987. Öz örnini bilmägan örinsiz qâlar.
(Kendi yerini bilmeyen yersiz kalır.)
5988. Öz qadrini bilmägan
Özga âdämga külär.
(Kendi kıymetini bilmeyen, başka adama güler.)
5989. Özbekning öpgani – tüyäning tebgani.
(Özbeğin öfkesi devenin tepmesi.)
5990. Özi bâzârga siğmägan tüyä,
Qoşani bilän kirär.
(Kendisi pazara siğmayan deve, eşi ile girer.)
5991. Özing süv içädigan quduqqa tüpürmä.
(Kendi su içtiğin kuyuya tükürme.)
5992. Özini bilmäsäng häm, âtini bil.
(Adını bilmesen de, adını bil.)
5993. Özining yirtigini körmägan
Özganing tirtigidä külär.
(Kendi yırtığını görmeyen, başkasının söküğüne güler.)
5994. Oyidägini tilidän bil.
(Aklındakini dilinden bil.)
5995. Oylägan oyini aytar,
Uhlägan — tüşini.
(Düşünen düşüncesini anlatır, oflayan düşünür.)
5996. Oylämây gapirgan, âğrimây ölar.
(Düşünmeden konuşan, acı çekmeden ölür.)

5997. Oylämäy sözlägan, âçimäy ölä.
(Düşünmeden söyleyen, acı çekmeden ölür.)
5998. Oylämäy qılingan turmuş
Toydän keyin buzilär.
(Düşünmeden kurulan yuva, düğünden sonra bozulur.)
5999. Oylävsiz başdän tâş yaḥşi.
(Düşüncesiz başdan taş daha iyi.)
6000. Oynäb aytsäng häm, oyingdäginini ayt.
(Düşünüp söyleyen de, düşündüğünü söyle.)
6001. On qatim oylä,
Bir qatim söylä.
(On defa düşün, bir defa söyle.)
6002. Örik örikni körüb âQarär.
(Kayısı kayısıyı göre göre ağarır.)
6003. Ot bilän oynaşma,
Şämäl bilän müştläsmä.
(Ateş ile oynama, rüzgar ile dövüşme.)
- [S350]
6004. Otga bārganning ottiz āğiz gapi bār.
(Ateşe gidenin otuz ağız sözü var.)
6005. Oq yetmäs yerga qılıç çāpma.
(Ok yetişmeyen yere kılıç vurma.)
6006. Oqıgan bilmäs, uqqan bilär.
(Okuyan bilmez, anlayan bilir.)
6007. Oqıgan — yaḥşi,
Uqqan — undän ham yaḥşi.
(Okuyan iyidir, anlayan ondan da iyidir.)

6008. Oğridän bätir çıqsa,
Çadırıgı Qaräb ât qoyar.
(Hırsızdan yiğit çıksa, çadırına bakıp ad koyar.)
6009. Qadämni Qaräb bäs,
Sözni Qaräb ayt.
(Adımını bakıp at, sözünü bakıp söyle.)
6010. Qari oynasa, qıyâmât.
(İhtiyar oynasa, kıyamet.)
6011. Qarğaga sâvun, ahmâqqa nâsîhât kâr qılmäs.
(Kargaya sabun, ahmağa nasihat kar etmez.)
6012. Qırq yıl qırğın kelsä,
Beoylâvga barı bir.
(Kırk yıl savaş olsa, düşüncesize hep aynı.)
6013. Qışlâqning qâzisi bolgunça,
Şähärning tâzisi bol.
(Kışlağın dilencisi olacağına, şehrin tazısı ol.)
6014. Qâvâq ekib, qâvun kütmä.
(Kavak dikip, kavun bekleme.)
6015. Qâvuni yoq küz bolganini bilmäs,
Sâvuni yoq yâz bolganini bilmäs.
(Kavunu olmayan güz geldiğini, sabununu olmayan yaz geldiğini bilmez.)
6016. Quyân bilän oynaşsäng, tâlasan,
Ot bilän oynaşsäng, yânasan.
(Tavşan ile oynarsan, yorulursun; ateş ile oynarsan, yanarsın.)
6017. Qul âtasini bilmäs.
(Kul babasını tanımaz.)

6018. Qul yürsə, ensäsüdän belgili.
(Kul yürüse, ensesinden bilinir.)
6019. Qul qutursa, quduqqa tüflär.
(Kul kudursa, kuyuya tükürür.)
6020. Qul qutursa, quduqqa qarmâq sâlar.
(Kul kudursa, kuyuya olta atar.)
6021. Qulning aqli çoşkadän keyin kirär.
(Kulun akli başına çoştuktan sonra gelir.)
6022. Qolingni yuvib yür,
Nimä yeyişingni biläsän.
Âğzingni tiyib yür,
Nimä deyişingni biläsän.
(Elini yıkayıp yürü,
Ne yiyeceğini biliyorsan?
Ağzını tutup yürü,
Ne diyeceğini biliyorsan?)

[S351]

6023. Qolingni qarmâvda tiy,
Tilingni — yığındä.
(Sofrada elini, mecliste dilini tut.)
6024. Qopâldän töngak äylänsin.
(Kaba insandan kütük yapılsın.)
6025. Qotir tākä qāra bulğar.
(Uyuz teke siyahı kirletir.)
6026. Ğalamis yegänini gapirär,
Ahmâq — kiyganini.
(Fitneci yediğini, ahmak giydiğini anlatır.)

6027. Ğalçani izzät qılsäng,
Çarıĝı bilän torga çıkar.
(Fitneciye değer versen, çarıĝı ile baş köşeye oturur.)
6028. Häzil — häzil,
Häzilni tüşünmägan käl Fäzil.
(Şaka şakadır, şakayı düşünmeyen kel Fazıldır.)
6029. Häzilni kötärganga çıqargan.
(Şakayı kaldırana yap.)
6030. Häyvânlar içidä äyyäri — tülki,
Mä'nisiz ğıybätning âĝıri — külki.
(Hayvanların kurnazı tilki, manasız gıybetin sonucu komedidir.)
6031. Häyitdän keyin äräfä.
(Bayramdan sonra arife.)
6032. Häyränmän Şäniyâzning işiga,
Etik sâtib, paytava âlib yürişiga.
(Hayranım Şeniyezın işine, çizme satıp, kumaş alıp geçinmesine.)
6033. Hämmä hämmä bilän,
Käl qız âyna bilän.
(Herkes herkes ile kel kız ayna ile.)
6034. Här bir sözni bilib ayt,
Köpğa ma'qul qılıb ayt.
(Her bir sözü bilip söyle, herkese makul olanı söyle.)
6035. Här kim özidän ötgänini özi bilär.
(Herkes içnden geçeni kendisi bilir.)
6036. Här kimning boyıga Qaräb ton biç.
(Herkesin boyuna bakıp elbise biç.)

6037. Hār kişining didi başqa,
Hār gülning — hidi.
(Herkesin zevki başqa, her gülün kokusu.)
6038. Heç kim öz ayrânini aççiq demäs.
(Hiç kimse kendi ayanına ekşi demez.)
6039. Hisâbingni toğri qıl,
Hâtiningni oğri qılma.
(Hesabını doğru yap, hanımın hırsız olmasın.)
6040. Hâlini bilgän hâlâk bolmäs.
(Halini bilen helak olmaz.)
6041. Hâlini bilgän hârimäs,
Hârisä hâm ârimäs.
(Halini bilen yorulmaz, yorulsa da, utanmaz.)
6042. Hâlini bilmägan hâlâk bolâr.
(Halini bilmeyen helak olur.)

2.44. BAHÂNÄ va NÄTİCÄ - (NEDEN ve SONUÇ)

[S352]

6043. Äcäl yetmäy, çivin ölmäs.
(Ecel gelmeden, sivrisinek ölmez.)
6044. Äcâli yetgan siçqân
Müşükkä ğämzä qılâr.
(Eceli gelen fare, kediye tebessüm eder.)
6045. Älämzädäning tili zähâr.
(Dargının dili zehir.)
6046. Äläm-alasga ot keräk.
(Eleme hastalığa ateş gerek.)

6047. Aravani át emäs, arpa târtar.
(Arabayı at değil, arpa çeker.)
6048. Arazlagan bäläga âş tâtli.
(Küsen çocuğa aş tatlıdır.)
6049. Bermäs qızning qalını köp.
(Verilmeyecek kızın başlığı çok olur.)
6050. Besäbäb âyâqqa tikän kirmäs.
(Sebepsiz yere ayağa diken batmaz.)
6051. Bälä yıęlamäsa, âna süt bermäs.
(Çocuk ağlamäsa, ana süt vermez.)
6052. Bârişdä maqtänmä, kelişdä maqtän.
(Giderken övünme, gelirken övün.)
6053. Bâyägi-bâyägi, bâyhocaning tayâği.
(Basbayağı , hoca efendinin sopası.)
6054. Buędäyning bârar câyi — tegirmân.
(Buğdayın gideceği yer değirmendir.)
6055. Bolädigan işning bolgani yahşi,
Üydägilärning tingani yahşi.
(Olacak işin olanı, evdekilerin dinlenmesi iyidir.)
6056. Gül tüfäyli tikän süv içär.
(Gülün sebebine diken su içer.)
6057. Günâhiga yaraşa cüzâsi.
(Suça göre cezası vardır.)
6058. Däydiga iş — bähânä.
(Serseriye iş bahanedir.)
6059. Devâr yıqılmay, händäk tolmas.
(Duvar yıkılmadan, hendek dolmaz.)

6060. El yürsâ, yüng tozâr.
(El yürüse yün tozâr.)

6061. It yegânini qusar.
(İt yediğini kusar.)

[S353]

6062. İt çâpar, deb bit çâpar.
(İt ısırır , diyip bit ısırır.)

6063. İçmäs edim käsäning qaymâgini,
Zâr boldim kubining ayrâniga.
(İçmez idim kasenin kaymağını, muhtaç oldum küpünğn ayranına.)

6064. İşni körib ustâga bahâ ber,
Ustâni körib — şâgirdiga.
(İşi görüp ustaya değer biç, ustayı görüp çırağına.)

6065. Yığlägisi kelgan bälâ,
Âtasining sâqâlini oynar.
(Ağlaması gelen çocuk babasının sakalını oynar.)

6066. Kârvân yolda tüzälär.
(Kervan yolda düzülür.)

6067. Kärnäy — misdän, balğam — isdän.
(Semaver bakırdan, balgam kokudan.)

6068. Kärnäyçidän — bir puf.
(Bakırcıdan bir of.)

6069. Kelinning siri kelgan yeridä bilinär.
(Gelinin sırrı geldiği yerde bilinir.)

6070. Kemädä kim bârini çıqqanda biläsän.
(Gemideki kim olduğunu çıktığı zaman bilirsın.)

6071. K rganning tili bildir r,
K yganning — dili.
(Görenin dili, yananın gönlü anlatır.)
6072. M l  ıqasiga kels , egasi s b b i.
(Malın elden çıkacak olmasına sahibi sebep olur.)
6073. Mülga b l m t — b şga s l m t.
(Başa geleceğine, mala gelsin.)
6074. Muz eris , s v bol r,
S v sovis , muz bol r.
(Buz erise su, su soğusa, buz olur.)
6075. Nim  s ls ng  şingga,
Şu  ıqar q şingga.
(Ne koysan aşına, o çıkar kaşığına.)
6076. Nim  eks ng, şuni  r s n.
(Ne ekersen, onu biçersin.)
6077. N n qıyşıq em s, buğd yi qıyşıq.
(Ekmek eğri değil, buğdayı eğridir.)
6078.  d md n —  d m, h yv nd n — h yv n.
( nsandan insan, hayvandan hayvan olur.)
6079.  y q   ngi  gizga kir r.
(Ayak tozu ağza girer.)
6080.  z  şga imd v yoq.
(Az aşı davet olmaz.)

[S354]

6081.  ldim b l ni, urdim b l ga,
 ıqdi b l si, q ldim b l ga.
(Aldım belanı, vurdum belaya, çıktı belası, kaldım beleya.)

6082. Åldingi köçing adaşganini keyingi köç bilär.
(Önceki göçün hatasını sonraki göç gösterir.)
6083. Ålma ağaçidän åliska tüşmäs.
(Elma, ağacından uzağa düşmez.)
6084. Åláv sönsä, saviydi,
Giyâh solsa, quriydi.
(Alev sönse, soğur; bitki solsa, kurur.)
6085. Åsmân yığlamäy, yer külmäs.
(Gökyüzü ağlamayınca, toprak gülmez.)
6086. Åsmân åla — yer åla.
(Gökyüzü iyi ise, yer de iyidir.)
6087. Åsmândän nâm tüşmäsä, giyâh ünäs.
(Gökyüzünden nem düşmese, bitki büyümez.)
6088. Åt ağnasa, tük qalar.
(At ağnasa, tüy kalır.)
6089. Åt årıqläsä, tüvålâq⁴⁷ bolär.
(At zayıflasa, tüvelek olur.)
6090. Åt târtişib åt tanır,
Er târtişib — el.
(At çekişip at, er çekişip el tanır.)
6091. Åtilmäğan sâpqân hãm betga tegar, hãm ketga.
(Atmayı bilmeden atılan sapan hem yüze varır, hem kıça.)
6092. Åğurga neni sâlsäng, ħurmâçädän şuni ålasan.
(Ahıra ne koyarsan, hurmacıdan onu alırsın.)

⁴⁷ Tüvålâq: Avlanan eti tatlı bir kuş türü

6093. Pişgan ávqatning ümri qısqa.
(Pişmiş yemeğin ömrü kısa olur.)
6094. Pul bermäs märäkä buzar.
(Para vermeyen, ortamı bozar.)
6095. Pişäk göştga yetmäsä — «puf sassıq».
(Kedi ete ulaşamazsa “ öf, kokmuş ” der.)
6096. Säbâq müşkül bolsä, oquvçini uyqu bâsar.
(Ders zor ise, öğrenciyi uyku basar.)
6097. Sovuqdän qorqqan qışni yâqtirmäs.
(Soğuktan korkan kışı sevmez.)
6098. Sâtmäsning mâli qımmät.
(Satmanın malı kıymetli olur.)
6099. Süküt — älämati rizâ.
(Sükut razı olmanın alametidir.)
6100. Surnäy çalışni bilmäganning âhängi köp.
(Zurna çalmayı bilmeyenin ahengi çoktur.)
6101. Termilgan qâzân qaynamäs,
Qaynasa häm quyilmäs.
(Uzakta duran kazan kaynamaz, kaynasa da dökülmez.)
- [S355]
6102. Termilganing tilänganing emäsmi.
(Mahsun bakman istemek değil midir?)
6103. Tüyä eläkkä qâlganda âqsar.
(Deve elemeye kaldığında aksar.)
6104. Tüyäsidadän qonğırâği qımmät.
(Devesinden zili kıymetlidir.)

6105. Tuğmäs tãvuqning tuğumi äziz.
(Doğurmaz tavuğun yumurtası kıymetlidir.)
6106. Tökilgan tolmäs, yıqılğan toymäs.
(Dökülen dolmaz, yenilen doymaz.)
6107. Çängakdägi göşt sassıq.
(Çengeldeki et kokar.)
6108. Şälining bahânäsidadä kurmak süv içär.
(Çeltiğin sayesinde yabancı ot da su içer.)
6109. Egasi yoq mäl — äldin tãpganniki.
(Sahibi olmayan mal ilk bulanındır.)
6110. Er qoyär bolsä, hãtin yãmãn,
Hãtin qoyär bolsä, er yãmãn.
(Kocası ölecek olsa hanımın, hanım ölecek olsa kocasının hali yamandır.)
6111. Erinçãqqa iş büyürsäng,
Senga aql örgatär.
(Üşengece iş buyursan, sana akıl verir.)
6112. Erinçãqqa iş büyürsäng, ensäsi qãtar.
(Eriñgeçe iş buyursan, ensesi sertleşir.)
6113. Ermägi yoq enäsiniکیدä sigir säğar.
(İşi yok eğlencesine sığır sağar.)
6114. Et tãtligini qoysa,
Men oğirligimni qoyardim.
(Et tatlı olmasa, ben hırsızlığı bırakırdım.)
6115. Eşägi — bir tãnga,
Toqımı — ming tãnga.
(Eşegi bir, semeri bin tenge.)

6116. Eşägi — bir tänga,
Tuşâvi — on tänga.
(Eşeği bir, bağı on tenge.)
6117. Eşägi yoqning tuşâvi yoq.
(Eşeği olmayanın, bağlayacak ipi yoktur.)
6118. Eşägidän tuşâvi qımmät.
(Eşeğinden bağı kıymetli.)
6119. Eşäkning yüki yengil bolsä, yâtagân bolär.
(Eşeğin yükü hafif olsa, yatağan olur.)
6120. Yutim bolmäsa, bitim bolmä.
(Yenilme olmasa, anlaşma olmaz.)
- [S356]
6121. Yutqazgan oyinga toymäs,
Yıqılğan — küräşga.
(Yenilen oyuna, yıkılan güreşe doymaz.)
6122. Özi bir tänga,
Toni qırq tänga.
(Kendisi bir, elbisesi kırk tenge.)
6123. Özälmagan âtga üzängi bahâna.
(Yürümeyen ata üzengi bahane.)
6124. Oyin bilmägan hâtinga
Üy târligi bahânä.
(Oynamayı bilmeyen hanıma evin darlığı bahanedir.)
6125. Oyin bilmäganga cây târ.
(Oynamayı bilmeyene yer dardır.)

6126. Örinsiz haqârât sâqâvni burrâ qılâr.
(Yersiz hakaret dilsizi dile getirir.)
6127. Orâqçining yâmâni orâq tanlar.
(Orakçının kötüsü orak seçer.)
6128. Oğri itning quyrüği qısıq.
(Hırsız itin kuyruğu kısıktır.)
6129. Qalin bergandän keyin
Ölik küyâv hâmi tâbutda yâtmäs.
(Başlık verdikten sonra ölü damat bile tabutta yatmaz.)
6130. Qarzdârning yâlgâni çântägida bälâlar.
(Borçlunun yalanı cebini karıştıran çocuklarıdır.)
6131. Qarzdârning çöntägi teşik.
(Borçlunun cebi delik olur.)
6132. Qaqillâgan tâvuq tuğmay qoymäs,
Guvillâgan âlâv yânmay qoymäs.
(Gıdaklayan tavuk doğurmadan kalmaz, gürleşen ateş yanmadan.)
6133. Qızı bârning nâzi bâr,
Qıyin işning qımmâti zâr.
(Kızı olanın nazı var, zor işin kıymeti emeği.)
6134. Qımârbâz bây bergandä, Cämşidni yâdlar,
Bây bolganda — qâçışni.
(Kumarbazın zenginliği gidince Cemşid'i hatırlar, zengin olduktan sonra kaçıışı)
6135. Qıçıgan yerdän qol ketmäs.
Qulunli biyâ âvulga sıgmäs.
(Kaşınan yerden el gitmez, taylı at avluya sığmaz.)

6136. Quruq süpräga duâ yoq,
Sendän menga dâvâ yoq.
(Boş sofraya dua yok, senden bana fayda yok.)

[S357]

6137. Quruq süyäkni it gacimäs.
(Kuru kemiği it kemirmez.)

6138. Qoy kättä, qozi kiçik,
Eçki sizga lâzim emäs.
(Koyun büyük, kuzu küçük, keçi size lazım değil.)

6139. Qoling yetgan şâhning şaftälisi şirin.
(Elinin yetiştiği dalın şeftalisi tatlıdır.)

6140. Haşarçining bäläsi
Tillä qoşiq oynaydi.
(Yardım severin çocuğu altın kaşık oynar.)

SONUÇ

Bu çalışmada, “Özbek Halk İcadı” serisinde basılmış olan “Özbek Halk Maqalları” (Ğ.Ğulam Edebiyat ve sanat neşriyatı, Taşkent 1989. Derleyenler: T. Mirzayev, B. Sarimsakov, A. Musakulov) adlı eser esas alınmıştır. Kiril Alfabeti ile yazılan bu eser öncelikle transkribe edilmiş, ardından Türkiye Türkçesine aktarılmıştır.

Yüzlerce yıllık bir deneyimin ürünü olan atasözleri, bir milletin dil, düşünce ve yaşam tarzını yansıtan özlü sözlerdir. Yapmış olduğumuz bu çalışmada aynı medeniyetin parçaları olan, özünde aynı dil ve kültüre sahip Özbek Türkleri ve Türkiye Türkleri arasında ortak atasözlerinin kullanıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca farklı coğrafyalarda kullanılan, temelde aynı kültüre ait olan atasözlerinin bu toplumların ortak söz varlığının zenginliğini ortaya koyduğu görülmüştür.

Halk kültürü açısından Özbek Türkleri ve Türkiye Türklerinin örtüştüğü anlaşılmıştır. “Kelmâq ıhtiyâr bilân, Ketmâk icâzât bilân. (Gelmek iradeyle, gitmek müsaade iledir.)” atasözü misafirperverliği ifade eder ve Türkiye Türkçesindeki “Gelmek iradeyle gitmek müsaadeyle.” atasözüyle aynı anlamda örtüşmektedir.

Çalışmada incelenen atasözlerinde Özbek Türklerinin SSCB dönemindeki baskı rejiminden etkilendiği görülmüştür. “Rus tili – dost tili (Rus dili, dost dili.)” atasözü buna örnektir. “Qaynsingil — yarim kundâş. (Baldız yarı kumadır.)” atasözünde de görüldüğü gibi bu etki atasözlerine kültürel olarak da yansımıştır. Türk kültüründe böyle bir durum söz konusu değildir.

Uzun bir geçmişe sahip olan Türk milleti aynı zamanda büyük bir medeniyete de sahiptir. Medeniyeti oluşturan temel unsurlardan başında şüphesiz dil ve kültürdür. Kültürü oluşturan en önemli öğelerden biri de sözlü gelenektir. Bu çalışma kapsamında atasözlerinin sözlü geleneğin bir parçası olduğu görülmüştür.

Çalışmamızın inceleme bölümünde ise eser “ahenk unsurları” ve “söz dizimi” bakımından incelenmiştir. Eserdeki atasözlerinin söylenişlerinin sessiz, sesli uyumu ve kafiye bakımından belli bir ahenge sahip oldukları tespit edilmiştir. “Söz dizimi” bölümünde ise içinde sıralı cümle bulunan atasözlerinden örnekler verilmiş, “bağımlı” ve “bağımsız sıralı cümleler” incelenmiştir. Özbek Türkçesinin Türkiye Türkçesiyle “söz dizimi” bakımından örtüştüğü görülmüştür.

Atasözleri gerek halk bilim gerekse dil bilim açısından araştırılması gereken bakir bir alandır. Bu bağlamda çalışmamız Türk Dünyası alanında çalışmalar yapan halkbilim ve dilbilim araştırmacılarına ışık tutacaktır.

KAYNAKÇA

- AKTAN, Bilal, (2009), **Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi**, Gazi Kitabevi, Ankara.
- AKSOY, Ömer, Asım, (1988), **Atasözleri Sözlüğü**, İnkılap Kitapevi, İstanbul.
- BURAN, Ahmet ve ALKAYA, Ercan, (2001), **Çağdaş Türk Lehçeleri**, Akçağ Yayınları, İkinci Baskı, Ankara.
- COŞKUN, Volkan, (2000), **Özbek Türkçesi Grameri**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- ÇETİN, Nurullah, (2006), **Şiir Çözümleme Yöntemi**, Edebiyat Otağı Yayınları, Dördüncü Baskı, Ankara.
- DEVELİOĞLU, Ferit, (2000), **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.
- ECKMANN, Janos, (2005), **Çağatayca El Kitabı**, KARAAĞAÇ, Günay (çev.), Akçağ Yayınları, Ankara.
- HENGİRMEN, Mehmet, (2007), **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü**, Engin Yayınevi, Ankara.
- KARAÖRS, Metin, (2005), **Türk Lehçelerinde Karşılaştırmalı Şekil ve Cümle Bilgisi**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- PARLATIR, İsmail vd., (1988), **Türkçe Sözlük**, 2 Cilt, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- YAMAN, Ertuğrul ve MAHMUD, Nizamiddin, (1998), **Özbek Türkçesi – Türkiye Türkçesi ve Türkiye Türkçesi – Özbek Türkçesi Karşılıklar Klavuzu**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- YOLDAŞEV, İbrahim ve GÜMÜŞ, Muhittin, (1995), **Türkçe Açıklamalı Özbek Atasözleri**, Engin Yayınevi, Ankara.
- YUDAHİN, K.K, (1998), **Kırgız Sözlüğü**, 2 Cilt, TAYMAS, Abdullah, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- YUSUF, Berdak ve TULUM, M. Mahur, (1994), **Özbekistan Türkçesi-Türkiye Türkçesi Türkiye Türkçesi-Özbekistan Türkçesi Sözlük**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul

DİZİN

- aççıq, 9, 30, 147
 Ana, 63, 68, 406, 471, 472, 542, 562, 640
 ar, 161, 278, 428, 625, 626, 627, 628, 629,
 632
 arıq, 91
 aş, 10, 22, 37, 51, 58, 78, 93, 94, 100, 103,
 110, 111, 114, 116, 126, 130, 142, 159,
 160, 161, 174, 178, 193, 201, 210, 235,
 269, 295, 301, 316, 322, 339, 347, 349,
 352, 354, 355, 356, 364, 384, 403, 415,
 436, 457, 460, 487, 499, 515, 574, 616,
 644, 672
 Atasözü, 4
 bälâ, 35, 51, 58, 139, 147, 160, 175, 198,
 206, 220, 246, 386, 400, 484, 513, 539,
 546, 569, 593, 610, 634, 635, 648
 baş, 28, 37, 46, 93, 155, 159, 160, 177,
 192, 198, 213, 230, 240, 247, 269, 276,
 279, 295, 304, 305, 310, 320, 356, 422,
 431, 445, 451, 473, 480, 504, 512, 574,
 610, 616, 623
 bây, 34, 50, 74, 121, 133, 135, 141, 142,
 247, 289, 360, 442, 475, 538, 570, 679
 Begänä, 65, 519, 523, 526
 beşik, 72, 386, 390, 498, 508, 509, 537
 Betkây, 29, 45, 65
 Birlik, 6, 21, 78, 81
 böri, 20, 48, 61, 76, 88, 169, 239, 407, 521,
 523, 567, 577, 600, 611, 620
 Bülbül, 19, 56, 65, 371, 462, 599
 çöp, 118, 161, 196, 342, 405, 410, 580
 däryâ, 85, 274, 288, 295, 307, 320, 389,
 617
 dâstân, 70
 dil, 4, 10, 51, 59, 87, 155, 180, 187, 195,
 197, 198, 199, 200, 202, 203, 206, 207,
 208, 210, 213, 269, 275, 289, 486, 636,
 658, 661, 681, 682
 duvar, 21, 139
 Egri, 8, 13, 86, 138, 139, 140, 141, 376,
 432, 434
 El, 4, 10, 12, 25, 27, 29, 30, 31, 35, 38, 39,
 40, 41, 43, 45, 47, 48, 53, 54, 56, 59, 61,
 62, 65, 67, 69, 70, 72, 76, 77, 80, 84, 86,
 87, 88, 89, 90, 92, 98, 104, 108, 114,
 119, 136, 137, 139, 146, 158, 161, 171,
 174, 180, 181, 186, 187, 192, 197, 200,
 202, 207, 209, 210, 212, 214, 224, 237,
 241, 242, 244, 248, 250, 259, 268, 272,
 275, 283, 294, 299, 325, 329, 330, 333,
 341, 357, 365, 392, 397, 419, 427, 451,
 457, 466, 472, 476, 477, 478, 491, 503,
 517, 523, 529, 546, 548, 555, 559, 563,
 572, 580, 591, 595, 600, 607, 611, 614,
 617, 620, 621, 623, 631, 647, 662, 673,
 675, 679, 683
 Er, 31, 41, 44, 46, 54, 61, 69, 72, 73, 119,
 120, 141, 151, 180, 190, 208, 210, 251,
 253, 254, 311, 330, 333, 337, 348, 367,
 377, 435, 436, 448, 457, 458, 477, 478,
 491, 497, 504, 505, 507, 508, 529, 563,
 564, 589, 601, 606, 607, 621, 622, 629,
 631, 647, 675, 677
 gädâ, 19, 67, 250, 289, 570, 590
 gâp, 26, 32, 36, 38, 46, 59, 63, 86, 92, 155,
 180, 196, 198, 200, 201, 202, 203, 209,

- 210, 213, 243, 276, 280, 289, 305, 413,
425, 429, 432, 434, 435, 495, 630, 632,
635, 639, 642, 649, 651, 660
- Ğâz, 90, 268, 519
- Ĥalq, 21, 49, 84, 85, 130
- haq, 30, 85, 138, 146
- hareket, 6, 20, 120, 616
- insân, 66, 115, 483
- İş, 7, 23, 39, 43, 45, 53, 54, 57, 62, 86, 95,
99, 100, 101, 104, 108, 109, 114, 115,
125, 216, 234, 287, 379, 383, 413, 610
- kız, 15, 30, 51, 59, 119, 161, 239, 335,
336, 338, 339, 342, 344, 347, 367, 369,
373, 375, 376, 377, 378, 386, 396, 399,
403, 404, 408, 422, 447, 449, 454, 468,
491, 493, 494, 519, 524, 525, 530, 533,
536, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 545,
546, 547, 548, 549, 556, 563, 567, 568,
570, 581, 584, 593, 616, 621, 624, 627,
628, 632, 646, 670
- köl, 30, 48, 76, 77, 81, 82, 83, 382, 392,
517, 614
- Köp, 8, 15, 21, 28, 63, 77, 79, 81, 136,
162, 200, 235, 250, 262, 289, 290, 341,
394, 414, 559, 561, 565, 613, 614, 652
- kul, 33, 50, 52, 75, 82, 118, 163, 250, 268,
443, 482, 489, 532, 536, 598, 602
- kün, 69, 105, 129, 148, 149, 155, 160, 220,
240, 245, 258, 317, 334, 349, 354, 386,
434, 440, 457, 494, 501, 502, 511, 528,
549, 585, 591, 602, 604, 628, 634, 646,
649
- ma'qul, 88, 670
- mâl, 111, 126, 128, 142, 143, 144, 156,
159, 161, 273, 415, 436, 471, 472, 509,
523, 578, 597, 598, 638, 677
- mây, 47, 71, 109, 121, 173, 191, 202, 212,
263, 317, 443, 528
- nävbät, 88, 254, 319
- öl, 29, 52, 74, 417, 420
- qân, 15, 24, 47, 68, 71, 86, 134, 218, 292,
346, 430, 470, 523
- qoşni, 152, 156, 159, 241, 494, 497, 513,
516, 519, 528
- sir, 28, 161, 382, 450, 496, 531, 537
- sultân, 19, 67, 445, 530, 555, 575, 603
- suv, 36, 51, 56, 61, 65, 75, 85, 91, 97, 105,
148, 150, 152, 157, 168, 195, 200, 203,
209, 250, 267, 284, 295, 333, 343, 344,
358, 360, 362, 367, 372, 378, 382, 400,
441, 454, 456, 470, 485, 498, 543, 557,
587, 595, 600, 612, 621, 651, 663, 666,
672, 674, 677
- şâh, 19, 67, 159, 209, 225, 428, 590
- tâş, 58, 85, 103, 110, 149, 155, 177, 192,
201, 210, 219, 230, 234, 253, 280, 295,
296, 310, 320, 356, 364, 384, 415, 431,
435, 436, 444, 460, 467, 474, 500, 515,
528, 600, 623, 643, 657, 667
- Teng, 11, 53, 84, 241, 266
- tün, 160, 293, 591
- Vätân, 39, 65, 70
- yağşi, 18, 19, 25, 28, 31, 32, 38, 40, 42, 44,
45, 46, 47, 48, 50, 51, 55, 56, 58, 59, 60,
63, 65, 67, 69, 74, 77, 84, 89, 111, 118,
122, 124, 137, 148, 149, 151, 152, 153,
154, 155, 157, 158, 159, 161, 162, 163,

- 164, 166, 167, 169, 172, 175, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 191, 197, 198, 199, 200, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 221, 224, 226, 228, 232, 234, 235, 236, 237, 238, 242, 244, 246, 252, 258, 261, 272, 274, 276, 278, 281, 286, 289, 293, 295, 296, 297, 301, 305, 311, 314, 317, 319, 327, 328, 330, 332, 338, 346, 347, 348, 354, 366, 367, 372, 373, 375, 376, 377, 378, 394, 397, 406, 416, 420, 421, 423, 424, 425, 429, 431, 434, 437, 447, 448, 454, 457, 460, 464, 468, 471, 473, 477, 481, 482, 483, 491, 495, 496, 497, 500, 505, 506, 509, 510, 511, 512, 513, 515, 516, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 528, 530, 535, 540, 545, 546, 548, 550, 551, 566, 568, 580, 585, 589, 591, 596, 597, 598, 600, 602, 607, 612, 618, 619, 622, 626, 627, 628, 632, 635, 641, 649, 661, 664, 665, 667, 672
- yãmân, 9, 10, 26, 28, 30, 31, 38, 40, 42, 44, 45, 46, 48, 51, 55, 58, 59, 63, 74, 75, 82, 84, 128, 129, 141, 147, 148, 150, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 166, 167, 170, 171, 173, 174, 175, 176, 178, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 188, 189, 191, 194, 196, 198, 199, 203, 204, 210, 211, 212, 214, 221, 223, 224, 233, 234, 235, 236, 238, 239, 244, 246, 254, 273, 277, 286, 320, 334, 338, 345, 346, 347, 353, 393, 394, 412, 420, 430, 433, 437, 450, 476, 484, 497, 499, 500, 505, 507, 509, 510, 511, 512, 513, 515, 516, 518, 522, 530, 538, 539, 540, 541, 546, 550, 566, 572, 577, 580, 585, 614, 621, 622, 627, 629, 632, 633, 635, 641, 645, 646, 647, 648, 654, 664, 665, 677
- yer, 8, 16, 18, 19, 20, 22, 24, 25, 28, 37, 40, 41, 48, 54, 61, 62, 69, 70, 71, 72, 76, 87, 88, 94, 98, 103, 108, 109, 116, 117, 125, 126, 127, 129, 137, 138, 139, 152, 154, 171, 173, 180, 185, 197, 207, 215, 216, 218, 221, 225, 226, 237, 242, 245, 249, 252, 253, 262, 272, 314, 356, 359, 363, 368, 370, 379, 381, 386, 389, 409, 413, 416, 418, 443, 445, 449, 455, 461, 469, 473, 477, 486, 493, 499, 508, 521, 528, 560, 565, 567, 572, 580, 611, 613, 625, 626, 629, 638, 640, 646, 647, 661, 672, 675, 678
- yıǵlar, 47, 60, 67, 559, 583, 588, 601
- yigit, 42, 46, 49, 61, 72, 73, 74, 78, 79, 87, 116, 119, 180, 184, 245, 302, 308, 311, 317, 323, 330, 334, 376, 418, 422, 434, 435, 491, 511, 516, 586, 601
- Yurt, 35, 42, 45, 69, 73, 74, 89, 90, 161, 171, 237, 241, 396, 491, 502, 508, 548, 580, 620
- zamân, 44, 147, 154, 157, 244